T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI MEDYANIN DÖNÜŞÜMÜ VE HABER DERGİCİLİĞİ OLGUSU

TRANSFORMATION OF MEDIA IN TURKEY AND NEWS MAGAZINE PHENOMENON AFTER 1980

HAZIRLAYAN

Nedim Serhat BİLECEN

DOKTORA TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Günseli BAYRAKTUTAN

Giresun – 2023

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 28 Mart 2023 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Nedim Serhat Bilecen'in ''*1980 Sonrası Medyanın Dönüşümü ve Haber Dergiciliği Olgusu*'' başlıklı tezini incelemiş olup aday 10 Nisan 2023 tarihinde, saat 10.30' da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Ruhdan UZUN	
Üye	Prof. Dr. Günseli BAYRAKTUTAN	
Üye	Prof. Dr. F. Mutlu BİNARK	
Üye	Doç. Dr. Barış YETKİN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi İ. Cem FERİDUNOĞLU	

ONAY

……/…../202..

Prof. Dr. Güven ÖZDEM
Enstitü Müdür V.

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum "Türkiye'de 1980 Sonrası Medyanın Dönüşümü ve Haber Dergiciliği Olgusu" adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

…/…/…

Nedim Serhat Bilecen

ÖN SÖZ

Bir zamanlar Türkiye'nin nabzını tutan, bütün hafta yaşanan gelişmeleri okuyucularına derinlemesine aktaran, zaman zaman ülkenin gündemini belirleyen ve gazetecilik mesleğini icra etme şekilleriyle gazetelerden ayrılan haber dergileri yayımlanırdı. Tabiri caizse bir gazetecinin geçebileceği en iyi tezgâh olarak birçok gazetecinin yetişmesinde önemli bir okul görevi gören haber dergileri, okuyucular için her zaman önemli bir alternatif olmuştu. Dijitalin birçok alanı ele geçirmesiyle yaşanan dönüşümden payını alan dergicilik sektörü içinde haber dergileri ise bu dönüşüme beklenen şekilde olamamışlardır. Dünyadaki öncüllerinin yayınlarını hem dijital hem basılı olarak sürdürdükleri haber dergilerinin günümüzde Türkiye'de kaybolmuş olmalarının nedenlerini ortaya koymak bu çalışmanın ana amacını oluşturmuştur. Bu amaç kapsamında ise haber dergilerinin yaşadıkları süreç yapılan çalışmada düz çizgisel bir tarihsel anlatıdan ziyade bu alanda çalışmış gazetecilerin aktardıkları deneyim üzerine odaklanılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında mütevazılığı ve yol gösterici kimliğiyle her zaman arkamda duran, her sıkıştığımda doğru yönü bulmamı sağlayan, bilgi, deneyim ve tecrübeleriyle en büyük destekçim ve şansım olarak gördüğüm değerli danışmanım Prof. Dr. Günseli Bayraktutan'a şükranlarımı sunarım.

Çalışmanın her aşamasında desteklerini esirgemeyen ve görüşleri ile çalışmanın rotasını belirlemede çok önemli katkılar sağlayan değerli Tez Komitesi Üyeleri Prof. Dr. F. Mutlu Binark ve Dr. Öğr. Üyesi İ. Cem Feridunoğlu'na teşekkür ederim.

Doktora süreci boyunca yaşanılan her sıkıntıda yanımda olan yol arkadaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Gürbüz, Öğr. Gör. Zafer Akar ve Arş. Gör. Gökhan Toptepe'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Bu yoğun sabır, zaman ve emek gerektiren süreçte tüm enerjisiyle yanımda olan ve desteğini esirgemeyen sevgili eşim Tuğba Bilecen'e, hayatımın her aşamasında ve geldiğim noktada hiçbir fedakarlıktan kaçınmadan arkamda duran başta ablam Hatice Haluka Bilecen ve Hüveyda Hülya Tecer olmak üzere canım aileme ve bu çalışma yapılırken hayatıma giren ve tüm saflığıyla enerji kaynağım olan biricik oğlum Bulut Ata Bilecen'e sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

Türkiye'nin çok partili hayata geçtiği 1950'li yıllarda tanıştığı haber dergileri hem üstlendikleri misyon hem de gazeteler ile girdiği rekabet ile Türk Basın Tarihi'nin önemli yapı taşlarından birisidir. Gazetecilik alanının şekillenmesinde önemli katkısı olan haber dergileri içinde bulunduğumuz dijital ortama adapte olamamış ve varlıklarını sürdürememişlerdir. Yapılan çalışma da bu noktadan hareketle yola çıkmış ve haber dergilerinin gazetecilik alanındaki konumunu ortaya koyarak neden kaybolduklarını irdelemiştir.

Pierre Bourdieu, özerk olarak tanımladığı gazetecilik alanını aynı zamanda diğer alanlara da en bağımlı alan olarak tanımlamıştır. Ayrıca alan, sermaye ve habitus kavramlarını kullanarak yapı ve failin bir arada incelenmesi gerekliliğinin altını çizer ve alanların değerlendirilmesinde faillerin (gazetecilerin) eylemlerinin de araştırılmasının önemine vurgu yapar. Bu bağlamda yapılan çalışmada da haber dergileri gazetecilik alanının bir alt alanı olarak inşa edilmiş ve alanın tarihsel sürecinde yaşanılan dönüşümler alanda çalışmış gazeteciler ile görüşülerek ortaya konmuştur.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın kuramsal zeminini oluşturan Bourdieu'nun alan, habitus ve sermaye kavramları incelenmiştir. İkinci bölümde hem dünya hem de Türkiye'de haber dergilerinin tarihsel süreci irdelenmiştir. Üçüncü bölümde ise önemli kırılma noktalarından birisi olan 1980'li yıllar sonrası yaşanan değişim ve dönüşümler haber dergiciliği özelinde detaylandırılmıştır. Son bölümde ise haber dergiciliği alanının failleri olan gazetecilerin konumlarını, habituslarını ve alana kattığı değerleri ortaya koymak adına bu alanda çalışmış 11 gazeteciyle görüşmeler yapılmıştır. Gazetecilerin dağılımında haber dergilerinin tüm bileşenlerinin çalışmaya dahil edilmesini sağlamak amacıyla genel yayın yönetmeni, yazı işleri müdürü, haber müdürü, muhabir ve tasarımcılar olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca çalışmaya derinlik katması amacıyla dergicilik alanında akademik çalışmaları bulunan 3 uzman kişiden görüşler alınmıştır.

Elde edilen bulgular; haber dergilerinin dijitalleşememesinin önündeki en büyük engelin haber dergilerinin yapısal özellikleri olduğunu göstermiştir. Ayrıca medya patronlarının dijitalleşmenin etkisini ve geleceğini çok iyi anlayamadığı ortaya çıkmıştır. Nitekim kâr odaklı bakış açısının bu dönüşüme zaman tanımak yerine sabırsız olması haber dergileri için dijitalleşme sürecini başlamadan bitirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Haber Dergiciliği, Bourdieu, Gazetecilik Alanı, Dijital Dönüşüm

ABSTRACT

The news magazines that Turkey met in the 1950s, when the multi-party system started, are one of the important building blocks of the Turkish Press History, both with the mission they undertook and the competition with the newspapers. News magazines, which have made an important contribution to the shaping of the field of journalism, have not been able to adapt to the digital environment we are in and have not been able to maintain their existence. The study started from this point and examined why news magazines disappeared by revealing their position in the field of journalism.

Pierre Bourdieu defined the field of journalism, which he defined as autonomous, as the most dependent field on other fields at the same time. In addition, he underlines the necessity of examining the structure and the agent together by using the concepts of field, capital and habitus, and emphasizes the importance of investigating the actions of the agents (journalists) in the evaluation of the fields. In this study, news magazines were built as a sub-field of journalism and the transformations experienced in the historical process of the field were revealed by interviewing journalists who worked in the field.

The study consists of four parts. In the first chapter, Bourdieu's concepts of field, habitus and capital, which constitute the theoretical basis of the study, are examined. In the second part, the historical process of news magazines in both the world and Turkey is examined. In the third part, the changes and transformations experienced after the 1980s, which is one of the important breaking points, are detailed in news journalism. In the last part, interviews were conducted with 11 journalists who worked in this field in order to reveal the positions, habits and values of the journalists who are the perpetrators of the field of news journalism. In the distribution of journalists, attention was paid to include the editor-in-chief, news director, reporter and designers in order to ensure that all components of news magazines are included in the study. In addition, in order to add depth to the study, opinions were received from 3 experts who have academic studies in the field of journalism.

Obtained findings; it has been shown that the biggest obstacle of the digitalization of news magazines is the structural features of news magazines. In addition, it has been revealed that media bosses do not understand the impact and the future of digitalization very well. As a matter of fact, the impatientness of the profit-oriented perspective instead of allowing time for this transformation has ended the digitalization process for news magazines before it even started.

Key Words: News Magazines, Bourdieu, Journalistic Field, Digital Transformation

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **I**
ÖZET ..... **II**
ABSTRACT ..... **III**
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **VII**
GÖRSELLER DİZİNİ ..... **VIII**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BOURDİEU SOSYOLOJİSİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Bourdieu'da Alan Kavramı **10**
1.1.1. Gazetecilik Alanı **14**
1.2. Oyun Kavramı ve Oyun-Alan İlişkisi **17**
1.3. Alanın Varsayılan Yapısı Olarak *Doxa* **19**
1.4. Habitus **21**
1.5. Toplumsal Uzamın Belirleyicisi Olarak Sermaye **24**
1.5.1. İktisadi (Ekonomik) Sermaye **26**
1.5.2. Kültürel Sermaye **26**
1.5.3. Sosyal (Toplumsal) Sermaye **29**
1.5.4. Simgesel (Sembolik) Sermaye **30**

İKİNCİ BÖLÜM

2. DERGİCİLİK VE HABER DERGİCİLİĞİ

2.1. Dünyada Dergiciliğin Gelişimi **35**
2.2. Türkiye'de Dergicilik **44**
2.3. Haber Dergiciliği Kavramı **59**
2.3.1. Dünyada Haber Dergiciliğinin Tarihsel Serüveni **61**
2.3.2. Türkiye'de Haber Dergiciliği **66**
2.3.2.1. Akis **66**

2.3.2.2. Devir 70
2.3.2.3. Kim 73
2.3.2.4. Yankı 76
2.3.2.5. Ortam / Yeni Ortam 78
2.3.2.6. 7 Gün 80
2.3.2.7. Devir II 82
2.3.2.8. Arayış 85
2.3.2.9. Nokta 87
2.3.2.10. Yeni Gündem 93
2.3.2.11. Haftaya Bakış 95
2.3.2.12. 2000'e Doğru/Yüzyıl 96
2.3.2.13. Tempo 98
2.3.2.14. Aktüel / Yeni Aktüel / Yeni Aktüel Weekend 100
2.3.2.15. Aksiyon 106

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1980 SONRASI TÜRKİYE'DE MEDYANIN DÖNÜŞÜMÜ VE HABER DERGİCİLİĞİ

3.1. 1980'li Yılların Siyasal ve Sosyal Ortamı 115
3.2. Depolitizasyon ve Magazinleşme Sürecine Geçiş 117
3.3. Basın Dışı Sermayenin Alana Girişi 121
3.3.1. Dergicilikte Yabancı Sermaye Dönemi 128
3.4. Basında Dijitalleşme Süreci 130
3.5. 2000'li Yıllar ve Haber Dergiciliğinde Sona Doğru 133

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. HABER DERGİCİLİĞİ ALANINDA ÇALIŞAN FAİLLERİN (GAZETECİLERİN) HABİTUSLARI, SERMAYELERİ VE ALANDAKİ KONUMLARI

4.1. Çalışmanın Yöntemi ve Veri Toplama Tekniği 136

4.2. Haber Dergilerinde Çalışan Gazetecilerin Alana Dahil Olma Süreçleri 139
4.3. Gazetecilerin Gözünden Haber Dergiciliği Alanı ve Oyunun Kuralları 142
4.4. Haber Dergiciliği Alanında Haber Üretim Süreçleri 146
4.4.1. Haber Toplantıları 148
4.4.2. Haber Kaynakları 152
4.4.3. Doxa'nın Meşrulaştırılması; Haberlere Müdahale 155
4.5. Gazetecilerin Mesleki Deneyimleri ve Alandaki Konumları 159
4.6. Haber Dergiciliği Alanının Kaybolması ve Gazetecilik Mesleği Üzerindeki Etkisine Dair Gazetecilerin Görüşleri 162

SONUÇ VE ÖNERİLER 170

KAYNAKÇA 179

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP : Anavatan Partisi

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

DP : Demokrat Parti

MGK : Milli Güvenlik Kurulu

TMSF : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

YÖK : Yüksek Öğretim Kurulu

VDG : Vatan Dergi Grubu

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. The Transaction of the Royal Society of London 36
Görsel 2. Mercure Galant 37
Görsel 3. Gentleman's Magazine 38
Görsel 4. General Magazine 39
Görsel 5. The Saturday Evening Post 40
Görsel 6. Review of Reviews…… 43
Görsel 7. Literary Digest……. 42
Görsel 8. Mecmua-ı Fünun 45
Görsel 9. Mümmeyyiz 46
Görsel 10. Diyojen 47
Görsel 11. Servet-i Fünun 48
Görsel 12. Resimli Ay 50
Görsel 13. Hayat 52
Görsel 14. Yön 53
Görsel 15. GırGır 55
Görsel 16. Time 62
Görsel 17. Newsweek 64
Görsel 18. Der Spigel……. 68
Görsel 19. L'Express……. 65
Görsel 20. AKİS 68
Görsel 21. Devir 71
Görsel 22. KİM 74
Görsel 23. Yankı 77
Görsel 24. Ortam 79
Görsel 25. 7 Gün 81
Görsel 26. Devir II 84
Görsel 27. Arayış 86
Görsel 28. Nokta 89
Görsel 29. Nokta Sayı:4… 94
Görsel 30. Nokta Sayı:11 91
Görsel 31. Yeni Gündem 94
Görsel 32. Haftaya Bakış 96
Görsel 33. 2000'e Doğru 97
Görsel 34. Tempo 99
Görsel 35. Aktüel 102
Görsel 36. Yeni Aktüel 105
Görsel 37. Yeni Aktüel Weekend 106
Görsel 38. Aksiyon 107

GİRİŞ

Dijitalin birçok alanı ele geçirdiği günümüzde habercilik alanı da son yıllarda yaşanan bu dönüşümün bir parçası olarak özellikle haber üretimi ve haberin dağıtımı-yayınlanması noktasında köklü değişimler geçirmiştir. Mekân ve zamanın belirleyici olduğu bu yeni habercilik anlayışında hız olgusu hem haberlerin nitelik ve içeriklerini belirlemekte hem de haber tüketiminin yapısını değiştirmektedir. Ancak bu durum basılı yayımlanan iletişim araçlarının etkinliğini kaybettiği anlamına gelmemektedir. Halen birçok medya kuruluşu faaliyetlerini hem dijital hem de basılı olarak sürdürmektedir. Bu noktada insanların habere ulaşmada kullandıkları araç olarak genellikle gazeteler öne çıksa da dergiler de yaşanan tarihsel süreç içerisinde gazeteler kadar eski ve etkili bir araç olarak değerlendirilmelidir. Farklı konularda özel/dosya/araştırma haber yapmaları, kâğıt kaliteleri, özgün sayfa tasarımları ve haberlere eşlik eden illüstrasyonlarla dergiler her zaman okuyucu için farklı bir seçenek olmuştur.

İnternetin ortaya çıkışıyla yaşanan dönüşüm, medya içeriklerinin üretiminde kullanılan teknolojik gelişmelerle birlikte haberciliğin dönüşmesini beraberinde getirmiştir. Toplumsal, kültürel, teknolojik ve ekonomik değişimlerle paralellik gösteren bu dönüşüm gazetecilik pratiklerini yeni uygulama alanları ve rolleriyle tanıştırmıştır. Geleneksel gazetecilik her ne kadar yeni medyanın etkisiyle gücünü kaybetmiş gibi gözükse de bilgi kirliliğinden uzak olan yapısıyla güven konusunda hala tercih edilebilirliğini sürdürmektedir. Ancak geleneksel gazetecilik pratikleri bir bütün olarak düşünülse de bu pratikleri oluşturan bileşkeler içerisinde mesleki pratiklerin icra edilmesi değişmektedir. Nitekim gazetecilikte haberin ne olduğu, nasıl bulunacağı, doğrulatılması ve sunulması en temel yapı olarak karşımıza çıksa da bu pratiğin uygulanması araçlara göre farklılık gösterir. Mesleğin kodları ve etik kuralları sabit olsa da radyodan televizyona, internetten sosyal medyaya kadar habercilik pratikleri içinde yer aldığı araca göre farklılık gösterir ki bu anlamda geleneksel gazetecilik pratiklerini temsil eden gazeteler ve dergiler arasında da çeşitli ayrımlar söz konusudur.

Türk basın tarihi incelendiğinde ilk gazetenin yayımlanmasından kısa bir süre sonra ilk dergiler ortaya çıkmış ve zaman içinde yaşanan koşullara bağlı olarak çeşitli dergi türleri yayımlanmaya başlamıştır. Bu türlerden birisi olan *haber dergiciliği* bir hafta boyunca gelişen olayları geçmişleri, gelecekleri ve tüm ayrıntılarıyla okuruna sunan dergiler olarak tanımlanmaktadır. Çok yönlü, karmaşık, uzun süreli devam etmiş olayları belirli bir üslup ve en vurucu noktalarıyla ortaya koyan haber dergilerinin diğer dergilerden en önemli farkı ise habere öncelik verilmesi ve yorum niteliğindeki yazı ya da söyleşilerin haberin tamamlayıcısı olarak sunulmasıdır. Araştırmaya dayalı habercilik anlayışının temsilcisi olarak haber dergilerinin önemi ise çeşitli zaman dilimleri ile koşullarda gazetelerin üstlendiği haber verme misyonunu sağlamaları ve gündemi belirlemede önemli bir araç olmalarıdır. Ayrıca 'ne oldu' sorusunun değil 'nasıl oldu' sorusunun cevabını arayan ve yaşanan olayların perde arkasını merak eden okuyucularını daha derin düşünmeye davet eden haber dergileri hem birçok gazetecinin yetişmesinde bir okul görevi görmüş hem de basın-demokrasi ilişkisinde çok sesliliğin önemli bir alternatifi olarak rol almışlardır.

Bu noktadan hareketle yapılan tez çalışması toplumların yaşam biçimlerini, siyasal koşullarını, gelişim aşamalarını anlamak için gazeteler kadar önemli bir yayın organı olan haber dergilerinin yaşadığı değişim ve dönüşümü okumayı amaçlamış ve aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

- Haber dergileri tarihsel süreç içerisinde hangi yapı ve içerik değişikliklerini yaşamışlardır ve günümüzdeki durumları nedir?
- Etkinliklerini neden kaybetmişler ve dijitalleşme sürecine neden adapte olamamışlardır?
- Geleneksel gazeteciliğin uygulama alanlarından birisi olan haber dergilerinin kaybolmasının gazetecilik mesleğinin şu an tartışılan durumuna etkisi var mıdır?

Konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmalar haber dergiciliğini seçilen bir örnek dergi bağlamında ve belirli temaları temsil boyutuyla işlemişlerdir (Muhsin Özcan; "*Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Haber Dergiciliğinin Gelişim Evreleri: Akis Dergisi Örneği*", Mehmet Suiçmez; "*Dergi Haberciliği ve Nokta Dergisi*", Mehmet Ali Yıldırım; "*Türkiye'de Haber Dergiciliği, Yeni Aktüel, Tempo*

ve Haftalık Haber Dergilerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi", Saadet Erbil; "*Kim'de Basın ve Siyasal İktidar İlişkileri*", Rıdvan Varlı; "*Uluslararası Haber Dergilerinde Yer Alan Dış Haberlerle İlgili Bir İnceleme*" ve Muhammet Özdemir; "*1980'lerde Türkiye'de Haftalık Haber Dergiciliği: Nokta Dergisi Örneği*"). Yapılan çalışma ise kuramsal zeminde Pierre Bourdieu'nun "Alan Teorisi"ni merkeze alarak haber dergiciliğini gazetecilik alanının bir alt alanı olarak konumlandırmış ve daha bütüncül bir incelemeye tabi tutmuştur. Böylece çalışma haber dergiciliğini çizgisel bir tarihsel anlatıdan ziyade Bourdieu'nun çizdiği "*bedenlerde cisimleşmiş tarih*" olarak gazetecilerin habitusları ile "*şeyler içinde nesnelleşmiş tarih*" olarak haber dergiciliği alanı arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı hedeflemiştir.

Ayrıca çalışma son dönemlerde Bourdieu sosyolojisi temelinde gazetecilik alanına yönelik yapılan çalışmalarda ele alınan (Hüseyin Köse; "*TV Tartışma Programlarında Kulis Sosyolojisi (Pierre Bourdieu Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım)*", Cem Koray Olgun; "*Türkiye'de Kamu ve Özel Televizyon Kanallarında Haber Üretim Süreçlerinin İşleyişi*", Erman Yüce; "*Simgesel Seçkinler ve Habitus: Hürriyet Gazetesi'nde Köşe Yazarlığı*", Onur Dursun; "*Yaşam Dünyasının Sömürgeleştirilmesi Üzerinden Türkiye'de Köşe Yazarları Üzerine Bir Analiz*", Merve Çetin Dağdelen; "*Denizli'de Yerel Gazetecilik Alanı: Mekanizmalar, İşleyiş ve Stratejiler*", Gökçen Başaran İnce; "*Bourdieu Sosyolojisi Bağlamında Bir Alt-Alan Olarak Yerel Basın: İzmir Örneği*", Şerife Öztürk; "*Dijital Kültürde Alternatif Medyanın Haber Üretim Süreci ve Gazetecilik Alanının Dönüşmesi*") bir gazete yazı türü olarak köşe yazarlığı, televizyon programları, yerel basın ve dijital medya alanlarının aksine bir tür olarak haber dergiciliğini alt alan olarak ele alarak özgünlüğünü ortaya koymuştur. Bu özgünlük, aynı zamanda dijitalleşmenin gazetecilik mesleği üzerindeki etkisinin en öne çıkan unsuru olan *hız* olgusunun gazetecilikte yarattığı; yüzeysellik, tek tip habercilik, uzmanlaşmadan uzak ve kalitesizlik gibi tartışılmakta olan sorunsallara yönelik nedensellik ilişkisinin şimdide değil geçmişte aranması gerekliliğini işaret etmektedir. Güncel literatürde tartışmaların çoğunlukla dijitalleşmenin gazetecilik mesleği üzerinde yarattığı değişim üzerine odaklandığı görülmektedir. Ancak yapılan çalışmada haber dergileri, Jussi Parikka (2017, s. 16)'nın bahsettiği gibi; "*Yeninin eskiye yeniden aracı olmasıyla eski ile yeninin yaşanan değişimi anlam ve anlamlandırmada birbirinden ayrılamaz bir*

bütün olmasından ve hız ile insani imkanlarını aşan geçiciliklerin yarattığı bu medya kültüründe geçmişe duyulan hayranlığın yeniden doğduğu" düşüncesinden yola çıkılmıştır. Ayrıca literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak haber dergiciliğinin faaliyetlerini sürdüren bir alan olmaması ve bu alanda çalışmış gazetecilerin çoğunun aktif olarak mesleğe devam etmemeleri çalışmanın sınırlılığını ve zorluğunu ortaya çıkarmıştır.

Bu kapsamda dört bölüm olan çalışmanın ilk bölümünde kuramsal çerçeve kapsamında Pierre Bourdieu'nun sosyal teoriye kazandırdığı habitus, alan ve sermaye kavramları irdelenmiştir. Bourdieu gazetecilik alanına özel bir önem verir ve özerk olarak nitelendirdiği gazetecilik alanını aynı zamanda bir mücadele alanı olarak görür. Dolayısıyla alanda gerçekleşen eylemleri açıklayabilmek için öncelikle eylemlerin gerçekleşme nedenlerini ve eylemi gerçekleştirenlerin alan içindeki konumlarının araştırılması gerekliliğine yaptığı vurgu, kuramsal çerçevenin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Aynı zamanda Bourdieu sosyolojisinde alan, belirli bir nesne olarak ele alınmaktan ziyade araştırma için inşa edilmelidir. Tabi bahsi geçen inşa sürecinde alanın özellikleri ve toplumsal konumu oldukça önemlidir.

Yapılan çalışmada da gazetecilik alanının kendi dinamikleri göz önünde bulundurularak haber dergiciliği alanının inşası dış ve iç yapılara ayrılarak düzenlenmiştir. Toplum içindeki alanların oluşumunda kendine özgü işleyiş yapıları mevcuttur. Gazetecilik alanı da dış çevrelerin etkisinde olsa da kendi içinde kendine ait özerk uygulamalara sahiptir. Ekonomik bir düzene sahip olmakla birlikte alanın işleyişi hiyerarşik ve düzenli bazı dinamiklere bağlıdır. Kendine özgü yönetim ve örgütlenme yapısı, metinleri düzenleyen yazı işleri, görsel düzenleme, yasal sorumluluklar ve tüm bunlarla bağlantılı olarak diğer alanlarla var olan ilişkiselliği mevcuttur. Her ne kadar mesleğin kendisi gazetelere indirgense de gazetecilik alanının bahsi geçen tüm dinamikleri bir alt alan olarak inşa edilen haber dergiciliği içinde geçerlidir. Toplumsal düzeyde ise gazetecilik alanının ilişkisellik içinde olduğu diğer alanlar haber dergiciliğini de kapsamaktadır. Ekonomi alanı bunlardan birisidir. Haberler, tiraj, reklam, okunabilirlik vb. birçok konu doğrudan ekonomi ile ilgilidir. Ayrıca alana yapılan yatırımlar gazetecilik mesleğinin kendine özgü dinamiklerinde de değişimler yaratmaktadır. İlişkili olduğu diğer bir alan ise siyaset alanıdır. Her ne kadar iki alanın da kendine has kuralları olsa da birbirlerini etkiledikleri oldukça açıktır

ki özellikle Türkiye'de gazetecilik alanı ile siyaset alanı arasındaki ilişki daha yakın ve sıkıdır. Bu durum aynı zamanda gazetecilik alanının siyaset alanıyla olan ilişkisinden dolayı ne kadar bağımsız ve özgür olabileceği tartışmasını da beraberinde getirmektedir.

Kuramsal zeminde yapılan tartışmalardan yola çıkarak çalışmanın ikinci bölümünde gazetecilik alanının bir alt alanı olarak inşa edilen haber dergiciliğinin dış yapısını oluşturan ekonomik ve siyasal alanla olan ilişkisini ortaya koymak amacıyla dergicilik ve haber dergiciliğinin hem dünya hem de Türkiye'deki tarihsel gelişimi detaylı bir şekilde verilmiş ve yazılı doküman incelemesi kapsamında çalışmaya konu olan haber dergilerinin özellikle çıkış manifestolarının olduğu ilk sayıları incelenmiştir. Aynı zamanda bu bölüm Bourdieu'nun alanın önemli yapı taşlarından birisi olarak altını çizdiği tarihselliğe vurgu yapması açısından da önemlidir. Bununla birlikte Türkiye'deki medya tarihinin önemli dönüm noktalarından birisi olan 1980 sonrası dönem ise ayrı bir bölüm olarak işlenmiştir. Bunun nedeni ise alanın hem ekonomik hem de siyasal alanla olan ilişkisi ve kendine özgü dinamiklerinin dönüşmesinde önemli bir kırılma anı olmasıdır. Hem toplumsalın hem de siyasal yönetimin değişmesiyle yaşanan dönüşüm sürecinden haber dergileri de etkilenmiş ve sözü edilen dönemden önce var olan toplumsal konumları neredeyse kökten değişmiştir. Dolayısıyla çalışmanın üçüncü bölümü haber dergiciliği alanının haritasının çizilmesi açısından oldukça değerlidir.

Gazetecilik alanının şekillenmesinde dış yapısı kadar iç yapısını oluşturan gazetecilerin ya da Bourdieu'nun deyimiyle faillerin mesleği yürüten insanlar olarak kendilerine özgü özellikleri vardır. Bilgiye ulaşan, düzenleyen ve yorumlayan kişi olarak gazeteci aynı zamanda bilginin okuyucunun zihninde nasıl yer alacağını da bilmek zorundadır. Dolayısıyla mesleğin eğitimini alarak veya mesleki deneyim kazanarak ahlaki sorumluluklarının farkında olması gerekir ki bu da aslında gazetecilik alanı içinde her gazetecinin kendisinde bulunan habitusuna götürür. Habitus aynı zamanda gazetecilik alanının şekillenmesine katkı sağlar ve döngüsel olarak gazetecinin kendi habitusu da gazetecilik alanı içinde sürekli olarak yeniden şekillenir. Bununla birlikte gazetecilik alanının yazılı olmayan kuralları ve gazetecilerin sahip oldukları sermayeleri ile alanın içsel dinamikleri arasında doğrudan

bir ilişki söz konusudur. Gazetecilerin sermayeleri bir anlamda alandaki konumlarını belirlemektedir.

Çalışmanın son bölümü de yukarıda değinilen gazetecilerin habitusları, alan içinde edindikleri sermayeleri ve sermayelerini nasıl kullandıkları, alan içindeki konumları ve katkılarını ortaya koymak üzere tasarlanmıştır. Bu kapsamda haber dergiciliği alanında çalışmış gazeteciler ile görüşülerek kendi deneyimleri üzerinden haber dergiciliği alanının iç yapısı ortaya konmuştur. Ayrıca dergicilik alanından çalışmış kişilerin görüşleri alınarak çalışmaya derinlik katılmıştır. Böylece araştırma alanı olarak inşa edilen haber dergiciliği alanı iç ve dış yapısıyla beraber bir bütün olarak incelenmiştir. Nitel olarak tasarlanan çalışmada öncelikle yazılı doküman incelemesi kapsamında tarihsel arka planda yer alan haber dergilerinin özellikle çıkış manifestolarının yer aldığı ilk sayıları incelenmiştir. Sonrasında ise bahsi geçen dergilerin künyelerinden yola çıkarak haber dergilerinde çalışmış 11 gazeteciyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu noktada gazetecilerin dağılımında genel yayın yönetmeni, yazı işleri müdürü, editör, haber müdürü, muhabir ve tasarımcılar olmasına dikkat edilerek haber dergilerinin tüm bileşenleri çalışmaya dahil edilmiştir. Ayrıca çalışmaya katkı sağlayacağı düşünülerek Türk Basın Tarihi ve özellikle de dergicilik alanında akademik çalışmaları bulunan üç uzman ile görüşülmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BOURDİEU SOSYOLOJİSİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Sosyal teori alanı özellikle 19. yüzyılda yaşanan kuramsal gelişmelerle birlikte paradigma ve bireysel perspektiflerde ciddi dönüşümlere konu olmuştur. Yaşanan düşünsel devrimler toplum kavramının kendisine yönelik sorunsallar üreterek kalıplaşmış ilkelere meydan okumuşlardır. Thomas Kuhn'un da belirttiği gibi bilimsel disiplinlerin tarihi zorunlu paradigmatik dönüşümlere göre okunabilmekteyken, sosyal teori alanı entelektüel sahadaki dönüşümlere yatkın olarak ortaya çıkmaktadır (Kuhn, 1995). Söz konusu bu dönüşümlerin seyri içerisinde 20. yüzyılda sosyal teori alanına damga vuran bir evre ise Bourdieu sosyolojisini anlamak açısından oldukça önemlidir. 1960'lı yılların ortalarından itibaren sosyoloji alanında çıkan yeni yönelimler klasik sosyal teori mantığının aşılmasının önünü açmıştır. Klasik sosyolojinin üç önemli figürü (Durkheim, Weber, Marx) ve onların ortaya koyduğu 'makro' düşünce sistemleri yerini 'mikro' yaklaşımlara bırakmaya başlamıştır. Böylece sosyal teori çok farklı çeşitlilikte yeni teoriler ile tanışır. Ütopyacı toplum felsefeleri yeniden uygulanarak övülmüş ve Marksizm çeşitli biçimleriyle dirilmiş ve serpilmiştir. Psikanaliz ise Lacan ve takipçilerinin çalışmalarıyla yeni yönelimler kazanmıştır. Habermas ve Frankfurt Okulu'nun diğer üyeleri Marx ve Freud'un düşünceleri arasındaki paralellikler üzerinde düşünmeye devam ederken Fransız düşün hayatı post-yapısalcılık, yapı-bozum gibi yeni kuramsal eşikler yaratmıştır. Bununla birlikte sembolik etkileşimcilik ve etno-metodolojinin doğurduğu "mikro sosyolojik devrim" ve feminizm tartışmalarıyla filizlenen yeni kuramsal anlayışlar Anglo-Sakson sosyal teorinin pozitivist kalelerini çökertmiştir (Skinner, 2013, s. 13).

Bu gelişmelerden sonra sosyal bilimlerin toplumsal dünyanın algılanması için karşısına çıkan temel sorun; "*İnsan eylemini ve toplum denilen kapsamlı bir toplumsal pratikler dizisinin ilişkiselliği içerisinde kavramamızı sağlayacak ontolojik ve metodolojik düzlemde ikna edici bir teorinin geliştirilmesi*" olmuştur (Wagner, 1996, s. 211). Bu noktada bir dizi düşünür Marx, Weber ve Durkheim gibi klasik sosyolojinin temel aktörlerinin temsil ettikleri sosyal teori anlayışını 20. yüzyılın merkezine yerleşen "dil devrimi"ni dikkate alarak sürdürmeye çalışmaktadır. Birçoğu Marksist

olan bu düşünürler dışında bu geleneği sürdürüp tam anlamıyla sınıflandırılamayan en önemli örneklerden birisi ise Pierre Bourdieu'dur (Callinicos, 2007, s. 422).

En yalın haliyle eyleyici ve yapı, birey ve toplum, nesnelcilik ve öznelcilik arasındaki karşıtlığı aşma çabasıyla Bourdieu, klasik sosyoloji ile 1960 sonrasının kuramsal açılımlarını sentezleme konusunda özgün bir model oluşturmuştur. Tek bir kalıba sığdırmanın neredeyse imkânsız olduğu Bourdieu, çalışma serüvenine etnografik araştırmalarla başlamış daha sonra disiplinlerarası çalışmalara yönelmiş ve özellikle sosyolojinin alt disiplinlerinde birçok araştırmaya imza atmıştır. Çok yönlü bir sosyolog olarak nitelenebilecek Bourdieu, Kabil'de takvim ve ev sembolizmi, sanat biçimi olarak fotoğrafçılık, Cezayir'de emek piyasaları, müze ziyaretçileri ve beğenileri, modern üniversiteler, Bearn'de evlilik kalıpları, bağımsız bir alan olarak edebiyat ve modern toplumlardaki yoksulluk ile acıyı analiz edecek kadar çeşitlilik içeren araştırma merakına sahiptir (Calhoun, 2014, s. 77). Ancak Bourdieu'nun çok yönlülüğü sadece ilgilendiği alanların çokluğundan değil araştırma nesnelerine tek yönlü yaklaşılmaması gerekliliğine olan inancı bütüncül bir yaklaşım tercih etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bütüncül yaklaşım kendi deyimiyle "*Sosyal bilimler alanında toplumsal alanın ve pratiklerin kavranmasına ilişkin var olan ikilikleri aşma*" noktasında yaptığı etki hem tüm çalışmalarına rehberlik etmiş hem de sosyal bilimlere yaptığı katkının temelini oluşturmuştur (Brubaker, 1993, s. 216-217). Bu anlamda toplumu bir alan olarak kabul eden ve toplumsal yapıyı alan teorisi ile açıklayan Bourdieu, bu yapı içerisinde kullandığı kavramlarla yapı-insan, insan-yapı arasındaki ilişkiyi bir bütün olarak ortaya koymaya çalışır. Böylece insanın hem özne hem de nesne olabildiği Bourdieu sosyolojisinde faillere verilen bu önem özellikle kültürel üretim alanındaki mücadeleler ve bu mücadelelerde yer alan faillerin konumuna odaklanır.

Toplumsal yapıyı incelerken nesnel-öznel yapı ikiliğini aşmak için yapıyı birey ile bireyin pratiklerinin oluşturduğu bir bütün olarak ele alan Bourdieu, bireyi de sadece bedensel bir varlık olarak değil alanda konumlanmasını sağlayan eylemleri ve bu eylemlerin oluşumunda etkili olan habituslarıyla birlikte ele almıştır. Bu noktada habitus kavramı ise 1950'li yıllarda kendisinden önce yapılan sosyolojik ve felsefi çalışmalardaki yöntem hatalarına gönderme yaparak kendisi tarafından yeniden kurgulanmıştır. Ayrıca Bourdieu bir araştırmada teorik ile pratiğin eşzamanlı ve

birbirlerini destekleyerek yürümesi gerektiğini vurgulamıştır. Çalışmalarının özünü inşacı yapısalcılık veya yapısalcı inşacılık olarak ifade eden Bourdieu, ele aldığı her bir sorunsalı alan içerisinde ve alanın tüm yapısıyla beraber incelemiştir. Ayrıca insan davranışlarının nedenlerini bulmak için çoklu yöntemlerin kullanılmasını savunmuş ve sosyal uzamdaki olaylara daha bütüncül yaklaşmayı tercih etmiştir. Çünkü ona göre insan davranışları hem yapısalcılığın öngördüğü dışsal nedenlere hem de varoluşçu düşüncenin savunduğu içsel nedenlere bağlıdır (Swartz, 2002, s. 61).

Wacquant, Bourdieu'nun düşüncelerinin dört başlık altında toplanabileceğini belirtmiştir. Birincisi, toplumsal eylem kavramı ile birlikte yapı ve bilgiye yaklaşımı anti-düalisttir. Çünkü Bourdieu'ya göre eylem bütündür ve onu tek yönlü analiz etmek yöntem bilimsel bir hatadır. İkinci olarak Bourdieu'nun bilimsel düşüncesi Marx, Weber, Durkheim, Cassier, Bachelard ve Wittgenstein gibi sosyologların düşüncelerini Saussure, Chomsky ve Austin gibi dilbilimciler ile Merleau Ponty ve Schutz gibi düşünürlerin görüşleri ile bütünsel bir şekilde sentezlemiştir. Böylece hem teorik hem de istatistiksel kaynaklardan elde ettiği verilerle kuramlarını şekillendirerek teori ile pratiği beraber yürütmüştür. Üçüncüsü, Bourdieu'da toplum Weber gibi kavgacı bir *öz*'e sahiptir. Sonsuz ve acımasız rekabetleri içeren toplumsal uzamın yapısı sosyal varoluşun bu rekabetin sonsuzluğu ve acımasızlığından türemesidir. Dolayısıyla onun düşüncesinin merkezinde toplumsal mücadele yer alır. Son olarak ise Bourdieu'nun felsefesi çıkardan ziyade takdir görme-tanınma üzerine kuruludur (1998, s. 217-218).

Çalışmalarını gerçekleştirirken çeşitli kavramsal şemalar geliştiren Bourdieu'nun bu kavramları toplumsalı anlamak amacına hizmet eden kavramlar dizgesidir. Dolayısıyla onun sosyolojisi yalnızca siyasi kademede değil, gündelik yaşamdaki meşru kabul edilen yapılardaki iktidar şekillenmelerini de görmemizi sağlar (Swartz, 2015, s. 45). Bourdieu'nun sözü edilen kavramlarının "şemsiye" kavramı ise '*alan*'dır ve diğer tüm kavramlar alanlar içinde işlevsellik kazanır. Sosyal dünyanın yapıtaşları olan alanlar değişken, dinamik ve tarihseldir. İlişkilerin geliştirildiği, anlam ve yapıların inşa edildiği alanların temel işleyiş biçimleri ise iktidar ilişkilerinden ayrı düşünülemez. Jourdain ve Nauline göre (2016, s. 122):

> "*Alanlar, Pierre Bourdieu tarafından, iş bölümünün artmasına bağlı olarak toplumsal dünyanın artan farklılaşma süreci sayesinde toplumsal hayatın çevrelerinin özerkleşmesi olarak tanımlanmaktadır. Bir toplumsal alanın özerkleşmesi, kendine has amacının tanımlanmasından geçer. Örneğin siyasi alanın hedefi iktidardır. İktisadi alanınki zenginlik, sanatsal alanınki tanınırlıktır.*"

Bourdieu'nun özel anlam atfettiği üç alandan (siyaset, sosyal bilimler ve gazetecilik) biri olarak nitelediği gazetecilik alanı sadece eylemsel olarak haber üretiminden ibaret değildir. Süreç içerisinde gazetecilerin bilinçleri ile sahip olduğu sermayeleri etkilidir ve aynı zamanda haber üretim pratiklerinin arkasındaki etkenler gazetecilerin alan içindeki konumunu gösterir. Çatışma ve rekabet ortamında bulunan gazetecilerin alandaki konumlarının yaşları, cinsiyetleri, eğitimleri ve çalıştığı yayın kuruluşu gibi etkenler tarafından belirlendiğini söyleyen Bourdieu, bazı gazetecilerin diğerlerinden daha güçlü konumda olmalarını sağlayan şeyin ise haber seçimleri olduğunu vurgulamıştır (Bourdieu, 1997a, s. 27). Dolayısıyla haber seçimlerinin arkasındaki faktörler Bourdieu'nun kavramlarıyla derinlemesine incelenebilir. Böylece gazetecilik alanına genel olarak bakıldığında toplumsal alan ile olan sıkı bağlarını görmemek imkansızdır.

Bu nedenle hem çalışmanın kuramsal zeminini anlamlı kılmak hem de çalışmanın odak noktasını oluşturan ve gazetecilik alanının bir alt alanı olarak konumlandırılan haber dergiciliğinin durumunu analiz edebilmek için Bourdieu sosyolojisinin temel kavramlarını açıklamak gerekir. Bu çalışma için Bourdieu'nun önem taşıyan kavramları arasında alan, habitus ve sermaye yer almaktadır. Bununla birlikte bu kavramlarla bağlantılı olan doxa ve oyun kavramları da açıklanarak bütüncül bir yapı oluşturulmuştur.

1.1. Bourdieu'da Alan Kavramı

Alan nosyonu Bourdieu sosyolojisinin hem bir inceleme yöntemi hem de en kritik kavramlarından birisidir. Kendi çalışmalarında 'habitus'[1] kavramından daha geç

[1] Bourdieu sosyolojisinin önemli temel kavramlarından birisi olan habitus, toplumsal faillerin içselleştirdikleri eğilimleri betimlemektedir.

dönemde ortaya çıkan alan kavramı aslında onun 1980'li yıllarda Marksizm ve yapısalcılıkla sürdürdüğü araştırmalarının yönteminde kendini göstermeye başlayan değişimin bir ürünüdür (Swartz, 2011, s. 168). Ona göre toplumsal yapıda gerçekleşen olayların çözümlenebilmesi için alanın tanımlanması oldukça değerlidir. Çünkü alanın içinde gerçekleşen tüm olaylar alanın hem ekonomik hem de kültürel yapısıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Dolayısıyla bir alan hem yapılanmış bir toplumsal uzam hem de bir güç alanıdır ve bu güçler alanını korumak veya dönüştürmek için içerisinde mücadeleler barındırır (Bourdieu, 1997a, s. 46-47). Toplum yerine "toplumsal alan ve mekân", egemen/yönetici sınıf yerine "iktidar alanı" kavramlarını kullanmasından anlaşılacağı üzere toplumu "görece özerk alanların yapılanmış hiyerarşisi" içinde algılayan Bourdieu için alanın en önemli özelliği mücadele içermesidir (Andrew & Sedwick, 2002, s. 30).

Bourdieu'da toplum en yüksek alan olarak belirlenmiştir. Bu alan içerisindeki tüm alanlar hiçbir şekilde toplumsal alandan bağımsız değildir. Toplum politika, din, ekonomi, kültür gibi kendi kurallarına göre yönetilen ve yarı özerklik gösteren alanlara ayrılmıştır. Bu özerklik ise sosyal alanın bütünlüğünden elde edilir. Kendi habituslarına şekil veren, kendine ait olan düşünsel sistemleri devam ettiren özerk alanlar yüksek derecede farklılaşmıştır ve diğer alanların baskısından kurtularak toplumsal uzamda sınırlarını belirginleştirmiştir (Pellion, 1998, s. 215). Başka bir ifadeyle Bourdieu'ya göre toplum düzenli bir şekilde ilerleyen işlevler, ortak kültürler ve ortak çatışmaların toplamı değildir. Her alan kuvvetlerin yapılandığı ve aynı zamanda alan içine müdahil olan tüm faillere (eyleyenlere) dayatabildiği kendine özgü kuralları olan yerdir. Failin alan içinde yaşadıkları, bireysel özelliklerinden değil alanın özelliklerinden kaynaklanır. Bu anlamda alanlar kimi zaman muhakkak addedilen bir tarihselliğe ve kurumsallığa sahipken kimi zamansa şekil değiştirebilir veya yok olabilirler. Ayrıca alanlar sosyal bağıntıların temelini oluşturur ve farklı mantıklarla işlerler. Bourdieu (2014, s. 81) bu durumu şöyle özetler;

> "*Toplumsal dünyada var olan şey, bağıntılardır; eyleyiciler arasındaki özlerarası bağlar ya da etkileşimler değil, Marx'ın dediği gibi "bireysel iradelerden ve bilinçlerden bağımsız" var olan nesnel bağıntılar. Çözümleyici açıdan alan, konumlar arasındaki nesnel bağıntıların konfigürasyonu ya da ağı*

olarak tanımlanabilir. Bu konumlar, varoluşları ve kendilerini işgal edenlere, eyleyicilere ya da kurumlara dayattıkları belirlenimler açısından farklı iktidar (ya da sermaye) türlerinin dağılım yapısındaki mevcut ve potansiyel durumlarıyla, ayrıca diğer konumlara nesnel bağıntılarıyla (tahakküm, itaat, benzeşme vb.) nesnel olarak tanımlanır. Söz konusu iktidar (ya da sermaye) türlerine sahip olmak, alanda elde edilebilecek özgül faydalara erişimi belirler. Yüksek derecede farklılaşmış toplumlarda, toplumsal kozmos, diğer alanları düzenleyen mantık ve zorunluluklara indirgenemeyecek mantık ve zorunluluğun yeri olan görece bağımsız mikrokozmosların bütünüdür. Örneğin sanat alanı, din alanı ya da iktisadi alan, farklı mantıklara tabidir: iktisadi alan, tarihsel olarak, "işin iş olduğu" ortaya çıkmıştır; sanat alanıysa tersine, maddi kar yasasının reddiyle ya da tersine çevrilmesiyle kurulmuştur."

Toplumsal uzamı makro kozmos ve bu evren içindeki her bir alanı bu evrenden doğmuş mikro kozmos olarak tanımlayan Bourdieu; alanlar, fail ve failler arası ilişkileri önceleyerek faillerin farklı sermaye türleri ile alanda farklı faydalara erişim sağladığını vurgular. Dolayısıyla alanlar aynı zamanda çatışma ve rekabetin etkisine açılır. Böylece *"Alan, -sadece anlam ilişkilerinin değil- güç ilişkilerinin ve bu ilişkileri değiştirmeyi hedefleyen mücadelelerin yeridir; dolayısıyla, sürekli değişim yeridir"* (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 89).

Bourdieu (1995, s. 55) alanda ezen ve ezilenlerin olduğunu, bu nedenle de sürekli ve düzenli olarak eşitsizlik ilişkilerinin kurulduğunu belirtir. Eşitsiz ilişkilerin oluştuğu bu mücadele alanı bir yandan faillere kendi zorluklarını dayatırken diğer yandan da faillerin konumlarına göre farklı amaçlar için farklı yöntemlerle çatışmaları ve bu yapının korunmasına katkı sağlamak amacıyla mücadele etmelerini istemektedir. Alanın sınırları ise alana giriş/çıkışı belirleyen ve alandaki faillerin arasındaki güç/iktidar mücadelelerinin temel konusu olan ilkeleri ifade eder. Burada Bourdieu'nun alana 'giriş' ile alanda devamlı varlığını koruyan mücadeleler içinde egemen konumda olanların belirlediği değerlere uygun olmak, uygun hareket etmek yani buna uygun bir habitusa sahip olmayı kastetmektedir. Alana giriş sağlayan fail bir yandan bu alanda ortada olan şeyleri değerli olarak gördüğünü diğer yandan da değişim yaratmak istese bile onlar için mücadele edeceğini peşinen kabul etmiş sayılır (Bourdieu, 1997b, s. 105). Özetle alana dahil olan failler var olan koşullar altında hem

alanın yeniden üretim sürecine dahil oyunun (illusio) devamına katkıda bulunur hem de alandaki olası değişimlerin öznesi olarak hareket ederler.

Bourdieu, alan içinde sürekli mücadele halinde olan faillerin bu mücadelesine yönelik üç çeşit stratejiden bahsetmektedir. *Koruma stratejisi*; alandaki baskın gruplar tarafından benimsenen ve alandaki mevcut konumlarını korumaya yönelik stratejidir. İkincisi *takip stratejisi*; alana yeni dahil olanlar tarafından benimsenen ve mevcut hâkim konumlara ulaşmak için verilen çabaları içerir. Sonuncusu ise *altüst etme stratejisi*; baskın grupların güç kaybetmesi ve alt grupların alana müdahalesini temsil eder (Swartz, 2011, s. 177).

Alana dair bilinmesi gereken önemli bir unsur da alan olarak bilinen yapının somut anlamda mevcut olmadığıdır. Alanlar ilişkisel teori bağlamında inşa edilen kavramsal şemalardır (Swartz, 2011, s. 171). Aslında alanlar yoktur onlar araştırma için inşa edilir. Öncelikle belirlenen alanın içinde mutlaka mücadele barındırması gerekir. Uğruna mücadele edilecek değerlerin olduğu veya çıkar odaklı yapılan mücadeleler araştırmayı alanın içindeki sermayeye götürür. Böylece sermaye de alanın ayrıntılarının ortaya konulmasını sağlar (Swartz, 2015, s. 55).

Örnek olarak yapılan bu çalışma kapsamında gazetecilik alanının bir alt alanı olarak konumlandırılan haber dergiciliği ele alındığında sermaye, haber dergiciliği alanının oluşumunu, bu alanın siyaset, ekonomi vb. alanlarla olan ilişkisini ve haber dergiciliği alanında çalışanların birbirleriyle olan ilişkilerini, mücadelelerini ve yaşanan değişimleri anlamlandırmamızı sağlayacaktır. Sonuçta alana yönelik ilişkisel bakış açısı araştırmacıları çalışmanın başında araştırma kapsamının daraltılmamasına teşvik eder (Swartz, 2011, s. 173). Dolayısıyla konumlar arasındaki nesnel ilişkilerin ağı olarak tanımlanan Bourdieu'nun alan kavramının bilimsel çalışmalara en önemli katkısı somut bireyleri, toplumsal yapıları, özel isimleri birbirinden '*ayrı*' şeyler olarak düşünmek yerine tümünü birer ilişki demeti olarak görmeyi salık vermesidir (Eyal, 2015, s. 237).

1.1.1. Gazetecilik Alanı

Gazetecilik alanını tanımlarken "journalism" kavramı yerine "journalistic" kavramını tercih eden Bourdieu, bu alanın genel bir çatı olarak değerlendirilmesine inanmakta aksi halde alandaki sorunların bütün olarak değil bireysel bazda her bir gazeteciye yükleneceğini ifade etmektedir (Dursun, 2018, s. 110). Bourdieu, son yıllarda sembolik üretim gücünü ele geçirmeye başlayan ve özellikle şöhret ve saygınlık peşinde koşan bilim insanlarının girmek zorunda kaldıkları gazetecilik alanına siyaset ve sosyal bilimler alanı ile birlikte özel bir önem atfetmektedir (Bourdieu, 2005, s. 41). Gazetecilik alanının siyaset ile sosyal bilimler alanına kıyasla özerklik derecesinin daha yüksek olduğunu ifade eden Bourdieu ancak bu alanın özerklik bakımından zayıf olduğunu ve alanda nelerin gerçekleştiğini anlamak için tek bir çerçeveden bakılmaması gerektiğini vurgulamıştır (2005, s. 33):

> "*Gazetecilikte nelerin olduğunu anlamak için, yayının maddi anlamda kimlerce desteklediğini, kimlerin reklamcı olduğunu, kimlerin reklam parası ödediğini, sübvansiyonların nereden geldiğini vb. bilmek yeterli değildir. Gazetecilik dünyası, mikro kozmos olarak kavramsallaştırılmadan, alanı oluşturan bireylerin birbirleri üzerindeki güç uygulamalarını anlamaya çalışmadan, bu alanda üretilen ürünleri anlamlandırmak olanaksızdır.*"

Her alan, alandaki failler, failler arasındaki ve diğer alanlar ile olan ilişkilerle tanımlanır. Bu anlamda gazetecilik alanı son yıllarda bütün alanlar üzerinde baskı uygulayarak özellikle siyaset ve sosyal bilimler alanlarında etkisini hissettirmektedir. Ancak diğer alanların kendisi üzerinde kurduğu baskıya karşı da savunmasızdır. Bunun nedeni ise gazetecilik alanının diğer alanlara kıyasla daha az bağımsız oluşudur (Ito, 2006, s. 85). Bourdieu bu paradoksal durumu gazeteciliğin hem bağımsız bir güç olarak göründüğünü ve aynı zamanda bu güçlere de bağımlı olduğunu belirterek açıklamıştır. Başka bir ifadeyle git gide bağımsızlığını yitiren gazetecilik alanı politik ve ekonomik baskıların öznesi durumuna gelmiştir (Benson, 1999, s. 463). Bu bağımlılık durumu gazetecilik alanının tecimsel baskılara maruz kalmasına neden olmakta hatta alan tecimsel güçlere kendisini dayatmaktadır. Ancak Bourdieu bütün kültürel üretim alanlarına baskı uygulayan bir kültürel üretim gücü olarak gazetecilik alanının bu gücünü televizyon alanına kaptırmaya başladığını ve alanın televizyon

alanının altına doğru kaydığını ifade etmektedir[2] (2005, s. 42-43). Böylece gazetecilik alanının özerkliği televizyonun da bir güç olarak gelişimiyle bozulmuş ve bu özerklik gazetecilik alanının tümü içindeki heteronom yasayı zorla kabul ettirmeye dönüşmüştür (Köse, 2004, s. 45).

Bourdieu, bir yayın organının özerklik derecesinin ilanlardan ve devlet yardımlarından kaynaklanan gelirlere ve ilan verenlerin yoğunluk oranlarına göre tespit edildiğini dolayısıyla gazetecilik alanının özerkliğini reklam verenlerden, devletten vb. çevrelerden gelen kazancın belirlediğini söylemektedir. Alan içinde gazetecinin özerkliği ise ücret aldığı pozisyona, statüsüne ve enformasyon üretimindeki özgürlüğüne bağlıdır. Kısaca gazetecinin özerkliği alan içerisinde oluşturduğu konuma yani otoritesine bağlıdır (Bourdieu, 1997a, s. 97-98). Gazetecilik alanının ticari kaygılar nedeniyle gücünü gittikçe yitirmeye başladığını vurgulayan Bourdieu, bu durumun '*gündelik hayatın işçileri*' (Bourdieu, 1998 akt. Dursun, 2018, s.112) olarak tanımladığı gazetecilerin yaptıkları haberlerin içeriğinde belirgin şekilde göründüğünü belirtir. Gazetecilerin okuyucularına dünyanın ilgisiz akışına yönelik içerik üreterek sadece yüzeysel bilgi verdiğini vurgulayan Bourdieu, bu durumu metaforik bir şekilde gazetecilerin "özel gözlükler" kullandığını söyleyerek betimler. Bu gözlükler gazetecilere bazı olayları görme bazılarını ise görmeme imkânı sunar. Daha farklı bir ifadeyle gazeteciler haberleştirdikleri olayları devamlı olarak belli konular üzerinden görür ve okuyuculara bu şekilde aktarır. Dolayısıyla gazetecilerin haberde aktardıkları konuları heyecana dayalı, arka plandan ziyade magazin yönü ağır basan, sorgulamaya ve asıl resmi görmelerine izin vermeyecek şekilde sunmalarını Bourdieu (2006, s. 59) şu şekilde açıklamıştır;

> "*Demagojik yalınlaştırma politikasını haklı göstermek için, halkın beklentilerini ileri süren gazeteciler (demokratik bilgilenme ya da eğlendirerek öğretme isteğinin tam tersine) halka kendi eğilimlerini, kendi görüşlerini yansıtmaktan başka bir şey yapmazlar. Etkilerinin özünün bir gözlem ve bir soruşturmanın nesnelliğinden çok, bağlantıların ve gizini açmaların içli dışlılığı (hatta söylentiler ve dedikodular) üzerine kurulan bir politika dünyasının bilgisine*

[2] Şerife Öztürk (2020, s. 57) Bourdieu'nun bu görüşünün birçok yönüyle tartışmaya açık olduğunu ifade etmektedir. Televizyonun ses ve görüntüyü bir arada sunması nedeniyle gazeteye göre daha üstün nitelikli olduğunun kabul görmesine rağmen günümüzün dijital kültür ortamında televizyon ile gazetenin birleşerek oluşturduğu multimedya ortamının bahsi geçen iki alana yeni bir boyut kazandırdığının göz ardı edilemeyeceğini vurgulamaktadır.

dayandığı için, söz konusu olanlardan çok, oyunla ve oyuncularla, tartışmanın özünden çok, katıksız taktik sorularla, politik alanın mantığındaki söylemlerin içeriğinden çok, politik etkisiyle ilgilenerek, her şeyi, uzmanı oldukları bir alana indirgeme eğilimlidirler gerçekte."

Liberal piyasa anlayışının gazetecilik alanına zarar verdiğini belirten Bourdieu, liberalizmde yer alan rekabet olgusunun flaş haber veya son dakika takıntısını, bilgiyi en hızlı yayma eğilimini, tiraj ve reyting uğruna sansasyon yaratma çabasını beslediğini ve bu nedenle gazetecilik içeriklerinde bir benzeşme veya türdeşleşmeye neden olduğunu vurgulamıştır (1997a, s. 27-28). Bourdieu bununla birlikte haber içeriklerinin türdeşleşmesini aynı zamanda haber ajansları ve resmi kaynaklara da bağlar. Gazetecilerin sosyal sermayeleri olan haber kaynakları her yayın kuruluşu için aynıdır. Dolayısıyla bir tarafta iktidarın diğer taraftan sermayenin elinde bulunan haber kaynakları, gazetecilerin ticaret ve siyaset ile olan ilişkisini ortaya koyar (Bourdieu, 1997a, s. 31).

Gazetecinin alan içinde belirli bir kimliğe sahip olma ve var olabilmesi için esas belirleyici olan iktisadi (ekonomik) ve kültürel sermayesidir. Bununla birlikte habitus, simgesel sermaye ve teknik sermayeleri de önemlidir. Faillerin (gazetecilerin) aileden başlayıp çevre, okul ve mensubu olduğu sınıf gibi faktörler kültürel sermayeleridir. Ancak kültürel sermaye sadece eğitim değildir. Faillerin çalışma alanı ve o alan içinde yaptığı iş de (muhabir, foto muhabir, yazı işleri müdürü vb.) bu sermaye içine girer (Benson, 2006, s. 192). Gazeteci bu kültürel sermayeye iktisadi sermayesi sayesinde sahip olur. İktisadi sermayesi sayesinde eğitim alır ve alandaki yerini belirler. Gazeteci sosyal sermayesi olan haber kaynaklarından edindiği bilgileri teknik sermayesi sayesinde habere dönüştürür. Bu teknik becerilere sahip olması, geliştirmesi ve yeni beceriler elde etmesi gazetecinin alanda gücü sağlayan diğer sermaye türlerine de sahip olmasını sağlar. Simgesel sermaye ise bütün sermayelerin toplamının alanda eyleme dönüşme şeklidir ve gücü elinde bulunduran gazetecilerin sermayesidir. Daha net ifadeyle simgesel sermaye gücü temsil eder (Öztürk, 2020, s. 60-61).

Genel olarak bakıldığında Bourdieu gazetecilik alanında ekonomik, politik ve ticari konuların varlığına atıfta bulunur ve bu unsurların her birinin gazetecilik alanının yapısal bir parçasını oluşturduğunu vurgular. Gazeteciliğin diğer alanlara, özellikle

ekonomik ve politikaya bağımlı hale gelerek özerklik ölçeğini kaybettiğine dikkat çeken Bourdieu, gazeteciliğin teorik medya yaklaşımlarından uzaklaşma eğiliminde olduğu ve tamamen tecimsel olarak işlediği sonucuna varmaktadır. Dolayısıyla bu faktörler gazetecilik alanını ve bu alanın faillerini idealizmden uzaklaştırmakta ve basını her bağlamda hâkim güçlerin kontrolüne itmektedir (Dursun, 2018, s. 114).

1.2. Oyun Kavramı ve Oyun-Alan İlişkisi

Bourdieu, alanın açılımını sürekli olarak çeşitli kavramlar üzerinden temellendirerek yapar. Bu kavramlardan birisi alanın kurallarını belirleyen '*Oyun*'dur ve Bourdieu alan içindeki mücadeleyi oyun analojisi üzerinden açıklar. Failler alan içerisinde ciddi bir oyun içindedirler ve oyun içinde başarılı olmak için oyunun kurallarını içselleştirirler. Her alanda olduğu gibi her oyunun da kendine ait kuralları vardır ve oyun sadece eğlendirme amacı taşımaz aynı zamanda ciddi bir anlayışa sahip olarak belirli bir amaca hizmet eder. Calhoun (2014, s. 78), Bourdieu'nun düşünce ekseninde oyunların rolünü; "*Bourdieu'ye göre, sosyal hayat, ödüllerin daha büyük olma- sı dışında, bir oyuna benzer. Sosyal hayat sadece bir mücadele alanı değildir, sürekli doğaçlamayı gerektirir. Hiçbir oyun basitçe onu tanımlayan kurallar kavranarak anlaşılamaz. Oyun sadece kurallara uymayı değil, bir oyun "anlayış"ına, oyunun nasıl oynanması gerektiği anlayışına da sahip olmayı gerektirir*" şeklinde açıklar.

Toplumsal yaşamı oyuna, toplumsal aktörleri de oyuncular şeklinde betimleyen Bourdieu, faillerin alan içerisinde stratejik davrandıklarını yani oynanan oyunda tamamen alanın (ve oyunun) kurallarının etkisi altında olmadıklarını vurgular. Failler aynı zamanda bu kuralları yarı-bilinçli olarak kullanarak stratejiler geliştirirler ve bu stratejiler nedeniyle alanın kuralları değişebilir (Bourdieu & Passeron, 2015, s. 123). Bourdieu'ya göre bir alanda başarılı olabilmek için oyunun kurallarını bilmek gerekir. Çünkü fail kuralları ne kadar iyi bilirse amaçlarını gerçekleştirmeye de o kadar yakın olur. Ancak başarı sadece kuralları bilmek ile kazanılmaz.

Calhoun'un da vurguladığı gibi doğaçlama bu noktada oldukça önemlidir. Oyun kavramının toplumsal yaşam açısından en önemli işlevi ise bireylere toplumsal eşitsizliği kabul ettirmesidir. Oyuna katılan birey, sınıf tahakkümünü kabul eder ve

bilinçli olarak boyun eğer. Böylece oyun aslında eşitsizliği yeniden üretmenin farklı bir aşamasıdır (2014, s. 80).

Bourdieu oyunun kesinlikle olması gereken unsurlarından bahseder. Bunlardan birisi, oyunun yazılı olmayan belirli kurallarının olduğu ve oyuncular tarafından bilinir olduğudur. Bu noktada habitus, oyuncuların kurallara uygun şekilde davranmalarının kilit noktasıdır. Habitus oyunculara yarı-bilinçli tercihler ve seçimler yapma şansı tanır. Böylece oyuncular tercihlerinin her zaman tam bilincinde olmasalar da yatkınlıklarını şekillendiren habitusları sayesinde hareket ederler (Calhoun, 2014, s. 103-105).

Bir başka unsurda, yapılması gerekeni, yapılması gereken an da yapan oyuncuların varlığı ve birbirleriyle yaptıkları mücadelelerdir (Bourdieu, 1995, s. 183). Oyuncular, ancak oyuna ve oyunun bahislerine olan inancı (doxa) paylaştıkları ölçüde oyuna katılır ve -bazen kıyasıya bir rekabetle- birbirlerinin karşısına çıkarlar. Aynı zamanda oyuna girerek oyunun oynamaya değer olduğunu kabul eden oyuncular, bütün amaçlarını bu yönde gerçekleştirmeye çalışırlar (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 82).

Bourdieu'nun oyun metaforuna ilişkin olarak kullandığı kavramlardan birisi de '*illusio*'dur. Bourdieu kavramı oyuncuların oyun içindeki mücadele ettikleri çıkarları için kullanır. İllusio[3], fail tarafından oyunun oynanmaya değer olarak algılanmasıdır. Bourdieu, illusio ile oyuncunun ödül kazanmak için alanda başkalarıyla mücadele etmesini ve kendini buna kaptırmasını kasteder (Calhoun, 2014, s. 78). Bu kendini kaptırma o kadar derindir ki; "*illusio zihinsel yapılarla toplumsal uzamın nesnel yapıları arasındaki varlıksal suç ortaklığı ilişkisinin sonucu olan oyunla kurulan büyülü ilişkidir*" (Bourdieu, 1995, s. 149). Buradaki büyülü ifadesi ise illüzyon kelimesini hatırlatır. Bunun nedeni ise oyunun, oyuncusu olmayanlar tarafından veya dışarıdan izleyenler için gülünç ve bir illüzyon (yanılsama) olarak algılanmasıdır. Çünkü oyunun içinde olmayanlar ne için mücadele edildiğini ve çıkarların ne olduğunu bilemezler (Jourdain & Nauline, 2016, s. 123-124). Bourdieu'ya göre (1995, s. 149) oyundaki her oyuncu oynadığı oyunların önemli ve ilginç olduğunu düşünür.

[3] Kavram, Latince oyun anlamına gelen "ludus" tan türetilmiştir ve ilk kez Johan Huizinga'nın 'Homo Ludens' adlı eserinde kullanılmıştır (Bourdieu, 1995, s. 148).

Çünkü bu düşünceler oyuncunun zihninde ve bedeninde oyunun anlamı olarak adlandırılan şey tarafından dayatılmıştır. Bununla birlikte her alan kendi illusiolarını üretir ve alanın yapısına göre bu illusiolar farklılık gösterir. Calhoun (2014, s. 81) bu durumu şöyle özetler:

> "*Örneğin, oyun edebiyat oyunu ve oyuncular şöhret ve ölümsüzlük (tanınmış büyük eserler külliyatı içinde tanımlanma) peşinde olabilir. Oyun iş dünyası olabilir ve oyuncular servet peşindedir. Siyaset olabilir ve oyuncular güç arayışı içindedir. Farklı oyunların ödülleri, ayrıca, oyuncuların alanı sınırlandırma ve alanın özerkliğini koruma yollarını da biçimlendirir. Önemli kitapların yazarları, aslında edebi şöhretlerini koruma kaygısıyla, alanlarını 'salt gazetecilik'ten ayırmaya çalışırlar.*"

İllusio kavramı kapsamında Bourdieu iki noktada eleştirilmiştir. Bunlardan ilki faile özgürlük tanımadığıdır. Ancak Bourdieu oyunun oynanmaya değer olup olmadığı faile özgürlük tanır. Eğer oyuncu oyundan çıkar sağlamayacağını düşünürse ona katılmaz. Dolayısıyla llusio failin oyunu oynamaya değer bulmasının yani seçim özgürlüğünün karşılığıdır. İkinci eleştiri ise Bourdieu'nun toplumsal uzamdaki faillerin eylemlerini sürekli olarak çıkar ekseninde açıklaması ve bütün failleri çıkarcı olarak gördüğü üzerine yapılmıştır. Aslında bu durum olduğu gibi bir yarı-bilinçlilik halidir. Çünkü illusio, oyunun kurallarının sorgulanmadan kabul edilmesini gerektirir. Böylece oyunun oynanmaya değer olduğuna karar veren fail oyunun kurallarını da kabul etmiş olur (Çetin, 2016, s. 74-75).

1.3. Alanın Varsayılan Yapısı Olarak *Doxa*

Bourdieu sosyolojisinin önemli kavramlardan birisi de alanın kurallarını (dolayısıyla oyunun kuralları) ve bu kuralların varlığıyla bağlantılı olarak faillerde var olan ön kabulleri temsil eden '*doxa*'dır. Genel olarak inanç, kanaat ve ideal olan doxa Bourdieu'nun; "*(...) dünya ve onun içindeki yerimizle ilgili daha bilinçli düşüncelerimizi biçimlendiren, gerçekliği sorgulanmayan, bilinç-öncesi anlayışları anlatan terimdir. (...) Doxa hissedilen gerçeklik, itiraz kabul etmediğimiz, aksine olası bir itirazdan önce gelen bir şeydir. Doxa kültüre ve alana göre değişen bir şeydir*" (Calhoun, 2014, s. 101). Aslında Bourdieu, kavramı bireyin değiştirmek istemediği

görüşlerine işaret eden Platon'un 'sabit fikir' düşüncesiyle eşdeğer kullanmaktadır. Yani gündelik hayatta sorgulanmadan veya üzerine düşünülmeden dile getirilen fikirler ve düşünceler doxa'dır (Mücen, 2014, s. 426-427). Başka bir ifadeyle Bourdieu'nun terminolojisinde kurallar veya doxa, bir alandaki faillerin eylemlerini yöneten ve davranışlarını tanımlayan ve grup üyeleri tarafından paylaşılan bir dizi varsayım setleridir (Stringer, 2018, s. 1992). Örneğin gazetecilik alanında bu varsayım setleri yani doxalar; "*kabul edilmiş kurumsal roller, epistemolojik çerçeveler ve etik standartlar ve aynı zamanda hakikate dayalı haber hikayeleri inşa etmenin yöntemleridir*" (Vos & Craft, 2016, s. 1506). Bu varsayımlar bilgi, uzmanlık ve çeşitli yetenekler olarak tanımlanan alanın kültürel sermayesini oluşturur ve gazetecilik alanının nihai gücünün ve meşruiyetinin birincil kaynağı bu sermaye türüdür (Vos'dan akt. Stringer, 2018, s. 1993).

Failin alan içindeki konumunu şekillendiren doxa aynı zamanda alanın düzeninin devamı ve güç ilişkilerinde etkilidir. Mücadele içinde olan failler, sahip oldukları sermayelerinin, konumlarının ve ne için mücadele ettikelerinin farkındadırlar ve doxa bu farkındalığın kaynağıdır (Kaya A. , 2014, s. 402). Bourdieu (1995, s. 128), doxa'nın kendini evrensel olarak dayatan özel bir görüş açısı olduğunu vurgular. Ancak bu açı, alana egemen olan sınıfın kendi görüş açılarını evrensel olarak sunduğu bir durumdur. Bourdieu'nun bu vurgusu *ideoloji* kavramını hatırlatsa da, kendisi ideoloji kavramı yerine doxa'yı kulanır. Calhoun (2014, s. 101-102) bu durumu şöyle özetler:

> "*Doxa veya yanlış tanıma düşünceleri Bourdieu'nun genelde 'ideoloji' başlığı altında ele alınan sorunlara kavrayışlı bir yaklaşım geliştirmesini sağlamıştır. Marksist ve diğer analizciler, insanların inançlarının güç/iktidar yapıları tarafından veya bir toplumsal düzenin süregelen işleyişiyle nasıl biçimlendirildiklerini vurguladılar. İdeoloji, yaygın biçimde bir ölçüde kısmi ve çarpıtılmış olan ve bazı özel toplumsal çıkarlar bütününe hizmet eden bir inançlar topluluğu olarak anlaşılır. (...) Bununla beraber ideoloji kavramının yaygın kullanımı, ideolojinin olmaması imkânını, nesnel bakımdan doğru veya çarpıtılmamış nesnel bir toplumsal dünya anlayışına sahip olmayı ima eder. Bourdieu bunu reddeder. Özel ideolojilerin etkileri sarsılabilir, fakat hiç kimse doxa olmadan yaşayamaz ve yanlış- tanımalar olmadan hayat oyunlarını*

oynayamaz. Yanlış-tanıma eylemlerimizi etkili kılan pratik hakimiyet içinde inşa edilir."

Calhoun'un vurgulamasında dikkat çeken unsur doxa'nın iki durum üzerinden açıklanmasıdır. Birinci durum doxa'nın '*yanlış tanıma*' olarak ele alınmasıdır. Bourdieu'ya göre bireylerin egemen sınıfın görüşlerini benimsemesi ve evrensel görüş olarak kabul etmesi yanlış tanımadır. İkinci durum ise doxa'nın bireyi kendine yabancılaştırmasıdır. Bourdieu, faillerin sürekli olarak egemen sınıfın bakış açısını üzerilerinde taşımaya bırakıldıklarından dolayı kendilerine yabancılaştıklarını ve kendi yargılarının özneleri olamama durumuyla karşı karşıya bırakıldıklarını belirtmiştir (2009, s. 202). Bu anlamda hem alan içerisindeki kuralları hem de bu kurallara karşı faillerin önkabullerini içeren bir kavram olarak doxa, toplumsal alan ve alt alanlardaki mücadelenin anlaşılmasında merkezi bir rol üstlenir.

1.4. Habitus

Genel olarak Bourdieu'nun kavramlarına bakıldığında birbiri ile bağlantılı bir denkleme benzetmek mümkündür. Biri olmadan diğerini anlamak veya birini dışlayarak analiz yapmak pek mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında habitus da bu denklemin önemli bir unsurudur. Ancak kavram olarak 'habitus' kendisinden önce Hegel, Husserl, Durkheim, Weber ve Mauss gibi düşünürler tarafından kullanılmıştır (Yel, 2014, s. 564). Bourdieu ise kavrama daha belirgin bir rol yükler. Habitus, Aristoteles'in Saint Thomas d'Aquin tarafından çevrilen ve eğitim aracılığıyla sağlanmış, bireylerin eylem kapasitesinin altyapısını oluşturan davranış biçimini ifade eden "*heksis*" kavramından ortaya çıkmıştır (Jourdain & Nauline, 2016, s. 41-42). Bu tanımdan yola çıkan Bourdieu ise habitusu; faillerin eylemleri, güdüleri, zevkleri, duyguları, tercihleri, dünya görüşleri, becerileri, hedefleri ve beklentilerine karşılık kullanır (Smith, 2007, s. 188).

1950'li ve 1960'lı yıllarda yeniden kurguladığı habitus kavramıyla Bourdieu, sosyalizasyon süreciyle birlikte benimsenen ve tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak içselleştirilen eğilimleri nitelemektedir. Ancak kavram tarihsel süreç içerisinde yeni deneyimlere açıktır ve durmadan yeniliklerden etkilenir. Kısaca sürekli bir değişim halindedir (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 125). Bu nedenle habitus kavramı

Bourdieu'nun kendi çalışmalarında dahi çeşitli tanımlarla ifade edilmeye çalışılmış ve tek bir tanıma sıkıştırılmamıştır. Wacquant' da kavramın hedeflerinin ve anlamının doğru kavranması için Bourdieu'nun nasıl kullandığına, araştırmalarında ne şekilde ve hangi analitik etkiyle başvurduğuna bakılması gerekliliği konusunda uyarmaktadır (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 111).

Bu noktada öncelikli olarak habitus kavramının Bourdieu sosyolojisinde yapı ve eylemlilik anlayışının bir ürünü olduğu bilinmelidir. Habitus genel olarak, bireysel eğilimlerin, varsayımların, yargıların, davranışların ve en önemlisi ailede ve eğitim yoluyla uzun vadeli bir sosyalleşme sürecinin sonucudur. Süreç içinde habitus, bir bireyin sosyalleşme sürecinde çeşitli ve beklenmedik durumlarla başa çıkmasını sağlayan bir dizi strateji ortaya koymaktadır (Bourdieu, 2018, s. 52). Bu stratejiler, bireyin sosyal hayatta karşılaştığı durumlarla baş etmesini sağlarlar ve farklı olaylar karşısında farklı stratejiler ile yeniden yeniden üretilirler. Böylece yeniden üretilen habitus bireyin bedenine yerleşir, somutlaşır ve davranış biçiminde ortaya çıkar ve bu durum bireyleri ait oldukları sınıflara göre toplumsal alanda konumlandırır (Dursun, 2018, s. 77).

Ancak habitusun sürekli bir oluşum ve dönüşüm içinde olması aynı zamanda onun en çok eleştirilen ve tartışılan yanını oluşturmaktadır. Öyle ki habitus kişilerin doğdukları şartlar ve öğrenim süreçlerindeki basamaklarda olmak üzere ilk sosyal ortamlarının etkisiyle tutarlı eylemler üretmekle birlikte, yapı-habitus ilişkisi mekanik olmadığından bu etki sınırlayıcı bir biçimde kendini göstermektedir (Schatzki, 1987, s. 118).

Bourdieu'ya göre (1995, s. 23) insanları, mekanları ve pratikleri yani bütün bir yaşam tarzı içindeki tercih dizisini ifade eden birleştirici bir köken olarak habitusun, doğuştan gelen değil aksine alışkanlıklar gibi tekrarla edinilen ve hem zihinle hem de bedenle tanınan bir olgu olduğunu vurgular. Ancak bu noktada Bourdieu habitusun gündelik yaşamdaki belirleyici rolü nedeniyle alışkanlıkla karıştırılabileceğini ifade eder.

Habitus ile alışkanlık arasında ince bir ayrım vardır ve Bourdieu bu ayrımı çoğaltkan-üretken ikilemi ile açıklar. Alışkanlığın çoğaltkan, habitusun ise üretken

olduğunu ve alışkanlığın otomatik, tekrarlanan habitusun ise üretici ve belirli koşulların ürünü olduğunu belirtir (Jourdain & Nauline, 2016, s. 46).

Günlük hayatın içine işleyen ve tekrarlanan bu düzeni bir yatkınlık sistemi olarak tanımlayan Bourdieu, habitusun bir bireyin geçmiş deneyimlerinin mevcut eylemlerini şekillendirdiğini belirterek onun tarihsel karakterine de vurgu yapar. Habitus bu özelliği sayesinde sürekli olarak yeni deneyimlerle karşılaşmakta ve bu deneyimlerle pratikler üretmekte ve bu pratiklerden etkilenmektedir. Bireyin habitusunu şekillendiren bu yatkınlık sistemi karşılaşılan her durumda pekiştirilen yeni deneyimler ile kendini besler (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 126). Diğer deyişle tarihle bağlantı içerisinde olan ve tarihin bir ürünü olan habitus, geçmişin, şimdinin ve geleceğin kesişme noktası olarak sürekli yeni deneyimlerle karşılaşır ve bu deneyimlerden pratikler üretir (Dursun, 2018, s. 78).

Sürekli bir değişim/mücadele sürecindeki toplumsal koşullarla etkileşim içinde biçimlenen habitusu Bourdie '*alan*' kavramıyla birlikte değerlendirmektedir. Ona göre hem alan hem de habitus birbirlerini sürekli olarak yapılandırmaktadır (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 118). Buradan yola çıkan Bourdieu, birey ve toplum arasındaki ilişkiden değil '*bedenlerde cisimleşmiş tarih*' olarak habitus ile '*şeyler içinde nesnelleşmiş tarih*' olarak alan arasındaki ilişkiden söz eder. Çünkü ona göre ne alan ne de habitus toplumsal eylemleri belirleyemez. Ancak ikisi bir arada işlevsellik kazanır (Wacquant, 2014, s. 64). Diğer bir ifadeyle alanın nesnel yapısı habitus aracılığıyla alan içerisinde eylemde bulunanların etkinliklerini biçimlendirir. Böylece alan içerisindeki failler habitus ile birlikte olayların/olguların nasıl oluştuğuna cevap vermeye çalışır (Pellion, 1998, s. 220-221).

Bireylerin karakteristik eylem eğilimleri seti olarak habitus, sosyal süreç içinde kurumlar ve bedenlerin buluşma noktasıdır ve Bourdieu habitusu açıklarken sıklıkla '*oyun*' kavramını kullanır. Çünkü ona göre faillerin oyunda başarılı olması habitus yeteneklerine bağlıdır. Ancak ona göre her oyun kuralları olan ve stratejilerini kendi içerisinde barındıran bir alandır. Oyuncu, oyun içerisinde kendi çıkarı ve ilgisi doğrultusunda hareket eder ve başarılı olmaya çalışır. Bu nedenle habitus alana göre hareket etmek ve buna göre strateji belirlemek zorundadır (Bourdieu, 1995, s. 149). Sosyal uzam ve sosyal uzamın alanlarında oluşan oyunlarda bir oyuncu görevi gören

habitusun başarısı ise oyunu alanın kurallarına göre ne kadar iyi oynayabildiğiyle belirlenir. Habitus biyolojik bir varlık olarak her bireyi sosyo-kültürel düzene bağlayan temel form olduğu sonucuna ulaşılabilir (Calhoun, 2014, s. 104).

Oyuna bağımlılığın nedenini oyun sonucunda kazanılacak ödül arzusu olduğunu belirten Bourdieu, katılma eğiliminin bilinçli bir tercih olmadığı oyunun ise oyunu oynayanlar tarafından değil; "…. *tarihin, toplumsal mücadelelerin ve daha önceki doğaçlamaların ve aşk yapma, aile kurma, çocuk yetiştirmenin doğru yolunu söyleme kapasitesine sahip güçlü aktörlerin dayatmaları*" ile icat edildiğini vurgular (Calhoun, 2014, s. 81). Çocukluktaki yetişkin rollerinden neyin onaylanıp onaylanmadığının öğrenildiği sosyalleşme sürecine kadar geliştirilen eylem biçimleri, bireyin kim olduğu ve dünyada nasıl var olduğunun bir parçası olarak yaşanır. İşte bu duygu habitustur (Calhoun, 2014, s. 103).

1.5. Toplumsal Uzamın Belirleyicisi Olarak Sermaye

Bourdieu sosyolojisinin alan ve habitus ile birlikte önem taşıyan kavramlarından birisi de sermayedir. Ancak kavram modern ekonomik düşüncede, klasik, neo-klasik ve Marksist tanımlamalarda da daha önce kullanılmıştır. Bourdieu ise sermayeyi ekonomik tanımlamaların dışına çıkarak özellikle kültürel alan ve alt dallarında uygulanabilen bir tanımla kavramsallaştırmıştır (Gorski, 2015, s. 449). Hem alanı hem de habitusu şekillendiren ve aynı zamanda onlar tarafından şekillendirilen sermayeyi Bourdieu, dört başlıkta açıklar: iktisadi sermaye, kültürel sermaye, sosyal sermaye ve simgesel (sembolik) sermaye[4]. Bu anlamda Bourdieu sermayeyi (2014, s. 86);

> "*Alan üzerinde, dağılımı bizatihi alanın yapısını oluşturan maddeleşmiş ya da somutlaşmış üretim veya üretim araçları üzerinde alanın sıradan işleyişini tanımlayan kurallar ve düzenlilikler üzerinde, dolayısıyla buradan kaynaklanan faydalar üzerinde bir iktidar sağlar*" şeklinde özetler.

Bir alan içerisindeki bireylerin deneyimledikleri eğilimlerin toplumda sahip oldukları konuma ve sermaye donanımına bağlı olduğunu ifade eden Bourdieu, bu

[4] Simgesel (sembolik) sermaye kendi başına bir sermaye türü olmaktan daha çok diğer sermaye türlerinin birleşimini ifade eder.

konumun ise sermayelerinin büyüklüğü ve miktarı tarafından belirlendiğini düşünmektedir (Field, 2008, s. 19).

Eşit dağılmayan sermaye ise bireylerin birbirleri ile alanda mücadele etmesinin temel nedenidir. Sahip olduğu sermayeyi korumak veya onu elde etmek için verilen bu mücadelenin başarısı ise yine bireyin sahip olduğu sermayeye bağlıdır (Öztürk, 2020, s. 43). Bireylerin sınıfsal konumlarının anlaşılmasında oldukça değerli olan bu sermayeler aynı zamanda bireylere iktidarlarını gösteren sembolik tapulara sahip olma şansı tanırlar (Bourdieu, 2013, s. 205).

Sermayeler kendi alanlarındaki değişimler boyunca değer kazanıp kaybederken diğer yandan dönüştürülebilir olmaları nedeniyle farklı alanlar üzerinde de etkide bulunurlar. Bourdieu için bu durum iki anlam taşımaktadır. Birincisi sermaye toplumsal yapıda yeniden üretimin bir parçasıdır ve dönüşme/dönüştürülme süreci zaman alır. Zengin insanlar çocuklarını iyi (özel) okullara (iktisadi sermaye) göndererek çocuklarının kültürel ve sosyal sermayeye sahip olmalarını sağlarlar. Böylece iktisadi sermaye, kültürel ve sosyal sermayeye dönüştürülür. İkincisi ise sermaye dönüşümünün daha dolaysız bir anlama sahip olmasıdır. Ünlü bir atletin başarısı (sosyal sermaye) belli ürünlerin reklamında kullanılarak kişinin sosyal sermayesi iktisadi sermayeye dönüştürülür (Calhoun, 2014, s. 106-107). Ayrıca Bourdieu sermayelerin birbirlerinden farklı olsa da birbirleri ile ilişki içinde olduğunu vurgulamaktadır. Öyle ki Bourdieu, sermayelerin bir arada kullanılabileceğini sosyal alanı bir kumarhaneye benzeterek açıklar. Tıpkı kumarın siyah, kırmızı ve mavi fişlerle oynandığı gibi bireylerinde sadece iktisadi sermayeyi temsil eden siyah fişlerle değil aynı zamanda kültürel sermayeyi temsil eden mavi ve sosyal sermayeyi temsil eden kırmızı fişlerle birlikte toplumda var olduğunu belirtmektedir (Field, 2008, s. 19).

Sermaye bulunduğu alan veya alanlarda değerlidir ve alan dışında herhangi bir iktidar mücadelesini karşılamıyorsa işlevsizdir. Başka bir ifadeyle sermaye alan içinde iktidar için kullanılacak bir silah ve her kazanımda bir çıkar olarak düşünülmelidir (Swartz, 2015, s. 55-56). Dolayısıyla Bourdieu'nun sermaye kavramını kullanarak yapmaya çalıştığı açılımın farklı yönlerine işaret eden sermaye türlerini genel hatlarıyla açıklamak çalışmanın daha anlaşılır kılınabilmesi açısından önemlidir.

1.5.1. İktisadi (Ekonomik) Sermaye

Birçok düşünür tarafından farklı zamanlarda ele alınarak incelenen iktisadi (ekonomik) sermaye, adından da anlaşılacağı üzere toplumsal alanda kabul gören ve faillerin para kazanmasına imkân tanıyan metalara karşılık gelmektedir. Daha önce özellikle Marksist terminoloji ve rasyonel eylem teorilerinde genel olarak ekonomi eksenli analizlerde kullanılan iktisadi sermayenin işlevini Bourdieu; toplumsal yaşamın sadece ekonomik faktörler ile sınıfsal olarak incelenemeyeceği, bunun dışında başta eğitim ve kültür olmak üzere diğer faktörlerinde toplumsal yaşamda önemli bir rol oynadığına vurgu yaparak değiştirmiştir. Bourdieu iktisadi sermayeyi para ve somut meta ilişkilerinin dolaysız bir görünümü olduğu ve gizli bir tahakküm barındırmak yerine gücünü doğrudan gösterdiği için çok betimlemez (Dursun, 2018, s. 84). Failin her zaman kendi uğraşları neticesinde ulaşabileceği bir sermaye türü olmayan iktisadi sermaye, kolayca paraya çevrilebilen ve mülkiyet hakları çerçevesinde kurumsallaştırılabilen bir varlıktır (Benson, 2006, s. 189).

Bourdieu iktisadi sermayeyi tüm sermaye türlerinin kökeni olarak kabul eder (2016, s. 70) ve bu sermayenin diğer sermaye türlerinden farkını ise toplumsal alandaki sınıfsal ayrımları yansıtması, yeniden üretmesi ve meşrulaştırması olarak açıklar (Aktay, 2014, s. 477). Yeniden üretim sürecinde iktisadi sermayenin dönüştürülmesi gerektiğini belirten Bourdieu, bireyin sahip olduğu iktisadi sermayesini kültürel sermayeye dönüştürebileceğini ve sahip olduğu tüm sermayeler ile alandaki konumunu belirleyeceğinin altını çizer. Dolayısıyla bireyin iktisadi sermayesinin hacmi diğer sermaye türlerine sahip olma olasılığı ile doğrudan bağlantılıdır (Öztürk, 2020, s. 45).

1.5.2. Kültürel Sermaye

Toplumsal uzamda faillerin konumlarının iktisadi sermaye ile birlikte en önemli iki dinamiğinden birisi olan kültürel sermaye, failin doğumundan itibaren edinmeye başladığı ve sosyal yaşamı boyunca pekiştirdiği tüm donanımı ifade etmektedir. Bourdieu, çalışmalarında çok temel bir yeri olan kültürel sermaye kavramını kültürel farklılıklar ve eğitimdeki ekonomik eşitsizlikle açıklanamayan farklılıkları açıklamak üzere geliştirmiştir (Brubaker, 1985, s. 757). Failin sahip

olduğu eğitim, kimlik, yetenek, uzmanlık gibi konuları kapsayan kültürel sermaye Bourdieu'ya göre, bir alanda gücü elinde bulunduranların eğitim yoluyla ailelere ve dolayısıyla bireylere empoze ettiği yapıdır. Yani bir anlamda "*bilgi sermayesidir*" (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 108). Bu açıdan bakıldığında kültürel sermayenin iki süreci olarak aile ve eğitim ön plana çıkmaktadır. Kültürel sermayenin temellendiği yer ailedir ve ailede temellenen kültürel sermaye eğitim ile şekillenmeye başlar.

Bourdieu, kültürel sermayenin; "*akıl ve bedenin durumuna bağlı bir şekilde var olarak*, *kültürel değer olarak nesneleşerek* ve *kazandığı kurumsal yapı içerisinde"* olmak üzere üç biçimde gözlenebileceğini vurgulamaktadır (Nash, 1990, s. 432). *İlk biçim* zihnin bedende somut hale gelen eğilimlerini temsil eder. Bourdieu bu kültürel sermaye türünün bireyin bedeninden başka bir yerde biriktirilemediğini ve tamamen bireysel bir özelliğe sahip olduğunu ifade eder. Örneğin çocuklukta kazanılan dil kullanımı ve yazma becerisi gibi yeteneklerin meşru şekilde ortaya çıkması kültürel sermayenin bu türü içinde gerçekleşir. Bireyin bilinci, kazandığı yetenekleri sonucu bedeninde somutlaşarak görünür hale gelir (Bourdieu, 1986). İkinci biçim olan *nesne olarak kültürel sermaye* ise bireyin düşüncesinin nesne haline dönüşmüş şeklinin karşılığıdır. Bu dönüşüm sanat, estetik, edebiyat vb. alanlarda gerçekleştirilen üretimlerdir ve bu üretime yazarlar, gazeteciler, ressamlar (resim, şiir, roman, haber, köşe yazısı gibi) doğrudan katkıda bulunur. Aynı zamanda bu üretimler bireylere iktisadi ve simgesel güç sağlar (Bourdieu, 2009, s. 202). Bourdieu son biçim olarak *kurumsallaştırılan kültürel sermayenin* ise eğitimle kazanıldığını ifade eder. Bireyler bu sermayelerini okul, kurs vb. kurumlarda kazanır. Bu şekilde birey doğuştan gelen veya sonradan kazandığı becerilerini, bu kurumlarca verilen diploma, sertifika vb. belgelerle resmileştirir (Bourdieu, 1986). Her sermaye türü gibi kurumsallaştırılan kültürel sermaye de iktisadi sermaye ile birlikte dönüştürülebilir. Bireyin iyi eğitim alması sahip olduğu iktisadi sermayenin hacmine bağlıdır. Kültürel sermaye hacmi büyük olan bireylerde iktisadi sermaye biriktirebilir. Biriken iktisadi sermaye bireye kültürel sermayesini artıracak olanaklar yaratır. Böylece iktisadi ve kültürel sermaye sürekli birbirlerine dönüştürülebilir bir hale gelir (Öztürk, 2020, s. 49).

Bourdieu, kültürel sermayeyi, farklı sermayelere sahip olma yoluyla devam eden toplumsal bölünmelerin ve eşitsizliklerin bir nedeni olarak gösterir (Smith, 2007, s. 190). Ona göre sınıflar arası eşitsizlik kültürel sermaye aracılığıyla

desteklenmektedir. İktisadi sermayeye sahip bir ailede doğan bireyin aldığı eğitim ile bu imkana sahip olmayan bireyin aldığı eğitim arasında ciddi farklar vardır. Ailelerin kültürel sermayesi ne kadar önemliyse ve kültürel sermayelerinin hacmi, ekonomik sermayelerininkine oranla ne kadar büyükse, okul eğitimine de o kadar çok yatırım yaparlar. Böylece ailelerin sahip oldukları sermaye türü ve hacmine bağlı olarak önem verdikleri eğitim bireyler arasındaki eşitsizliği yeniden yeniden inşa eder (Bourdieu, 1995, s. 39-41).

Faillerin toplumsal uzamda dağılımını sahip oldukları sermaye türüne ve toplam sermayesine göre tasarlayan Bourdieu, '*Distinction*'[5] isimli çalışmasında yaptığı çözümlemelerde faillerin sinemadan gazeteye, müzikten yemeğe her türlü beğenileri, meslekleri, ikamet ettikleri yer, gelir durumları vb. arasındaki yakınlık ve uzaklıkları da bu doğrultuda değerlendirmektedir (Bourdieu, 1994, s. 128-129). Bu açıdan toplumsal uzamdaki konumlandırmaların belirleyeni olarak kültürel sermaye kavramının iktisadi sermaye ile birlikte eşit şekilde ele alınması, faillerin üretim ilişkilerine göre konumlandırıldığı geleneksel sınıf anlayışına farklı bir boyut kazandıracaktır. Böylece kültürel ve simgesel alanların dikkate alınmasıyla sınıf savaşımı, bir çeşit "*sınıflandırma savaşı*"nı içerir hale gelmektedir (Dosse, 1997, s. 306).

Toplumda iktisadi sermaye ile kültürel sermayenin paralel dağıtılmadığını belirten Bourdieu, bu durumu sermayelerin değişim süreci ile bireylerin yaşam tarzlarındaki dönüşümü arasındaki çapraz ilişkiyi açıklayarak anlaşılır kılmaya çalışır. Ona göre iktisadi sermayeye sahip olmayan bireyin kültürel sermayesinin de olmaması beklenir. Ancak iktisadi sermayeye sahip olan bireylerin hızlı bir şekilde kültürel sermayeyi de kazanmaları genellikle mümkün değildir (Aktay, 2014, s. 479). Dolayısıyla Bourdieu, toplam sermaye açısından işçiler ile profesörleri, ekonomik ve kültürel sermaye açısından da patronlar ile profesörleri karşı kutuplara yerleştirir ve bu durumu bireyin sahip olduğu sermaye türünün toplumsal alandaki konumunu nasıl belirlediğinin açık bir göstergesi olarak ifade eder (1995, s. 22). Bu açıdan sınıflar

[5] Beğeni ve tüketim ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarda sıklıkla referans alınan Distinction'da Bourdieu, sosyal uzamda yan yana varolan alışkanlıkları, beğenileri, gruba özgü yaşam biçimlerini yöneten sosyal mantığı deşifre etmiştir. Bourdieu çalışmasında okuyucunun kendisine, kendi toplumunun gündelik kültürünü sembolik mücadeleler alanı olarak sunmaktadır. Estetik yargıların diğer tüm beğeni eğilimleri gibi sınıfa özgü olarak öğrenildiği düşüncesi estetik yargıların sorgulanmasını mümkün kılarken, faillerin kendi gruplarının beğenilerini eski naifliği içinde görmelerine engel olmaktadır (Honneth, 1986, s. 58-65).

hakkında yapılan çözümlemeleri sadece kâğıt üzerinde yapılan kurgular olarak eleştiren Bourdieu, kültürel sermaye gibi "*büyük bir çeşitlilik taşıyan bir nesneler yığınını, karşılaştırmalı olarak düşünebilecek şekilde kurma çabasına dayalı araştırma sırasında ortaya çıkan pratik sorunlarda temellenen araçları*" kullanan araştırmaların öneminin altını çizmektedir (2014, s. 158).

1.5.3. Sosyal (Toplumsal) Sermaye

Bourdieu sosyolojisinde sosyal sermaye bireylerin içinde doğdukları, yetiştikleri ve sonradan yerleştikleri sosyal ilişki ağlarının kendilerine kazandırdığı avantajlara işaret eden bir kavramdır. Nitekim Bourdieu (2014, s. 108), faillerin toplumsal uzamda sahip oldukları konuma gelmelerinde ve bu konumu sürdürmelerinde bir çarpan etkisi olarak gördüğü sosyal sermayeyi; "*bir bireyin ya da bir grubun, kalıcı bir ilişkiler ağına, az çok kurumsallaşmış karşılıklı tanıma ve tanınmalara sahip olması sayesinde elde ettiği gerçek ya da potansiyel kaynakların toplamı*" şeklinde tanımlamaktadır. Aynı alanda gerçekleşen bu tanıma ve tanınma durumunda güven ön plandadır. Sosyal sermayeyi tanımlayan ilişkiler ağı rastgele bir ilişki ağı değildir ve güven üzerine kuruludur. Aynı alan kadar fiziki yakınlığında önemli olduğu bu ilişki ağında, bireyler birbirlerine güven sağladığı sürece ilişkiye girerler ve sosyal sermaye oluşumu bu aşamada başlar.

Bourdieu (1995, s. 140), faillerin belli bir alana girdiklerinde ve bu alanda sermaye edinmelerinde önemli bir işlev yüklediği sosyal sermayelerin ilk hareket noktasını aileden başlatır:

> "*Egemen olanların özelliklerinden biri, özel olarak geniş ve güçlü bir biçimde bütünleşmiş ailelere sahip olmalarıdır (büyüklerin büyük aileleri olur) çünkü bu aileler yalnızca habitusların yakınlığından dolayı değil aynı zamanda çıkarların dayanışmasından dolayı, yani hem sermaye aracılığı ile hem de sermaye için birleşirler: Bu tabi ki ekonomik sermayedir ama asıl simgesel sermaye (isim), özellikle de belki toplumsal sermayedir.*"

İkinci olarak ise birey sosyal sermayesini dernek, kulüp vb. kurumlar aracılığıyla ve bir gruba üyelikten elde eder. Bireyin kişisel çabası ve emeğiyle edinilen bu sosyal sermaye Bourdieu için ailede kazanılandan çok daha önemlidir

(Wacquant, 2014, s. 62). Bir gruba dahil olan bireyin o grubun içinde yapısal olarak kurumsallaşarak norm haline gelen sosyal sermaye ilişkileri içinde hareket etmekten başka şansı olmadığını ifade eden Bourdieu, sosyal sermaye üretiminin grup içinde durmadan devam eden sosyalleşme sürecine ve devam eden alışverişe bağlı olduğunu belirtmektedir (Dursun, 2018, s. 92). Ayrıca bireyin edindiği sosyal sermayesi kadar ilişki içinde olduğu bireylerinde sermaye türlerinin de önemli olduğunu vurgulayan Bourdieu, iktisadi ve kültürel sermayesi yüksek bireylerle ilişki içinde olan bireyin büyük bir sosyal sermaye edineceğinin altını çizer. Bunun nedeni de her ilişkinin bireye eşit şekilde getiri sağlamayacağı, bazı ilişkilerin ise diğerlerine göre bireye daha fazla yarar sağlayacak olmasıdır (Jourdain & Nauline, 2016, s. 107).

1.5.4. Simgesel (Sembolik) Sermaye

Sermaye türlerine dair yaptığı ayrım doğrultusunda kullandığı simgesel sermaye kavramını Bourdieu, diğer sermaye türleri ile sürekli etkileşim içinde olan ve onların toplam hacminden oluşan bir sermaye olarak betimlemektedir. Bourdieu (2014, s. 21), simgesel sermaye kavramı ile ekonomik dünya dışında kalan ve soyut düzeyde işleyen üretim, meta, pazar, çıkar, iktidar, egemenlik ve şiddet gibi mekanizmaların işleyişini ortaya koyma amacındadır. Bu amaç doğrultusunda yaptığı çalışmalarda toplumsal yapı ile zihinsel yapı arasındaki ilişkinin öneminin altını çizen Bourdieu'ya (1995, s. 158) göre simgesel sermaye bilince yani habitusa güç yükler:

> "*Ele alınan alanda sermayenin dağılım yapısının ürünü olan algılama kategorilerinin ürünü olan görü ve bölünme ilkelerine, sınıflandırma sistemlerine, sınıflandırıcı kalıplara, bilgisel kalıplara göre algılandığı andaki şekliyle herhangi bir türden (ekonomik, kültürel, okula ilişkin ya da toplumsal) sermayedir.*"

Bourdieu'nun bilgi temelli ve bir etki olarak gördüğü simgesel sermaye, bireylerin toplumsal alanda edindikleri konum ve statülerini pekiştirme çabasıdır. Para gibi karşılığı olmayan simgesel sermaye, her sermaye türünde olduğu gibi paraya yani iktisadi sermayeye dönüştürülebilir (Dursun, 2018, s. 95). Birbirlerinin sonucu ve nedeni olan iktisadi ve simgesel sermaye ayrışamazlar. Birey zaman, emek ve enerji harcayarak edindiği simgesel sermayesini (prestij, statü vb.) iktisadi sermaye

edinmede kullanır ve böylece alandaki konumunu yeniden üretir. İktisadi sermayenin bireye yarar sağlaması ancak simgesel sermayeye dönüşmesiyle mümkündür ve simgesel sermayeye dönüşmeyen iktisadi sermayenin değeri yoktur (Bourdieu, 2014, s. 202) .

Simgesel sermayenin, sermaye olarak var olmasının ancak insanlar tarafından sermaye olarak kabul görmeye bağlı olduğunu vurgulayan Bourdieu, gücü bu kabul görmeye bağlı olan simgesel sermayenin durumunu; "*devlet başkanı kendini devlet başkanı sanan birisidir ancak kendisini Napolyon sanan delinin tersine bunu yapmak için yetkili olarak kabul görmektedir*" şeklinde özetlemektedir. Aslında Bourdieu bilinçli olarak abarttığı bu vurguyla simgesel sermayenin işleyişindeki sürekliliğe gönderme yapmaktadır (1995, s. 122):

> "*Nasıl ki büyücü, büyü evreninin işlemesiyle biriktirilmiş olan tüm inanç sermayesini harekete geçirirse, bir atama emrini imzalayan devlet başkanı ya da bir hastalık, sakatlık vb. raporunu imzalayan bir hekim de bürokratik evreni oluşturan kabullenme bağıntıları şebekesinin içinde ve aracılığıyla biriktirilmiş olan simgesel sermayeyi harekete geçirir.*"

Rapor imzalayan doktorun aldığı eğitimi yok saydığı ya da raporun önemsenmemesi gerektiğini vurguladığı gibi kimi eleştirilere uğrasa da aksine Bourdieu, toplumsal yapının her katmanına sızmış simgesel mekanizmaların işleyiş koşullarını; nedenlerini sorgulayarak ve simgesel tahakkümü eşzamanlı olarak edilgenlikle ele alarak sorunsallaştırmayı amaçlamaktadır. Bu sorunsallaştırma tıpkı Baudrillard'ın (2010, s. 18-19), "*Alman bir avukatın Fransa'dan sınır dışı edildiği gece hapishanenin önünde birkaç yüz kişi gösteri yaparken, Fransa'nın Dünya Kupası'na katılmak için oynadığı eleme maçını ekran başında izleyen yirmi milyon insanın bunu edilgin bir şekilde politik ve insancıl bir drama nasıl tercih ettiği*" kaygısıyla benzerlik taşımaktadır.

Bourdieu simgesel sermayeyi açıklarken üzerinde durduğu önemli bir noktada kullandığı *simgesel güç* ve *simgesel şiddet* kavramlarıdır. Simgesel güç egemen sınıfın tahakkümü altında bulunan sınıfa doxa'sını yaygınlaştırmak için bilince uyguladığı baskıdır ve Bourdieu bu gücün yaptırımını ise simgesel şiddet olarak tanımlar (Dursun, 2018, s. 95-96). Simgesel şiddeti uygulayanlar ile şiddete maruz kalanlar biçiminde

iki tarafı olan kavramın iki temel özelliği bulunmaktadır. Bourdieu, "*bir toplumsal failin üzerinde kendi suç ortaklığıyla uygulanan şiddet biçimi*" olarak ifade ettiği kavramla faillerin içinde oldukları toplumsal ortamın koşullarını sorgusuz kabullenerek sürecin yeniden üretiminin sağlandığını vurgulamaktadır (2014, s. 166). Simgesel şiddetin uygulayıcıları açısından ise tabi olanların sürece aktif katılımları ile yeniden üretim sürecinin yerleşik olarak kabul görmesi, sürecin doğallaştırılmış sürekliliğinin garantisi olarak belirmektedir. Şiddetin doğallaşmış olduğu sürece etkili olduğunu savunan Bourdieu, bu duruma devletin simgesel şiddet uygulayabilen bir kurum olması örneğiyle dikkat çeker (1995, s. 107):

> "*Eğer devlet simgesel şiddet uygulayabilecek durumdaysa, bunun nedeni, aynı zamanda hem nesnellik içinde, tekil yapı ve mekanizmalar biçiminde hem de "öznellik"te ya da tercihe göre beyinlerde, zihinsel yapılar, algılama ve düşünme kalıpları biçiminde belirdiğindendir. Böylece kendisini hem toplumsal yapılarda hem de bu yapılara uyarlanmış zihinsel yapılarda doğallığın tüm görünümleriyle sunar.*"

Simgesel şiddetin arkasındaki tahakküm mekanizmalarını ortaya koymaya çalışan Bourdieu, bunun en iyi örneklerinin alandaki 'söylem'de olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca örtmece bir faaliyet olarak nitelendirdiği söylemin sadece içeriği değil biçiminin de üretiminin toplumsal koşullarına, yani söylenmesi gereken şeyi belirleyen koşullara ve söylenecek bu şeyin işitileceği algı alanını belirleyen koşullara bağlı olduğunu ifade eder. Bourdieu, her ifadeyi ancak uygulayan tarafından uygulanabilecek ve buna maruz kalan tarafından -böyle bilinmediği için- maruz kalınacak simgesel şiddet olarak tanımlamakta ve bunun nedenini de kısmen bir örtmece faaliyeti dolayımıyla uygulanmasına bağlamaktadır (Bourdieu, 1997b, s. 126-129).

Toplumu bir alan olarak kabul eden ve bu yapıyı alan teorisi üzerinden açıklayan Pierre Bourdieu yukarıda değinilen kavramları insan ile yapı arasındaki ilişkiyi anlamlandırmak için kullanmıştır. Onun analizlerinde insan hem özne hem nesnedir ve insan ile yapı arasındaki ilişki birbirlerini şekillendirme üzerine kuruludur. Bu nedenle Bourdieu, yapıyı incelerken birey ile bireyin pratiklerini bir bütün olarak ele alır. Alan, sermaye ve habitus kavramları da bireyin eylemlerini inceleme ve açıklama şansı sunar. Çalışma içinde önem taşıyan bu kavramlar yukarıda açıklanarak

hem bir alan olarak inşa edilen haber dergiciliğinin gazetecilik alanıyla olan bağlantıları hem de yapılan çalışmanın temel düşüncesi daha anlaşılır hale getirilmiştir.

Kuramsal zeminde yapılan bu tartışmalardan yola çıkılarak çalışmanın bir sonraki bölümünde gazetecilik alanının bir alt alanı olarak inşa edilen haber dergiciliğinin hem dünya hem de Türkiye'deki tarihsel gelişimi detaylı bir şekilde verilmiştir. Aynı zamanda bu bölüm Bourdieu'nun, alanın önemli yapı taşlarından birisi olarak altını çizdiği tarihselliğe yapılan vurgu ve basın tarihi literatüründe çok parçalı olan dergicilik tarihinin daha bütüncül verilmesi açısından da önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DERGİCİLİK VE HABER DERGİCİLİĞİ

Toplumların değişen yaşam şekillerini, politik koşullarını ve geçirdiği değişimleri ortaya koymada gazeteler kadar önemli bir yayım aracı olan dergileri ve dergicilik kavramını anlayabilmek için öncelikle derginin tanımını yapmak gerekmektedir. Dergi kavramı *"Siyaset, edebiyat, teknik, ekonomi vb. konuları inceleyen ve belirli aralıklarla çıkan süreli yayın, bülten, mecmua"* olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2020). Özellikle bu tanımda kullanılan mecmua (cem etmek, bir şeyleri bir araya getirmek) kelimesi 1950'li yıllara kadar dergi kelimesinin yerine kullanılan bir sözcük olarak dikkat çekmektedir. Basın tarihi konusunda kapsamlı çalışmaları olan M. Nuri İnuğur ise dergiyi *"haftalık, on beş günlük ve aylık basın ürünü"* olarak tasvir etmektedir (1992, s. 19).

Günümüz yayımcılığının önemli bir parçası olan dergi veya mecmua kavramından *"kitaba yakın olan ve yılda üç-dört defa yayınlanan revue, review[6]'lardan gazeteye yakın olan, haftada ya da on beş günde bir yayımlanan, magazin'e değin tüm süreli yayınlar"* anlaşılmaktadır (Kocabaşoğlu, 1984, s. 3). Uygur Kocabaşoğlu'nun tanımlamasında geçen "magazine" sözcüğü ise derginin batı dillerindeki karşılığıdır. Kökeni Arapça olan, İspanya Emevileri aracılığıyla Fransızca'ya giren 'mahazin' yani 'mahzen'in çoğulu olarak *içinde eşya depolanan yer* anlamına gelen magazin sözcüğü farklı tarihsel dönemlerde anlamsal değişiklikler geçirmiştir. Fransızcada zamanla 'dükkân' (içinde birçok eşyanın satıldığı yer) anlamını kazanan 'magazin' kelimesi Türkçede 'mağaza' biçimiyle var olan kelime ile aynı kökü paylaşarak 'satış' a ilişkin çağrışımlar edinmiştir. Kısaca içinde çeşitli malların depolandığı dükkân yerine, içinde çeşitli bilgilerin istiflendiği yayım anlamına gelmektedir (Belge, 2004, s. 373).

"Geçen belli bir sürenin bilançosunu yapan, özgün yapıtlar ortaya koymaya çalışan ya da uzmanların görüşüne yer veren çoğunlukla aylık ya da üç aylık süreli yayınlar" (Yapar, 2000, s. 68) olarak Fransız Basın Terimleri sözlüğünde yapılan

[6] 1890'lı yıllarda yayım hayatına atılan *Literaty Digest* ve *Review of Reviews* isimli Amerikan dergilerinin kendi dosyalarını üretmeden diğer dergilerin en seçkin makale ve dosyalarını yeniden bir araya getirme yoluyla ortaya koydukları yayımcılık anlayışını benimseyen dergileri verilen genel adlandırmadır (Yıldırım, 2006, s. 41).

dergicilik tanımında ise dergilerin yayın sürelerine dair vurgu göze çarpmaktadır. Yapılan tüm tanımlar derginin sahip olduğu bir veya birkaç özelliği ön plana çıkarmakta ve birbirine benzer yapılar sergilemektedir. Aslı Yapar bir yayının okurlar tarafından dergi olarak algılanabilmesi için beş temel özellikten bahsetmektedir (2000, s. 69):

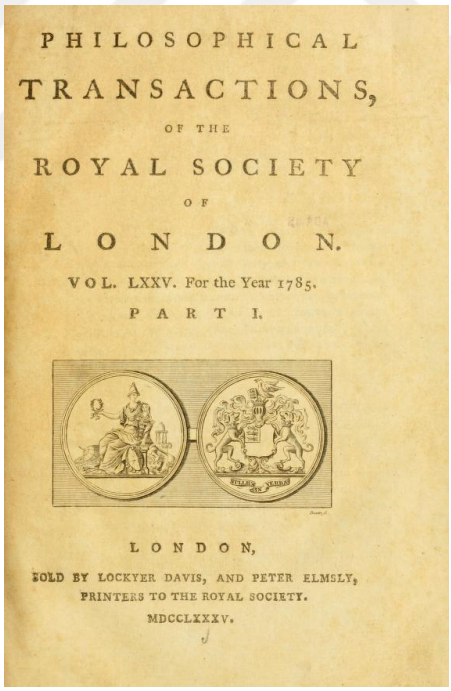
- Düzenli olarak bir yayın aralığının bulunması (en az haftada bir, en fazla üç ayda bir yayınlanması)
- İçinde okunacak metinlerin yer alması
- Okurlar tarafından talep edilmesi ya da para karşılığında satın alınması
- Diğer yayımlardan bağımsız olarak dağıtılması
- Ciltli olması

Sunulan tanımlar ve özelliklerden anlaşılacağı üzere dergilerin en önemli özelliği yapılarına göre değişkenlik gösterse de en az haftada bir ve en fazla üç aylık süre aralığında düzenli olarak yayımlanması gerekliliğidir. Bu özelliğinden dolayı dergiler "süreli yayın" olarak kabul edilmektedir. Ayrıca dergi ve dergiciliği tanımlarken önemli olan şeylerden birisi de hem içerik hem de biçimsel olarak gazetelerden ayrılmasıdır. Kişilerin ilgi alanlarına hitap etmesi ve genellikle haftalık veya aylık periyotlarla yayımlanması dergileri gazetelerden ayıran ilk özelliktir. Yayım periyotlarının farklılığına paralel olarak tiraj konusu da dergi-gazete ayrımının bir başka unsurudur. Dergiler hedef kitleleri ve yayım politikalarına göre kendi kimliklerini belirlemektedirler. Belki de en önemli ayrım ise günlük tüketilen gazetelerdeki haberlerin kısa, dergilerde ise derinlemesine incelenmesidir (Yeniceler, 2019, s. 181-182).

2.1. Dünyada Dergiciliğin Gelişimi

Kökleri (el yazması, kitapçık, el ilanı, almanak) çok eskilere dayanmakla birlikte gerçek anlamda dergiler basımcılığın geliştiği 17. yüzyılda bir dizi sosyal, kültürel ve bilimsel gelişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu yüzyılda özellikle bilgi alışverişi yapmak ve bilim kitapları yayımlamak üzere ilk İngiltere'de kurulan ve sonra birçok ülkeye yayılan *"Bilim Akademileri"* (İnuğur, 2005, s. 56), hem bilimin

ilerlemesi hem de bilim insanları arasındaki iletişimi sağlamak amacıyla süreli yayımları kullanmaya başlamışlardır (Yıldırım, 2006, s. 66). Yaşanan bu sürece paralel olarak dergi niteliğindeki ilk yayın 1665 yılında Fransa'da yayımlanan 'Journal des Savants'dır (Yapar, 2001, s. 48). Ancak bazı çalışmalarda bilinen ilk derginin 1663-1668 yılları arasında Hamburg'da çıkan *"Erbaucliche Monaths-Unterredungen"* (Örnek Aylık Düşünceler) olduğu söylenmektedir.[7] Aynı yıl İngiltere'de ise yeni keşifler, ölen bilim insanları ve yeni kitaplar hakkında kapsamlı enformasyon sağlayan *"The Transaction of the Royal Society of London"* isimli dergi yayımlanmıştır (Briggs & Burke, 2011, s. 77). Bu iki dergiyi 1682 yılında Leipzig'de dili Latince olan matematik ve fen dallarında yazıların yer aldığı *"Acta Eruditorum"* (Şahinbay, 1991 akt. Şimşek, 2001, s. 1) ile 1688 yılında Almanca olarak çıkan *"Monatsunterredungen des Thomasius"* gibi dergiler takip etmiştir (İnuğur, 2005, s. 69). Hemen her alana ilişkin yazıların bulunduğu bu dergiler bilimsel gelişmeleri yayma ve tartışma ihtiyacından doğmuştur.

PHILOSOPHICAL
TRANSACTIONS,
OF THE
ROYAL SOCIETY
OF
LONDON.
VOL. LXXV. For the Year 1785.
PART I.
LONDON,
SOLD BY LOCKYER DAVIS, AND PETER ELMSLY,
PRINTERS TO THE ROYAL SOCIETY.
MDCCLXXXV.

Görsel 1.The Transaction of the Royal Society of London*

[7] Muhammet Özdemir, Mehmet Suiçmez ve Muhsin Özcan'ın tez çalışmalarında ve Filiz Balta Peltekoğlu'nun makalesinde bu bilgiye "AnaBritannica" nın dergi maddesi referans gösterilmiştir.

* Çalışmada kullanılan 1-19 arası görseller Google Görsellerden alınmıştır.

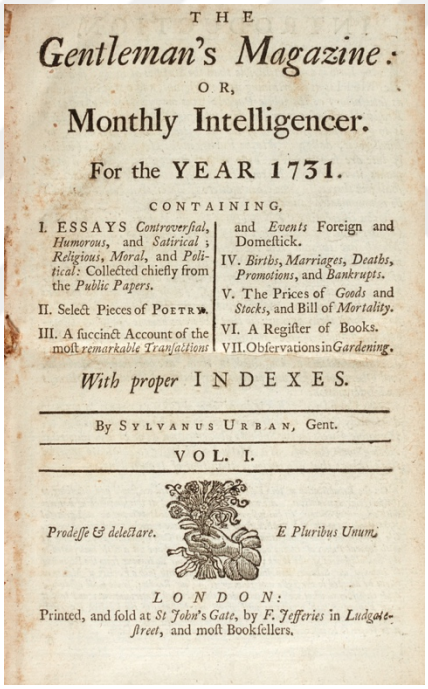
1672 yılında ise dergicilik yaşamına ‘hafif dergi’ türünün ilk örneği sayılan *“Mercure Galant”* katılmıştır (AnaBritannica, 1994, s. 162). İlk süreli yayın olarak kabul edilen Mercure Galant, dergiciliğin tüm dünyada hızlı bir şekilde yayılmasına öncülük etmiştir (Yapar, 2001, s. 48). Daha az eğitimli okur kitlesini hedef alan bu resimli dergi, taşra, kent, yeni oyunlar, giyimdeki son moda ve ev dekorasyonu konularında Paris’teki bir hanımefendiden taşradaki bir hanımefendiye yazılan bir mektup biçimindeydi (Briggs & Burke, 2011, s. 77-78). Ancak unutulmamalıdır ki ilk süreli yayımlar yıllık olarak yayımlanmışlardır. Yıllık süreli yayımların yerini aylık süreli yayımların alması 16. ve 17.yüzyıllarda gerçekleşmiştir (Yapar, 2001, s. 48).

Görsel 2. Mercure Galant

18. yüzyılda ise okuryazarlığın ve yeni düşüncelere ilginin artmasıyla dergiler okuyucularını aydınlatmaya ve yönlendirmeye başlamışlardır. Sansürün oldukça yoğun olduğu ülkelerde ise kitap kataloglarına eleştiri yazılarının girmesiyle beraber edebiyat dergileri ön plana çıkmıştır (AnaBritannica, 1994, s. 162). Bu yüzyıldaki önemli gelişmeler İngiltere’de yaşanmıştır. 1704 yılında dergi ile gazete arasında bir görünümde olan ve 9 yıl süreyle haftada üç kez yayımlanan *“Review”* Daniel Defoe’nin editörlüğünde yayım hayatına başlamıştır (Peltekoğlu, 1995, s. 114). Bu derginin yayımlanmasından kısa bir süre sonra 1709 yılında Richard Steele tarafından *“Tatler”* çıkarılmış ve sonrasında Steele ile Joseph Adison iş birliği ile *“Spectator”*

dergicilik serüvenine başlamıştır. Şiir, biyografi, ölüm ilanları, siyasal gelişmeler, uluslararası haberler, tiyatro ve coffee-house dedikodularına dair yazıların yoğun olduğu Spectator'de reklama da oldukça fazla yer ayrılmıştır (Wolseley, 1951, s. 10). Bununla beraber derginin ilan edilen amacı felsefeyi akademik kurumlardan çıkarıp kulüplerde, topluluklarda, çay masalarında ve kahvehanelerde yaşatmaktır (Briggs & Burke, 2011, s. 78). Dönemdeki en dikkat çekici gelişme ise Edward Cave tarafından 1731 yılında ilk kez *magazin* sözcüğünü içeren bir isimle *"Gentleman's Magazine"* adlı derginin yayımlanmasıdır. Derginin diğer bir özelliği ise 1750 yılında 15.000 gibi o yıllar için müthiş bir tiraja ulaşmasıdır (Parry, 2001, s. 164-166). Daha sonra ise Gentleman's Magazine'de bir süre muhabir olarak çalışan Dr. Samuel Johnson *"Rambler"*i (1750-1752) yayımlamıştır (Wolseley, 1951, s. 11).

THE

Gentleman's Magazine:

OR,

Monthly Intelligencer.

For the YEAR 1731.

CONTAINING,

I. ESSAYS *Controverſial, Humorous,* and *Satirical; Religious, Moral,* and *Political*: Collected chiefly from the *Public Papers.*

II. Select Pieces of POETRY.

III. A ſuccinct Account of the moſt *remarkable Tranſactions* and *Events* Foreign and Domeſtick.

IV. *Births, Marriages, Deaths, Promotions,* and *Bankrupts.*

V. The Prices of *Goods* and *Stocks,* and Bill of *Mortality.*

VI. A Regiſter of Books.

VII. Obſervations in *Gardening.*

With proper INDEXES.

By SYLVANUS URBAN, Gent.

VOL. I.

Prodeſſe & delectare. *E Pluribus Unum.*

LONDON:

Printed, and ſold at *St John's Gate,* by *F. Jefferies* in *Ludgate-ſtreet,* and moſt Bookſellers.

Görsel 3. Gentleman's Magazine

Fransa'da ise bu dönemde yayımlanan dergilerin ortak özelliği genellikle siyasi bir misyon yüklenmeleridir. Aydınlanma Çağı olarak kabul edilen 18. yüzyılda Fransa'da özellikle dış basının İngiltere'den çok fazla etkilenmesiyle basında uzmanlaşma başlamış ve bu dergicilik için büyük bir gelişim olarak karşılık bulmuştur. Bu gelişmeye paralel olarak dönemde önemli ve uzun dönem yayım hayatını sürdüren; *"L'Illustration"* (1843-1944), *"Le Magasin pittoresque"* (1833-1938), *"Le Monde illustré"* (1857-1940), *"Le Tour du Monde"* (1860-1914), *"La France illustrée"*

(1874-1935) ve *"L'Illustré national"* (1890-1928) haftalık haber dergileri ortaya çıkmıştır (Yapar, 2001, s. 48-49).

Amerika'da ise ilk dergiler 1741 yılında yayımlanmıştır. İlk kez dergi çıkarma rekabetine sahne olan bu süreçte Andrew Bradford'un sadece üç sayı çıkabilen *"American Magazine"*i ile ondan üç gün sonra altı sayı yayımlanabilen Benjamin Franklin'in *"General Magazine"*i öncü sayılmaktadır (Peterson, 1956, s. 1-2). Dergi çıkarmak noktasında bir sürekliliğin olmadığı bu dönem ile yüzyılın sonu arasında daha genel bir kitleye hitap eden ve eğlence temalı yaklaşık 45 dergi yayımlanmıştır (Tassin, 1916, s. 1). Yayın süreleri hakkında bilinen ise dergilerin birçoğunun abonelik sistemine bağımlı olmaları nedeniyle ortalama ömürlerinin 14 aydan fazla olmadığıdır (Wolseley, 1951, s. 12).

THE
GENERAL MAGAZINE,
AND
Hiſtorical Chronicle,
For all the *Britiſh* Plantations in *America.*
[To be Continued Monthly.]
JANUARY, 1741.
ICH DIEN
VOL. I.
PHILADELPHIA:
Printed and Sold by B. FRANKLIN.

Görsel 4. General Magazine

19. yüzyılda ise Amerika'da dergiciliğin durumunu iki farklı dönemde incelemek gerekir. Yüzyılın ilk yarısı olan 1850 yılına kadar çok uzun ömürlü olmayan, çeşitli finansman ve dağıtım sıkıntıları yaşayan daha yerel dergiler piyasayı kuşatmıştır. 1810 yılına kadar bir düzine olan dergi sayısı 1810'da 40, 1825'e gelindiğinde 100 ve 1850 yılında altı kat artarak yaklaşık 600 sayısına ulaşmıştır (Weinstock, 2013, s. 169). Küçük çaplı yayımlar yapan gelirleri, reklamları ve tirajları düşük olan bu dergiler 1850 yılına kadar gerçek bir ulusal kitleye ulaşamamıştır

(Peterson, 1956, s. 2). Bir istisna ise söz edilen dönemin en ünlü dergisi olan ve 1821 yılında yayımlanmaya başlayan *"Saturday Evening Post"* dergisidir. Kitlesel bir okuyucu kitlesine hitap etmek adına yaklaşık 50 yıl boyunca Norman Rockwell'in kapak sanatından yararlanan dergi, 1900'lerin başına kadar Amerikan ev yaşamını dergi kapaklarında çizim ile tasvir etmiştir (Parry, 2001, s. 168).

Görsel 5. The Saturday Evening Post

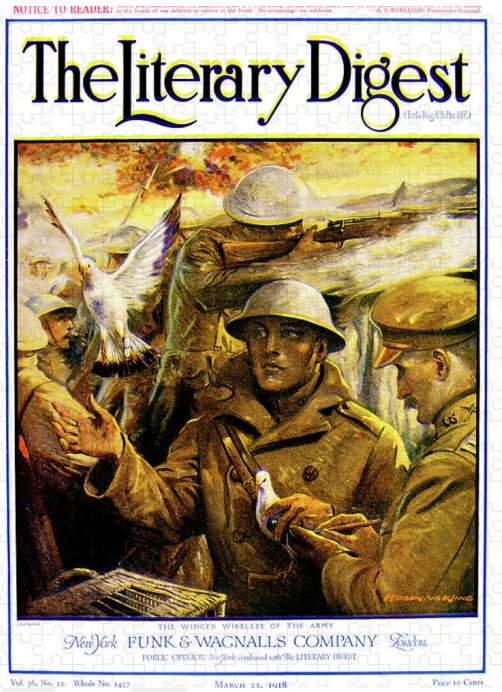
İç savaşın bitmesini takip eden yüzyılın ikinci yarısında ise yaşanan gelişmeler modern dergiciliğin başlangıç dönemi olarak kabul edilir. Önce kâğıt üretimi ve baskı tekniklerinin gelişmesiyle birlikte basım sektöründeki gelişmeler maliyeti ve dolayısıyla dergi fiyatlarını düşürmüştür. Daha sonra ise 1879 yılında değiştirilen *'Posta Yasası'* ile birlikte dergilerin dağıtım noktasında yaşadığı mali sıkıntılar ortadan kalkmıştır. Yaşanan gelişmeler reklamcıların da dergilere duydukları ilgiyi artırmıştır. Böylece süreli dergi yayımlarının 1865'te 700 olan sayısı 1885'de 3.300'e yükselmiştir. 1900'lere gelindiğinde ise tirajları 100.000'nin üzerinde olan 50'den fazla ulusal dergi bulunmaktadır (Peterson, 1956, s. 2). Ayrıca yüzyılın ortalarına kadar genel ilgi alanına hâkim olan dergilerden yüzyılın sonlarına doğru özel ilgi alanlarına ayrılan dergilere geçiş yaşanmıştır. *"Popular Science Montly"* ve *"Scientific American"* bilim, *"National Geographic"* seyahat ve keşif, moda ve ev sanatları temalı *"Glass of Fashion"*, *"Home Arts"*, *"Ladies' World"* ve hatta bebek

bakımı konulu *"Babyhood"* dönemin önemli örnekleri olarak dikkat çekmektedir (Peterson, 1956, s. 2).

Bu yüzyılın öne çıkan önemli unsurlarından birisi de baskı teknolojilerindeki yaşanan gelişmelerle birlikte fotoğrafların dergilerde daha fazla kullanılmaya başlanmasıdır. Daha önce büyük ölçüde yazı ve çizim ile sınırlı olan yapıdan daha çok fotoğrafın olduğu stile geçmek okuyucu ilgisini daha da artırmıştır. Böylece günümüzdeki dergilerin kullandığı yayımcılık anlayışının bir anlamda temeli atılmıştır (Paxon, 2010, s. 98). Bu yüzyılda ayrıca hem kültürel hem de teknolojik açıdan Batı ülkelerinden etkilenen Avusturya, Hindistan ve Çin gibi ülkelerde ilk dergiler yayımlanmaya başlamış ve edebiyat ile düşünce dergileri çeşitli sorunların tartışıldığı platformlara dönüşmüştür (AnaBritannica, 1994, s. 163). Yüzyılın sonunda ise yukarıda dergi tanımlaması yapılırken vurgulanan kendilerine özgü yapılarıyla dergiciliğe farklı bir bakış açısı getiren *"Literary Digest"* (1890) ve *"Review of Reviews"* (1891) dergilerine bir parantez açmak gerekir. Kendileri haber yapmak yerine farklı dergilerdeki dosyaları inceleyerek birleştirme tekniğini kullanan iki dergi de kullandıkları bu yöntemi, yayımlanan çok fazla dergi arasından seçim yapmak yerine insanların iyi bilgiye daha kolay sahip olmalarını sağlamak düşüncesine dayandırmışlardır. Özellikle Review of Reviews dünyanın birçok farklı ülkesinde yayımlanan dergilerden alıntılar yapması nedeniyle ilk uluslararası haber-yorum dergisi olarak nitelendirilebilir. Okuyucuların işini kolaylaştırmak adına kullandıkları yöntemle her iki dergi de 1900'lü yılların ortalarına kadar oldukça iyi tiraj rakamlarına ulaşmışlardır (Peterson, 1956, s. 141-143). Öyle ki Literary Digest 1920'li yıllarda bir milyon tiraja ulaştığında DeWitt Palace tarafından 1922 yılında *'Reader's Digest'* rakip olarak kurulmuştur (Özdemir, 1992, s. 9) ve dergi 1980'lere kadar farklı dillerde yayımlar yaparak önemli dergiler arasında yerini almıştır.

Görsel 6. Review of Reviews

Görsel 7. Literary Digest

Bilgilendirme, kamuoyunu yönlendirme ve görüşleri yayma konusunda 1800'li yıllardan itibaren özellikle Amerika'da etkin bir güç haline gelen dergiler, 1900'lü yıllarda gücünü kanıtlayarak toplumda yerlerini almış ve 20. yüzyılda ise gelişimlerini sürdürmüşlerdir (Peltekoğlu, 1995, s. 115). Bu yüzyılda yaşanan teknik gelişmeler dergilerin baskı kalitesini ve dolayısıyla maliyetini artırmıştır. Ayrıca artan okuyucu sayısıyla birlikte tirajların oldukça yükselmesi dergileri reklam sektörüyle daha çok yakınlaştırmıştır. Hem yeni endüstrilerin ortaya çıkması hem de eski endüstrilerin büyümesi yüzyılın ilk yıllarında dergi reklamlarının hacminin şişmesine neden olmuştur. Üreticiler dergileri satış mesajlarını daha geniş bir alana yaymanın ve yeni tüketicilere ulaşmanın etkili bir aracı olarak kullandılar (Peterson, 1956, s. 19). Yaşanan bu süreç Amerika'da bazı popüler dergileri pazarlama sisteminin bir parçası haline getirmiş ve bu durum dergilerin sayfa düzenlerinde daha biçimsel değişiklikler yaratarak içerik ve yayın politikalarının değişmesine neden olmuştur (Özcan, 1996, s. 8-9). Bununla birlikte dergiler gazeteler ile birlikte *muckrakers*[8]*(pislik eşeleyiciler)* dönemi olarak adlandırılan 20. yüzyılın ilk çeyreğinde oldukça önemli bir güç olarak topluma hizmet etmiştir (Baran, 2019, s. 199). Ayrıca bu dönemde kamuoyunu

[8] 1900-1912 yılları arasında yapılan araştırmacı gazetecilik dönemini vurgulamak için kullanılan terim. İlk kez 1906 yılında Amerika Başkanı Theodore Roosevelt tarafından kullanıldı. Dönemin araştırmacı gazetecileri daha çok dergilerde çalışan gazetecilerdi (İrvan, 2018, s. 76).

bilgilendirme işlevini üstlenen dergilerin başarısı o döneme kadar sadece gazeteler ile ilişkilendirilen gazetecilik kavramının kapsamını da değiştirmiştir. Artık süreli yayım olarak kabul edilen dergiler ile birlikte gazetecilik; "Gazete ve diğer süreli yayımlar için yazı yazmak, düzenlemek ve yürütmek" olarak tanımlanmıştır (Wolseley, 1951, s. 26).

20. yüzyılın dergicilik açısından getirdiği yeniliklerden birisi de özellikle toplumsal yaşama entegre olan hızlı temponun kısa yoldan bilgi edinme ihtiyacını doğurması ve bu durumun yeni tür dergilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamasıdır. Bunun ilk örneği *Modern Photo Journalism*'in öncüsü sayılan Henry Luce tarafından 1923 yılında yayımlanan ve haber dergiciliğinin öncüsü sayılan *"Time"* dergisidir. Derginin kısa sürede geniş bir okuyucu kitlesi kazanması ve elde ettiği ticari başarı dünyanın birçok ülkesinde de farklı haber dergilerinin yayımlanmasına cesaret vermiştir (Suiçmez, 2009, s. 7). Dönemin önemli haber dergilerinden birisi de 1933 yılında Thomas J.C. Martin tarafından yayımlanan ve 1961 yılında Washington Post tarafından satın alınan *"Newsweek"* dergisidir (Gönenç, 2010, s. 183-184). İlgi çekici bir nokta ise o yıllar altın dönemini geçiren radyonun dergiler için rekabet edeceği bir araç olmaktan ziyade farklı kitlelere ulaşmanın bir yolu olarak görülmesidir. Örneğin Time dergisi 1931 yılında sinema haberlerinin verildiği son derece başarılı bir radyo program dizisi olarak *The March of Time*'ı hazırlayarak radyoyu daha fazla kişiye erişimin aracı olarak kullanmıştır (Parry, 2001, s. 173-174). Dönemin dikkate değer ayrıntılarından birisi de özellikle fotoğraf ve baskı tekniklerinin ilerlemesiyle ortaya çıkan resimli haber dergileridir. Fotoğrafın oldukça baskın olduğu resimli haber dergilerinin ilk örneği ise Henry Luce tarafından yayımlanan *"Life"* (1936-1972) dergisidir. Fotoğrafın bilgilendirme, ikna etme ve satılmak amacı ile düzenli bir gazetecilik aracı olarak kullanılmasında *Life* dergisinin payı oldukça büyüktür.

1920'li yılların önemli gelişmelerinden birisi de yukarıda kısaca değinilen *Reader's Digest* dergisinin 1922 yılında yayımlanmaya başlamasıdır. Farklı kaynaklardan alınan bilgileri derleyerek sunan bu dergi her tür okuyucuya seslenerek büyük bir başarı elde etmiştir. İnsanların her zaman okuyabileceği kişisel gelişim ve aile değerleri gibi konulara yer verdiğinden çok yüksek tirajlara ulaşan Reader's Digest 1939 yılında denizaşırı ülkelerde, 1940 yılında da farklı dillerde baskıya başlayarak dünyanın en çok okunan dergisi haline gelmiştir (Özdemir, 1992, s. 9).

"Bütün Dünya"[9] adıyla ülkemizde de Türkçe 'ye çevrilmiş, teknolojik gelişmelerden aile ilişkilerine, bulmacadan dünya sorunlarına, coğrafyadan tıbba ve güldürüden diyete kadar çeşitli konu başlıklarından içerik barındırarak demokratik çoğulculuğun gerçek temsilcisi olarak nitelenmiştir (Erdoğan & Alemdar, 2005, s. 122). Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Amerikan kültür emperyalizmini yaymak ile suçlanan Reader's Digest, 1980'li yıllarda 13 farklı dilde yayımlanarak 18 milyonluk tiraj yakalamıştır. Derginin elde ettiği başarı bir anlamda tür olarak cep dergiciliği olarak nitelendirilmiş ve 1950'li yıllarda *Tempo* (1950), *People Today* (1950) ve *Jet* (1951) gibi büyük fotoğraf kullanımının baskın olduğu küçük boyutlu haber dergileri başarı kazanmıştır (AnaBritannica, 1994, s. 164).

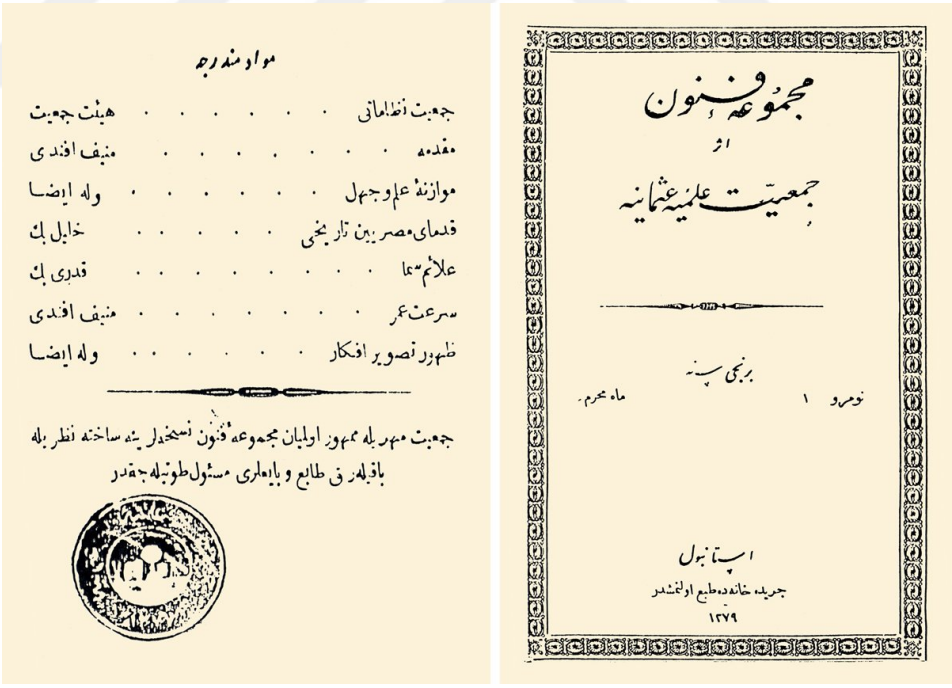
II. Dünya Savaşı sonrası toplumsal yaşamda yaşanan değişiklikler dergilerin yapısal değişiminde etkili olmuştur. İş dünyası ve para, teknoloji, kadın, erkek, gençlik, tarih, spor vb. birçok farklı alanda yayımlanmaya başlayan dergiler okuyucularının beklentilerini karşılamak üzere uzmanlaşmaya yönelmişlerdir (Baran, 2019, s. 203-206). Televizyonun dünya genelinde yaygınlaşması ile birlikte bugün toplam gelire bakıldığında en büyük dergi yayımcısı pozisyonunda olan Times Inc. Bünyesinde Time ile birlikte *Sporst Illustrated*, *Money*, *Discover* ve *People Weekly* dergilerini bulundurmaktadır. Hearts grubu ise *Good House Keeping*, *Popular Mechanics*, *Cosmopolitan*, *Harper's Bazaar* ve *House Beatiful* gibi dünyaca ünlü dergileri yayımlamaktadır (Peltekoğlu, 1995, s. 115). Günümüzde ise özellikle iletişim teknolojilerinin gelişimi ile birlikte yaşanan dijitalleşme sürecinden dergiler de etkilenmiş ve birçok dergi gazetelere oranla daha hızlı bir şekilde elektronik ortama geçmiştir.

2.2. Türkiye'de Dergicilik

Türkiye'de basın tarihine bakıldığında dergileri gazetelerden ayrı düşünmek yanlış olur. Batı'ya göre dergiciliğin ülkemize yaklaşık 200 yıl gecikmeli gelmesi aslında basın hareketlerinin çok geç başlamasından kaynaklanmaktadır. İlk gazetenin yayımlanmasından kısa süre sonra dergiler de Türkiye'de yaygınlaşmaya başlamıştır.

[9] 1948-1984 yılları arasında Nebioğlu Yayınevi tarafından İstanbul'da yayımlanan *Bütün Dünya,* 1998 yılından itibaren Başkent Üniversitesi tarafından yeniden çıkarılmaya başlanmıştır. Dergi halen aylık periyotlarla yayım hayatına devam etmektedir.

19. yüzyılda Batı'dan gelen düşünsel akımların etkisiyle ülkemizde birtakım fikir hareketlerinin başlaması basın alanında dergilerin gazetelerin yanında konumlanmasının önünü açmıştır. Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de yayımlanan ilk dergiler bilimsel nitelik taşımaktadır. Bu anlamda ülkemizde çıkan ilk dergi 1849 yılında yayımlanan *"Vekayi-i Tıbbiye"*dir. Fransızca bir nüshası da bulunan dergi, padişahtan alınan özel izinle kurulan ve tıbbi konuları içeren bir meslek dergisi olarak nitelenebilir (Varlık, 1985, s. 112). Dönemdeki gazetelerin siyasal ve ideolojik düşünceyi temsil ettiği bir ortamda dergiler bilimselliği ön plana çıkararak pozitivist yöntemi yayma çabası içerisindeydiler (Tellan & Güngör, 2009, s. 64). Gerçek anlamda dergi niteliği taşıyan ilk yayım ise Vekayi-i Tıbbiye'den sonra 1862 yılında Münif Paşa'nın kurduğu Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Derneğinin yayım organı olarak çıkan *"Mecmua-ı Fünun"*dur (Çavdar, 1982, s. 83). 47 sayı yayımlanan dergi Tanzimat dönemi aydınlarının sesi olarak bilimsel gelişmelere yer vermiş ve bu özelliğiyle bilimsel bir dergi olarak kabul edilmiştir (Yapar, 1999, s. 43).

مواد مندرجه

جمعیت نظامیه . . . . . هیئت جمعیت
مقدمه . . . . . منیف افندی
موازنهٔ علم و جهل . . . . . وله ایضا
قدمای مصریین تاریخی . . . . . خلیل بك
علائم سما . . . . . قدری بك
سرعت عمر . . . . . منیف افندی
ظهور تصویر افکار . . . . . وله ایضا

جمعیت مهریه مهور اولیان مجموعه فنون نسخه‌لرینه ساخته نظر بله
باقیله‌رق طابع و یاپه‌لری مسئول طوتیله‌جقدر

مجموعهٔ فنون
اثر
جمعیت علمیه عثمانیه

برنجی سنه

نومرو ۱ ماه محرم

استانبول
جریده خانه‌ده طبع اولنمشدر
۱۲۷۹

Görsel 8. Mecmua-ı Fünun

Sonraki süreç dergicilik alanında önemli atılımlara sahne olur. Üç sayı çıkan ilk resimli dergi *"Mir'at"* 1862'de yayımlanır. Aynı yıl sekiz sayı yayımlanan *"Mecmua-i İber-i İntibah"* çıkarılır. 1864'te ise Erkânı Harbiyye-i Umumiyye Dairesi

on beş günlük *"Ceride-i Askeriyye"*nin yayımına başlar ve bunu 1919'a dek sürdürür. Dönemin diğer önemli dergileri ise; 1865-1866 arası aylık on altı sayı çıkan *"Mecmua-i İbretnüma"*, 1866-1873 arası 114 sayı basılan haftalık Türkçe-Fransızca *"Takvim-i Ticaret – Le Moniteur du commerce"*, 1867 yılında Mehmet Arif tarafından çıkarılan *"Ayine-i Vatan"* ve aynı yıl yayımlanan *"Tuhfetü't-Tıb"*dır (Toprak, 1984, s. 15). Dönemin ilklerinden birisi de 1869 yılında *"Mümmeyyiz"*in çıkarılmasıdır. Aynı isimle çıkarılan bir gazetenin haftalık eki olan bu dergi Türk dergiciliğinin ilk çocuk dergisi niteliğini taşımaktadır (Ertuğ, 1970 akt. Yıldırım, 2006, s. 70).

Görsel 9. Mümmeyyiz

Osmanlı'da yayımlanan ilk kadın dergisi de yine bu dönemde çıkmıştır. 1869 yılında Terakki gazetesinin eki olarak yayımlanan *"Terakki-i Muhedderat"*, kadınların eğitilmesini kendine vazife edinen bir anlayış benimsemiştir. Dergide okuyucu mektuplarından oluşan bir içeriğe rağmen bu okuyucu mektupları hariç hiçbir kadın yazar ismine rastlanmamıştır (Yaşar, 2003, s. 98-100). Politik eleştirinin Türk mizahının içinde konumlanması da yine bu döneme denk gelmiştir. Thedor Kasap tarafından 1870 yılında çıkarılan *"Diyojen"* ilk mizah dergisidir. Çıkış amacı *"Hükümetin ve halkın sorunlarına değinilecek ve ülkemize yabancı olan şeylerle alay edilecek"* sözleriyle belirlenen dergi, geçici aralıklarla kapatılsa da 1873 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür (Arık, 2013, s. 92). Bu dönem içinde yayımlanan dergilere

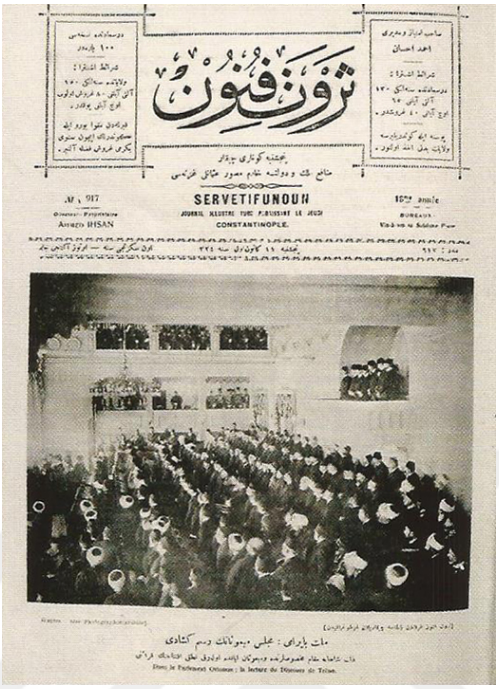
genel olarak bakıldığında Tanzimat'ın etkisiyle Batı'nın bilim ve tekniğini Osmanlı okuruna tanıtmaya yönelik bir yapı görülmektedir. Bu nedenle 1891 yılına kadar olan dönem Osmanlı dergiciliğinin *'ansiklopedist çağ'*ı olarak adlandırılmıştır (Toprak, 1984, s. 15).

دیوژن

Görsel 10. Diyojen

19. yüzyılın son on yılına ise 1891 yılında Ahmed İhsan (Tokgöz) tarafından yayımlanmaya başlayan *"Servet-i Fünûn"* damgasını vurmuştur. II. Abdülhamit'in özellikle basına karşı sansürün şiddetini artırdığı bir dönemde yayım hayatına başlayan Servet-i Fünûn başlangıçta Batı kökenli bilimsel ve teknik gelişmelere yer vererek ansiklopedist geleneği devam ettirse de yazı işleri müdürlüğüne Tevfik Fikret'in gelmesiyle edebiyat ve sanat ağırlıklı bir dergi kimliğine bürünmüştür (Toprak, 1984, s. 17). Okurunun kültürel gelişimine katkıda bulunmak ve Batılı anlamdaki sanatla tanışmasını sağlamak amacıyla yayımlanan dergiye Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Şuayip ve Mehmet Cavit yazar olarak katıldıktan sonra önemli bir fikir dergisi haline gelmiştir (Tellan & Güngör, 2009, s. 64-65). Bu dönemin önemli dergilerinden birisi de Servet-i Fünûn'a rakip olarak ortaya çıkan ve eski edebiyatı savunan bir yayım politikası izleyen *"Malumat"* dergisidir (Girgin, 2001, s. 76). 1895 yılında çıkan *"Hanımlara Mahsus"* dergisi ise özellikle kadın yazarların ilk yazılarını bu dergide

yayımlamaları nedeniyle kadın gazeteciler için bir anlamda okul işlevi görmüştür (Gülcü & Tunç, 2012, s. 160).

Görsel 11. Servet-i Fünun

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte yaşanan göreli özgürlük ortamında yayımlanan dergilerin sayısında önemli bir artış olmuştur. Fikir dergiciliğinin daha çok ön plana çıkması bu dönemde özellikle çok sesliliğin artmasını sağlamıştır (Girgin, 2001, s. 75). Bu dönemdeki dergilerin genel özellikleri ise kısa ömürlü olmakla birlikte küçük boyutlu, 2-8 sayfa aralığında ve yılda birkaç sayı yayımlanmalarıdır (Varlık, 1985, s. 116). 1908-1911 yılları arasında *"Kalem"* (1908), *"Davul"* (1908), *"Alem"* (1909), *"Cem"* (1910) gibi karikatür ağırlıklı mizah dergilerinin yanı sıra moda ve kadının sosyal yaşamına dair güncel konulara yer veren *"Şehbal"* (1909) adında bir de magazin dergisi yayımlanmıştır (Hiçyılmaz & Evren, 1984, s. 150). Dönemin bir diğer önemli dergisi ise 1908-1914 yılları arasında 51 sayı yayımlanan ve fikir-aktüalite mecmuası olarak yazıların yanına fotoğraflara da yer veren *"Resimli Kitap"*tır (Turan, 2005, s. 23). Yapısı nedeniyle bu dergi magazin türü dergilerin öncüsü olarak kabul edilebilir. Cumhuriyetin ilanına kadar bu dönem içerisinde birçok dergi aracılığıyla önemli fikir mücadeleleri verilmiştir. Baş yazar ve yönetmenliğini Mehmet Akif Ersoy'un yaptığı ve meşrutiyet yanlısı *"Sırat-ı Müstakim"* (1908), Türkçülük ve Batı'ya daha açık düşünceler besleyen *"Genç Kalemler"* (1911) ve

"Türk Yurdu" (1911) dergileri ile birlikte Halide Edip, Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu gibi yazarların bulunduğu *"Halka Doğru"* (1913) ve Ziya Gökalp'in 1917 yılında yayımladığı *"Yeni Mecmua"* dönemin önemli fikir dergileri olarak dikkat çekmektedir (Topuz, 2016, s. 389).

Kurtuluş Savaşının yaşandığı *Millî Mücadele* yıllarında özellikle gazetelerde yaşanan Mustafa Kemal'i destekleyenler ve desteklemeyenler ayrımı dergilerde yaşanmamıştır. Bir anlamda II. Meşrutiyet'in Ziya Gökalp ağırlıklı düşün ortamına tepki olarak yayımlanan *"Ümid"* (1919), *"Büyük Mecmua"* (1919), *"Kurtuluş"* (1919), *"Aydede"* (1920) ve *"Aydınlık"* (1921) gibi dönemin önemli dergileri milli mücadeleye destek vermişlerdir (Yapar, 1999, s. 47). Dönemin en aktif gazetecisi ise Sedat Simavi'dir. *Dersaadet*, *Peyitaht*, *Resimli Gazete* gibi günlük ve haftalık gazetelerin yanında Simavi, mizah dergileri olan *"Hande"* (1916) ve "Diken"i (1918) çıkarmıştır. Ayrıca 1919 yılında *"İnci"*, 1921 yılında *"Hanım"* ve 1922 yılında *"Yeni İnci"* adlı kadın dergilerini yayımlayan Sedat Simavi, Kuvay-i Milliye'nin sesi olarak da *"Güleryüz"* dergisini çıkarmıştır (İnuğur, 1992, s. 110-117).

Cumhuriyet döneminin başlangıcında Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon tarafından yayımlanmaya başlayan siyasi mizah dergisi *"Akbaba"* (1922), farklı zamanlarda yayımlarına ara verse de 1977 yılına kadar yaşamını sürdürerek kendi alanında en uzun süreli yayın organı olmuştur (Turan, 2005, s. 29). Cumhuriyetin ilanından önceki yıllarda daha çok para ve şöhret kazanmak için yapılan dergicilik anlayışı cumhuriyetin ilanından sonra Zekeriya Sertel tarafından 1924 yılında çıkarılan *"Resimli Ay"* ile birlikte değişmiştir. Halka yönelik olması nedeniyle kendisinden sonra tür dergilerine öncülük eden Resimli Ay'ın amacını Sertel şöyle ifade etmiştir:

> "*...Bizim amacımız okuyucuların okuma ihtiyaçlarını doyurmak ve memleketimizde gerçekçi bir halk dergisi kurmaktır. Bizce bir makalenin değeri, altındaki imzadan ziyade çok okunmasındadır. Özellikle 'Resimli Ay'da yayımlanacak makaleler, hikayeler, genel olarak yazılar yalnız dar bir zümrenin edebi zevkine cevap veren yazılar değil fakat insanların hissi, fikri, dimağı, bedii ihtiyaçlarını doyuran genel nitelikte yazılar olacaktır. Bu şekil, dergicilik aleminde yeni bir yoldur.*" (İnuğur, 1992, s. 61)

Görsel 12. Resimli Ay

Dönemin diğer önemli dergileri ise 1923 yılında fikir-edebiyat dergisi olarak çıkan *"Milli Mecmua"*, magazin ağırlıklı *"Haftalık Mecmua"* (1925) ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1926 yılında yayımlanan *"Hayat"*dır (Yapar, 1999, s. 48). Serbest Fırka döneminin en önemli yayımı ise 1932-1935 yılları arasında 36 sayı çıkmış olan *"Kadro"* (daha çok 'kadro hareketi' olarak nitelendirilmektedir) dergisidir. Yayıncılığını 1920'lerde sol akımlar içinde yer alan ve sonradan Kemalist görüşleri benimseyen Şevket Süreyya (Aydemir), Vedat Nedim (Tör), İsmail Hüsrev (Tökin), Burhan Asaf (Belge), M. Şevki (Yazman) ve Yakup Kadri (Karasomanoğlu)'nin üstendiği Kadro dergisi tarihte ilk ilan alan dergi olmakla birlikte Atatürk devrimlerinin sınırlarını çizerek inkılabın ideolojisini ortaya koymak amacını taşımaktaydı (Kabacalı,1999, s. 157-158). Sedat Simavi tarafından 1933 yılında çıkarılan "*7 Gün*" dergisi ise siyasal niteliğinin yanında kadın ve aile temasıyla sayfalarında çizgi ve illüstrasyonlara yer vermiştir. Dergi aynı zamanda o dönem 54 bin adet satış rakamına ulaşarak dergicilik tarihi açısından önemli bir ilki gerçekleştirmiştir (Turan, 2005, s. 32). Yaşar Nabi Nayır ve Nihat Sırrı Örik tarafından yayımlanan *"Varlık"*, İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından çıkarılan *"Yeni Adam"*, Hüseyin Cahit Yalçın tarafından yayımlanan *"Fikir Hareketleri"* ve Halkevleri Genel Merkezi'nin yayın organı olan *"Ülkü"* dergisi dönemin önemli yayımları olarak öne

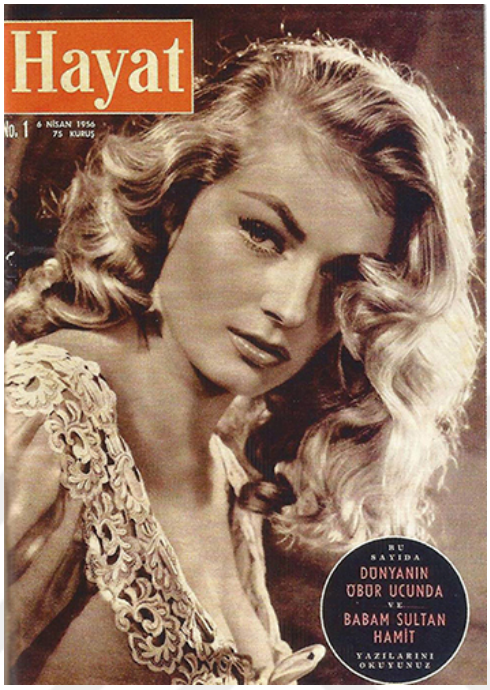
çıkmıştır (Yapar, 1999, s. 49). Özellikle Latin harflerine geçilmesiyle birlikte dergicilik alanının önemli bir atılım geçirdiği bu dönemde; magazinden çocuğa, spordan siyasete kadar çok farklı alanlarda faaliyet gösteren 127 dergi bulunmaktaydı (Koloğlu, 1993, s. 73).

İkinci Dünya Savaşı ve ardından yaşanan Soğuk Savaş dönemi 1940'lı yıllarda dergicilik alanında bir yavaşlamaya neden olmuştur. Ayrıca 1940 tarihinde anayasada yapılan değişikliklerle birlikte Türk basını ciddi yaptırımları olan sansür hükümleriyle karşılaşmıştır (Tellan & Güngör, 2009, s. 70). İkinci Dünya Savaşının yaşandığı dönemde öne çıkan dergi ise Necip Fazıl'ın 1943 yılında çıkardığı *"Büyük Doğu"*dur. Sosyal ve tarihi konuları ele alan dergi, İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye'nin çok partili hayata geçiş döneminde aralıklarla yayımlarını sürdürmüştür. 1956 yılının Mart-Haziran ayları arasında gündelik gazete olarak yayımlanıp tekrar dergi formatına dönen Büyük Doğu, dönemin koşullarını okuyucularına yansıtma misyonuyla önemli işlevler üstlenmiştir (Yıldırım, 2006, s. 73). Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1945) yeni kurulan rejimin sürdürülmesi için politik eleştiri yapmayan mizah basınının bu tavrı 1946 yılında çıkarılan *"Markopaşa"* adlı mizah dergisiyle tersine dönmüştür. Siyasi iktidara karşı var olan suskunluk dönemini sona erdiren Markopaşa önemli bir okuyucu kitlesi kazanmayı başarmıştır (Arık, 2013, s. 92-93).

Demokrat Parti iktidarının yaşandığı 1950'li yıllarda ise dergicilik sektörü yaşanan dönemin bir yansıması olarak Amerika ve bu ülkede yaygın olan sansasyonel haberlere ağırlık veren anlayıştan etkilenmeye başlamıştır. Bu anlayışın en dikkat çekici örneği 1952 yılında Şevket Rado tarafından Yapı ve Kredi Bankası'nın bir yayını olarak çıkarılan *"Resimli Hayat"* dergisidir. 1955 yılında haftalık çıkmaya başlayan dergi 1956 yılında ise *"Hayat"* ismini almıştır. Güncel konulara ağırlık verme ve bol resim kullanımı ile Amerikan *"Life"* ve Fransız *Paris-Match* dergilerinin örnek alındığı Hayat dergisi, o dönem için yeni ve pahalı bir teknik olan tifdruk[10] tekniğiyle basılan ilk dergidir (Nalcıoğlu & Gönenç, 2017, s. 197). Aynı zamanda Demokrat Parti döneminde dergicilik sektörü haber-aktüalite türü olarak adlandırılan

[10] Türkçe karşılığı 'çukur baskı' tekniğidir. Bu teknikte basılacak içerik önce metal bir tabakaya aşındırma yöntemi ile derinlemesine işlenir. Daha sonra metal tabaka üzerine baskı mürekkebi dökülür. Dökülen mürekkep metal levha üzerindeki çukurlara dolar. Daha sonra bu tabakanın üzerine baskı yapılacak malzeme konarak basınç uygulanır ve böylelikle çukurlardaki mürekkebin baskı yapılacak malzemenin yüzeyine geçmesi sağlanır.

haber dergilerinin[11] ortaya çıkışına da tanıklık etmiştir. *"Akis"*, *"Yankı"* ve *"Nokta"* dergileri hem iç hem dış haberlere yer vererek dönemin siyasal olaylarını eleştirmekten kaçınmamıştır (Yapar, 1999, s. 49).

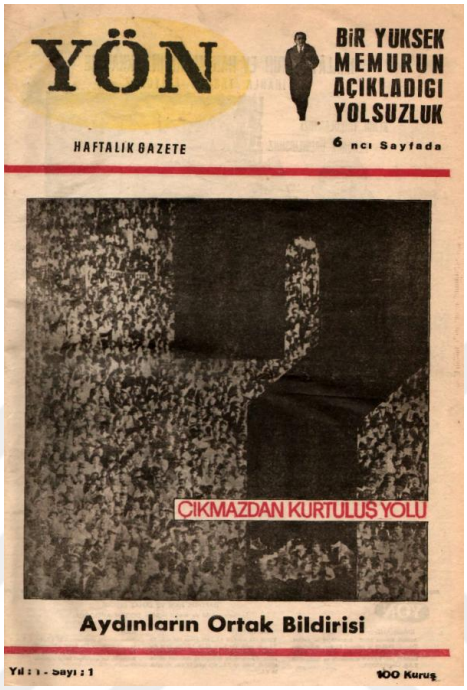

Görsel 13. Hayat

Haber dergilerinin ortaya çıktığı bu dönem içerisinde önemli fikir dergileri de dergicilik tarihindeki yerini almıştır. Bunlardan birisi 1954 yılında ülke gerçeklerini gündeme getirerek Demokrat Parti uygulamalarını bilimsel bir yöntemle eleştirmek amacıyla çıkarılan ve Turhan Feyzioğlu, Aydın Yalçın, Bülent Ecevit, Bahri Savcı, Mukbil Özyörük'ün yazarlığını yaptığı "*Forum*" dergisidir. 15 günlük siyaset, iktisat ve kültür dergisi olarak Forum, batı uygarlığının bir bütün olarak algılanması gerekliliği üzerinden Türkiye'nin batı demokrasisini gerçekleştirme yükümlülüğünü irdeleyen yazı ve haberlere yer vermekteydi (Kabacalı, 1999, s. 273). Fikir dergiciliğine yeni bir boyut ise 1930'lu yıllardaki Kadro hareketine benzeyen bir girişim olarak 1961'de yayımlanan "*Yön*" dergisiyle eklenmiştir (Suiçmez, 2009, s. 9). Çağdaş uygarlık seviyesine ancak Atatürk devrimleriyle ulaşılabileceği bildirisiyle yayım hayatına başlayan Yön, demokrasinin sağlıklı işleyişini engelleyen nedenler üzerine eğilen bir yayım anlayışı benimsemişti (Kabacalı, 1999, s. 288-289). 1950 ve

[11] Bu çalışmanın omurgasını oluşturan haber dergiciliği kavramı ve gelişim süreci ayrı bir başlıkta detaylı olarak incelenecektir.

60'larda özünde yazar ve aydınların kendi yaklaşımları doğrultusunda gruplaşarak görüşlerini savundukları fikir dergiciliği anlayışı yerini Yön dergisi dışında *satış* (pazarın ihtiyacına yönelik) kavramının merkezde olduğu haber dergilerine bırakmıştır (Tellan & Güngör, 2009, s. 72).

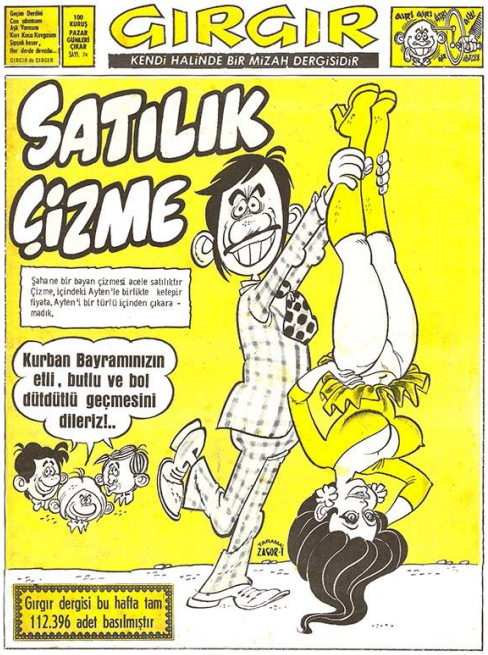
Görsel 14. Yön

1970'li yılların başı 60'lı yılların sonuna doğru yaşanan gençlik hareketlerinin ivme kazanmasıyla ideolojik mücadelenin silahla mücadeleye dönmesi sonucu yaşanan şiddet olayları ve ordunun ülke yönetimine verdiği nota ile olumsuz bir havaya tanıklık etmiştir (Zürcher, 2000, s. 372). 1973 yılında yapılan seçimlerle birlikte toplumsal muhalefetin güçlenmesi özellikle düşünce hayatında bir canlılık yaratmış ve eleştirel düşünceler dergilerin içeriğine yansımıştır (Turan, 2005, s. 51). Ayrıca kültür sanat konularında yayımlanan dergilerin büyük bir artış gösterdiği bu yıllarda tüketici dergileri olarak nitelendirilen dergilerde oldukça yaygınlaşmıştır. Dönemin muhalif dergileri olarak Mart 1970'de İsmet Özel tarafından çıkarılan *"Halkın Dostları"* ve Metin İlkin yönetiminde 1971 yılında yayımlanmaya başlayan *"Gelecek"* dergisi dikkat çekmektedir (Günyol, 1984, s. 114). Edebiyat, sinema, tiyatro ve müzik konularına yer vererek her türlü kültürel araştırmaları yayımlayan *"Milliyet Sanat"* dergisi 1972 yılında yayım hayatına başladı. Önceleri Milliyet gazetesinin eki olarak çıkan dergi 8. yılında *Sanat Olayı* adıyla aylık ve 1980 yılından

itibaren 15 günlük periyotlarla yayımlanmaya devam etti (Günyol, 1984, s. 116). 1976 yılında ise Çetin Emeç'in ilk yayın yönetmenliğini yaptığı ve günümüze kadar dergicilik yapmayı başaran *"Elele"* dergisi çıkmaya başladı. *Elele ve Gruner-Jahr AG / Co.* şirketinin Eltern yayınının Türkiye örneği olan Elele dergisi başarılı çizgisini uzun süre koruyan önemli kadın dergilerinden birisidir (Turan, 2005, s. 52).

Akbaba dergisinin yaşadığı süreklilik problemleri nedeniyle mizah dergilerinde yaşanan boşluğu ise 1972 yılında yayım hayatına başlayan *"Gırgır"* doldurmuştur. ABD'de yayımlanan *Mad* ve Sovyetler Birliği'nde yayımlanan *Krokodil*'den sonra dünyanın üçüncü büyük mizah dergisi olan Gırgır, kısa sürede 500 bin gibi önemli bir tiraj yakalamıştır (Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980, 2002, s. 298). İlgi alanı sokak ve sokağın yapısı olan dergi, toplumsal konuları çeşitli tiplemelerle işleyerek günümüze dek geniş bir okuyucu kitlesine seslenebilmiştir (Tural, 2017, s. 43). 1977 yılında ise Milliyet gazetesinin bir başka eki olan *"Milliyet Çocuk"* çıkmaya başlamıştır. Abdi İpekçi'nin tavsiyesiyle daha sonra bağımsız bir yayına dönüşen dergi, çocukların kendilerini büyüklerden farklı görmek istememesi nedeniyle onların dergilerinin de büyüklerinki ile benzer olması felsefesine dayanan anlayışı ile daha sonra yayımlanan Tercüman Çocuk, Türkiye Çocuk ve Hürriyet Çocuk gibi dergileri etkilemiştir[12] (Gencel, 1984, s. 200).

[12] Bahsi geçen dönemde çocuk dergiciliğine önemli bir katkıda bankalardan gelmiştir. 1945-1993 yılları arasında Kazım Taşkent önderliğinde çıkan ve uzun süre verilen aranın ardından 2008-2011 yılları arasında Yapı Kredi Bankasının logosuyla yayımlanan "*Doğan Kardeş*" ilk örnek olarak kabul edilir. Bununla birlikte Ziraat Bankası'nın "*Başak Çocuk*", İş Bankası'nın "*Kumbara*", Şekerbank'ın "*Şeker Çocuk*", Pamukbank'ın "*Pamuk Çocuk*" ve Akbank'ın "*Başarı*" dergileri bu katkının önemli örnekleri olarak değerlendirilmektedir (Kıbrıs, 2014, s. 740-742).

Görsel 15. GırGır

70'li yılların sonlarına doğru yaşanan anarşi ve terör olayları ile birlikte gelen siyasi bunalım ülkeyi çıkmaza sokmuş ve 1980 yılının Eylül ayında askerler ülke yönetime el koymuştur. Anarşi ve terörün önlenmesi amacıyla yapılan 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi aslında 24 Ocak kararlarıyla başlatılan istikrar programının hukuksal ve siyasal temelinin oluşturulması operasyonu olarak görünmektedir (Koloğlu, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın, 1992, s. 86). Sıkıyönetim uygulaması ve yapılan hukuksal düzenlemeler ile önemli sorunların yaşandığı basın sektörü ise kapatılmanın yanı sıra yayım yasakları, satış ile dağıtımın durdurulması ve toplatılma gibi uygulamalara maruz kalmıştır. Yapılan hukuksal düzenlemeler ile ağır bir sansür baskısı altında kalan basın, depolitizasyon sürecinin en önemli aracı olarak kullanılmıştır (Dağlar, 2010, s. 70). Siyasal faaliyetlerin yasak olduğu bir ortamda yapılan 1983 seçimlerini liberal bir ekonomik düzen vaadiyle ANAP (Anavatan Partisi) kazanmış ve ülkeyi 1991 yılına kadar yönetmiştir. 'Her eve bir ansiklopedi' kültürünün yaşandığı bu dönemde gazeteler de bu pratiği promosyonla desteklemişlerdir. Yayınevlerinin büyük kazançlar elde ettiği dönemde dergiler toplumun aydınlanma çabasının destekleyicisi olarak görülmüştür (Turan, 2005, s. 53). 12 Eylül'ün etkisi ile apolitik bir tavır sergilemek zorunda kalan basın haber verme ve bilgilendirme işlevinden uzaklaşarak bu dönemde magazinleşme eğilimi göstermiştir.

Toplumsal muhalefetin sesi olma özelliğini gösterebilen *"Nokta"* dergisi dışında bu yıllarda magazin dergilerinin ağırlığı hissedilmektedir. Bu eğilimin en önemli örneklerini ise *"Kadınca"* ve *"Erkekçe"* dergileri oluşturmaktadır. Ercan Arıklı ve stilist Necla Ceyhun tarafından tasarlanan Kadınca, moda, modeller ve güzellik konusunda yayım yapan bir kadın dergisiydi. Ancak dergiye Duygu Asena'nın katılmasıyla birlikte tirajı 90 binlere kadar çıkan Kadınca, modaya ayırdığı sayfaların sayısını azaltarak kadına yönelik şiddet, cinsellik ve kadının toplumdaki yeri konularına odaklanmıştır. Asena'nın söylemiyle "*Kadınca, erkeklerin de okuyabildiği kadınların bilinçlenmesine yönelik ilk dergiydi. Yalnız olan kadınlara yeni bir dost gibiydi…*" (Asena, 1993).

Kadınca'nın cinsel eğitim ve kimlik konusunda üstlendiği misyonu erkekler açısından ele alan "Erkekçe" ise Ercan Arıklı'nın sahip olduğu Gelişim Yayınları tarafından Hıncal Uluç yönetiminde yayımlanmış bir erkek dergisidir. Çıktığı döneme göre cinsellik içeren bir imaja sahip olmasına rağmen bu kimliğini üzerinden atan dergi özellikle okuyucularının cinsel, sosyal eğitiminde yönlendirici bir rol oynayarak kendisinden sonra yayımlanan erkek dergilerine öncülük etmiştir (Turan, 2005, s. 54). 1980'li yılların sonu ise kendinden sonraki dönemleri etkileyen ve birçok tartışmaya konu olan bir olaya şahitlik etmiştir. Kıbrıslı iş adamı Asil Nadir 1988 tarihinde Veb Ofset ve Veb Holding şirketler topluluğunu satın alarak içinde Günaydın ve Tan gazetelerinin bulunduğu 7 gazete ile 19 şirketin sahibi olarak medya sektörüne giriş yapmıştır (Barutçu, 2004, s. 259). Bu yatırımla yetinmeyen Nadir önce Mehmet Ali Yılmaz'dan Güneş gazetesini daha sonra ise Ercan Arıklı'dan Gelişim Yayınlarını satın alarak içinde Nokta, Ekonomik Panorama, Bando, Kadınca, Ev Kadını, Erkekçe, Marie-Claire, Beyaz Dizi ve Hıbır gibi yayımların sahibi olmuştur. Sunday Times'ın 'dünyanın en zenginleri' arasında saydığı ve İngiltere Kraliçesi'nin ödüllere layık gördüğü bu iş insanının yaptığı hamlelerle yazılı basında tekelleşmenin ilk adımı atılmış ve medyada holdingleşme ile büyük sermaye bağımlılığının önü açılmıştır (Sönmez, 1992, s. 252).

1990'lı yılların ilk yarısı genellikle promosyon savaşlarına sahne olmuştur. Daha kitlesel bir yayımcılık anlayışının benimsendiği bu dönem hem holdingleşme sürecine hem de dergilerin yayımlarına kimlik kazandırma mücadelesine sahne olmuştur. Holdingleşme sürecinin en önemli örneği 1995 yılında Milliyet Dergi

Grubunun Hürriyet Dergi Grubuyla birleşmesidir. Bu birleşme ile Milliyet Gazetesi bünyesinde faaliyet gösteren dergiler Hürriyet Grubu içinde asimile olmuş, bu durum aynı reklam ve okuyucu pastasını paylaşan ortak dergilerin tek bir kurumsal kimlik altında birleşmesi olarak değerlendirilmiştir. 1998 yılında ise Hürriyet Dergi Grubu dergicilik tarihi açısından çok önemli bir hamle yaparak dergilerin daha bağımsız bir yapıya sahip olması için ayrılmıştır. Farklı bir binaya taşınarak Doğan Medya Grup adı altında yayım hayatına devam eden dergiler Hürriyet gazetesinin yapısına yük olmadan kendi ulaştırma, reklam ve satın alma birimlerini oluşturmuşlardır. Uzun yıllar Alman Burda, İtalyan Rizzoli şirketlerinin Türkiye'deki ortağı olan Doğan Medya Grubu 1999 yılında dergiler bağlamında kurumsal bir ortaklığa dönüşmüş ve Doğan Burda Rizzoli Grubu olarak yayımlarını sürdürmüşlerdir (Turan, 2005, s. 58-59).

1999 yılında ülkedeki dergicilik sektörü özel bir kişinin isminin derginin önünde olduğu ilk örnek olan *"Hülya"* ile tanışmıştır. Hülya Avşar'ın ismini taşıyan ve genel yayın yönetmenliğini yaptığı bu dergi kendi okuyucu kitlesini oluşturarak uzun süre yayım hayatını sürdürmüştür. 2001 yılının temmuz ayında ise Hülya Avşar'ın rakibesi olarak görülen Gülben Ergen'in yayın yönetmenliğini yaptığı "Gülbence" isimli rakip bir dergi çıkmıştır. Ancak Hülya dergisi kadar başarılı olmayan bu dergi Kasım 2001 yılında yayımına son verdi. Aslında her iki derginin de amacının isimlerini taşıdıkları sanatçıların kimlikleri aracılığıyla hayranlarının ilgisini çekmek oldukları söylenebilir. Ancak bu dergiler hem bir kişinin ön plana çıktığı yapısı hem de dergicilik kavramının kendisi ile örtüşmeyen çabalar olarak değerlendirilebilir. 1980'li ve 1990'lı yılların dikkate değer bir başka gelişmesi de ekonomi dergileri ile "İslamcı" ya da "Müslüman" kesimi hedefleyen birçok derginin çıkması ve önemli tirajlara ulaşmasıdır (Özcan, 1996, s. 10).

Çok önemli ekonomik ve siyasi gelişmelerin yaşandığı 2000'li yıllar ise medya sektöründe de birçok değişime sahne olmuştur. Özellikle 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ile birlikte 1980 ve 90'lı yıllarda başlayıp büyük bir hızla ilerleyen medyada holdingleşme dönemi sona ermeye başlamıştır. Kriz ile birlikte bankalara el konulmuş ve bu bankalara bağlı medya holdingleri devlet kontrolüne geçmiştir. Uzun yıllar devam eden siyaset, ticaret ve medya arasındaki ilişkinin yönü medya holdinglerinden siyasete doğru kaymaya başlamıştır. 2001 krizinden oldukça kötü

etkilenen medya 2005 yılından sonra yakalanan istikrar ile yeniden cazibesini kazanmış ancak artan maliyet ile gelişen teknolojilere ayak uydurma noktasında yine büyük sermayenin işi haline gelmiştir (Kaya A. R., 2009, s. 258-259).

Sahneye çıkan yeni holdingler (Turkuvaz, Doğuş, Çukurova, Albayrak, Novamedya, Nikkei ve Lift) ve kişiler ile ekonomik ve siyasi iktidarla iç içe geçmiş bir görünüm arz eden Türkiye'deki medya ortamı halen günümüzdeki birçok tartışmanın odağında durmaktadır. Dolayısıyla medyanın içinde bulunduğu durumdan dergicilik sektörünü ayrı düşünmek olanaksızdır. Gazeteler ile aynı gruplar tarafından yayımlanan dergiler ya daha çabuk kapatılmakta ya da gazetelerin eki konumuna getirilmektedir. Bununla birlikte dergicilik alanında teknik yönden büyük gelişmeler yaşanmış, yayın politikaları değişkenlik gösterse de hemen her konuda okuyucuların ilgisini çekecek yeni tür dergileri ortaya çıkmıştır. Dergiciliğin üstlendiği görev okurların ve reklam verenlerin gereksinimleri doğrultusunda uygun stratejiler geliştirerek memnuniyet sağlamaktır. Bu misyonu sağlamak adına günümüzde dergiler kurumsal kimliklerini dijitale aktararak yayın hayatlarını devam ettirmektedirler.

Özetlemek gerekirse dergiciliğin Türkiye'deki gelişimine bakıldığında yaşanılan dönemlere göre dergilerin yapısı ve içeriğinin değiştiği görülmektedir. Vakayi-i Tıbbiye ile başlayan Osmanlı'da dergicilik, Batı'ya yönelişin bir yansıması olarak bilimsel ve teknik gelişmelerden okurları bilgilendirmek amacıyla yapılan bir faaliyet olarak nitelenebilir. O dönemde çıkan dergilerin içeriğine bakıldığında çağdaşlaşma sürecine katkıda bulunmak adına eğitim ve ahlak gibi konulara yer verildiğini görmek mümkündür (Toprak, 1984, s. 13). Cumhuriyet'in ilanına kadar II. Abdülhamit'in yönetiminde olduğu dönemde ise siyasi yorumlardan ziyade daha edebi ve bilimsel içeriklere sahip bu yayımlarla birlikte bu dönemde kadın, mizah, magazin ve çocuk dergilerinin ilk örneklerine rastlamak mümkündür (Yıldırım, 2006, s. 74).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Sedat Simavi'nin kişisel atılımlarıyla çeşitli mizah, kadın ve magazin dergileri çıkmış, Zekeriya Sertel'de Büyük Mecmua ve Resimli Ay gibi dergileri çıkararak faaliyet göstermiştir. Aynı zamanda bu dönemde Anadolu'nun farklı yerlerinde kurulan halk evlerinin de dergiciliğin gelişmesine önemli katkıları olmuştur (Kocabaşoğlu, 1984, s. 7-8). İkinci Dünya Savaşının başlayıp devam ettiği dönemde ise dergicilikte ciddi bir düşüş yaşanmıştır.

Türkiye'nin çok partili hayata geçtiği Demokrat Parti döneminde dergicilikte iki önemli gelişme yaşanmıştır. İlk olarak dergiler o yıllarda dünyada yaşanan değişimlerden etkilenerek sansasyonel habercilik anlayışı ile magazin haberciliğine doğru bir evrim geçirmeye başlamıştır. Bununla birlikte ikinci olarak ise dergicilik sektörü haber-aktüalite türünde konumlandırılan haber dergilerinin ilk örnekleriyle tanışmıştır. 1970'li yıllarda ideolojik hareketlenmelerin yansıması olarak yaşanan siyasi atmosferde kültür-sanat dergileri ile birlikte tüketici dergilerinin yükseldiği görülmektedir. Siyasi çalkantıların yoğun yaşandığı 80'li yıllarda dönemin apolitik havasından oldukça etkilenen dergiler magazinleşme eğilimlerini artırmışlardır. Bu yılların sonunda yaşanan basının büyük sermaye ile tanışması 1990'lı yıllara damgasını vurmuş ve holdingleşme süreci dergilerin kimlik kazanma mücadelelerine zemin hazırlamıştır. 2000'li yılların başında yaşanan ekonomik kriz ile yapısı değişen medyanın bir kolu olarak dergiler de bu süreçten olumsuz etkilenmiş, yaşanan değişim ve teknik gelişmelere adapte olmuşlardır. Özellikle 2010'lı yıllardan sonra okurlarının ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılamak adına faaliyetlerini dijital ortama taşıyan dergicilik sektörü, entelektüel alanın bir parçası olarak faaliyetlerini bu mecrada devam ettirmektedir.

2.3. Haber Dergiciliği Kavramı

Kavram olarak "haber dergisi" dilimizde İngilizcedeki 'newsmagazine', haftalık haber dergisi ise 'weekly newsmagazine' sözlerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Haftalık haber dergisi, haftalık haber yorum dergisi veya haftalık dergi gibi çeşitli isimlendirmelerle anılan haber dergileri; bir hafta boyunca var olan gelişmeleri dünü, bugünü ve muhtemel gelecekleriyle renkli bir biçimde ele alan ve okurlarına kolay okunabilir yazılar sunan dergiler olarak tanımlanmaktadır (Haftaya Bakış, 19-25 Ekim 1986). Bu tanımlamayla haber dergileri, o hafta içinde farklı iletişim araçlarında üretilen haberleri kendi üslubuna uygun olarak yeniden şekillendirerek okuyucusuna sunmaktan başka bir şey yapmamaktadır (Avcı, 2020 , s. 124). Ancak haber dergileri güncel gelişmeleri aktarmakla birlikte hedef kitlelerinin beklentileri doğrultusunda seçtikleri konularda özel haber yaparak bunu dosyalar halinde okuyucularına sunma eğilimi de göstermişlerdir. Diğer haftalık dergilerden farkı habere öncelik verilmesi, yorum niteliğindeki yazı ya da söyleşilerin haberin

tamamlayıcı parçası olan haber dergilerinde olayların gerçek boyutlarıyla ortaya çıkması ve anlaşılması için farklı görüşlere yer vermek temel ilke olarak öne çıkmaktadır (Haftaya Bakış, 6-11 Eylül 1987).

Habercilik açısından hem gazete hem de televizyon ile mücadelesinde çeşitli dezavantajları olsa da haber dergileri, taze haberden ziyade hem derinliğe öncelik hem de yoruma ağırlık vermesi nedeniyle öne çıkmaktadır (Avcı, 2020 , s. 125). Yorumlu haber, bir haberin perde arkasını, ayrıntılarını, muhtemel gelişmelerini inceler ve ayrıntılı çözümlemeler yapma imkânı sağlar. Haber dergilerinin hem derinlemesine hem de yoruma ağırlık veren habercilik anlayışı diğer iletişim araçlarından daha özgün bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. Ayrıca dergiye girecek haberlerde seçim yapabilme olanağı haber dergilerini günlük gazetelere göre editoryal süreçler bağlamında daha özgür kılar. Bu özgürlük haber dergilerinin örgütlenmesinde de çeşitli kolaylıklar sağlar:

> "*Haber dergilerinin örgütlenmesi günlük gazetelerinkinden çok farklı değildir ama yazı işleri açısından daha basittir. Olayları kavramak için ayrılabilecek zamanın daha uzun olması ve uzmanlaşma, servis sayısının azaltılmasına olanak verirken, yazı işlerinin tek elde toplanmasıyla biçim ve içerikte denetim sağlanarak, derginin uyumlu bir bütünlüğe kavuşturulması, gazetelere göre daha özenli bir dil kullanılması sağlanır. Muhabirlerden gelen haberler, derginin üslubuna uygun olarak yeniden yazılır*" (Gaillard, 1991, s. 17).

Haber dergilerinin en temel işlevi haber vermeyi amaçlamaktır. Ancak bununla beraber haber dergilerinin; gündemdeki olayların arka planını araştırmak, halkın gündeminde olmasına rağmen medyanın gündeminde olmayan konuları öne çıkarmak, gündemde olmayan bir konuyu gündeme getirmek ve bir konuyu ilk kez ortaya koyup gündem belirlemek başlıca işlevleri olarak öne çıkmaktadır (Özcan, 1996, s. 13). Ancak ilk haber dergisi kabul edilen Time dergisinin 1930'larda derleme habercilik yerine kendi haber kaynaklarına dayalı haberciliğe geçmesiyle beraber haftalık haber dergileri haftanın gündemini veren ve kendi gündemini belirleyen dergiler olmak üzere iki türe ayrılmış (*Time*, *Newsweek*, *The Economist* gibi genellikle geçmiş bir haftanın olaylarını, kendi haber kadrolarıyla takip ederek okuyucularına sunan klasikler ile *Der Spiegel*, *Paris-Match*, *Der Stern* gibi özel ve sansasyonel haberlere

ağırlık veren dergiler) ve bu durum haber dergilerinin temel işlevleri noktasında bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bazılarına göre haber dergileri, geçmiş haftanın önemli gelişmelerini farklı görüşlere ve uzmanların açıklamalarına dayandırarak vermeli ve olayın gerçek boyutlarını ortaya çıkarmalıdır. 'Klasik' veya 'Amerikan' tarzı olarak adlandırılan bu dergicilik anlayışına göre, "Herhangi bir konuyu ayrıntılarıyla inceleyerek ön plana çıkaran, ama geçmiş bir haftanın güncel olaylarını ve gelişmelerini vermekle kendini yükümlü saymayan bir haftalık dergi, haber dergisi tanımına girmemektedir" (Guerin, 1992, s. 79).

Diğer taraftan ise özellikle 1950'lerden sonra Almanya öncü olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde çıkan dergiler klasik anlayıştan uzaklaşarak özel ve sansasyonel haber verme eğilimine geçmişlerdir. Türkiye'de ise 1980'lere kadar klasik haber dergiciliği benimsenmiş, 1983'ten sonra ise bahsi geçen ikinci tür haber dergiciliğine geçiş yapılmıştır. Bu dönem içerisinde (1980-1990) klasik türde haber dergiciliği yapmaya çalışan dergilerin ömrü oldukça kısa olmuştur[13] (Suiçmez, 2009, s. 22).

2.3.1. Dünyada Haber Dergiciliğinin Tarihsel Serüveni

20. yüzyılın toplumsal yaşam üzerinde yarattığı değişimler ve gündelik yaşama getirdiği hızlı tempo kısa yoldan bilgi edinme gereğine uygun dergilerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Batı'da haber dergiciliğini ortaya çıkaran ana etmenin çağdaş bireyin yaşadığı zaman kıtlığı olduğu kabul edilmektedir. Birileri bu insanlar adına haberleri tarıyor ve süzgeçten geçirdikleri bilgileri kısa ve öz olarak aktarıyorlardı. Bu anlayışın öncüsü ise 1923 yılında yayım hayatına başlayan *Time* dergisidir. Ancak Time yayım hayatına başlamadan önce hem Avrupa'da hem de Amerika'da yayımlanmış haber dergiciliğine yakın formatta çıkan çeşitli dergiler de mevcuttu. Bunlardan birisi, haftalık gelişmeleri kırsal kesim okuyucuları için yeniden yazıp yayımlayan '*Pathfinder*' idi. Ayrıca *digest* tipinde dergi çabaları da olmuştu. Ancak *Time*, bütün dünyadaki olayları kısa ve sistematik biçimde sunarak başarılı olmuş ve haber dergiciliğinin öncüsü sayılmıştır (Guerin, 1992, s. 80).

[13] Türkiye'de medyanın 1980'lerden sonra yaşadığı değişim ve dönüşümler haber dergiciliği özelinde bu çalışmanın üçüncü bölümünde detaylandırılacaktır.

İlk nüshası 3 Mart 1923 yılında Harvard mezunu Henry R. Luce (20) ve Briton Hadden (22) isimli iki genç tarafından çıkarılan *Time*, güncel olayları bütünsel bir gelişme içinde sunmayı, sağlam haber kaynaklarına dayanmayı ve bağımsız bir yayın çizgisi izlemeyi temel almıştı. Time'ın bugüne kadar gelen çizgisini oluşturmak için yayımcıları üç dört yıl çeşitli zorluklarla mücadele ettiler ve bu zorlu çalışmaların sonunda 'haftalık haber dergisi' formülünü oluşturdular (Şahin, 1984, s. 55). "*Hiçbir yayının kendisini, meşgul insanların öğrenmek için ayırabilecekleri zamana uyarlamış olmaması ve dolayısıyla insanların bilgisiz kalmaları*" sloganıyla Time, haftanın önemli olaylarının özetinin gereksiz ayrıntılardan aklanarak eksiksiz bir şekilde verilmesi amacıyla yola çıkmıştı (Tungate, 2005, s. 185). Nitekim Time'ın ilk sayıları gazete haberlerinin öyküsel bir üslupla yeniden yazılmasının ötesine gidemiyordu. Ancak 1928'den itibaren Time sonraları standart hale gelecek ve kendisinden sonra çıkan dergilerin örnek alacağı kendi formülünü (Time's Format) oluşturmuştur. Bu formül; "haftanın haberlerinin belirli öbeklere ayrılarak, cazip bir paket halinde okura sunulmasına" dayanıyordu (Şahin, 1984, s. 55).

Görsel 16. Time

Time geliştirdiği bu formülle 20. yüzyılın toplum yaşamına getirdiği hızlı tempo ile zaman sorunu yaşayan insanların, bir haftada olup bitenleri kısa-öz bir biçimde ve güvenilir kaynaklara dayanarak bilgilenmesini sağlıyordu (Özdemir, 1992,

s. 10). Haftanın bütün gelişmelerinin belirli gruplara ayrıldığı derginin haber kavramının içinde ise; günlük gazetelerde rastlanan siyaset ve asayiş konularının yanı sıra ekonomi, sanat, kültür, yaşam, spor ve moda gibi hayatın çeşitli yönlerini de içeren konular cazip bir şekilde sunulmaktaydı (Suiçmez, 2009, s. 23). Bununla birlikte haberlerin üslubunda da göze çarpan bir yapı söz konusuydu. Tüm haberlerin sanki tek bir elden çıkmış izlenimi uyandırmasının yanı sıra Time, haberlerin hikâye edilmesinde renkli, çarpıcı ve bazen de klişe bir tarz benimsemişti. Haberde kişisel özelliklere ve ayrıntılara önem veriliyor, en sıkıcı konuların bile heyecanlı okunabilmesi adına daha yalın bir anlatıma sahip olması için özen gösteriliyordu. Haluk Şahin o tarihe kadar Amerikan gazeteciliğinin savunduğu habercilikte nesnellik iddiasına Time dergisinin nasıl karşı geldiğini şu şekilde özetliyor; "*O güne kadar Amerikan gazeteciliğinin savunduğu ve uyguladığı habercilikte nesnellik iddiasına karşın, Time kendi görüş ve yorumunu, bazen en iğneleyici kelimelerle haberin içinde vermekten çekinmiyordu. Böylece modern toplumların telaşlı yaşayan aydınlarına, yöneticilerine, karar verme sorumluluğu taşıyan üyelerine haftanın panoramasını kolayca sindirilir bir biçimde sunmaya ve gazetelerde bölük pörçük verilen haberleri tarihsel bir perspektife yerleştirerek anlaşılır duruma getirmeye çalışıyordu*" (1984, s. 55).

Time dergisinin yakaladığı bu başarıda ilk altı yıl editörlüğünü yapan Briton Hadden için ufak bir parantez açmak gerekir. Hadden, bir 'spreptotok'[14] enfeksiyonuna yakalanıp hayatını kaybettiği 1929 yılına kadar 'mektuplar' sayfasında okuyucuyu kışkırtıp tepki vermesini sağlayacak yazılar yazmış, düşüncelerini açık ve kolay okunabilir bir şekilde yazıya dökerek muhabirlerine örnek olmuştur. Bu yöntem Time dergisinin günümüze kadar gelen prensiplerinin oluşmasında oldukça önemlidir (Tungate, 2005, s. 186).

Kısa sürede kendi alanında bir ekol haline gelen Time daha yoğun ve güvenilir haber kaynakları oluşturmak adına *Time Inc*.'i kurmuş ve dergiciliğin diğer alanlarında branşlaşmaya gitmiştir. 1930 yılında iş dünyasını ilgilendiren konulara değinen *Fortune*, 1936'da haftalık resimli dergi *Life*, 1974 yılında ise haftalık *People* yayımlanmıştır. Özellikle Life'ın başarılı olması çok sayıda haber dergisinin

[14] Boğazda doku hasarı ve ağrıya yol açan bakteriyel bazlı bir hastalık.

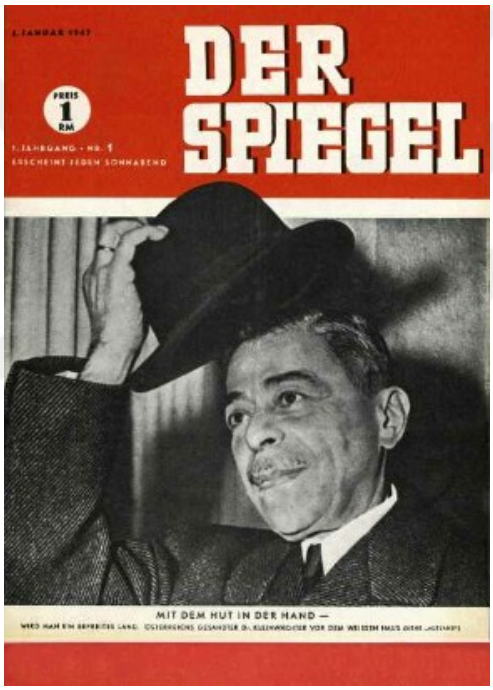
çıkmasına neden oldu. Bunların en ünlüsü 15 günde bir çıkan *Look* (1937-71;79) oldu. İngiltere'de *Picture Post* (1938-57) ve *Illustrated* (1939-58); Fransa'da *Paris-Match* (1949), Batı Almanya'da *Stern* (1948), İtalya'da *Oggi Illustrato* (1945) ve *Epoca* (1950) dergileri yayımlandı. Ayrıca 1950'li yıllarda *Tempo* (1950), *People Today* (1950) ve *Jet* (1951) gibi resimlerin geniş yer tuttuğu küçük boyutlu haber dergileri de başarılı oldu (İnceoğlu, 1994, s. 159). Yakaladığı başarı ile Time kendi alternatiflerinin oluşumunu da sağlamıştır. Birleşik Devletlerde, *Business Week* (1929), *United States News* (1933) ve *Newsweek* (1933); Şangay'da *East* (1933), İngiltere'de *The News Review* (1936) gibi dergiler Time'ın güçlü rakipleri olmuşlardır. Ancak Time'ın etkisi en çok II. Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa'da görüldü. Batı Almanya'da *Der Spiegel* (1947), Fransa'da *L'Express* (1953), İtalya'da *Panorama* bu etkinin sonucu olarak ortaya çıkan dergilerdir (Mandraud, 1992, s. 76-77).

Görsel 17. Newsweek

Yakaladığı başarı ile Amerikan basınının önemli parçalarından birisi olan Time uluslararası çapta genişlemeyi ise 1973 yılında kurduğu *Time's Europe* ile gerçekleştirmiştir. 1993 yılında içeriklerini ilk kez internet ortamına sunan Time ertesi yıl ise tam bir internet sitesi formatına dönerek günlük haber akışı servisini devreye sokmuştur. Time Warner grubunun bir parçası olarak aynı gruba bağlı televizyon kanallarını kullanarak içeriklerini ekrana taşıyan Time, her yılın aralık ayında seçtiği

'Yılın İnsanı', aynı ay içinde servis ettiği 'Yılın Fotoğrafları', ocak ayında 'Sağlık' ve Ekim ayında 'En Garip İcatlar' gibi özel sayılar yayımlayarak gündem olmayı ve oluşturmayı başarmaktadır. Bugün dünya genelinde 28 ayrı noktada büro bulundurarak geniş bir haber toplama ağına sahip olan derginin ABD, Kanada, Asya ve Avrupa için olan farklı baskılarıyla birlikte tirajı 5,5 milyona ulaşmaktadır. Tirajının %98'i aboneliklerden oluşan Time dergisi aynı zamanda okurları için 'seçici yayın' sistemini kullanarak; bilim insanları, mühendisler, üst düzey yöneticilerden oluşan abonelerine '*Time Global Business*', kadın aboneleri için '*Connections*' ve 50 yaş üzeri okurları içinde '*Generations*' ekini göndermektedir (Tungate, 2005, s. 192-193).

Görsel 18. Der Spigel

Görsel 19. L'Express

Özellikle 1990 yıllarda yaşanan dijitalleşme süreci ile birlikte hem klasik hem de daha sansasyonel haberciliği tercih eden dergiler içeriklerini çevrimiçi ortama taşımaya başlamışlardır. Ancak içeriklerini sunma aracının bu değişimi haber dergilerinin haftanın olup biten olaylarını zevkle okunan yazılar ve fotoğraflarla destekleyerek verme amacını değiştirmemiştir. Bu anlamda yayınlanmaya devam eden her iki türdeki haber dergilerinin günümüzdeki başarılı örneklerini şöyle sıralayabiliriz (Suiçmez, 2009, s. 14);

ABD'de : Time, Newsweek, U.S. News and World Report
İngiltere'de : The Economist, Spectator, Statesman
Fransa'da : L' Express, Le Point, Le Nouvel Observateur, L'Evenement du Jeudi
İtalya'da : L'Expresso, Panorama
Almanya'da : Der Spiegel, Der Stern
Belçika'da : Pourgui Pas
Hindistan'da : Link

2.3.2. Türkiye'de Haber Dergiciliği

Dünya'da haftalık haber dergilerinin ilk örnekleri 20. yüzyılın ilk çeyreğinde görülmesine rağmen, Türkiye'de haber dergilerinin ilk örneklerine çok partili hayata geçilen 1950'li yıllarda rastlanmaktadır. 1950'lere kadar Türkiye'de birçok haftalık dergi yayımlandı. Magazin ağırlıklı yazıların yer aldığı bu dergilerde genellikle tek parti yönetiminin yarattığı siyasi ortam nedeniyle yazılar edebiyat tartışmalarını içeriyordu. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan çoğulcu topluma geçiş yönelimleri filizlerini 1950 yılında Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle verdi. Demokrat Parti, basının büyük ümitler bağladığı bir partiydi ve iktidara gelmesinde basının büyük rolü vardı. İktidara geldiği ilk yıllarda basının sorunlarını çözmek için önemli kararlara imza atan Demokrat Parti daha sonra yaşanan ekonomik sıkıntılar ve basının eleştiri dozunu artırmasıyla nedeniyle hem hukuksal hem de ekonomik yaptırımlarla basının üzerinde yoğun bir baskı oluşturdu. Oluşan bu ortam içerisinde Time benzeri haftalık siyasi bir haber dergisine ihtiyaç duyulmuş ve Metin Toker 15 Mayıs 1954 yılında '*Akis*' dergisini yayımlamaya başlamıştır (Şahin, 1984, s. 57).

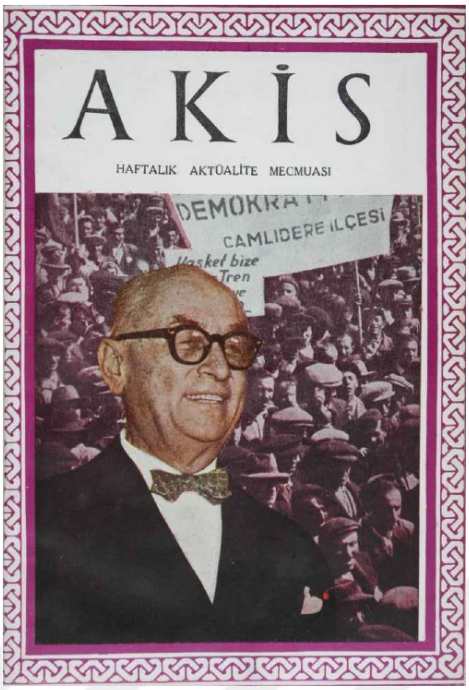
2.3.2.1. Akis

Türkiye'nin ilk haftalık haber dergisi *Akis*, 1953 yılının kışında Ankara'da üç kişi arasında planlandı. Bunların biri yayılmış bir şöhreti ve on yıllık tecrübesi olan gazeteci Metin Toker'di. İkincisi Metin Toker'in Galatasaray'dan sınıf arkadaşı Oktay Türegün, üçüncüsü ise Mecliste mütercim olarak çalışan biraz parası, biraz tanıdığı bulunan Tülay Nemluk'tu. O tarihte Türkiye'de, Amerika'nın Time tertibinde, ciddi

bir siyasi aktüalite dergisi henüz çıkmamıştır. Bunun çıktığı takdirde bir şansı olacağına da inanan azdır. Ancak Metin Toker ve arkadaşları Türk basınında böyle bir yerin boş olduğu kanaatindeydiler. (Hürkan, 2006, s. 19). DP'nin ikinci genel seçimleri kazandığı bir ortamda çıkmaya başlayan Akis dergisinin ilk sayısında dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın fotoğrafı kapak yapıldı. Toker tarafsız yayın yapma düşüncesiyle çıkış sayısında hem Başbakan Adnan Menderes'in hem de ana muhalefet partisi CHP'nin Genel Başkanı İsmet İnönü'nün yazılarını koymak istedi ancak İsmet Paşa sorumlusunu tanımadığı, bilmediği bir dergiye yazı vermeyi reddetti. Aslında İsmet İnönü'nün yazı vermemesinin altında yatan gerekçe Toker'in daha önce DP'nin resmi yayın organı olan *Zafer* dergisinde çalışmış olmasıydı. Menderes ise, 'Metin benim ağzımdan bir yazı yazsın. Görüp imzalayayım, yayınlasınlar' der ve aynı şekilde ilk sayıda Metin Toker'in kaleme aldığı, Adnan Menderes imzalı bir yazı yer alır (Şahin, 1984, s. 19).

Ayrıca derginin ilk sayısındaki kapağında derginin adı Time 'da olduğu gibi büyük harflerle 'AKİS' şeklinde yazılmış ve bu yazının altında da 'Haftalık Aktüalite Mecmuası' ibaresi kullanılmıştır (Özdemir, 1992, s. 20). Derginin ilk sayısında Toker Akis'in temel amaçlarını 'Gayemiz nedir' başlığı altında şu şekilde dile getirmiştir:

> "*Bir aktüalite dergisi meydana getirmek. Bir aktüalite mecmuası ki, onu okuyan münevver, kendisini alakadar eden her mevzuu bulabilsin. Bir hafta içinde yurtta olup bitenleri toplu halde gözden geçirebilsin. Bizim münevverden anladığımız, kuyusunun dibinde yaşayan alim değildir. Çeşitli mevzularda derinliğinden ziyade genişliğine bir fikir sahibi bulunan, politikaya da meraklı, maça da giden, iktisadi meseleleri de takip eden, sinemayı da seven, kitap okuyan, hadiseleri bilen bir insan... Bizim tuttuğumuz bir taraf yoktur. Onun için siyasi bakımdan karşı karşıya bulunan kimseleri sütunlarımızda yan yana göreceksiniz. Fikirler onlarındır. Biz aksettirtiyoruz*" (Akis, 1954, s. 2).

Görsel 20. AKİS*

Yayınlandığı süre boyunca belirgin bölümler ve konulara yoğunlaşan derginin ana gövdesini ise; 'Yurtta Olup Bitenler', 'Dünyada Olup Bitenler' ve İktisadi ve Mali Sahada Olup Bitenler' bölümleri oluşturuyordu. Ağırlıklı olarak iç politika konularına değinen derginin kapak konuları ise haftanın gündemine göre seçiliyordu. Bir konunun kapakta yer alması, kapak olması, konuya dair resimlerle dergi içinde 4-5 sayfa yer alması haftanın olayı olarak işlenmesi demekti (Özcan, 1996, s. 144-145). Bununla birlikte Akis ilk sayısından itibaren Fatin Rüştü Zorlu, Mükerrem Sarol, Fethi Çelikbaş, Hayredden Erkmen, Hikmet Bayur, Faik Ahmet Barutçu ve Server Somuncuoğlu gibi her partiden ünlü isimlerin yazılarına sütunlarında yer vermiştir. Dönemin ünlü isimleriyle birlikte pek çok yeni kaleme de sayfalarını açan dergide; Prof. Cumhur Erkman, Prof. İsmail Türk, Doğan Avcıoğlu, Deniz Baykal, İlhan Selçuk, Mümtaz Soysal, Güneri Cıvaoğlu, Halit Refiğ, Turhan Feyzioğlu, Turhan Dilligil gibi isimlerin yazıları yayımlanmıştır.

Akis'in Time ile benzerliklerinin belki de en önemlisi üslubudur. Hem yazı türleri hem de yazılardaki zengin, renkli ve keyifli dil Time ile neredeyse aynıdır. Toker yıllar sonra bu benzerlik hakkında konuşurken kendisinin dergiyi bir diktatör

* Çalışmada kullanılan 20-38 arası görseller yazılı doküman incelemesi kapsamında analiz edilen dergilerin kapaklarının taranması yoluyla çalışmaya eklenmiştir.

gibi yönettiğini, başlangıcından itibaren bu üslubu kendisinin ayarladığını ancak zamanla bütün yazarların bu ekolü benimsediklerini söylemiştir (Ceyhun, 1985, s. 124). Derginin Time benzerliği ile Türk basınına kattığı diğer bir yenilik de resim altı yazılarıydı. Resimlerin altına biraz muzip biraz da ustaca düşünülmüş birkaç satırlık yazı çoğu zaman Akis'in o haftaki kapak yazısından daha etkili oluyordu. Örneğin, derginin DP muhalefetinin zirveye ulaştığı bir dönemde Başbakan Adnan Menderes'in merdivenlerden aşağı inerken çekilen resminin altına Ahmet Haşim'in beyitlerini biraz değiştirerek: "Ağır ağır ineceksin bu merdivenlerden" sözleri yerleştirilmişti (Özcan, 1996, s. 153).

DP'ye yakın bir gazeteci olarak bilinen Metin Toker'in Akis'i kısa zamanda büyük bir şöhrete ulaştı. Ancak yaşanan iki farklı gelişme hem Toker'i hem de Akis'i zaman içinde DP'ye karşı muhalefetin ana aktörlerinden birisi haline getirdi. Birincisi Metin Toker ana muhalefet partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı İsmet İnönü'nün kızı Özden İnönü ile evlendi. İkincisi ise 1954 seçimlerini büyük çoğunlukla kazanan DP'nin demokratik ve hoşgörülü bir yönetim sergileyeceği beklentisinin aksine özgürlükleri kısıtlayıcı yollara başvurması oldu. Muhalefet bu duruma karşı büyük bir direnç gösterince ciddi kutuplaşmayla beraber iç politika büyük bir demokrasi kavgasına dönüştü (Şahin, 1984, s. 20). Ciddi tartışmaların yaşandığı tam da bu dönemde Akis'in tirajlarını patlatan *Sarol Olayı*[15] yaşandı. Mahkemelere taşınan bu olayda ilk kararda Metin Toker'in berat etmesi siyasi bunalım doğurmuş bu da Devlet Bakanı Mükerrem Sarol'un istifa etmesine ve dönem hükümetinin düşmesine neden olmuştur. Yargıtay'a taşınan dava Metin Toker'in 7 ay 23 gün hapis cezasıyla sonuçlanmış ve DP ile Akis yazarları arasındaki bu tartışmalar 1950'lerin sonuna kadar devam etmiştir (Şahin, 1984, s. 58).

Bu olaydan sonra Akis tüm gücüyle muhalefet yapmaya başladı ve dergi ile DP arasındaki soğukluk iyice tırmandı. Cüneyt Arcayürek, Metin Toker, Yusuf Ziya Ademhan, Tarık Halulu, Kurtul Altuğ ve Süleyman Ege gibi isimler devlet büyüklerini

[15] 1954'te DP hükümetinin Basın İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Mükerrem Sarol çıkardığı 'Türk Sesi' adlı gazeteye nüfuzunu kullanarak resmi daire ve okullarda abone toplatıyordu. Ayrıca basının temel ihtiyacı olan kâğıt, çinko gibi basım malzemelerinin dağıtım yetkisi kendi Bakanlığında bulunan Sarol'un bu durumu, Akis'in 2 Ekim ve 20 Kasım tarihli nüshalarında Metin Toker tarafından eleştirildi. Mükerrem Sarol Akis'in verdiği tepki karşısında gazetesini devrederek Metin Toker hakkında dava açtırdı. Metin Toker kendisine ispat hakkının verilmesini istedi ve olayı belgeleriyle açıkladı. Mahkemenin Toker'e beraat kararıyla siyasi bir bunalım patlak verdi ve bu durum basın tarihine 'Sarol Olayı' olarak geçti (Hürkan, 2006, s. 22-23).

küçük düşürücü yazıları gerekçe gösterilerek zaman zaman Ankara Merkez Cezaevi'nde tutuklu kaldılar. 28 Nisan olayları nedeniyle kapatılan Akis ihtilalden üç gün sonrasına denk gelen 30 Mayıs'ta yeniden çıktı. Kapağında üzerine çarpı konmuş siyah beyaz Menderes resmi bulunan ihtilal sayısı 150 bin satarak haftalık haber dergileri için rekor kırdı. Ancak bu doruk noktası dergi için aynı zamanda düşüş döneminin de başlangıcı oldu. Akis artık muhalefette değildi ve CHP'nin yapılacak ilk seçimde iktidara geleceğine dair büyük bir beklenti vardı. CHP'nin seçimi ezici bir şekilde kazanacağı seçim tahmin haritaları ile propaganda aracı gibi hareket eden Akis, sonuçlar çok farklı çıkınca inanılırlığına büyük bir darbe aldı (Özdemir, 1992, s. 24).

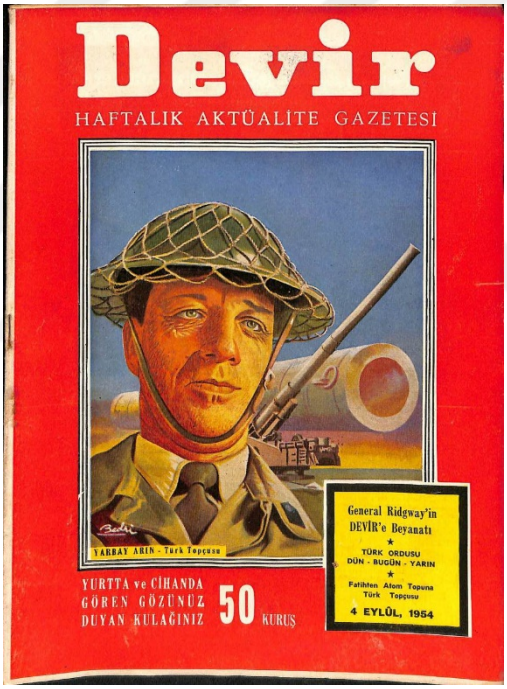
1961 sonrasında yeni yönelim ve arayışlara girilen Türkiye'de sosyalizm ve sol kavramları tartışılmaya başlandı. Böyle bir ortam içerisinde Akis'ten ayrılan Doğan Avcıoğlu ve arkadaşları *"Yön"* dergisini çıkardılar. Haber dergisinden ziyade daha çok ideolojik bir yapı sergileyen bu dergiyle beraber belirli bir Akis okuyucusu sol görüşe meyletmeye başladı. Bu durumda bazı Akis yazarları derginin kurtuluşunun sola açılması-kayması olduğunu savunuyorlardı. Toker "haberin sağı-solu olmaz" gerekçesiyle bunu reddetti ve değişimi magazine kaymakta buldu. Ağırlıkla Toker'in gezi izlenimleri ve anılarını içeren dizi yazılar yayımlaya başlayan Akis bu çizgisini kapandığı güne kadar sürdürdü (Şahin, 1984, s. 21). 1968 yılına gelindiğinde ise dergiciliğin ofsete girmesi ve basının yavaş yavaş bir endüstri haline gelmesi Akis'in yayım hayatını devam ettirmesini mümkün kılmıyordu. Özellikle teknolojik gelişmeler atölye ürünü olan Akis dergisini finansal açıdan oldukça zorluyordu. Basın endüstrisi içinde kitap, gazete, matbaa işletmesi gibi yan ürünlerle desteklenen dergilerin ortaya çıkmasıyla birlikte kapanma kararı alan Akis dergisi, 27 Mayıs 1968 yılında yayımladığı 706. sayısı ile yayım hayatına son vermiştir.

2.3.2.2. Devir

Time'a benzer bir dergi olarak Metin Toker'in Akis'i çıkarması ve bu derginin siyasi çevrelerde oldukça tutulması benzer bir adımın Tasvir ve Vatan gazetelerinde çalışmış olan Altemur Kılıç tarafından atılmasına neden olmuş ve 28 Ağustos 1954'te *"Devir"* adıyla ikinci bir haftalık haber dergisi yayımlanmaya başlamıştır (Şahin, 1984, s. 60). Kurtuluş Savaşı komutanlarından Kılıç Ali'nin oğlu olan, uzun yıllar çeşitli gazetelerde muhabirlik, yazarlık, yazı işleri müdürlüğü yapan Altemur Kılıç

(akt. Gezgin, Polat, & Arcan, 2016), Devir'i bütün gazetecilik hayatının hayali olarak nitelemiş ve nasıl bir dergi olacağını şöyle açıklamıştır (Devir, 28 Ağustos 1954):

> "*Şimdi elinizde bulunan DEVİR, en az on beş yıllık bir rüyanın gerçekleşmesidir. Bu kadar zaman, her önümüze geleni Türkiye'de, dış politikadan spora, ilimden tiyatroya kadar yurtta ve memlekette cereyan eden hadiseleri, sıcağı sıcağına, etraflı ve anlaşılabilir bir şekilde aksettirecek, umumi efkârı tenvir etmekte gazetelerin hizmetini tamamlayacak bir dergiye ihtiyaç olduğuna inandırmaya çalıştık. Birçok kimselerin fikri, bizim memleketimizde, üzerinde ve içinde çıplak kadın resimleri bulunmayan dergilerin satılamayacağı merkezinde idi. Hâlbuki biz Türk okuyucusunun bunlar olmadan da hakikaten iyi hazırlanmış bir dergiyi benimseyeceği kanaatindeyiz.*"

Görsel 21. Devir

Akis'in aksine idare merkezi Ankara'da değil İstanbul'da olan Devir' in ilk sayısının kapağında Baş harfi büyük Devir yazısı altında ise "Haftalık Aktüalite Gazetesi" yazıyordu. Kapağında 'haftalık haber dergisi' veya o günkü yaygın kullanımıyla 'haftalık aktüalite dergisi' yerine 'haftalık aktüalite gazetesi' yazsa da gerek biçim gerek içerik gerek de içeriği işleme şekliyle gazeteden ziyade haftalık bir haber dergisiydi (Özdemir, 1992, s. 27). Derginin sloganı ise; "Yurtta ve Cihanda Gören Gözünüz Duyan Kulağınız" sözleriydi. Devir özellikle iç politikada tam tarafsız

ve objektif olmak iddiasındaydı. Hiç kimsenin adamı olmadan politik dedikodulara yer vermeyeceğini belirten Devir aslında isim vermeden Akis'in yayımlarını eleştiriyordu. "Amerika ve Avrupa'daki aktüalite dergilerinde iç politika bütün canlılığı ile aksettirilir ama dedikodusu yapılmaz" sözleriyle Akis ile arasında haber dergiciliği konusunda tartışma başlamıştı (Devir, 11 Eylül 1954). Ancak Devir de Akis gibi Time modelini benimseyen bir dergiydi. Konuyla ilgili yapılan tartışma nedeniyle Kılıç şunları söylüyordu:

> "*Bu havadis-aktüalite dergisi tipini biz icat etmedik. Ama Metin Toker arkadaşımız da icat etmedi, İkimiz de Amerika'da çıkan Time ve Newsweek dergilerini kendimize örnek aldık. Metin de pek iyi bilir ki, biz böyle bir dergiyi, onun Akis'i çıkarmaya başlamasından çok daha evvel tasarlıyorduk. O bizden evvel davrandı ve belki de bizden daha fazla başarı kazandı*" (Devir, 18 Eylül 1954).

Aslında Devir ile Akis arasındaki bu tartışmanın merkezi iç politikaya dair haber veya gelişmelerin veriliş biçimine dayanıyordu. Akis Ankara merkezli bir dergi olarak hem iç politikaya yakınlığı hem de gelişmeleri takip edecek istihbarat yapısının güçlü olmasını kullanıyordu. Devir ise iç politikayı İstanbul merkezli olması nedeniyle yerinden takip edemiyordu. Bu nedenle basın, toplum ve kültür olaylarına Akis'ten daha fazla yer vererek tarafsızlığını vurguluyordu (Suiçmez, 2009, s. 24). Belki de Devir' in öne çıkan en önemli özelliği işlediği konular nedeniyle Türkiye'nin yazar, sanatçı ve bilim insanlarını sayfalarında bir araya getirmesiydi. Hıfzı Topuz, Haldun Dormen, Altan Erbulak, Refik Erduran, Sadun Tanju, Müşerref Hekimoğlu, Orhan Birgit, Hüseyin Ezer, Rahşan Ecevit, Ara Güler ve Bedri Koraman gibi isimler Devir'in kadrosunda yer alıyordu (Şahin, 1984, s. 61).

İstanbul'da yayımlanmasının avantajını dizgi ve baskı kalitesinde gösteren Devir, kâğıt kalitesi olarak da Akis'in oldukça ilerisinde görünmekteydi. Sayfaların 3 sütun düzenlenmesi, imzalı çerçeve yazılar ve araştırma yazılarının tek sütun verilmesi Akis ile bire bir benzerlik gösteriyordu. Toplam 38 sayı yayımlanan Devir, kısa-çok haber ve bol fotoğraf kullanımı ile dikkat çekmiştir. 30. sayısında dergiye renk veren Altemur Kılıç'ın ayrılması ile sadece 8 sayı daha devam edebilen Devir 14 Mayıs 1955 tarihinde kapanma kararı almıştır. Son sayıda "Arz-ı Veda" başlıklı yazısında Kudret Kandemir kapanışın gerekçeleri olarak maddi imkansızlıklar ile sermaye yetersizliğini

gösteriyordu. Ancak belki de Devir'in Akis kadar tutunamamasının en önemli nedeni ülkenin içinde bulunduğu siyasi atmosferi yansıtacak iç politika haberlerinin zayıf olmasıydı. Yaklaşık bir yıl süren Devir dergisinin serüveni 1972 yılında çok farklı bir anlayışla Altemur Kılıç tarafından yeniden başlayacaktı (Özdemir, 1992, s. 28).

2.3.2.3. Kim

1950'li yılların siyasi atmosferinde Akis'in ardından CHP'ye yakın çevrelerde yeni bir girişim olmuş ve Orhan Birgit, Şahap Balcıoğlu, Özcan Ergüder ve Ali İhsan Göğüş tarafından 30 Mayıs 1958'de *"Kim"* dergisi yayım hayatına başlamıştır. İlk sayısından itibaren DP'ye karşı muhalif bir anlayış benimseyen (İnuğur, 1992, s. 71) *Kim* dergisi, uzun yıllar yayım hayatını sürdürmüştür. Ali İhsan Göğüş derginin ilk sayısında 'Okuyuculara Mektup' başlığını taşıyan yazısında derginin ticari bir maksat taşımadığını ve bununla birlikte "*halkın istek ve dertlerini yönetici kadrolara duyuracağını, ülkenin faydasına olan her adımı destekleyeceğini, geriye götürücek her adımın ise karşısında olacağını*" belirtmiştir (Göğüş, 30 Mayıs 1958, s. 3). İlk sayısında İsmet İnönü'nün haber dergiciliğinin önemini vurguladığı 'Demokrasi Yolunda' başlıklı yazısına yer veren dergi, haftalık haber dergisinin taşıması gereken özellikleri içeriğinde birleştirmeyi başarmıştır. Haberlerinde hem renkli bir üslup kullanmış hem de siyaset, dış politika, kültür ve sanat haberlerine okurlarını sıkmayacak derecede yer vermiştir. Ayrıca yaptığı özel haberler sık sık günlük gazeteler tarafından gündeme taşınmıştır (Şahin, 1984, s. 62).

Görsel 22. KİM

Dönemin diğer yayımlarına göre çok daha deneyimli kişilerden oluşan derginin kadrosunda Coşkun Kırca, Metin And, Fikret Oytam, Adnan Benk Oktay Ekşi, Sadun Tanju, Çetin Altan, Muammer Aksoy, Turhan Fevzioğlu, Mumtaz Soysal ve Altan Öymen gibi isimler öne çıkmaktaydı. Time modelini takip eden Akis ve Devir gibi *Kim* dergisi de konuları sınıflandırarak sayfalarında yer vermiş, fotoğraf altı yazıları ve karikatürler ile bazen alaycı bazen de eleştirel bir tavır sergilemiştir. Ayrıca ek olarak verdiği posterler ile daha fazla okuyucuya ulaşmayı amaçlamıştır. Örneğin 53. sayısında '1.Yıl İlavesi' olarak İsmet İnönü ve Yunan Başkumandanı General Trikopis'in yan yana çekilmiş fotoğrafını poster olarak verirken, 106. sayısından itibaren ise dergide yayımlanan kuponları doldurup gönderen talihli okurlarına 'Hürriyet Tahvili' armağan edeceğini açıklamıştır. *Hürriyet Tahvilleri* düşük iktidar tarafından tahrip edilmiş olan (memleketin) hazinesine yardım için çıkarılmıştı ve Kim, hürriyet mücadelesi yapmış bir dergiyi baskı altındayken desteklemeleri nedeniyle okuyucularına bu tahvili verecekti (Özcan, 1996, s. 34-35).

Çıkışından itibaren mücadeleci bir tavır sergileyen Kim, haber dergisi kimliğinden çok bu tavrıyla etkili olmuştur. İç politikadan dış siyasete, sendikal faaliyetlerden üniversite özerkliğine kadar hemen hemen her konuya değinerek bütün demokratik özgürlükler için mücadelesini sürdürmüştür. Ancak dergi basın tarihinde

"Pulliam Olayı" olarak adlandırılan hadise nedeniyle 23 Aralık 1959'da bir aylığına kapatılmıştır. Amerikalı gazeteci Eugene Pulliam'ın Başbakan Menderes'le görüşme isteğine karşılık alamaması ve ülkesine döndüğünde Menderes'i eleştiren yazılar yazması olayın başlangıcını oluşturur. Sonraki süreçte Kim'den Şahap Bacıoğlu, Vatan gazetesinden Ahmet Emin Yalman, Naim Tıralı ve Selami Akpınar gazetelerinde Pulliam'ın eleştirel yazısına yer verir (Topuz, II. Mahmuttan Holdinglere Türk Basın Tarihi, 2016, s. 206). Bunun üzerine Menderes yazıyı basan gazete ve dergilere dava açılması emrini vermiştir. Davalar sonucunda adı geçen gazetecilere 16'şar ay hapis cezası verilmiş ve cezaevine konulmuşlardır. Ahmet Emin Yalman 15 Nisan'da hastalığı nedeniyle serbest bırakılırken diğerleri 27 Mayıs sabahına kadar cezaevinde kalmışlardır. Akis ve Kim dergileriyle Vatan gazetesi birer ay, Ulus gazetesi ise iki ay kapatılmıştır (Kabacalı, 1990, s. 178).

27 Mayıs 1960'a kadar sürdürdüğü DP muhalefetini bu tarihten sonra da devam ettiren Kim, kapanacağı 1968 yılına kadar CHP'ye yakın bir çizgide durmuştur. Ancak özellikle 1960 yılından sonra izlediği bu çizgi ortaklar arasında çeşitli anlaşmazlıklar doğurmuş ve derginin satışı düşmeye başlamıştır (Şahin, 1984, s. 64). 1968 yılının başında el değiştiren Kim herhangi bir açıklama yapılmadan 5 Nisan 1968'de yayım hayatına son vermiştir. Derginin kapanmasına ortaklardan Sefa Balcıoğlu'nun vefat etmesi ve Ali İhsan Göğüş ile Orhan Bilgit'in CHP'den milletvekili olmaları gösterilebilir. Ancak derginin eski ortaklarından Özcan Ergüder'in belirttiği gibi derginin kapanmasında mevcut siyasal şartların ortadan kalkması etkili olmuştur. Hem Akis hem de Kim 1960 ihtilaline kadar DP muhalifi bir çizgide yayım hayatlarını sürdürmüş ancak ihtilal sonucunda mevcut koşullar değişmiş ve bu iki dergi ömürlerini tamamlamıştır (Yıldırım, 2006, s. 85).

1960'lı yıllarda Akis ve Kim dışında çok önemli olmamakla birlikte bazı yeni haber dergileri de yayımlanmıştır. Bu dergiler arasında *Yarın* (1963), *Durum* (1964), *Geçit* (1966), *Politika* (1966), *Tutum* (1967) ve *Haftalık Panorama*'yı (1969) sayabiliriz. Yapı olarak Akis ve Kim'e benzeseler de bu dergiler 1960'ların siyasal, sosyal ve ekonomik şartlarında gerek tiraj gerekse de yaptıkları haberlerin ses getirmesi açısından etkili olamadılar. 1960'ların sonlarına doğru ise yayım yapan dergilerin birer birer kapanmasıyla birlikte haftalık haber dergisi alanında büyük bir

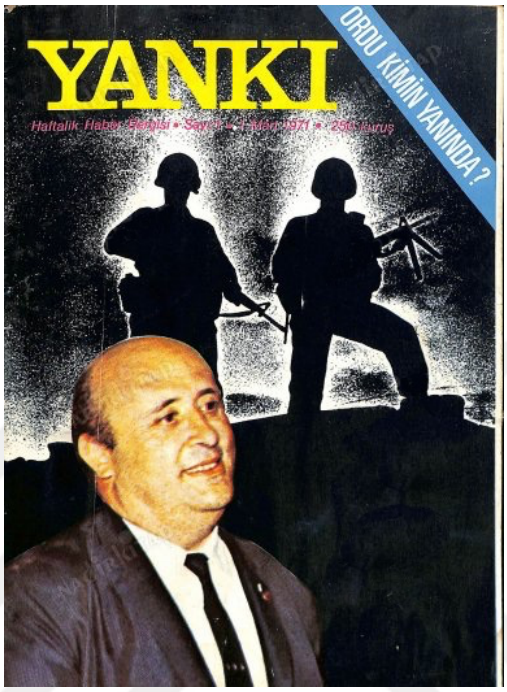
boşluk yaşandı. İki-üç yıl süren bu boşluğu ülkenin çalkantılı bir dönem yaşadığı 1971 yılının baharında Mehmet Ali Kışlalı'nın çıkardığı "*Yankı*" dergisi doldurdu.

2.3.2.4. Yankı

1 Mart 1971 yılında Time'ın Türkiye muhabiri Mehmet Ali Kışlalı tarafından çıkarılan *Yankı*, Akis'ten sonra tarihin en uzun soluklu haftalık haber dergisi olmuştur. Time benzeri bir dergi çıkarma düşüncesi basın camiasında destek bulmasa da Kışlalı arkadaşları Kemal Ilıcak ve İlhan Çevik'in yardımıyla Yankı'yı yayımlayarak hayata geçirmiştir (Şahin, 1984, s. 64). 'Haftalık Haber Dergisi' alt başlığı ve kapağında iki asker siluetiyle zamanın Başbakanı Süleyman Demirel'in fotoğrafıyla çıkan Yankı'nın ilk sayısında "Okuyucularımıza" başlıklı yazı derginin amacını; "*Haftanın dikkate değer bütün haberlerini kısa ve öz olarak aktarmak, günlük gazetelerin ihmal ettiği ve tek taraflı verdiği konulara değinmek, ilgi çekici ayrıntılara da girerek renkli bir üslupla haberleri birden fazla gazete okuma imkanı olmayan okuyucuya ulaştırmak*" şeklinde ifade ediyordu (Hürkan, 2006, s. 92-93).

Özel haber ve söyleşiler, ayrıntılı incelemeler yaparak okuyucuyu kazanmaya çalışan Yankı, özellikle koalisyon hükümetleri döneminde memleketin bütünlüğünü parçalamaya çalışan din ve ırk kökenli ayrılıkçı hareketleri eleştirerek siyasi çemberdeki yerini ortanın solu olarak belirlemiştir (Yıldırım, 2006, s. 94). Ancak Mehmet Ali Kışlalı'nın kendi ifadeleriyle, Yankı'nın hiçbir zaman siyasi bir görüşle ve partiyle "göbek bağı" olmamıştır (Özen, 2003, s. 44). Haberlere özellikle askeri çevrelerden gelen haberlere ağırlık veriliyor ve bununla birlikte derginin kapağı ile son sayfası arasına mümkün olduğu kadar farklı konuların bir araya getirilmesine çalışılıyordu. Bölüm ve konu başlıkları noktasında daha önceki haber dergilerini andıran bir yapı benimsese de Yankı, olayların ayrıntılarına verilen önem, kısa ve öz anlatım ile yeni bir yaklaşım olarak görünüyordu (Özdemir, 1992, s. 45-46). Ayrıca dergide yer alan konular bir 'haber alma' kadrosu tarafından toplandıktan sonra yazarlar kadrosunun önüne geliyor ve burada son şekli veriliyordu. Bu yöntem ile doğruluğu kontrol edilmemiş bilgilerin veya perde arkası söylentilerin dergide yer alması önleniyordu. İlk sayısında o zamana kadar alışılagelmemiş genişlikte ve seviyede bir kadronun oluşturulduğu söylense de aslında derginin gazeteciliğe yeni

başlamış kişilerce çıkarıldığı ve bir okul görevi gördüğü söylenebilir. Vedat Uras, İlhan Berksun, İlhami Soysal, Erol Dallı, Jale Ersoy, Hıncal Uluç, Ayla Ganioğlu, Şefik Kahramankaptan, Celal Kazdağlı ve Can Dündar bu isimlerden bazılarıdır (Hürkan, 2006, s. 103-107).

Görsel 23. Yankı

Time'ın geliştirdiği haber dergisi formülünü hem teknik hem de üslup açısından uygulamaya çalışan Yankı, Kışlalı'nın yıllarca bu derginin temsilciliğini yapması avantajını kullanarak Time'da yapılan yenilikleri eş zamanlı olarak uygulamaya çalışıyordu (Özen, 2003, s. 44);

> "*O zamanlar Türkiye'de haber dergisi yoktu, şimdi de yok. Bir haber dergisi haftanın haberlerini en iyi şekilde, öz olarak veren dergidir. Mesela, Ercan Arıklı Nokta Dergisi'ni kurmuştu o zaman. Gündemimizi biz yaparız diyordu. O farklı bir dergi oldu çünkü haber dergisi gündemi yapamaz, haberler gündemi yapar ve haber dergisi de o haberlerin peşinden koşar. Yankı'yı Yankı yapan haber dergisi olmasıdır.*"

Örneğin Time'da cinselliğe özel bir yer ayrılmasıyla paralel olarak Türkiye'de ilk kez haber dergilerinde Yankı aracılığıyla böyle bir bölüm konuldu. Yankı aslında bütün ağırlığını açıktan veya kapalı olarak hissettiren seks konusuna kendi yapısı

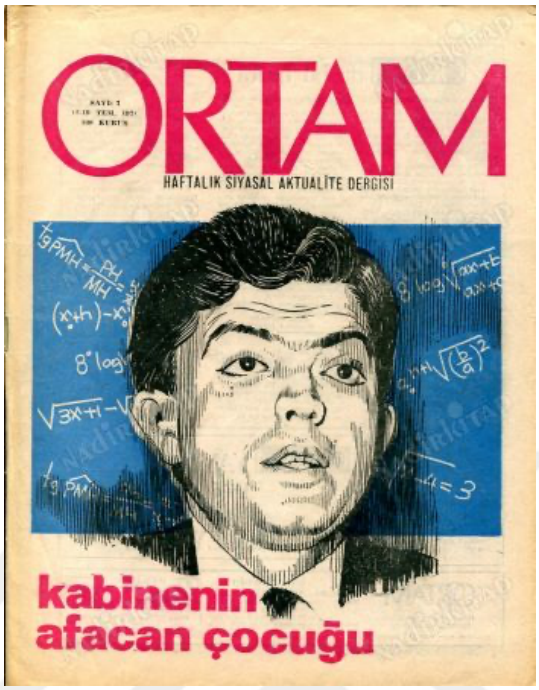
içinde meseleyi önemli bir sosyal olgu olarak ele almış ve bu bölüm düzenli olarak yayımlanmıştır (Özcan, 1996, s. 54).

Ortaklarının koyduğu sermaye ile yayım hayatına başlayan Yankı dergisi reklamlara bütçe ayıramadığı için 1976 yılına kadar sadece tirajdan elde ettiği gelirle kadrosunu muhafaza etmek zorunda kalmıştı. Ancak yetişen elemanların yüksek ücretlerle başka yayım organlarına gitmesiyle 1970'ler boyunca rakipsiz olan dergi, mali sıkıntılardan kurtulmayı başaramamıştı. Bu krizi çözebilmek adına 1976 yılında Kemal Ilıcak ve Ak Ajans adına Uğur Reyhan ile ortaklığa girildi. Yapılan reklam kampanyaları ile 1982 yılına kadar Yankı tirajlarını istikrarlı bir şekilde artırdı. Ancak derginin ortakları tirajı daha da artırmak adına derginin merkezini Ankara'dan İstanbul'a taşımak istiyorlardı. Kışlalı bu öneriyi reddedince dergi kurucusunu Ankara'da bırakıp İstanbul'a taşındı. Kışlalı'da Hürriyet'in Ankara Temsilciliği teklifini kabul etti (Kışlalı, 2014). İstanbul'daki yeni yayım dönemine büyük bir reklam kampanyasıyla girildi. Daha az yazı ve bol fotoğrafın kullanıldığı bu yeni biçimde ayrıca derginin yanında iki ek verilmeye başlandı. İlk aşamada önemli tiraj elde edildi ancak ilerleyen süreçte derginin tirajları oldukça düştü. Aslında bu tiraj düşüklüğünün nedeni hem yapısal olarak yaşanan değişim hem de yöneticilerin sosyal demokrat görünümü Tercüman gazetesi gölgesinde sürdürmesinin inanılırlık açısından yarattığı sorunlar olarak söylenebilir (Şahin, 1984, s. 65). Cılız bir şekilde olsa da yayımlarına devam eden Yankı aynı yılın şubat ayında Mehmet Ali Kışla'nın yönetiminde çıkan *Haftaya Bakış* ile birleşerek "*Yankı/Haftaya Bakış-Çağdaş Haber Dergisi*" adını almıştır. Genel yayın yönetmenliğini Mehmet Ali Kışlalı'nın yaptığı Yankı-Bakış birlikteliği 30 Nisan 1988'e kadar sürmüş ve dergi gazete kağıdına yapılan zam, düşük tiraj ve geniş gazeteci kadrosu oluşturamaması gerekçeleriyle 892. sayısıyla kapanmıştır.

2.3.2.5. Ortam / Yeni Ortam

70'li yılların haber dergileri arasında sayılabilecek yayımlardan birisi de 12 Mart askeri muhtırasıyla Demirel hükümetinin düşürülmesinin yankılarının devam ettiği bir dönemde çıkarılmaya başlanan "*Ortam*" dergisidir. Kemal Bisalman tarafından 19 Nisan 1971 yılında çıkarılmaya başlanan Ortam dergisi, o güne kadar yayımlanan haftalık haber dergilerinden farklı olarak siyasal nitelikli bir haber dergisi

olmuştur. “Haftalık Siyasal Aktüalite Dergisi” ifadesi ile yayımlanan derginin ilkesi ‘sağlıklı haber, doğru haber, tam haber’ olarak belirlenmiştir.

Görsel 24. Ortam

Derginin amacı ve nitelikleri ise Kemal Bisalman’ın 1. sayıda kaleme aldığı ‘Dergi ve Yönümüz’ başlıklı yazısında; “*ORTAM, bir grubun bir kesimin dergisi değildir…Bir kitle dergisidir…Pek tabi aynı zamanda bir cephe dergisidir. Bu cephenin adı da ‘İlerici Cephe’dir*” şeklinde ifade edilmiştir (Bisalman, 19-26 Nisan 1971, s. 7). Kendisinden önce yayımlanan haber dergilerinden yapı ve biçim olarak bir farkı olmayan Ortam dergisinin en dikkat çekici noktası kısa ömrüne rağmen geniş bir yazı işleri kadrosuna sahip olmasıydı. Yazar kadrosunda; Osman Arolat, Ali Nejat Ölçen, Mümtaz Soysal, Kemal Sülker, Ferruh Doğan, Ali Sirmen, İlhami Soysal, Prof. Muammer Aksoy, Nimet Arzık, Turhan Selçuk, Mahmut Tali Öngören, Sadun Tanju ve Uğur Mumcu gibi dönemin önemli isimleri mevcuttu (Özdemir, 1992, s. 38). Ticari bir amacı olmayan ortam dergisi, gazetelerin fiyat yükselttiği bir dönemde düşük bir fiyatla yola çıkarak sadece işletme masraflarının karşılanmasını beklediği söylenebilir. İlk sayıda bu beklenti; “keşke elde olsa daha geniş kitleye seslenebilmek adına daha ucuz bir dergi çıkarabilseydik” sözleriyle açıkça ifade edilmiştir (Bisalman, 19-26 Nisan 1971, s. 7).

Ortam, kısa zamanda oldukça etkili olmuş ancak 12 Mart'ın yarattığı durum nedeniyle üzerindeki baskı artmıştır. 3. sayısında ara veren dergi, sekiz aylık yayım hayatı boyunca iki kez kapatılmıştır. Ancak yazarları aleyhine açılan davalar, bayilere derginin satılmaması yönünde yapılan baskılar, kâğıt zamları ve ilan ile reklam alamama sonucunda tirajları düşen Ortam üçüncü kez kapatılmıştır. 18 Kasım 1971 tarihinde ismini "Yeni Ortam" olarak değiştirerek yeniden çıkmaya başlayan dergi, bu isimle de ancak 4 sayı yayımlanabilmiş ve 29 Kasım 1971 tarihinde son sayısıyla okuyucularına veda etmiştir. Yeni Ortam daha sonra yayım hayatını günlük gazete olarak sürdürmüştür (Şahin, 1984, s. 66).

2.3.2.6. 7 Gün

12 Mart sonrasındaki dönemde yayımlanan dergilerden birisi de 13 Eylül 1972'de eski Akis yazarlarından Kurtul Altuğ tarafından Ankara'da çıkarılan *7 Gün*'dü. Dönemin diğer dergilerinden hem konu başlıkları hem de teknik özellikleriyle hiçbir fark göstermeyen 7 Gün aslında diğer dergilerin yaptığı gibi gazetelerde çıkanları alt alta sıralamak yerine olayların perde arkasını verme çabasındaydı. Bu nedenle de Yankı ve Mehmet Ali Kışlalı ekolünce hiçbir zaman Batı kültürü haftalık haber dergisi sıfatında görülmeyip, Akis benzeri bir siyasi dergi olarak değerlendirildi (Şahin, 1984, s. 68).

Yazar kadrosu hem yeni isimleri hem de Akis kadrosunda yer almış önemli isimleri barındırıyordu. Orhan Erkanlı, Jale Candan, Mahmut Tali Öngören, Melih Aşık, Dr. Ünsal Oskay, Hıncal Uluç, Prof. Dr. İsmet Giritli, Oktay Verel gibi isimler 7 Gün'de yazılarını kaleme aldılar. 7 Gün'ün amacı, nitelikleri ve siyasi tavrı derginin ilk sayısında "7 Gün'den Okuyuculara" başlığı altında imzasız olarak şu şekilde duyurulmuştur:

> "*Ülkemizde, ciddi, haberine güvenilir, kendi çıkarlarını ülkenin çıkarlarına yeğ tutmayan bir yayın organına karşı duyulan özlem bu kadroyu, bu derginin çevresinde toplamış bulunmaktadır. 7 Gün elbette arzulanan en mükemmeli değildir ama bir yerde bırakılan mücadeleye yeniden başlayanların dergisi olduğu için cesur ve güvenilir olmayı kendine hedef seçtiği için yapacağı mücadele bir fazilet mücadelesi olacağı için elbette benzerleri içinde en iyi yeri*

almağa adaydır. 7 Gün'ü çıkaranlar, bir istisnasıyla hemen hemen eski AKİS kadrosudur.

Bu dergi şu ya da bu kampın şu ya da bu siyasi eğilimin organı değildir ve olmayacaktır. Hedef fazilet mücadelesidir. Bu mücadele verilirken, her türlü art niyeti ellerinin tersiyle itmiş olanlara bu derginin sayfaları her zaman açık olacaktır. Nitekim derginin yazı kurulunda Türk siyasi hayatının parlak simaları da zaman zaman boy göstereceklerdir. Fikirlerini rahatça savunabilecekleri bir ortamı bu derginin sayfalarında bulacaklardır. Hedefimiz, mutlu yarınlara açık bir Türkiye' dir. Bu Türkiye'nin yaratılması için çaba gösterenler, bu derginin savunduklarıdır. Kısır politik çekişmeleri siyaset arenasına sürenler, 27 Mayıs devriminin devamı olan 12 Mart hareketinin tekerleğine çomak sokanlar, reformları uyutanlar, ülkenin sağlam kuvvetlerini hafife alanlar, bu derginin oklarına hedef olurlarsa kimse şaşmamalıdır. Hiç şüphe edilmesin ki, anarşiye çanak tutanlarla, reformları köstekleyenler bütün gizli niyetleri ile kendilerini 7 Gün'ün sayfalarında göreceklerdir" (7 Gün'den Okuyuculara, 13 Eylül 1972, s. 3).

Görsel 25. 7 Gün

Derginin kurucusu ise yaklaşık 10 yıl AKİS dergisinin önemli parçalarından birisi olan ve yazdığı köşe yazılarında kullandığı sert üslubuyla bilinen Kurul Altuğ'du. Altuğ, 1958 yılında başladığı AKİS kariyerinde dönemin İran Şahı ile ilgili

yazdığı bir köşe yazısı nedeniyle mahkûm edildi. 28 Nisan olaylarından sonra soruşturma komisyonu tarafından tutuklandı ve Yassıada Duruşmalarında '*bir numaralı tanık*' olarak dinlendi. 1968'de AKİS'in yayım hayatının sonlanmasıyla belirli aralıklarla *Yeni İstanbul*, *Akşam* ve *Hürriyet* gazetelerinde çalıştı. 12 Mart sonrası kurulan Erim hükümetinde basın müsteşarı olarak 11'ler olayına (reform yanlısı 11 bakanın istifa etmesi) kadar görev yaptı. O dönemde yaşamış olduğu anılarını 7 Gün'de 1. sayıdan 27. sayıya kadar "12 Mart ve Nihat Erim Olayı" başlığıyla dizi halinde yayımladı ve daha sonra kitap olarak da basıldı. 12 Mart hareketini 27 Mayıs devriminin devamı olarak gören ve şiddetle savunan 7 Gün, yayım hayatındaki en büyük gafını da bu taraftarlığı sebebiyle 1973 Cumhurbaşkanlığı Seçim'inde yapmıştı. Dergi seçim sonrası kapağını kazanmasına kesin gözüyle baktığı Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler'in Çankaya Köşkü'nde havuz kenarında oturan bir resmi ve "Gürler Cumhurbaşkanı" başlığıyla hazırlatmıştı. Ancak Gürler'in seçilememesi nedeniyle binlerce sayı basılan derginin kapağı "Gürler Cumhurbaşkanı Olacak mı?" diye değiştirilerek üç gün gecikmeyle yayımlanabildi (Demirel, 1977, s. 242). Özellikle bürokrasi ve CHP örgütü içinde gördüğü rağbet yaşanan bu güvenirlilik kaybından sonra düşmeye başlayan 7 Gün, önemli ekonomik sıkıntılar, dağıtım ve basımevi sorunları nedeniyle 1978 yılı sonlarına kadar ayakta kalabildi.

2.3.2.7. Devir II

Altemur Kılıç 1954 yılında çıkardığı Devir ile on beş yıllık rüyasını gerçekleştirmiş ancak bu dergi uzun ömürlü olmamıştır. Kılıç, 1972 yılında daha iyi olanaklar ve daha geniş bir kadroyla şansını bir kez daha denemiştir. İkinci kez yayımlanan *Devir*, ilkine göre daha uzun ömürlü olmuş ancak hem iş çevresiyle olan yakın ilişkileri hem de özel girişime ilişkin tavrıyla çeşitli tartışmaların odağı haline gelmiştir. Devir'in bu ikinci dönemindeki en büyük handikabı sermayedar olan Selçuk Yaşar'ın tesislerinin bulunduğu İzmir'de yayımlanmasıydı. Bu nedenle İzmir dışında hem Ankara hem de İstanbul'da bir kadro oluşturması gerekiyordu (Şahin, 1984, s. 66). Sahibi Adnan Süvari, genel yayın yönetmeni Altemur Kılıç ve yazı işleri müdürü ise Nejat Türkeri'nin olduğu Devir'in ilk sayısı 6 Kasım 1972 yılında yayımlandı. Devir'in başlığının üstünde "Haftalık, Olaylar, Gerçekler, Belgeler Dergisi" ibaresi yer alıyordu. Ayrıca kapakta dergi ismini sol tarafında enlem ve boylamları çizilmiş

bir yer küre vinyeti yer alıyordu. Bu o zamana kadar haftalık haber dergilerinde ilk kez yapılan bir uygulamaydı (Özcan, 1996, s. 61). İlk sayıda derginin yayın hayatı boyunca uyacağı ve yazar kadrosunun birleştiği ilkeler sekiz madde şeklinde açıklanmıştı. Bu maddeler; "*Atatürkçülük ve Atatürk Milliyetçiliği yolundan gidecek derginin bu yol dışındaki aşırı sağ ve sol akımlarla, irtica ve taassupla mücadele edilip laik Türkiye Cumhuriyeti savunulacaktır. Hiçbir grup ya da partinin yayın organı olmayan Devir, her kesim için gerçek fırsat eşitliği ve politikada milli menfaatleri her şeyden üstün tutacaktır*" şeklinde özetlenebilir (Devir, 6 Kasım 1972, s. 48).

Devir'in kadrosu dönemin diğer haber dergileri gibi oldukça kalabalıktı. Yılmaz Altuğ, Kemal Zeki Gençosmanoğlu, Recep Bilginer, Selçuk Erez, Faruk Yener, Ali Kocatepe, Hıncal Uluç, İsmail Gülgeç gibi isimler yer alırken, Fahir Armaoğlu, İlhan Akın, Cihad Baban, Sulhi Dönmezer, Ziyat Ebuzziya, Feridun Ergin, Özcan Ergüder, Talat Halman, Osman Okyar, Mithat Perin, Naşit Hakkı Uluğ, Aydın Yalçın, Nevzat Yalçıntaş, Memduh Yaşa gibi meşhurların da yer aldığı 30 kişilik bir yazar kadrosu vardı (Suiçmez, 2009, s. 47). Sağ ve sol düşüncedeki aşırı uçlara karşı cephe alan Devir, Altemur'un (akt. Gezgin, Polat, & Arcan, 2016, s. 290) ifadesiyle "*özel teşebbüslerin ve sol hareketlere karşı bir yayın organı*" olmayı amaçlıyordu. Nitekim dergi özellikle sol yayın organlarında MİT ve ordu konusundaki eleştirilere şiddetli karşı eleştiriler yapmıştır. Devir'in öne çıkan diğer ilginç yanı ise 1974'ten itibaren anti-komünist ve Türk-İslam Sentezi, Turancılık gibi akımların önde gelen isimlerine sayfalarını açmasıdır. Bunlardan Reha Oğuz Türkan, Aydın Yalçın, Nevzat Yalçıntaş gibi isimlerin zaman zaman dergide adları görülmüştür (Özdemir, 1992, s. 41).

Görsel 26. Devir II

25. sayısından itibaren Newsweek'le yaptığı özel bir anlaşmayla Newsweek'in haber, fotoğraf, grafik vb. gibi imkanlarına sahip olan Devir, böyle bir iş birliğini Türkiye'de ilk uygulayan dergilerden birisi olmuştur (Devir, 23 Nisan 1973, s. 44). Yukarıda belirtildiği gibi İzmirli iş insanı Selçuk Yaşar'ın öncülüğünde geniş bir iş insanı desteğiyle çıkmış olması sebebiyle 'özel girişim organı' olarak bilinen Devir dergisinde sık sık hür teşebbüsle ilgili eleştirel yazılar yer almıştır. Bu yazılarda genellikle ülke kalkınmasında hür teşebbüsün yeri, aksayan yönleri, demokrasinin korunmasında ve yaşatılmasında hür teşebbüsün görevleri belirtilmişti (Suiçmez, 2009, s. 48). Ancak Devir'in 'özel girişim organı' imajı derginin istikrara kavuşmasında önemli bir engel oluşturdu. Bu imaj olumsuzluğuna 1974 tarihinde İstanbul'a taşınması ikinci bir olumsuzluk ekledi. İzmir'deki kadronun tamamının İzmir'de kalması dergide bir kadro krizine yol açtı. Ekonomik sıkıntılar çeken dergi bu krizlerle birlikte 28 Ekim 1974 tarihli 104. sayısıyla yayım hayatına veda etti.

1980'lere gelene kadar yukarıdaki dergilerin genellikle Amerikan haber dergiciliği anlayışına dayanan ve en belirgin örneği olan Time'ı taklit eden bir yapı ve biçime sahip olduğu görülmektedir. Bahsi geçen dergilerin o dönemde insanların fazla ayrıntılı gazete okumaya vaktinin olmadığı, bu insanların ayıramadıkları mesaiyi kısaltacak, istedikleri haberleri bir arada hazır olarak verme çabasında oldukları

söylenebilir. 1980'ler ise Türkiye'nin yepyeni siyasi ve toplumsal şartlara sahip olduğu bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Ekonomi ve teknoloji alanında meydana gelen hızlı ve dönüştürücü değişimler, küreselleşmenin etkileri ile medyanın holdingleşme eğilimleri tanışması önemli kırılmaları beraberinde getirmiştir. 1980'lerde ortaya çıkan haber dergilerini de mevcut şartların ışığında değerlendirmek gerekmektedir. O yıllarda yayımlanan haber dergilerinin yayın politikası ve seçilen haberlerin işlenişinde dönemin toplumsal, siyasal ve ekonomik koşulları belirleyici olmuştur[16].

2.3.2.8. Arayış

12 Eylül 1980'den sonra askeri yönetimin basına dönük tavrı sert olmuştur. Yayımlanan bütün basın nüshalarının en ince ayrıntılarına kadar incelendiği, gerektiğinde ağır yaptırımlar uygulandığı ve siyasi partilerin kapalı olduğu bu dönemde CHP'nin genel başkanı Bülent Ecevit, siyasi görüşlerini dile getirebilmek için bir dergi çıkarmayı planlamış ve Milliyet gazetesi sahibi Aydın Doğan'ın katkılarıyla 21 Şubat 1981 yılında "*Arayış*" dergisi yayım hayatına atılmıştır. Dergi çıkmadan önce Ecevit gazeteci Hasan Cemal'e dergi çıkarma istediğini açıklarken derginin isminin neden *Arayış* olacağını; olayların bir bütün olarak tüm boyutlarıyla ele alınmasının zorunluluğu ve ülkenin sorunlarına hazır reçeteler yerine yeni bir 'arayış'ın gerekli olduğunu söyleyerek açıklamıştır. Ayrıca Ecevit derginin amaçlarını; "*Derginin CHP ile bir ilişkisi olmayacak ancak, 'demokratik sol' çizgide tutulmasına özen gösterilecektir. Dergide çıkacak yazılar genellikle imzasız olacak, bir konu ele alınıp tartışıldıktan sonra bir kişi tarafından edit edilecektir*" sözleriyle ortaya koymuştur (Cemal, 1986, s. 178).

[16] 1980'lerde medyanın geçirdiği dönüşüm ve haber dergilerinin bu dönüşüm içindeki rolü daha geniş olarak bu çalışmanın 3. bölümünde irdelenecektir.

Görsel 27. Arayış

Arayış'ın ilk sayısında Bülent Ecevit künyede "Yayın Danışmanı" sıfatıyla yer aldı ve ayrıca derginin baş yazarıydı. Necdet Onur'un yazı işleri müdürü olduğu derginin imtiyaz sahibi ise Arayış Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş. adına yine Necdet Onur'du. Milliyet gazetesinin Ankara tesislerinde dizgisi yapılan Arayış'ta yer alan bölüm başlıkları o zamana kadar yayımlanan haftalık haber dergileri ile benzerlik taşıyordu. Ecevit'in "Atatürk'ün Emaneti ve Gençlik" başlıklı başyazısının yer aldığı ilk sayının 'Yazı İşlerinden' sütununda yer alan "Neyi Niçin Nasıl ARAYIŞ" başlıklı yazıda Arayış'ın nasıl bir dergi olduğu ve neyi amaçladığı şu şekilde belirtilmişti (Arayış, Neyi Niçin Nasıl ARAYIŞ, 21 Şubat 1981, s. 3):

> "*Haftalık bir dergi, kuşkusuz güncel gelişmeleri izlemek zorundadır. Güncel gelişmeleri izlerken, bunların seline kapılmaksızın, temel sorunlarımıza çözümler arayacağız. Öncelikle Dünyadaki ve Türkiye'deki bunalımın niteliğini ve boyutlarını kavrayıp açıklamaya, karşı karşıya bulunduğumuz sorunları tanımlamağa ve Türkiye'nin bunalımını ve sorunlarını, Dünya bunalımıyla iç içe inceleyip deşmeğe çalışacağız. Geçmişe değil geleceğe dönük olacaktır ARAYIŞ'ımız. Geçmişin tartışmalarını kavgalarını canlandırmaksızın, geçmişin yaralarını deşmeksizin, geçmişten ışık ve ders almağa çalışacağız ancak kavga dergisi değil barış dergisi olacaktır ARAYIŞ. En karmaşık ve bilimsel konuları bile, herkesin anlayacağı yalın bir dille açıklamağa özen göstereceğiz.*

Uzmanlarımız yalnız bildiklerini halka aktarmağa değil, halktan da öğrenmeğe çalışacaklardır bu dergi aracılığıyla..."

Demokratik sol çizgide yayın politikası izlemeye çalışan derginin 6 Nisan 1981 tarihli sayısı Ecevit'in "İşkence" başlıklı başyazısı nedeniyle toplatılmış, toplatma kararı 30 Temmuz 1981'de kaldırılmıştır (Basın 80-84, 1984, s. 158). Ecevit 16. sayıya kadar dergideki başyazarlığı ve danışmanlığı sürdürmüş, Arayış dergisi özellikle Ecevit'in başyazılarıyla siyasi çevrelerin ve dış basının ilgisini çekmiştir. Ancak 2 Haziran 1981'de MGK'nın 52 numaralı bildirgesinde yayımlanan; "*11 Eylül 1980 tarihinde parlamento üyesi bulunan siyasi parti mensuplarıyla her kademede siyasi parti yöneticisi ve mensuplarının Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasi ve hukuki yapısıyla ilgili olarak kendi anlayışları doğrultusunda sözlü veya yazılı beyanda bulunmaları veya makale yazmaları ve bu amaçla toplantı yapmaları yasaklanmıştır*" maddesiyle Ecevit'in gazetecilik yapması engellenmiştir (Cemal, 1986, s. 302).

Bildirinin yayımlanmasından sonra dergiden ayrılmak zorunda kalan Ecevit'e veda Arayış'ın 16. sayısında yapılmıştır. Bu sayının kapağında "*Milli Güvenlik Konseyince 2 Haziran 1981 günü yayımlanan 52 numaralı kararla, Bülent Ecevit'in Arayış'daki yazılarını ve görevini sürdürmesi yasaklanmış olmaktadır. Bu nedenle dergimizin Yayın Danışmanlığından ve Başyazarlığından ayrılmak zorunda kalan Ecevit Arayış'a ilgileriyle destek olan okurlarımıza ve kalemleriyle, düşünceleriyle emekleriyle katkıda bulunanlara şükranlarını sunarak veda etmektedir*" satırlarına yer verilmiş ve aynı sayının 4. sayfasında "Ecevit'e Teşekkür" başlığıyla bir yazı yayımlanmıştır (Arayış, 6 Haziran 1981). Bülent Ecevit'in ayrılmasından sonra Arayış'ın yayımı Mehmet Erdül ve Nahit Duru yönetiminde bir kurul tarafından sürdürülmüş ancak Ecevit'in başyazılarıyla dikkat çeken dergi etkinliğini sürdürememiş ve 1 Mart 1982 günü sıkı yönetim tarafından kapatılmıştır.

2.3.2.9. Nokta

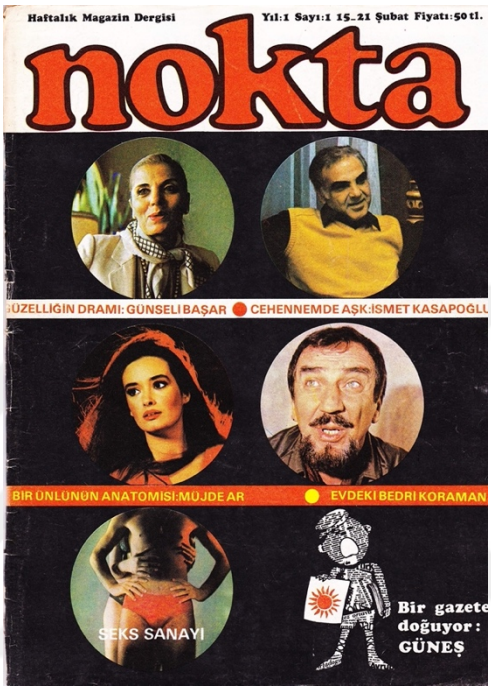
1980'li yılların dergicilik alanında belki de en öne çıkan yayımı Ercan Arıklı'nın "*Nokta*"sıydı. Kendisinden sonra çıkan birçok haber dergisine örnek oluşturan Nokta, 15 Şubat 1982 yılında "Haftalık Magazin Dergisi" olarak yayımlanmaya başladı. Görüleceği üzere başta bir magazin dergisi anlayışında

yayımlanmaya başlayan Nokta'nın haber dergisi formatından oldukça uzak olduğu görülmektedir. İlk sayının künyesinde sahibi Ercan Arıklı, genel yayın yönetmeni Yalçın Pekşen, sorumlu yazı işleri müdürü Hasan Çakalkurt olarak yer alıyordu. Künyede yer almayan ama aktif olarak görev alan isimler ise Arda Uskan, Dürin Ababay, Hızır Tüzel, Yetkin İşçen ve Korhan Atay'dı (Pekşen, 1989, s. 93). Nokta niçin yayınlanıyordu? Bu soruya Yalçın Peşken ilk sayının 'Okuyucu'ya sütununda yer alan "Nokta'yı koyma zamanı" başlıklı yazısında şöyle cevap veriyordu; "*Nokta'ya gerek var mı?... Nokta'ya gerek vardır. Çünkü okura iyi şeyler vermenin zamanı artık gelmiştir. Dergi okurunu geri zekâlı bir yaratık sanıp, uydurma haberler ve incir çekirdeğini doldurmayan öykülerle uyutmanın ise zamanı geçmiştir. Türk okurunun kaliteli yazılar okumasının zamanı hem gelmiş hem geçmiştir. Kısaca Türk okuruna layık bir derginin çıkma zamanı, yani NOKTA'YI koyma zamanı gelmiştir*" (Pekşen, 15 Şubat 1982).

Nokta'nın bu ilk çıkış döneminde sık sık logosunun değiştiği, kapak ve sayfa sayılarının da aynı değişimden etkilendiği görülmektedir. Sürekli yaşanan bu değişimin içinde ne bir magazin ne de bir haber dergisi olmayı beceremeyen Nokta'nın yaşadığı bu başarısızlık Pekşen'in 13. sayıdan sonra ayrılmasıyla sonuçlanmıştır (Suiçmez, 2009, s. 72). Pekşen'in ayrılmasından sonra genel yayın yönetmenliğine Canan Barlas gelse de Nokta'nın yeni arayışları devam etmiş, 17.sayıda derginin adı "*Nokta-İnsanlar*" şeklinde değiştirilmiştir. İnsanlar kısmının ağırlık kazandığı dergide 26.sayıdan itibaren derginin alt başlığı "Siyasi-Aktüel Magazin Dergisi" olarak değiştirilmiştir. 47.sayıda genel yayın yönetmeni koltuğuna Dürin Ababay'ın geçtiği Nokta, 53.sayıda adını yeniden "nokta" olarak değiştirerek alt başlığa "Haftalık Haber Dergisi" ibaresini yerleştirmiştir (Özcan, 1996, s. 75-76).

28 Şubat 1983 tarihli sayısıyla Nokta, tamamen haftalık haber dergisi formuna dönüşerek hem içerik hem de biçimini değiştirmiştir. Ayrıca derginin bu sayısına bir numarası verilerek yeni bir başlangıç yapıldığı vurgulanmıştır. Nokta'nın geçirdiği bu dönüşüm yazı işleri müdürü olan Yazgülü Aldoğan tarafından ilk sayıda yer alan "Merhaba" başlığı altındaki yazıda şu şekilde ifade edilmiştir; "*Nokta, bağımsız, demokrat bir haber dergisi olmayı amaçlıyor. Batı basınında son derece önemli etkinliği olan günlük basının ötesine geçmiş haber dergileri... Türkiye'de zaman zaman parlamış ve özel işlevlerini bitirdikten sonra kapanmış tek tük birkaç isimden*

öteye gitmemiştir. Bunun iki nedeni olduğu söylenir; Bir iyi bir haber dergisi hazırlamak kolay değildir. İki, okur magazin basınına o kadar alışmıştır ki, haber ve fikir basınına fazla rağbet etmemektedir. Biz bu iki güçlüğü de yeneceğimize inanıyoruz. İyi bir haber dergisi çıkaracağız ve 'Türk okuru okumak için dergi alırı' kanıtlayacağız" (Aldoğan, 28 Şubat-6 Mart 1983, s. 4).

Görsel 28. Nokta

İyinin, doğrunun ayrıntılı biçimde verileceği, gerçeklerden yana, bağımsız ve demokrat bir yayın politikasının benimsendiği Nokta'nın bu yeni döneminde haber dergilerinin en büyük sorunlarından birisi olan basın, radyo ve televizyonda işlenmiş konuların tekrarına düşme problemini aşmak en büyük amaç edinilmişti. Bülent Ecevit ile ilgili bir haberin sıkıyönetim baskısı nedeniyle yayımlanmaması üzerine Yazgülü Aldoğan Nokta'dan ayrılmış ve derginin yönetimini Amerika'dan dönen Haluk Şahin üstlenmiştir (Özcan, 1996, s. 76). Daha önceki sayılarda köşe yazısı ve yazarlığına yer vermeyen Nokta'da Haluk Şahin ile birlikte bu durum değişmiştir. Kendisine başyazar olarak 'İki Nokta Üst Üste' başlıklı bir köşe açılmış ve Şahin burada yazılarıyla haftanın olaylarına, araştırmaya dayanan yeni bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır (Suiçmez, 2009, s. 74). Ayrıca dergi Haluk Şahin döneminde içerik ve mizanpajda çeşitli değişikliklere giderek daha sıcak ve daha kolay okunan bir dergi olma yolunda adımlar atmıştır. Daha çok Time ve Newsweek tarzı haber dergiciliğinin benimsendiği

bu dönemde Nokta, siyasi konuların yanı sıra toplumsal olayları, kültür sanat hareketlerini de kapağına taşıyarak "İngiliz dergiciliğinden Akdeniz dergiciliğine, daha sıcak daha güler yüzlü bir çizgiye" geçmiştir (Uskan, 2005, s. 155). Zamanla Ercan Arıklı ile Haluk Şahin arasında derginin izleyeceği yol konusunda anlaşmazlıklar yaşanmış ve Haluk Şahin 1985 yılının sonlarına doğru dergiden ayrılarak Hürriyet gazetesine geçmiştir. Şahin'in ayrılığı sonrası köşe yazarlığı bölümü dergiden kaldırılmış ve yayım hayatının sonunda kadar bir daha Nokta'da köşe yazısı ve başyazarlık olmamıştır.

Ercan Arıklı'nın yönetimi ele aldığı ve gölge genel yayın yönetmenliği yaptığı bu yeni dönemin 13 Ocak 1985 yılındaki sayısında "Mafya Çatlıyor" başlıklı kapak haber Nokta'nın bundan sonraki süreçte yaşayacağı değişimin sinyali olmuştur. Arıklı, derginin "haftanın olaylarını özetleyen" daha önceki tavrından farklı olarak "kendi gündemini kendi oluşturma" anlayışına geçiş yaparak böyle bir kapak hazırlatmış ve derginin tirajında ciddi bir artış sağlanmıştır (Ardıç, 1989, s. 49). Bu aşamadan sonra yayım hayatında çok sayıda özel ve ilginç haberin altına imza atarak Nokta dergisi en parlak ve prestijli günlerini yaşamıştır. Arıklı yönetimindeki bu dönemde derginin birçok sayısında toplumsal sorunlara değinen ve özel kapaklar yapılan özel haberler döneme damgasını vurdu. Nokta'nın kendi gündemini yaratması ve bununla ülke gündemini belirlemesinin ilk örneklerinden birisi 17 Mart 1985 tarihinde kapaktan verdiği "Bilinmeyen İlaçların Denendiği Türk Kobayları Bulduk" başlıklı haberdir. Haberde bir sağlık merkezince yapılan ilaç araştırmalarında kobay olarak kullanılan deneklerin açıklamaları sunulmuş ve dosya tarafların görüşleriyle detaylandırılmıştır. Kamuoyunda büyük ilgi gören haber, diğer basın organlarında da geniş yer bulmuştur (Özdemir, 1992, s. 68).

Özel kapaklarla sunulan ve Nokta'nın dönemin gündemini belirlediği haberlerden en çok ses getireni ise 1986 Şubat'ında işkenceci polis memuru Sedat Caner'in itiraflarının yayımlanmasıydı. Derginin kapağında "Türk Basınında İlk Kez: Bir İşkenceci Polis'in İtirafları" başlığıyla verilen ve iki hafta boyunca işlenen konu büyük ilgi gördü (Ardıç, 1989, s. 50). O dönem için 125 bin gibi çok yüksek bir tiraj oranı yakalayan Nokta'nın yaptığı haber batı basını tarafından da ilgiyle karşılanmış ve derginin prestiji ülke dışında da artmıştır. Örneğin Tim Hindle Asil Nadir ile ilgili kitabında Nokta'yı; "Nokta dergisi, polisin ve askeriyenin yaptığı işkenceler

konusunda cesur yazılar yayımlamakla meşhurdur" diye tanımlamıştır (Hindle, 1992, s. 163). 1986 yılının mart ayında Nokta yine haftalarca gündemde kalacağı bir kapak hazırlamıştır. Dönemin "Yüksek Öğretim Kurumu" (YÖK) Başkanı İhsan Doğramacı'nın İstanbul Üniversitesi üzerindeki uygulamalarını eleştiren bu kapakta Doğramacı, alafranga tuvalet şeklindeki İstanbul Üniversitesi binasına çömelmiş büyük abdestini yapmaktadır. Ertesi gün yayımlanan tüm gazetelerin birinci sayfasında yer alan bu olaydan sonra Doğramacı Nokta'ya ceza ve tazminat davaları açmış ve dergiyi 10 milyon tazminat ödemeye mahkûm ettirmiştir (Uskan, 2005, s. 178-179).

Görsel 29. Nokta Sayı:4

Görsel 30. Nokta Sayı:11

Nokta'da tiraj getiren yaptığı ilgi çekici kapaklar ile birlikte sağlık, cinsellik, insan hakları, türban din ve tarikatlar gibi önemli toplumsal sorunlara ışık tutmasıydı. Özellikle dönemin diğer haber dergileri ile birlikte Nokta dergisi cinselliğin sınıflandırılmasında büyük rol oynamıştır. Bu dönemde kamuoyu cinselliğin *biseksüellik*, *transseksüellik*, *eşcinsellik* gibi türlerini haber dergilerinden öğrenmiştir (Özdemir, 1992, s. 72). Ancak bu noktada Nokta'nın başını çektiği haber dergilerinin cinsellik ve din gibi özel hayat konularına yönelmelerinin nedeni 12 Eylül'de sergilenen baskıcı tutum nedeniyle basının siyasi ve toplumsal konulardan uzaklaşmasıdır. Nokta ile birlikte o döneme kadar mahrem sayılan birçok konu

tanımlanma ve sınıflandırılmaya başlamış ve insanların bu konularda yüksek sesle konuşulması sağlanmıştır. Böylece haber dergileri diğer iletişim araçlarına kıyasla daha aktif bir tutum sergileyerek mahrem konuları özel haber yaparak sunmaya çalışmışlardır (Gürbilek, 2001, s. 69). 1986 yılında *Yeni Gündem*, *Haftaya Bakış*, *2000'e Doğru* ve *Tempo* gibi dergilerin ortaya çıkması ve Nokta ile hemen hemen aynı yayım anlayışına sahip olmaları Nokta'nın etkinliğini kaybetmesine neden olmuştur. Bununla beraber Arıklı, dergicilik işinin yanında Gelişim Yayınlarının faaliyetlerini de devam ettirmektedir. Ancak yaşadığı ekonomik sıkıntılar kendisini günlük olarak yayımlanacak bir gazete projesine yöneltmiştir. Dinç Bilgin ve Zafer Mutlu ile Gelişim Yayınları içinden yayımlanacak "Söz" adlı gazete için ortaklık oluşturan Arıklı (Topuz, 2016, s. 289), Nokta'nın kadrosunun üçte birini gazeteye aktarmıştır. Ancak yaşanan çeşitli anlaşmazlıklar nedeniyle sadece 4 ay yayımlanabilen bu gazete projesinden Arıklı ciddi zarar etmiştir (Uskan, 2005, s. 187). Maddi problemlerin zirve yaptığı 1989 yılında Arıklı, iş insanı Asil Nadir ile anlaşarak Gelişim Yayınlarını satmıştır. Ercan Arıklı olmadan yayımlarına devam eden Nokta en çok satan haber dergisi unvanını 1991 yılında çıkmaya başlayan Tempo ve Aktüel dergilerine bırakmaya başlamıştır. 1991 yılına kadar Asil Nadir'in sahipliğinde kalan Nokta birkaç kez el değiştirdikten sonra 1996 yılında "Nokta Basım A.Ş." adına Masum Türker'in sahipliğine geçmiştir (Özcan, 1996, s. 80). Sonraki süreçte farklı farklı isimler tarafından satın alınan dergi, 2007 yılında son sahibi Ayhan Durgun tarafından kapatılmıştır. 8 yıl aradan sonra 18 Mayıs 2015 tarihinde yeni sahibi Ramazan Köse tarafından yeniden faaliyete geçen Nokta, 2016 yılında çıkarılan OHAL yasası kapsamında kapatılmıştır. (T24, 28 Temmuz 2016).

Nokta bölümünü bitirmeden önce dönemindeki diğer yayımlardan kendisini ayıran iki önemli özelliğini vurgulamak yerinde olacaktır. 1985-1987 arasında en parlak dönemini yaşayan dergi toplumda tabu sayılan konuları gündeme taşıyarak tartışılır hale getirmiştir. Özellikle yaptığı kapaklarla gündemdeki yerini korumayı başaran Nokta'nın diğer öne çıkan özelliği ise Time ve Akis gibi dergilerin 'yılın adamı' veya 'yılın konusu' seçme uygulamasını daha değişik biçimde yapmasıydı. Nokta bunu 'Doruktakiler' ve 'En Zengin Türk' anketleriyle yapıyordu. 1984 yılından sonra yapılan bu uygulamalarda, yılın sonuna doğru okuyucularla bir anket paylaşılıyor ve okuyucuların doldurup geri gönderdiği bu anketlerle o yılın siyaset, iş

dünyası ve sanat-kültür gibi konularında en başarılı kişileri belirleniyordu. Yukarıda vurgulanan özellikler ile birlikte dergicilik alanındaki birçok ilke imza atması nedeniyle Nokta dergisi özellikle 1980'li yılların önemli duraklarından birisi olarak göze çarpmaktadır.

2.3.2.10. Yeni Gündem

İletişim Yayınları tarafından 1984 yılında ilk kez çıkarıldığında demokratlar için 'görüş açıklayacak, düşünce geliştirecek ve bilgi üretecek' bir platform kimliğinde olan *Yeni Gündem*, başlarda 15 günlük periyotlarla yayımlanmış ve daha sonra haberlere ağırlık vererek 10-16 Mart 1986 tarihinden itibaren haftalık haber dergisine dönüşmüştür (Özcan, 1996, s. 82). Haftalık haber dergisine dönüşmeden önce Yeni Gündem daha çok askeri yönetimin aldığı tavırla toplumda potansiyel olarak yarattığı ama politik düzeyde gerçekleşmeyen parlamenter demokrasi platformunu yayın düzeyinde oluşturma çabasındaydı. Haftalık haber dergisi formatıyla çıktığı 10 Mart 1986 tarihli ilk sayıda yayımlanan 'Mutfaktan' başlıklı sunuş yazısında genel yayın yönetmeni sıfatıyla Murat Belge derginin "*Dönemin sosyalist dergilerinin gelenekselleşmiş bir havası olması ve bazı konuların bu dergilerde işlenmediği, değinilen konuların ise standartlaşmış bir şekilde ele alındığı, Yeni Gündem'inde bu eksikliği gidermek amacıyla çıkarıldığını*" ifade etmiştir (Belge, "Mutfaktan", 10-16 Mart 1986, s. 3).

İlk sayısında "Tövbekâr Ülkücü" başlıklı bir konu ele alan derginin daha sonra işlediği konular arasında '*Gözaltında Kaybolanlar*', '*Aydınlanmamış Cinayetler*', '*Cezaevlerindeki Açlık Grevleri*', '*Kürt Sorunu Gündemde*', '*Köy Korucuları Çıkmazı*', '*Türkiye'de Eşcinsel*', '*Fahişeler Konuşuyor*' gibi ağırlıklı olarak işkence, insan hakları, cezaevleri, cinsellik gibi konuları ele almıştır (Yıldırım, 2006, s. 21). Teknik açıdan Nokta dergisiyle neredeyse aynı kalitede olan Yeni Gündem'in kadrosunda gazeteciliğe Nokta'da başlayan Yazgülü Aydoğan, Tuğrul Eryılmaz gibi tecrübeli isimlerin yanında Nurdan Gürbilek, Kürşat İstanbullu, Muhittin Karkın gibi genç yazarlar da yer alıyordu.

Görsel 31. Yeni Gündem

Yukarıda belirtilen kapak konularından da anlaşılacağı üzere o dönemde toplum için marjinal sayılabilecek konuları gündemine taşıyan Yeni Gündem, o yıllarda özellikle Nokta dergisinin çekingen kaldığı bu konuları daha cesur şekilde irdelemiştir. Yeni Gündem'in bu anlayışı kendisinden sonra çıkan haber dergileri ve gündelik gazeteleri bahsi geçen konulara daha fazla eğilme noktasında etkilemiştir. Bu yönüyle önemli bir işlev üstlenen dergi 1987 yılında yapılan genel seçimlerden sonra bir kez daha biçim değiştirme kararı alarak düşüşe geçmeye başlamıştır. Yeniden bir platform dergisi ya da doğrudan haber dergisi değil, kapitalist yapılanma karşısında bütün solun haberden kopmadan düşünce ve alternatif çözüm üretme çabasının yayım organı olma amacı derginin yeni misyonu olarak belirlenmişti (Özdemir, 1992, s. 101). Ancak yapılan son biçimsel değişikliğin karşılık bulmaması hem tiraj düşüklüğü nedeniyle yaşanan ekonomik sıkıntılar hem de o yıllarda ortaya çıkan *2000'e Doğru* dergisinin sansasyonel yayımlar ile yakaladığı başarı Yeni Gündem'in etkinliğini azaltmış ve dergi 3-9 Ocak 1988 yılında çıkan 96. sayısıyla yayım hayatından çekilmiştir.

2.3.2.11. Haftaya Bakış

1980'li yılların bir diğer haftalık haber dergisi 46 sayısı Milliyet gazetesinin eki olarak çıkarılan ve 47.sayıdan itibaren bağımsız bir dergi özelliği kazanan *Haftaya Bakış* dergisidir. 'Çağdaş Haber Dergisi' sloganıyla 47.sayıdan itibaren 21 sayı daha bu şekilde yayımlanan dergi Yankı'nın 880.sayısında bu dergiyle birleşerek *Haftaya Bakış-Yankı* ismini almıştır. Birleşme sonrası çoğunluğunu Yankı kadrosunun oluşturduğu çalışanlar ve Mehmet Ali Kışlalı yönetiminde Haftaya Bakış, Time ve Newsweek çizgisinde yayınlarına devam etmiştir (Yıldırım, 2006, s. 122). İnsanların her şeyden haberdar olma, karma ekonomi ve demokratik rejim olarak belirlenen yayın ilkeleri ile derginin çıkış gerekçeleri 1971 yılında çıkan Yankı ile aynıdır. Öyle ki Haftaya Bakış'ın 15 yıl önce Yankı'nın çıkarılmasıyla yapılan girişimin 'ikinci ve önemli aşaması' olduğu ilk sayıda açıkça belirtilmiştir (Haftaya Bakış, 19-25 Ekim 1986, s. 3).

Mehmet Ali Kışlalı'nın deyimiyle 'fikir adamı' ve 'gazeteci' iş birliği ile hazırlanan Haftaya Bakış'ın yazı işleri müdürü Can Dündar'dı. Haber merkezinde ise Jale Ersoy, Ayla Ganioğlu, Deniz Dülgerler, Funda Uzunyol, Murat Kışlalı, Muazzez Top, Aslı Gürdal, Ali Berat Meriç gibi isimler yer alıyordu (Özcan, 1996, s. 88). Aslında Haftaya Bakış, Can Dündar'ın söylemiyle "Acaba Yankı daha fazla yaşayabilir mi?" denemesiydi. Ancak Milliyet'in sunduğu teknik olanaklar ve örgütsel yapısıyla bunun mümkün olmayacağı kısa zamanda anlaşılmıştı (Özdemir, 1992, s. 104). Nokta'nın haber dergiciliği noktasında o dönemde yakaladığı başarı rekabet noktasında Haftaya Bakış'a bir şans tanımamıştı. Milliyet'in de desteğini çekmesiyle Haftaya Bakış-Yankı yayımlarına 30 Nisan 1988 yılında son verdi.

Görsel 32. Haftaya Bakış

2.3.2.12. 2000'e Doğru/Yüzyıl

Dönemin etkili haftalık haber dergilerinden birisi de 4 Ocak 1987'de İstanbul'da yayımlanmaya başlayan *2000'e Doğru* dergisidir. Dergi 12 Eylül 1980'e kadar günlük *Aydınlık* gazetesini çıkaran ve bu nedenle 'Aydınlıkçılar' olarak adlandırılan bir grup gazeteci tarafından Doğu Perinçek öncülüğünde yayımlanmıştır. Derginin çıkışı ve çıktıktan sonraki habercilik anlayışı kendisinden önce yayımlanan dergilerden oldukça farklıydı. Özellikle Doğu ve Güneydoğuda terörün yoğunlaşmaya başladığı dönemde bu bölgeyle ilgili yayınları sebebiyle etkinlik kazanan 2000'e Doğru, periyodik ve biçimsel olarak haftalık haber dergisi olmakla birlikte belirli bir düşüncenin yayım organı gibi hareket etmesi nedeniyle de haftalık haber dergisi formuna uymuyordu. Ancak yayımladığı özel haberler ile ilgi çekmeyi başarmıştı (Özdemir, 1992, s. 105).

Dergi çıkmadan önce 1986 yılı Kasım ayında Sistem A.Ş. Genel Müdürü Kâmil Aslantürkoğlu imzasıyla yayımlanan duyuruda 2000'e Doğru'nun amacı ve nitelikleri; "*2000'e Doğru 'özel haber ve yorum dergisi' olacaktır. Amaç, habercilikte günlük gazete haberlerinin tekrarı yerine, Türkiye'deki gelişmeler açısından anlamlı haberleri bulup okuyucuya sunmaktır. Halka seslenmenin ve emekçilere güvenmenin unutulduğu, insanın aşağılara itilip, devletin, değerler hiyerarşisinin tepesine*

oturduğu bir Türkiye'de toplumun tarih sahnesine çıkışına bir basın faaliyetiyle katkıda bulunmak" olarak dile getirilmiştir (İnuğur,1992, s. 501). Belirtilen bu amaç ve ilkeler doğrultusunda yayımlanan ilk sayının künyesinde sahibi Sistem Yayıncılık Tic. ve San. adına Kâmil Aslantürkoğlu, sorumlu yazı işleri müdürü Fatma Yazıcı, haber müdürü Feyza Zileli, sanat ve kültür yönetmeni Cemal Süreya isimleri yer alıyordu. Geniş bir yazar-çizer ve muhabir kadrosu olan derginin genel yayın yönetmeni kadrosu boştu ancak Doğu Perinçek bunu fiili olarak üstlenmiş, Sosyalist Parti'nin genel başkanı olana kadar derginin genel yayın yönetmenliğini sürdürmüş ve daha sonra bu görevi Ferit İlsever'e bırakmıştır (Suiçmez, 2009, s. 53-54). Yayımları nedeniyle 1990 yılına kadar 22 kez toplatma kararı alınan 2000'e Doğru, cesur çıkışları ve sorunları derinlemesine işlemesi nedeniyle bazı tabuların yıkılmasında önemli bir rol oynadı. Satışı 20 binlere çıksa da sürekli toplatmalar, yazarların mahkûmiyet almaları ve basacak basımevi bulunamaması gibi sebeplerden dolayı daha fazla etkin olamadı (Koloğlu, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın, 1992, s. 104).

Görsel 33. 2000'e Doğru

Yayım hayatı boyunca birçok sayıda ceza ve tazminat davasıyla karşılaşan dergi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne ilişkin düzenlemeler kapsamında çıkarılan kanun hükmünde kararnameler sonrasında 1990 yılında kapatılmıştır. Ancak kısa bir

süre sonra aynı kadro, aynı biçim ve içerikle *Yüzyıl* adıyla yayımlanmaya başlamış, 2000'e Doğru'nun tekrar yayımlanmasına izin verildiğinde Yüzyıl kapatılmış ve 2000'e Doğru adıyla dergi 21 Mart 1993 tarihine kadar yayımını sürdürmüştür.

2.3.2.13. Tempo

Haber dergiciliği açısından oldukça verimli olan 1980'lerin sonlarına doğru Hürriyet Grubu tarafından büyük bir reklam kampanyası düzenlenerek 6 Aralık 1987'de *Tempo* adında yeni bir dergi yayımlanmaya başlamıştır. Haftalık haber dergiciliğine biçim ve içerik açısından yeni boyutlar ekleyen Tempo, 1991 yılına kadar Nokta'nın haberciliğine benzer bir yapı sergilemiştir. Sedat Semavi'nin sahibi olduğu Tempo'nun genel yayın yönetmeni Mehmet Y. Yılmaz, yazı işleri müdürü Yetkin İşçen ve Ankara temsilcisi Prof. Dr. Kurthan Fişek'dir. Tempo'nun 6 Aralık 1987 tarihli ilk sayısının Mehmet. Y. Yılmaz imzalı "Sunuş" yazısında Tempo'nun "*Tam anlamıyla çağdaş bir haber dergisi olarak Türkiye için yepyeni sayılacak bir anlayışla*" (Yılmaz M. Y., 6-12 Aralık 1987, s. 13) hazırlandığını söylüyordu. Gerçekten de Yılmaz'ın söylediği gibi Tempo, magazin ögelerini daha öne çıkarması, kısa-çok haber ve yoruma yer vermesi ve biçimsel yönden yeni bir dinamik yapı sergilemesi nedeniyle haber dergiciliğine farklı bir anlayış getiriyordu.

Daha önce değinilen klasik haber dergilerinin ele aldığı konuları işlemesine ve sürekli yayımladığı bölümleri de olmasına rağmen Tempo'da bölümler genellikle diğer haber dergilerinin aksine başlıklarıyla veriliyordu. Örneğin ilk sayılarda işlenen kapak konuları; "*Sosyeteye Kar Yağıyor*", "*Neşter Kemiğe Dayandı*", "*Mafyada Casuslar Savaşı*", "*Tarikatlar Meclis'te*" gibi ilgi çekici başlığa sahip konulardı. Tempo'da sürekli bölümler genellikle *Kapak konusu*, *Foto-röportaj*, *7 gün 7 gece*, *TV* ve *Bulmaca* şeklindeydi. İlerleyen süreçte bu bölümlere *Türkiye*, *Dünya*, *Ekonomi*, *Toplum*, *Haftanın 7 Filmi*, *Sanat*, *Spor*, *Arena*, *Kitap*, *Kaset Dünyası* ve *Satranç* gibi bölümler eklendi (Özcan, 1996, s. 101). Nokta'nın oldukça etkin olduğu bir dönemde yayım hayatına başlayan Tempo, kaliteli kâğıt kullanımı, iyi yazılmış haberler ve fotoğraflar ile yeni bir formülasyon geliştirerek 1990 yıllara kadar Nokta ile rekabetini sürdürmüş ardından Nokta'nın yaşadığı düşüş ile birlikte rekabet 90'lı yılların en etkili haber dergisi olan Aktüel ile devam etmiştir (Özdemir, 1992, s. 108-109). Aktüel ile

girdiği bu rekabette önce 1991 yılında sayfa sayısını artıran, ebatını büyüten ve logosunu değiştirerek "Yaşadığımız Çağın Temposu" ibaresini ekleyen Tempo, görsel açıdan daha zenginleşen bir içerikle magazine doğru bir yöneliş sergilemiştir. Ayrıca daha önce sık uygulamadığı bir yönteme başvurarak hemen hemen her sayısının kapağına 'çıplak kadın' fotoğrafı koymaya başlamıştır (Özcan, 1996, s. 102).

Görsel 34. Tempo

90'lı yılların ortalarında tirajını yükseltmek adına Hürriyet ve Milliyet gazeteleri üzerinden yürüttüğü reklam kampanyasıyla yeni bir ivme kazanan Tempo ayrıca derginin yanında okuyucularına çeşitli konularda ekler vermeye ve dönemin genel eğilimi olan promosyon da yapmaya başlamıştır. Tempo 2000'li yılların başında yaşanan ekonomik kriz ile birlikte diğer haber dergileri gibi ciddi tiraj problemi yaşamış ve bunu aşmak adına daha önceleri genellikle kapağında kullandığı çıplaklığa dayalı yayım anlayışını derginin tüm içeriğine yaymaya başlamıştır. 2004 yılında derginin genel yayın direktörlüğüne gelen Kerem Çalışkan ile birlikte biçim ve içerikte yeniden önemli değişikliklere gitmiş ve 'daha insan odaklı habercilik' yapmaya başlamıştır. Kendine has bir çizgi taşımaya başlayan Tempo, en sert politik ve toplumsal konuları gündemine alarak toplumda yükselen eğilim ve tartışmaların odak noktalarını kapağına taşımaya çalışan yeni yayımcılık anlayışı benimsemiştir (Yıldırım, 2006, s. 153). Uzun süre bu yayımcılık anlayışıyla yoluna devam eden

Tempo dergisi 2009 yılından itibaren haftalık haber dergisi olmaktan çıkarak yayım hayatını aylık bir yaşam tarzı dergisi olarak sürdürmüştür. 2016 yılında ise yeterli satış rakamlarına ulaşamaması ve bağlı olduğu Doğan Medya Grubu'nun aldığı ekonomik daralma kararı sonrası Tempo dergisi kapatılmıştır (T24, 23 Aralık 2016).

Genel olarak özetlemek gerekirse 1980'li yıllarda yaşanan toplumsal değişimlerin haber dergilerinin yayım politikalarında oldukça belirleyici olduğu görülmektedir. Ayrıca o dönem basında yaşanan tekelleşme eğilimleri ve basına farklı alanlardan sermaye girişi haber dergilerinin yapısı ve biçiminde yaşanan değişimlerin diğer önemli sebebidir. Tabi dönemin öne çıkan unsurlarından birisi olan promosyon savaşlarından da etkilenen haber dergilerini yaşanan bu değişimlerin etkisinde yorumlamak gerekmektedir. 1990'lı yıllarda ise haber dergileri farklı açılımları gündemine almıştır. Kapak haberlerinin ön plana çıktığı, trend yılları olarak anılan bu dönemde haber dergilerinin de bu durumu yakından takip ettiği ve bir anlamda yaşam tarzı haberciliğinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu özellikleri belki de bünyesinde en iyi barındıran dergi ise Nokta dergisi ile büyük bir başarı elde eden Ercan Arıklı'nın başında olduğu Aktüel'dir.

2.3.2.14. Aktüel / Yeni Aktüel / Yeni Aktüel Weekend

Daha önce belirtildiği üzere 1982 yılında Nokta dergisini çıkaran Ercan Arıklı 1989 yılında Nokta ile beraber Gelişim Yayınlarını iş insanı Asil Nadir'e satmış ve buradan ayrıldıktan sonra başarısız bir *Söz* gazetesi ortaklığı yaşadığı Dinç Bilgin ile yeniden anlaşarak *Aktüel* dergisini çıkarmayı amaçlamıştır. Dinç Bilgin'in sahip olduğu Medya Holding bünyesindeki *1 Numara Yayıncılık* adına kurulmuş olan dergi grubuna %40 hisseyle ortak olan Arıklı, Mehmet Yılmaz ile birlikte Aktüel dergisi çıkarma hazırlıklarına başlamıştır. 80'li yılların Nokta'sından daha farklı tarzda düşünülen Aktüel dergisi, dönemin okur taleplerinin gereksinimini karşılamak ve değişen ilgi alanlarını yakalamak adına; "*Nokta gibi nispeten klasik haber peşinde koşan bir dergi yerine yeni eğilimlere, ünlülerle yapılmış söyleşilerle desteklenmiş, fotoğrafların daha ağırlıklı kullanılacağı bir model*" olarak tasarlanmıştır (Uskan, 2005, s. 213-214).

İlk sayısı 11 Temmuz 1991 tarihinde çıkan Aktüel'in dikkat çekici yanı ise yönetici ve muhabirlerinin çoğunun Nokta'nın kuruluş aşamasında yer almış ve başarı yakalamasında önemli rol oynamış kişilerden oluşmasıydı. İmtiyaz sahibi olarak Ercan Arıklı'nın yer aldığı derginin künyesi; Genel Yönetmen: Mehmet Y. Yılmaz, Yayım Koordinatörü: Ahmet Örs, Yazı İşleri Müdürü: Alev Er, Yönetmen Yardımcısı: Gülay Öztürk, Haber Merkezi: Oya Ayman Büber, Emel Armutçu, Ayşe Durukan, Sefa Kaplan, Ertuğrul Balıkçıoğlu, Hürriyet Karadeniz, Hatice Deniz ve Neyyire Özkan isimlerinden oluşuyordu. Derginin ilk sayısında '*Editörden*' başlığıyla Mehmet Y. Yılmaz imzalı yazıda derginin "*Türkiye için uzun sayılabilecek bir hazırlık döneminden ardından*" çıktığı, "*Türk dergiciliğinin en büyük isimlerinin Aktüel için bir araya geldiği*" ve derginin yayın çizgisinin "*aktif, abartmasız, araştırıcı, kaliteli, korkusuz, tarafsız, tartışmacı, eleştirici ve laik*" olacağı belirtilmiştir. Aktüel'in sadece haber ve fotoğraflarıyla değil, yazarlarıyla da farklı bir dergi olacağının altı çizilerek, Güneri Civaoğlu'nun "*Günce*"si aracılığıyla hem Türkiye'de neler olacağından hem de "*toplumun üst katmanlarının dünyasına usta bir gazetecinin rehberliğinde zevkli bir yolculuk*" yapacakları; Prof. Dr. Kurthan Fişek'in "*Ankara'nın nabzını tutup fısıltıları ve kulisleri kendine özgü tarzıyla yazacağı*"; Hıncal Uluç'un ilginç röportaj konuklarıyla okuyucuların ufkunu açacağı söyleniyordu (Aktüel, 11-17 Temmuz 1991, s. 3). İlk sayı kapağında Mehmet Yılmaz'ın direktifiyle dönemin önemli pop starlarından birisi olan Madonna'nın fotoğrafıyla çıkmıştır. Mehmet Yılmaz derginin bundan sonra çıkacak sayılarının birçoğunda kullanılacak 'kadın fotoğrafı' kullanma alışkanlığının nedenini şu şekilde açıklamıştır:

> "*Ercan Bey böyle şeylere alışkın değildi. Derginin kapağına Madonna fotoğrafı kullanma fikrimi söylediğimde Gülay Göktürk ve arkadaşları 'Böyle kimliksiz kapak olur mu?' diye tepki gösterince buna karşı çıktı. Oysa kadın fotoğraflarının tiraj artırdığını o da öteden beri çok iyi biliyordu. Nokta'nın bile birçok kapağında kadın ön plandaydı. Ben de düşündüm ki, 'Madem ki bu kadını buraya koymam gerekiyor o zaman hiçbir özre sığınmadan doğrudan koyarım'. Derginin kapağındaki o resmin bir tek amacı var. Beni al…demesi*" (Uskan, 2005, s. 213).

Görsel 35. Aktüel

Aktüel'in haftalık haber dergiciliğine getirdiği bu *derginin kapağına yüklenen işlev ve kapağın sunuş biçimi* tiraja yönelik bir hamle olarak görünüyordu. İçerideki haberler ile ilişkisi olmayan bu kapak kullanımının amacı dergiyi daha cazip hale getirmek olarak düşünülebilir. Ancak Aktüel'in haftalık haber dergiciliğine olan katkıları bununla sınırlı değildi. Kaliteli kâğıt kullanımı ve alışılmadık mizanpaj yapısıyla dergi toplumun gündemine yeni bir şeyler eklemek arzusuyla yola çıkmıştı. Bu arzunun göstergesi olarak Aktüel perşembe günleri piyasaya çıkıyordu. Bu bugüne kadar haber dergisi okuyucularının alışık olmadığı bir durumdu. Genellikle pazartesi günleri çıkan haftalık haber dergilerine karşın sadece Nokta dergisi bu alışkanlığı kırarak pazar günleri çıkmaya başlamıştı. Aktüel ise kendi gündemini kendi yaratıyor iddiasının tutarlı olması için perşembe günleri yayımlanıyordu (Özdemir, 1992, s. 111).

Kendisinden önceki haftalık haber dergilerine benzer şekilde bölüm başlıklarına yer veren dergi, bu bölümlere klasik anlayıştan farklı olarak '*Editörden*', '*Flaş*', '*Zoom*' gibi isimler vermişti. İlk sayısından itibaren gündeme farklı konuları taşıması ile Aktüel oldukça ilgi çekmişti. "*Türk Kürt İlişkisinin İktisadi Cephesi-Kürdistan Türkiye'yi Sömürüyor*", "*İstiklal Caddesinden Gece Geçmeyince Beyoğlu'nda Dayak Mangaları*", "*Lanetli Hastalıkta Onuncu Yıl Müjdesi-AİDS'te*

Aşıya Çeyrek Var", "*New York'u Boyayan Türk*", "*Kuzey Denizi'nin Süper Starı Karadeniz'de Hamsiyle Tanıştı*", "*Podyumdaki Funny Girl*", "*Rıza Nur'un Yasaklanan Anıları- Muhalefet Liderini Atatürk Öldürttü*" vb. gibi birçok gündem yaratan konuyu işleyen dergi, Tempo ile girdiği rekabette önemli başarılar elde etti (Özcan, 1996, s. 113). Ancak ilk sayısından itibaren bazı örnekleri yukarıda verilen konularla büyük ilgi gören Aktüel özellikle Kürtlerle ilgili yazıları ve Rıza Nur ile ilgili haberi nedeniyle ciddi eleştirilere uğradı. Mehmet Y. Yılmaz derginin 4.sayısındaki yazısında bu tartışmalara ve eleştirilere değinmişti. 1960'dan sonra doğan gençler ile ilgili yapılan bir araştırmada gençlerin "*Demirkırat*" belgeseli ve yapılan tartışmalardan sonra, kendilerine bir zamanlar öğretilenler ile gerçekler arasında farklar olduğunu söylediklerini belirtmiş ve "*Artık bu gençlere 12 Mart'ı, 12 Eylül'ü yutturmak mümkün değil; geçmişimizle hesaplaşıp geleceğe daha emin adımlarla yürümemiz gerekiyor*" sözleriyle durumu değerlendirmiştir. Yılmaz yazısının devamında ise yapılan eleştirilere cevap olarak Aktüel'in yayım politikasını şu şekilde dile getirmiştir; "*Aktüel'in yayım politikasının temelini işte bu görüş oluşturuyor. Onun için Rıza Nur'u da Aktüel sayfalarında bulacaksınız, Yılmaz Güney'i satanları da… Aktüel bu ve benzeri her türlü konunun özgürce tartışılıp aydınlatılacağı bir platform oldu ve olmaya devam edecek*" (Aktüel, 1-7 Ağustos 1991, s. 3).

Aktüel'in o dönem dikkat çeken bir başka özelliği de derginin ilk çıkışında vurguladığı 'değişimcilik' prensibinin gereği olarak teknolojideki son gelişmeleri takip ederek ondan yararlanmaktı. Bu durumun en net örneği ise derginin 1995 yılında uluslararası bilgisayar ağı Internet'e bağlanan ilk Türk yayım organı olmasıydı (Çoban, 2006, s. 16)[17]. Böylece, dünyanın dört bir tarafındaki 30 milyon Internet abonesi dergi henüz piyasaya çıkmadan bilgisayarları aracılığıyla Aktüel'e ulaşma olanağı buluyordu. Dergi bu ayrıcalığını logosunun altına "Internet'e Bağlanan İlk Türk Yayın Organı" ibaresi ile sergiliyordu. Ayrıca 1995 yılı sonlarına Londra merkezli *International Press Directory* Aktüel'i "*en iyi kitle dergisi*" seçerek ödüllendirmişti. Dergi bu haberi 14-20 Aralık 1995 tarihli sayısında "*Aktüel, Dünyada*

[17] Bahsi geçen bilgi çalışma kapsamında görüşülen ve uzun yıllar Aktüel dergisinde çalışmış Mine Akverdi Denktaş tarafından doğrulanmıştır. Aktüel bu anlamda yayınlarını internet ortamına aktaran Türkiye'deki ilk yayın kuruluşudur.

da 1 Numara" başlığıyla geniş bir şekilde okuyucularıyla paylaştı (Özcan, 1996, s. 114).

2000'li yıllara gelindiğinde ise Dinç Bilgin'in sahibi olduğu Etibank'ın içinin boşaltılması nedeniyle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile ardından TMSF tarafından el konulması grubun sahip olduğu basın organlarının Ciner Grubuna geçmesine ortam hazırlamıştır. Yaşanan kriz ortamında birçok el değiştirmenin yaşandığı medya sektöründe Turgay Ciner ATV, BBD, ve 1 Numara Yayıncılık'ın yüzde elli hissesini devralmıştır (Uskan, "Güle Güle Bebeğim" Hayatın Pimini Çeken Adam: Ercan Arıklı, 2005, s. 248). Ciner Grubunun sahipliğine geçen Aktüel 2004 yılından itibaren biçim ve içerikte değişikliğe giderek "*Yeni Aktüel*" ismini almış ve yayın yönetmenliğine Mehmet Tez getirilmiştir. 90'lı yıllara göre Ahmet Altan, Harun Tekin, Şahin Ertem, Mehmet Ali Kılıçbay ve Ahmet Ilgaz gibi daha genç yazarlarla yayımına devam eden Aktüel dergisi, yaşanan düşük tiraj nedeniyle diğer haber dergileri gibi ek olarak promosyon ürünleri vermeye başlamıştır. 2005 yılının ilk haftasında DVD ve üç boyutlu gözlük promosyonu veren Tempo'ya karşı Prof. Dr. Mehmet Öz'ün *Kanserle Savaş* VCD'ni veren Yeni Aktüel, Tempo'yu geçerek daha çok abonelik sistemiyle okurlarına ulaşan Aksiyon dergisinin ardından ikinci sırayı almıştır (MedyaTava, 2012).

19 Temmuz 2005'ten itibaren yeni bir döneme başlangıç yapan Yeni Aktüel, editörlüğe Alper Görmüş'ü getirmiştir. Fiyatını 3 YTL'den 1 YTL'ye indirip içerikte değişikliğe giden derginin o dönemde yaşadığı değişimi Görmüş şu şekilde ifade etmiştir: "*Aktüel ilk çıktığı zaman, Nokta'nın topluma cesaretle baktığı kıyaslanacak şekilde cesur bir tutum sergiledi. Sorular sordu. Aykırı bir tutum sergiledi. Çok sattı. 1990'ların sonuna kadar iyi kötü gitti. Ancak toplumda bu tip dergilere karşı bir şey birikti. Özellikle kapakta kullanılan müstehcenlik gittikçe utanılır bir hal almaya başladı. Artık içerik gittikçe zayıfladı, geyik muhabbeti yapan içi boş dergiler olmaya başladı. Okur bu durumu kendi zekasına hakaret saydı ve haber dergisi almamaya başladı. Sanırım o dönem hepimiz okur profilini yanlış okuduk. Zannettik ki, zannettiler ki bu dergiler eğlence olsun hoşça vakit geçirilsin diye dizayn edildi. Ancak ciddi dergi okumak, bir şeyler öğrenmek isteyen okur kitlesini unuttuk*" (Görmüş, 2005).

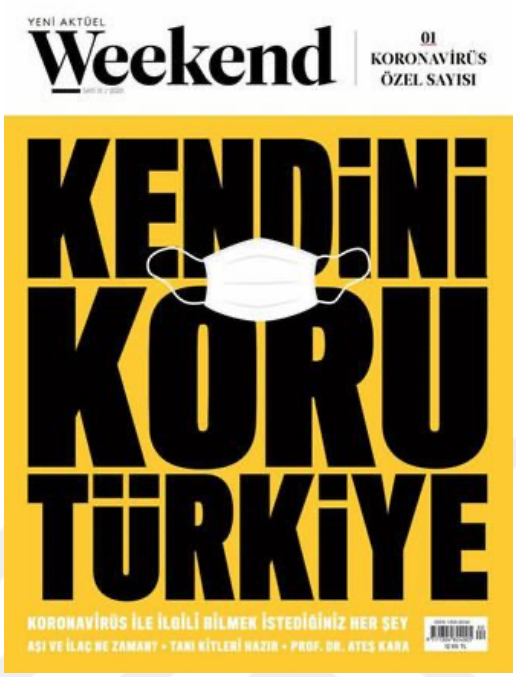

Görsel 36. Yeni Aktüel

Gerçekten de 2005 yılının yaz aylarında değişim kararı alan Yeni Aktüel dergisi Mehmet Demirel, Alev Er, Alper Görmüş ve Mehmet Tez'in başını çektiği ekiple yeni bir dergicilik anlayışına geçmek için 21-28 Temmuz haftasında çıkan sayıya birinci sayı numarası verilmiş ve 1 YTL olarak satışa çıkarılmıştır. Eski yazarların yanına yeni yayın döneminde Yeni Şafak yazarlarından Kürşat Bumin'in gündelik hayatta karşılaşılan sorunlar hakkında okuyucularla mektuplaşarak cevap vereceği bir köşe, Kemal Sayar'ın farklı konulara ilişkin yazıları ve Zaman gazetesi yazarı Nihal Bengisu Karaca'nın '*Okkalı Virgül*' köşesinde sinema eleştirilerine yer verilmeye başlanmıştır (Yeni Aktüel, 11-17 Ekim 2005). Ancak Görmüş 8. sayıda kapaktan verilen "*Ermeni Patriğiyle Diyanet İşleri Başkanı Lütfi Doğan Kardeşti*" haberinin doğru olmaması nedeniyle 9. sayıda okuyucudan özür dileyerek editörlükten ayrılmış yerine ise Selçuk Tepeli getirilmiştir (Yıldırım, 2006, s. 145).

Ocak 2007'de borçları nedeniyle TMSF'nin Merkez Medya Grubu'nun yönetimine el koyması ve Aralık 2007'de ihale ile Ahmet Çalık'ın yönetimindeki Turkuvaz A.Ş.'ye satılması ile birlikte yayımlarında çeşitli aralıklarla duraksama yaşayan Yeni Aktüel, 2013 yılında Orhan Cemal Kalyoncu'nun Turkuvaz Medya Grubunu satın almasıyla yeni bir döneme girmiş ancak yayım hayatına periyodik olarak devam edememiştir. Ancak aradan geçen uzun sürenin ardından dergi yeni

yüzü, biçimi ve yapısıyla Nisan 2020 tarihinde "*Yeni Aktüel Weekend*" adıyla okuyucularına yeniden merhaba demiştir (Sabah, 2020).

Görsel 37. Yeni Aktüel Weekend

2.3.2.15. Aksiyon

12 Eylül 1980'den sonra '*İslamcı Basın*' büyük bir gelişme göstermiş ve İslamcılar tarafından 90'lı yılların başında haftalık haber dergisi çıkarma çabaları başlamıştır. Bu hareketin ilk örnekleri olan *Cuma* ve *Yörünge* dergileri hem haber vermekten ziyade düşünsel yazıların fazlalığı hem de sadece İslamcı çevrelerle sınırlı kalmasından dolayı fazla etkinlik gösterememiştir. Bu iki derginin yayımlandığı sırada daha önce aylık olarak çıkan *İzlenim* dergisi ise 1994 Şubat'ında haftalık haber dergisine dönüştürülmüş ancak haberden çok yoruma verdiği ağırlık nedeniyle düşünce dergisi kimliğinden kurtulamayarak kısa süre sonra yeniden aylık formatına dönmüştür (Akyol H. , Temmuz-Ağustos 1995, s. 5). İslamcıların bahsedilen girişimleri 1994 yılında "*Aksiyon*" un yayımlanmasıyla yeni bir boyut kazanmış ve daha önce yapılan sınırlı veya kapalı olarak adlandırılabilecek yayım anlayışı aşılarak genel okuyucuya seslenilmeye başlanmıştır. 6 aylık bir hazırlık aşamasından sonra Aksiyon, *Zaman* gazetesinin desteğiyle 10 Aralık 1994 tarihinde Feza Gazetecilik A.Ş. tarafından yayımlanmaya başlamıştır. Ancak bu noktada altı çizilmesi gereken konu

ise derginin yakaladığı başarının en önemli nedeninin Zaman gazetesinin personel ve teknik olanaklarından yararlanması olduğudur (Özcan, 1996, s. 121).

Görsel 38. Aksiyon

"*Adam gibi haber dergisi çıkarmak ve yorumu genellikle okuyucuya bırakmak*" ana fikriyle yola çıkılan Aksiyon' un nasıl bir dergi olacağı da "*Dinamik, canlı bir dergi olacağız. Tiraj uğruna toplumda var olan kavgayı körüklemek gibi bir niyetimiz yok. Her kesimle iyi diyalog kurarak insanların birbirlerini anlamasını sağlayacağız. Aleyhimize bile olsa haberi kaynağından alacak ve karşı tarafa söz hakkı vereceğiz. Halkın dilini konuşan, sansasyona prim vermeyen, karalamayan, etnik ve dini konularda saygılı bir dergi peşindeyiz. Tartışacak ancak kavga etmeyeceğiz*" şeklinde açıklanmıştı (Suiçmez, 2009, s. 58). Bu düşünceler doğrultusunda genel yayın müdürlüğünü Mustafa Sungurlu'nun yaptığı derginin ilk sayılarında Yeni Şafak gazetesi yazarı Fehmi Koru, Taha Kıvanç takma adıyla yazılar yazmıştır. Ahmet Davutoğlu 'eksen', Beşir Ayvazoğlu ise 'yakın plan' başlıklı yazılarıyla derginin sürekli yazarları olmuşlardır (Aksiyon, Aralık 1994). Kapağında işlediği değişik ve ilginç konularla bir anda önemli bir satış rakamına ulaşan Aksiyon, bazı haberleri ile de gündemi belirleyerek diğer yayım organlarına kaynaklık etti. Deniz Kuvvetlerinde yolsuzluk yapıldığına dair haber ile Nazım Hikmet'in kapak konusu yapıldığı "Vatan Millet Nazım" haberi örneklerin başındadır. Ayrıca Hasan Kaçan'ın yayımladığı "üç

kanallı uzaktan kumanda" mizah haberini, Hürriyet gazetesinin 23 Eylül 1995 tarihli sayısında "Özel TV'ler için Dinci Kumanda" başlığıyla vermesi günlerce Hürriyet'in haberciliğine dair yapılan tartışmaları beraberinde getirmiştir (Özcan, 1996, s. 123).

Aksiyon'un dönemin diğer haber dergilerinden ayrılan özelliklerinden belki de en öne çıkanı ise yayımladığı hiçbir sayısında kapak kızı kullanmamasıdır. Aktüel, Tempo gibi popüler dergi haberciliğini benimseyen rakiplerinin aksine Aksiyon, kapak kızı yerine kapak konusunu destekleyen fotoğraf, grafik ve illüstrasyon kullanmayı tercih etmiştir. Derginin içeriğinde, ekonomi, sağlık, siyaset, aktüalite gibi konuların yanı sıra magazin konuları da işlenerek bir haber dergisinde olması gereken tüm bölümlerin yer almasına özen gösterilmiştir (Yıldırım, 2006, s. 149). Tabi Aksiyon'un benimsediği bu anlayışla yakaladığı istikrarlı başarı özellikle insanların görsellere bakarak dergi aldığı düşüncesiyle hareket eden dönemin diğer haber dergilerinin yayımcılık anlayışını tartışmalı hale getirmiştir. Tirajının önemli bir bölümünü abonelik sistemiyle elde eden Aksiyon'un istikrarlı çizgisi 2003 yılına kadar sürmüş ve dergi bu tarihte içerik ile biçimsel açıdan bazı değişikliklere giderek insan hikayelerine ağırlık vermeye başlamıştır. Aktarmacı gazetecilik yerine saha çalışmalarına dayalı haberciliği tercih ederek siyasetten ekonomiye, kültür sanattan toplumsal olaylara kadar birçok konuyu yorum ile harmanlayarak okuyucularına veren Aksiyon, dönemin diğer haber dergilerinin magazin alanına ağırlık vermesi nedeniyle haftalık haber yorum dergisi formatına uyan tek dergi olarak yayımlarına devam etmiştir. Uzun süre çerçevesini kendi çizdiği yayımcılık anlayışla dergicilik hayatına devam eden Aksiyon, 2016 yılında gerçekleşen askeri darbe girişimi sonrasında çıkartılan OHAL yasası kapsamında kapatılmıştır (T24, 28 Temmuz 2016).

Aslında 1990'lı yıllar basında tekelleşmenin oldukça yoğun yaşandığı ve basının saygınlığının azaldığı bir dönem olmuştur. Basın dışı sermayenin sektöre girişi ile köklü yapısal değişikliklerin yaşandığı bu dönem aynı zamanda hem ansiklopedi hem de promosyon savaşlarına sahne olmuştur. Tiraj artırmaya yönelik yapılan bu promosyon uygulaması özellikle 1995'den sonra dozunu artırmış ancak ana işlevi haber vermek olan basının bu işlevi ikinci plana atması saygınlık ve güvenilirlilik tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Ekonomik gelişmelerin yaşandığı bu dönemde çok sayıda haftalık ekonomi dergisi yayımlanmış ve bu dergilerde özellikle piyasadaki güncel veriler ile dalgalanmalara dair analizlere yer verilmiştir. Haber dergiciliği

noktasında ise 1980'lerin etkili dergileri olan Nokta, Tempo ve 2000'e Doğru yayım hayatına devam ederken bu gruba yukarıda bahsedilen Aktüel ve Aksiyon dergileri katılmıştır. Bununla birlikte göze çarpan unsurlardan birisi de "İslamcı" basın olarak adlandırılan ve oldukça kapalı bir yayım politikası izleyen bazı yayımlarında yine bu dönemde boy göstermesidir. *Mesaj*, *Cuma*, *Yörünge*, *İzlenim* gibi dergiler belirli bir hedef kitleye haber verme işlevinden çok düşün dergisi şeklinde yayımlar yaparak etkin olmaya çalışmışlardır. Dönemin öne çıkan diğer dergileri ise sosyalist düşüncenin yayım organı olarak dikkat çeken *Aydınlık*, daha marjinal kesimlere hitap eden *Expres* ve Birleşik Sosyalist Parti kadrolarında yer alan bir grup gazeteci tarafından "solun ortak kürsüsü" sloganıyla yola çıkan *Söz* dergisidir. Bu dergiler haftalık haber dergisi formatından çok düşün-yorum dergileri olarak belirli bir hedef kitleye hitap etmişlerdir. Ayrıca bu dergiler tabloid yapılarıyla bugüne dek standart boy yayımlanan dergileri de etkileyerek dergiciliğe biçimsel olarak yeni bir yönelim getirmişlerdir.

2000'li yıllarda ise özellikle 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ile birlikte ekonomide yaşanan küçülmeler basın sektörünü de etkilemiş ve bir daralma yaşanmıştır. Birçok medya kuruluşunun TMSF'ye devredilmesi ve yapılan ihaleler ile mülkiyetin el değiştirmesi dengeleri sarsmıştır. Dergiciliği de etkileyen bu değişimler haber dergilerinin yanına bilim, gezi, doğa, şehir, teknoloji ve magazin konularını işleyen farklı dergileri eklemiştir. Haber dergiciliğinde ise Tempo, Aktüel, Aksiyon yayım hayatına devam ederken bu dergilere Ercan Arıklı'nın *Haftalık* dergisi ile Ciner Medya Grubu bünyesinde çıkan *Newsweek Türkiye* eklenmiştir.

Vatan Dergi Grubu koordinatörü Ercan Arıklı tarafından Amerika'nın ünlü dergisi *People* dergisinin çizgisi örnek alınarak 17 Nisan 2003 günü yayımlanmaya başlayan Haftalık dergisi, People dergisinin magazin odağından ziyade insan ve insan öykülerine, siyasete ve toplumsal olaylara ağırlık vermeyi tercih etmiştir (Uskan, "Güle Güle Bebeğim" Hayatın Pimini Çeken Adam: Ercan Arıklı, 2005, s. 273). Çıkışıyla birlikte rakipleri olan Tempo ve Aktüel'in satış rakamlarının dört katı tiraj yakalamayı başaran Haftalık, Ercan Arıklı'nın 3 Haziran 2003 tarihinde yaşadığı kaza sonucu hayatını kaybetmesiyle (Hürriyet, Gazeteci Ercan Arıklı vefat etti, 2006) bocalamış ve tirajlarında düşüş yaşamaya başlamıştır. Tirajını artırmak için rakipleri gibi promosyon vermeye başlayan dergi aynı zamanda içerik değişikliğine de gitmiştir.

Rakipleriyle eş zamanlı olarak 2005 yılında fiyatını düşüren Haftalık, Tempo'nun "İslam'da seks", "Türbanlı porno", "Köle pazarı" gibi İslam ve pornografi merkezli kapaklar çıkararak yüksek tirajlara ulaşmasından etkilenmiş ve aynı tarz haberciliği taklit ederek "Liseli pornocular", "Liseli kız çeteleri", "Webcam'de soyunan liseliler" gibi cinselliği öne çıkaran kapak haberlere ağırlık vermeye başlamıştır (Aktan, 2006). Ancak dergilerin birbirine benzer konuları işlemesi ve bir farklılık ortaya koyamaması çeşitli eleştiriler alınca Haftalık aynı Tempo ve Aktüel'de olduğu gibi ulaşılmayana ulaşan ve siyasi tansiyonun takipçisi olan bir haber dergisi olma iddialarıyla yeni bir başlangıç yapmıştır. Ancak bu iddialarını çok fazla devam ettiremeyen Haftalık önce Vatan gazetesinin 'Pazar eki' olarak verilmesi kararıyla haftalık haber dergisi formatını kaybetmiş ve çok geçmeden 2007 tarihinde kapanmıştır (MediaCat, 2007).

2008 yılında ise New York merkezli Newsweek dergisinin uluslararası yayılma politikalarının bir yansıması olarak Türkiye'de Ciner Medya Grubu ortaklığı ile "Newsweek Türkiye" yayım hayatına başlamıştır. İlk sayısı 27 Ekim 2008 tarihinde çıkan ve editörlüğünü Selçuk Tepeli'nin yaptığı Newsweek Türkiye, dünyada ve Türkiye'de olayları, ticareti, bilimi, teknolojiyi, insanı, sanatı ve eğlenceyi kapsayan geniş konu yelpazesini küresel bir perspektifle verme amacıyla yayım hayatına başlamıştır. Derginin editörü Selçuk Tepeli kısa, doyurucu ve anlaşılır yazılarla kısıtlı zamanlarında okurların en efektif bilgiyi alacaklarını söyleyerek Newsweek Türkiye'nin, klişelerden uzak habercilik anlayışı ve zengin içeriği ile okuyucuların hiçbir yerde okuyamayacağı yazarların görüş ve analizlerine ulaşma şansı elde edeceklerini belirtmiştir (Alp, 2008). Diğer haber dergilerine göre uygun fiyatıyla büyük bir ilgiyle karşılaşan dergi kısa süre içinde sektörün öncüsü olan Yeni Aktüel'den tiraj bayrağını devralmıştır (HaberTürk, 2008). Kaliteli ve özenli haberciliği ile uzun süre yayımlarına devam eden Newsweek Türkiye özellikle fiyat politikası ile başarılı tiraj rakamını istikrarlı bir şekilde sürdürmüş ancak 2010 yılının sonlarına doğru yaşadığı düşüş trendi ile birlikte Ciner Medya Grubu tarafından 5 Ocak 2011 tarihinde yayım hayatına son verilmiştir.

Özetlemek gerekirse 20. yüzyılın yarattığı toplumsal şartlar nedeniyle insanların yaşadığı 'zaman kıtlığı' Batı'da haber dergiciliğinin ortaya çıkmasının en önemli etkeni olarak nitelendirilmektedir. Haberleri kısa, öz ve yorumlanmış şekilde sunan haftalık haber dergileri 20. yüzyıl insanının ilgisini çekmiş ve gazeteler için

önemli bir alternatif olmaya başlamıştır. Bu nedenle de *Time*'ın 1923 yılında yayım hayatına başlamasından sonra aynı formülü kullanan dergiler dünyanın dört bir tarafında yayımlanmaya başlayarak büyük başarılar kazanmıştır. Temel prensipleri bir haftanın tüm önemli olay ve gelişmelerini bir bütün içinde kısa ve anlaşılır olarak vermek olan haber dergileri ilerleyen süreçte kendi dosya haberlerini yaparak gündem belirleme anlayışına geçmiştir. Hedef kitlelerine taze haber verememe dezavantajını haberlere yorum katarak aşmaya çalışan haber dergileri zamanla farklı alanlara ayrılmış ve bu durum sansasyonel habercilik olarak adlandırılan hikâyenin ön planda olduğu, senaryolaşmış metinlerin kullanıldığı ve sürükleyici anlatımın tercih edildiği formatı beraberinde getirmiştir. Gündem oluşturmaya dayalı bu habercilik anlayışı aynı zamanda haber dergilerini klasik ve sansasyonel olarak da ikiye ayırmıştır. Dünyadaki bu gelişimine paralel olarak Türkiye'de ise haber dergiciliği 1954 yılında Akis ile başlamıştır. Ancak hem biçim hem de içerik olarak Time'ı örnek alsa da ortaya çıkış ve yayımını sürdürme nedeni açısından farklı özellikler taşımıştır. Zaten genel olarak Türkiye'de yayımlanmış birçok haber dergisinin dünyada öne çıkan *Time*, *Newsweek* veya *People* gibi dergileri biçimsel olarak örnek alması yadsınamaz bir gerçektir. Bu anlamda bir özgünlükten söz edilemese de tarihsel sürece bakıldığında ülkenin 1960, 1971 ve 1980 yıllarında yaşadığı sıkıntılı dönemlere paralel olarak ortaya çıkan farklı haber dergilerinin toplumun ve siyasi ortamın sözcüsü konumunda olduğu görülmektedir. 1954 yılında *Akis* ile başlayan serüven 1980'lere kadar yukarıda belirtilen klasik haber dergiciliği anlayışında yayımlanan dergilerin hakimiyetinde geçmiş ancak özellikle 1980'deki askeri darbe sonrası yaşanan kültürel ve toplumsal değişimlere paralel olarak haber dergileri de daha sansasyonel haberciliğe doğru bir kabuk değişimi yaşamışlardır. Basının aynı dönem tanıştığı holdingleşme sürecinden haber dergileri de nasibini almış ve amaç edinilen tiraj kaygısı dergilerin içerik seçimlerinde etkili olmuştur. İçerikten çok görselliğin ön planda olduğu ve kapak savaşlarının yaşandığı bu süreçte haber dergileri gittikçe etkisini yitirmiş ve yaşanan dönüşüm sürecine ayak uyduramamıştır. Günümüzdeki duruma bakıldığında ise özellikle 2010'lu yıllar itibari ile gazeteler için önemli bir alternatif kabul edilen haber dergilerinden verili olarak söz etmek oldukça zordur. 2009 yılında haftalık haber dergiciliği formatından aylık yaşam tarzı dergiciliğine geçen *Tempo*'nun 2016 yılında yayım hayatı sona ermiştir. Uzun yıllar haftalık haber dergiciliği ekolünün önemli

temsilcilerinden birisi olan *Aksiyon* dergisi de 2016 yılında alınan OHAL kararları kapsamında kapatılmıştır. Bu anlamda içinde bulunduğumuz dönemde basılı olarak yayımlanan tek haftalık haber dergisi, uzun yıllar verdiği aradan sonra Nisan 2020'de yeniden okuyucularına merhaba diyen *Yeni Aktüel Weekend* olarak görünmektedir.

Ancak Yeni Aktüel Weekend yayım hayatına yeniden başladığı süreç herhangi bir sayı çıkarmamıştır. Dolayısıyla günümüzde istikrarlı bir şekilde yayımlanan bir haber dergisi görülmemektedir. Genel olarak dergicilik sektörü faaliyetlerini basılı olarak sürdürse de yoğunluk dijitale kaymıştır. Nitekim geçen süre içerisinde daha fazla ilgi ve güç kaybına uğrayan dergilerin varlıklarını sürdürebilmeleri için dijitale uyum sağlamaları yadsınamaz bir gerçektir. İnternetin yaklaşık 30 yıldır süregelen yoğun kullanımı, özellikle dijital ortamın içinde büyümüş olan kuşakların okuma alışkanlıklarını etkilemiş ve basılı dergileri ilgi merkezinin dışına itmiştir. Öyle ki bahsi geçen durum Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)'nun yayınladığı raporda[18] da açıkça ortaya konulmuştur. Söz konusu rapora göre Türkiye'de 2021 yılında basılı gazete ve dergilerin sayısında % 6 azalma olmuştur. Toplamda 4 bin 460 yayımın % 53,6'sını dergiler oluşturmuş ve bu yayımların tirajlarında ise % 7,2 azalma görülmüştür.

Öte yandan günümüzde faaliyetlerini sürdürmeyi başaran dergilerin özel ilgi alanlarına yönelik bir yayım stratejisi geliştirdiği gözlemlenmektedir. Doğan Burda, Group Medya, Turkuaz Medya ve Albayrak Dergi gruplarının hâkim olduğu sektörde dergiler tüketici, kurumsal, sektörel, bilimsel ve marjinal dergiler olarak sınıflanmaktadır. *D-Mags*, *Magzter* ve Turkcell'in *Dergilik* uygulaması ise basılı dergilerin bir araya getirildiği dijital dergi platformları olarak faaliyet göstermektedir. Bu platformlarda basılı dergilerin dijital versiyonlarına ücret ödenerek ulaşılabilmektedir.

Dünyadaki çoğu örneğinin halen yayımlandığı veya yaşanan dijital dönüşüme ayak uydurduğu günümüzde Türkiye'de birçok gazetecinin yetişmesinde önemli bir okul görevi gören haber dergilerinin kaybolması veya dijitalleşme sürecine neden adapte olamadığı bu çalışmanın ana sorunsallardan birisi olarak dikkat çekmektedir.

[18] https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya-ve-Uluslararasi-Standart-Kitap-Numarasi-Istatistikleri-2021-45833

Bu sorunsal ile birlikte ilk çıktığı 1954 yılından 1980'lere kadar basın-demokrasi ilişkisinin önemli parçalarından birisi olan haber dergilerinin 1980'li yıllar ile sonrasında yaşanan toplumsal ve ekonomik değişimden etkilenerek sansasyonel haberciliğe geçiş süreci önemli kırılma anlarından birisidir. Hem içerik hem de yapısal anlamda köklü değişikliklerin yaşandığı bu süreci irdelemek haber dergilerinin günümüzdeki durumunu değerlendirmek açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda bir sonraki bölümde kırılmanın yaşandığı 1980'li yıllar ve sonrasında Türkiye'de medyanın yaşadığı dönüşüm süreci haber dergiciliği özelinde incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1980 SONRASI TÜRKİYE'DE MEDYANIN DÖNÜŞÜMÜ VE HABER DERGİCİLİĞİ

1980'li yıllar Türkiye tarihinde siyasi, ekonomik, kültürel ve farklı toplumsal alanların değişimi açısından oldukça önemli bir yere sahip olarak diğer dönemlerden ayrılır. 12 Eylül Darbesi ile siyasal alanda yaşanan değişimi ekonomi alanında neoliberal politikalar izleyince Türk insanı kendisini köklü bir yer kaymasının içinde buldu. Bu aynı zamanda yaşam tarzının da radikal bir şekilde değişeceğinin sinyalleriydi. Uzun süren baskı ortamının ardından özellikle 80'lerin ikinci yarısından itibaren o zamana kadar mahrem kabul edilen birçok alan artık birer kamu meselesi olarak ele alındı ve hem toplumu değiştiren hem de bu değişimin kendisinden oldukça etkilenen kurumlardan birisi de basın oldu. Öyle ki Durna'nın da (2016) belirttiği gibi 80'li yıllarla birlikte endüstrileşmeye başlayan basın Bourdieu'nun alanın oluşumu için vurguladığı özerklik, karşıtlıkların yaratılması ve simgesel sermayenin oluşumu aşamalarını geçerek bir *alan* halini almış ve mesleğin tanımı yeniden yapılmaya başlanmıştır. Magazinleşmenin yavaş yavaş yoğunlaştığı bu dönemde haber dergileri ise hem içerikleri hem de alandaki fonksiyonları ile birlikte yeni bir biçim kazandı.

Çalışmanın ikinci bölümünde hem dergiciliğin hem de haber dergiciliğinin tarihsel serüveni verilmiş olsa da 1980'li yıllar sonrasında yaşananları gazetecilik alanının bir alt alanı olarak inşa edilen haber dergileri özelinden okumak oldukça önemlidir. Nitekim son bölümde haber dergiciliği alanının failleri olan gazetecilerin konumları, habitusları ve alana kattığı değerler inceleneceğinden bahsi geçen dönemde yaşananlar ile gazeteciler arasındaki ilişkiyi kurmak adına bu bölümde 1980'li yıllar sonrası yaşanan değişim ve dönüşümler haber dergiciliği özelinde detaylandırılacaktır. Bu bağlamda ikinci bölümdeki tarihsel süreçten farklı olarak 1980 sonrası magazinleşme, basın dışı sermayenin alana dahil olması ve 2001 krizinden sonra yaşanan değişim merkeze alınarak haber dergilerinin dönüşümü Bourdieu'nun kavramlarıyla sentezlenerek işlenecektir.

3.1. 1980'li Yılların Siyasal ve Sosyal Ortamı

Türkiye, 1970'li yıllar boyunca çeşitli toplumsal hareketlerin (işçi grevleri, öğrenci ayaklanmaları vb.) yoğun yaşandığı bir dönemden geçerken birçok platformda askeri darbenin her an yapılabileceği beklentisi oluşmaya başlamıştır. Sürecin oluşmasında belki de en büyük etmen ise 1970'lerin ortalarından itibaren ülkeyi etkisine alan ve giderek ağırlaşan toplumsal ve ekonomik sorunlara bu dönem aralığında kurulan hükümetlerin bir çözüm getirememesidir. Çözüm için darbe öncesi Adalet Partisi (AP) hükümetinde Devlet Planlama Teşkilatı Müşavirliğini yürüten Turgut Özal'ın ekonomiyi yeni dünya düzeni olarak adlandırılan neoliberal sisteme entegre etmek amacıyla hazırladığı '24 Ocak Kararları' devalüasyona neden olmuş ve birçok kesim tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Yaşanan ekonomik kriz demokratik rejimin, vatandaşların beklentilerini karşılayabilme kapasitesini ve dolayısıyla meşrutiyetini önemli ölçüde sekteye uğratmış ve o dönem 24 Ocak kararlarının uygulanabilmesinin tek yolunun askeri bir yönetim olabileceği düşünülmüştür (Özgen, 2004, s. 58). Böyle bir ortamda hazırlıklarının 1979 yılının yaz aylarında yapıldığı bilinen ve ülkede radikal değişikliklere neden olacak askeri müdahale 12 Eylül 1980 tarihinde yapılmıştır (Zürcher, 2000, s. 381). Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarından oluşan Milli Güvenlik Konseyi'nin (MGK) ülkenin yönetimini devralmasıyla daha önce belirlenmiş illerde uygulanan sıkıyönetim tüm ülkeye uygulanmaya başlanmıştır. Parlamento dağıtılmış, kabine feshedilmiş, milletvekillerinin dokunulmazlıkları kaldırılmıştır. Tüm yetkileri elinde bulunduran MGK, emekli generallerden oluşan bir kabine kurmuş ve ülke genelinde siyasetçilerden sendikacılara, öğretim üyelerinden gazetecilere birçok kişiyi siyasi terör eylemlerine katıldıkları gerekçesiyle tutuklamaya başlamıştır (Zürcher, 2000, s. 405-407).

Siyasal partilerin faaliyetlerinin durdurulduğu, yeni hukuksal ve siyasal düzenlemelerin yapıldığı süreçten belki de en çok etkilenen kurumlardan birisi de basın olmuştur. Askeri müdahalenin yapıldığı 12 Eylül günü *Aydınlık*, *Demokrat* ve *Hergün* gazeteleri kapatılmış, *Günaydın*, *Güneş*, *Cumhuriyet* ve *Tercüman* gibi gazeteler de farklı zaman aralıklarında kapatılmayla karşı karşıya kalmıştır. Kapatılma ile birlikte yayım yasağı, satış ve dağıtımın durdurulması, toplatma gibi kararlar uygulanmış ve talimatlarla gazete ve dergilere haber yazdırılmıştır (Cemal, 1986, s.

101-110). Ayrıca denetim ve baskıyı üzerinde yoğun şekilde hisseden gazeteler ve haber dergileri bir yandan da siyasi yasaklar nedeniyle en önemli malzemeleri olan iç siyasete dair haberleri yayımlayamadıkları için çıkmaza girmiştir.

Askeri darbe sonrası yürürlükte olan 1961 Anayasasını kaldıran TSK, yeni kurduğu danışma meclisince hazırlanan anayasayı referanduma sunmuş ve yüzde 91 oranıyla kabul edilen 1982 Anayasası ile daha önce siyasi faaliyet yapanlar hariç yeni partilerin kurulmasına izin verilmiştir. Ancak MGK kurulan 12 partiden sadece üçünün 1983 yılında yapılan seçimlere katılmasına izin vermiştir. Emekli Orgeneral Turgut Sunalp'in kurduğu ve askerlerce desteklenen Milliyetçi Demokrasi Partisi, Necdet Calp'in liderliğindeki CHP çizgisine yakın Halkçı Parti ve Turgut Özal'ın başında olduğu Anavatan Partisi (ANAP)'nin girdiği seçimi diğer iki partiye göre nispeten daha demokratik bir görünüm arz eden ANAP kazanmış ve ülkenin yönetimini eline almıştır (Rustow, 1991, s. 17-19). Dikkat çekici olan şey ise Türk siyasi tarihinde herhangi birikimi olmayan bir partinin bu başarıyı yakalamasındaki en önemli nedenin karşısına çıkacak bir alternatif veya muhalefet ile karşılaşmamış olmasıdır. İdeolojik akımların ve çıkar gruplarının ordunun kısıtlaması nedeniyle gidecek başka yerleri olmadığı için katıldığı ANAP kapatılan partilerin en nitelikli unsurlarını bir araya getirmiş ancak devamı olmamıştır. Bir anlamda *"..... Adalet Partisi gibi muhafazakâr, Milli Selamet Partisi gibi gelenekçi, Milliyetçi Hareket Partisi gibi milliyetçi ve hatta Sosyal Demokratlar gibi sosyal adalete inanıyordu*" (Ahmad, 1995, s. 270). Nitekim köylülerin, esnafın, gecekonduda yaşayanların yükselme hırslarının somutlaşmış bir ifadesi olarak Turgut Özal'ın şahsiyetiyle birlikte ANAP, 1980'li yıllara damga vurmuştur (Zürcher, 2000, s. 412).

Özal'ın döneme adını yazdıran icraatı ise 24 Ocak kararlarıdır. Bu kararlar ile Türkiye ani şekilde ekonomik sistemini devletçilikten liberalizme kaydırmış ve toplum oldukça hazırlıksız olduğu bu dönüşüme uyum sağlamaya çalışmıştır. Ekonomik sorunun gündemin ilk sırasına yerleştiği bu yıllarda bir nevi zoraki adaptasyon süreci yaşayan toplumda değer yargıları birbirine girmiştir. Faydacılık felsefesine dayanan yeni toplumsal ilişki modelinde bireylerin en fazla faydayı elde etmek için yarıştıkları bir ortam ortaya çıkmıştır (İnsel, 1990, s. 199). Tüketim seçenekleri ve niteliklerinin hızla arttığı dönemde sınıfsal ayrımlar derinleşmeye başlamış ve özellikle insanlara amaçlarına ulaşmanın tek yolunun tüketimden geçtiği anlayışı benimsetilmiştir. Belki

de bu yıllara damgasını vuran şey ise özel hayatın pozitif önermelerle tanımlanması, temsil edilebilir bir alana dönüşmesi ve açıkça konuşulabilir bir nesneye dönüşmesidir. Hayat biçimlerinin sınıflandırılmaya başlandığı 80'lerde bir nevi modern hayat çeşitli imgeler ve görüntüler ile kuşatılmaya başlanmıştır (Gürbilek, 2001, s. 54).

24 Ocak kararları sonrasında gazete kağıdına olan sübvansiyonların kaldırılması Türk basınında mali sorunların başlamasına neden olmuştur. Yeni ekonomi politikalarından etkilenen basında daha önce var olan geleneksel sahiplik yapısı, yerini getirilen düzenin ortaya çıkardığı yeni sermayederlere bırakmıştır. Böylece basın artık prestij ve saygınlığın yanı sıra kâr amacı güden bir yapıya bürünmüştür (Yağlı, 2005, s. 126). Ekonomik ve kültürel alanda yaşanan değişim bir modernite krizine yol açmış ve haber dergileri özelinde basın da bir anlamda kabuk değiştirerek yeni söylemlerini yaşanan bu değişim ve dönüşüm ekseninde kurmuştur. Başka bir ifadeyle haber dergiciliği alanının kuralları (doxa) değişmiştir. Nitekim 1954 yılından 80'lere kadar haber dergilerinin genellikle politika alanıyla olan ilişkisinin şekillendirdiği kurallarını artık ekonomi alanı belirlemeye başlamıştır. Tabi o dönem için çok net ortaya çıkmasa da ilerleyen süreçlerde gazetecilik alanının giderek bağımsızlığını yitirerek politika ve ekonomi alanlarının baskı öznesi haline gelmesi haber dergilerinin de bundan olumsuz etkilenmesini beraberinde getirecektir.

3.2. Depolitizasyon ve Magazinleşme Sürecine Geçiş

12 Eylül 1980'de yapılan darbeyle birlikte iktidarı eline alan generaller (MGK) siyasal sistemde köklü değişimler yapmak amacıyla o döneme kadar faaliyetlerini sürdüren partilerin feshedilmesi, dönemin siyasetçilerinin siyasetten men edilmesi ve siyasi konuların alenen tartışılmasını yasaklayan bir dizi karara imza attı (Zürcher, 2000, s. 406). Bu durum bir yandan hem entelektüel yaşam hem de basın için iki ayrı sonucu beraberinde getiriyordu. Bir yandan basın, üzerindeki baskılar yüzünden birçok haberi, konuyu veya olayı es geçmenin sıkıntısını yaşarken diğer yandan toplumda ise çok farklı haberleri almanın beklentisi mevcuttu. Bir bakıma ülkede neler olup bittiğinin yazılamadığı, dile getirilemediği bir dönemden geçiliyordu. Gürbilek'e (2001, s. 13) göre bu dönem iki farklı iktidar projesi, siyaset ve kültür stratejisine sahne olmuştu; "*Bir yandan bir baskı ve yasaklar dönemiydi, diğer yandan yasaklamaktansa*

dönüştürmeyi, yok etmektense içermeyi, bastırmaktansa kışkırtmayı hedefleyen daha modern, daha kurucu, daha kuşatıcı denebilecek bir kültürel stratejinin kendini var etmeye çalıştığı yıllardı".

Yasaklar nedeniyle içerik noktasında büyük sıkıntı yaşayan basın bir yandan risksiz bölgeye yani daha kurgusal haberlere yönelirken diğer yandan da boş kalan politika sayfalarını yeni bir şeyler ile doldurma çabasının içine girdi. Kimileri magazinleşmeyi seçerken kimileri de ekonomi haberlerine ağırlık vermeyi seçti (Ceyhun, 1985, s. 236). Büyük gazeteler ekonomi servisleri kurarak bu alana verdikleri yeri artırırken aynı zamanda dönemde yaşanan liberalleşme adımlarına paralel olarak günlük ekonomi gazeteleri ve haftalık-aylık ekonomi dergileri yayımlanmaya başladı. Magazin ağırlıklı *bulvar gazeteciliğinin* yükselmeye başladığı bu dönemde gazeteler 'özel hayat' haberlerine yer ayırmaya başlayarak o döneme kadar toplum için tabu sayılan konuları ele almaya başladı. Cinsel eğilimlerin sınıflandırıldığı bu dönemde zengin ve sosyeteye ait haber ve fotoğraflar, sanatçı ve artistlerle ilgili sıradan olaylar gazete ve haber dergilerinin vazgeçilmez bir parçası oldu (Soygüder, 2003, s. 94).

Aslında 1980 sonrası yaşanan toplumsal ve kültürel değişimin neden olduğu kimlik arayışı yeni haber alanları yarattı. Genelde basın, özelde ise haber dergileri bu yeni haber alanlarını uç noktalarına kadar genişlettiler ve 80'li yıllarda basının uzaklaştırıldığı siyasetin yerini özel hayat, cinsellik ve tüketim gibi konular aldı. Haftalık haber ve röportaj dergilerine alışmaya başlayan yeni bir okur kitlesinin belirdiği bu dönemde haber dergilerinin içeriğiyle ilgili değişimleri; *"...dönemin depolitize ortamına uygun olarak bu dergilerin eskiler gibi siyasetle iç içe olmadan, toplumsal sorunlara yönelmeleri, geçmiş bir haftanın olaylarını değişik bir üslupla vermek yerine kendi özel haberlerini yaparak gündem belirlemeleri, bu şekilde büyük tirajlara ulaşmaları olarak*" özetlemek mümkündür (Koloğlu, 1992, s. 86).

Haber dergileri için bir kırılma noktası olarak adlandırılabilecek bu geçiş döneminin öne çıkan örneğini ise Nokta dergisi oluşturuyordu. 1980'li yılların başında haber dergisi olarak Yankı dergisi vardı ve başlangıçta tiraj konusunda iyi işler yapılsa da derginin 1983 yılında İstanbul'a taşınmasıyla etkinliğinin kaybolması neredeyse aynı zamanda gerçekleşti. Böylece bir anlamda Yankı'nın 1983 yılında devretmesi bir bakıma 1954 yılından beri süregelen haber dergiciliği anlayışının ve aslında bir

dönemin kapanışı oldu (Özdemir, 1992, s. 56). Yeni dönemin ilk temsilcisi Nokta ise haber dergiciliğine gündem oluşturmak adına özel hayata daha farklı yaklaşılabileceği anlayışını getirdi. Özel hayatın temsil edilebilir bir bölgeye dönüştürüldüğü ve daha önce mahrem kabul edilen konuların insanlar tarafından yüksek sesle konuşulduğu bu dönemde:

> "*Her baskı dönemi, sokağa, işyerine, siyasi örgüte uygulanan her baskı, insanları ister istemez içe kapanmaya, eve, kişiselliğe, yalnızlığa çekilmeye zorladı. Ancak 1980'lerde bu tür bir içe kapanma, bu tür bir geri çekilme, mahremiyete ya da şahsi olana bir çekilme olmadı. Tersine yakın zamana kadar mahrem kabul edilen birçok şeyin dışa açılmasını, habere, enformasyona, görüntüye dönüşmesini netice veren bir patlamaya dönüştü ve özel hayat hiçbir dönemde olmadığı kadar, 1980'lerde kitle iletişim araçlarında konuşuldu*" (Gürbilek, 2001, s. 54).

Nokta dergisi yaşanılan değişimin ruhunu iyi yakalamıştı. O yıllarda tabu olarak görülen, yavaş yavaş insanların yüksek sesle konuşmaya başladığı konuların başında cinsellik geliyordu ve Nokta bu konuyu sayılarında iyi kullanıyordu. Daha önce Yankı'nın arka sayfalarında ufak bir yere sıkıştırılarak verilen cinsellik konusu Nokta dergisinin 'Toplum' bölümünde cinsel sorunlar başlığıyla yer almaya başladı. 80'lerin ikinci yarısından itibaren ise cinsellik yeni haber alanlarının başını çekiyordu ve Nokta konuyu; "Emniyet yetkilileri, bilim adamları, tele-kızlar, aracılar: Fahişelik artıyor" (24 Şubat 1985), "Cinsel suçlar 5 yılda 2 kez arttı" (12 Mayıs 1985), "Kadın kadına aşk" (28 Temmuz 1985), "Bekâret: Bir toplumsal sorun" (29 Eylül 1985) başlıklarıyla kapağa taşıdı (Suiçmez, 2009, s. 77). Nokta özelinde öne çıksa da hem o dönemdeki hem de daha sonraki haber dergilerinin cinselliğe bu ilgisinin gerekçesi cinsel sorunları gündeme getirerek çözüm önerisi sunma düşüncesiydi. Genellikle ana eksen cinsellik konusundaki bilgisizlik ve eğitimin gerekliliği ile bu bilgilenme sonucunda cinsel hayatın renklendirilmesi ve canlanmasıydı (Çeler, 2011, s. 285).

Aslında bu durum 1980'li yıllarda genel olarak basının içinde olduğu bir açmazın yansımasıydı. Çünkü o dönem basın sorun olarak gördüğü alanlara bir 'tabu yıkma' esprisiyle yaklaşıyordu. Bu anlayışı Nokta dergisinin 1985 yılında 'Lezbiyenlik'i kapak yaptığı sayısında Arda Uskan (1985); "*Gülay Göktürk, bu hafta kapak sayfalarımızda yer alan lezbiyenlik yazısını hazırladı. Türkiye'de tabu sayılan*

bir olayı, lezbiyenliği kapak yapmaya karar verdiği günden bu yana, Gülay bu tabuyu yıkmak için uğraşmaya çalıştı" şeklinde dile getiriyordu.

Nokta'nın değişen habercilik anlayışına 80'lerin sonuna doğru ortaya çıkan Tempo dergisi de eşlik edince dönemin bir başka önemli özelliği daha ortaya çıktı. 1980'lere kadar varlığını sürdüren haber dergileri Ankara merkezli olarak yayımlanırken 1980'lerde ise eksen İstanbul'a kaydı. Başkent merkezli dergilerin iç politika konusunda istihbarat açısından avantajlı olduğu bu dönemde habere ağırlık verilirken İstanbul merkezli dergilerde kültür sanat konularına daha fazla yer ayrılıyordu. Ancak artık haber dergilerinin İstanbul merkezli oluşu geçmişte yaşanan durumun başka bir versiyonu gibiydi. Haberden bir an da konu odaklı anlayışa geçiş dönemin dergileri açısından farklılaşmanın başka bir boyutunu temsil ediyordu (Suiçmez, 2009, s. 78).

Haftalık haber dergilerinin 1980'ler boyunca ilgi duyduğu konulardan birisi de insan hakları ve ihlalleriydi. Yaşanılan dönemin şartları göz önüne alındığında dergilerde bu sorunu sık sık gündeme getirdi. Özellikle 80'lerin ikinci yarısında kamuoyunun dikkatini çekmek için "Af" meselesinin kapaklara taşındığı bir dönem yaşandı (Nokta, 2-8 Ocak 1984). Dergilerin işlediği konular ile ilgili uzman görüşü almaya başladığı bu dönemin öne çıkarılan konularından birisi de din, dini kurumlar, tarikatlar ve cemaatler oldu. Yer yer haber dergilerinin din konusunu işleme şekli eleştirilse de o yıllarda uç konuları işleyerek toplumda oluşan genel diyalog ortamına pozitif katkı sağladığı da ileri sürülmektedir. Nitekim Nokta'da bu konudaki ilk sayılarından birinde, (3 Mart 1985) "*Tarikat Olayı: Nakşibendîler, Ticaniler, Rifailer, Süleymancılar, Mevleviler, Nurcular...*" sloganıyla konuyu kapağına taşımış ve "*Tarikatlar, nereden nereye*?" başlığıyla ele almıştır. Aynı dönem konuya; "*Devlet Kuruluşlarının Değerlendirmesi: İrtica Yeniden Faaliyette*" kapağıyla yeniden vurgu yapmıştır (Nokta, 6 Ekim 1985). Ancak haber dergileri genel olarak kendilerine cazip gelen haberden konuya atlama[19] yaklaşımıyla özellikle 1980'lerin ortasında aynı şeyleri tekrar üretmiş ve yoğun şekilde kullandıkları cinsellik, insan hakları, din gibi konular cilalanarak yeniden gündeme getirilmiştir. Böylece Bourdieu'nun gazetecilik alanı için liberal anlayışın rekabet olgusunun yarattığı tehlike çemberine haber

[19] Dönemin haber dergilerinin daha önceki rutin haberler ile iç politikaya dair gelişmeleri merkeze aldıkları habercilik anlayışının '*haberini kendin üret*' anlayışına evrilmesini niteleyen bir ifade.

dergileri de dahil olmuştur. Sansasyon yaratma çabası içinde içeriklerin benzeşmesi veya türdeşleşmesi de bundan sonraki süreçte haber dergiciliği alanının yayım politikasının merkezine oturmuştur.

Haftalık haber dergilerinin hemen hepsinde bir tam sayfa karikatür yayımlama geleneği 1980'li yıllarda görülen bir yenilik olmuş ve yine bahsi geçen dönemde daha sonra 'dergi reklamcılığı' türü olarak anılacak kapak reklamları görülmeye başlanmıştır. Yine bu dönemde dergiler yapısal olarak da değişikliğe uğramıştır:

> "*Kuşe kapak, başlangıçta birinci hamur, sonraları kuşe kâğıt, renkli formalar, renkli fotoğraf kullanma gibi, Batı'nın haftalık haber dergilerinde rastladığımız öğelerini kullanmaya başladılar. Bu öğeler, piyasada bir ölçü haline gelecek, ondan sonra bu piyasaya girmeye çalışan bütün dergiler aynı düzeyi kazanmaya çalışacaklardı*" (Şahin, 1984, s. 68).

1980'li yıllarda haftalık haber dergilerinin geçirdiği değişim açısından değinilmesi gereken belki de son nokta, odak noktasına aldıkları imaj ve haber dilindeki üslup yeniliğidir. Özellikle dergilerin kapaklarında öncelikle bir ad konuluyor, imaj tasarlanıyor ve bilinen hikayeler bu adlandırmanın içine yerleştiriliyordu. Bir bakıma "*adlandırma ve imaj haberden ya da hikâyeden önce*" geliyordu. Haber dilinde ise yazılarda artık fiillere 'yordu', 'mıştı' ekleriyle yer verilmesi dönemin yayımcılık anlayışının yansıması gibiydi. Kurgusal haberlerin dergileri ele geçirdiği dönemde kurgusallığa hayat kazandırmanın yolu bu zaman kipleriydi. Özellikle 'yordu' kipinin kullanımı; *"...anlatılması, anlatanın o olay hakkında bilinebilecek her şeyi bildiği, yaşamışçasına bildiği, tanıdığı iddiasını içermekteydi. Böylece basın kendi kurgusallığına, tanıdıklığın ve yaşanmışlığın kipi olan şimdiki geçmiş zamanla hayat kazandırmaya çalışıyordu*" (Gürbilek, 2001, s. 45-46).

3.3. Basın Dışı Sermayenin Alana Girişi

1980'li yıllara kadar gazetecilik mesleğinden gelen ailelerin hâkim olduğu basın sektörü, yaşanan değişim ve dönüşümlerin sonucu olarak basın dışında faaliyet gösteren sermaye gruplarının yönetimine geçmeye başlamıştır. Başka bir ifadeyle 1980 sonrası uygulanan ekonomi politikaları sonucu üretim-tüketim-kâr üçlemesi

basını da kapsamış ve sayıları gittikçe artan iş insanları bu yapının içerisine dahil olmaya başlamışlardır (Engin, 2019, s. 197). Ancak literatürde daha sonra tekelleşme tartışmalarının yapıldığı bu dönem dünyada büyüyen ekonomik yapının çıkardığı genel tekelleşme eğilimlerinden farklılık göstermektedir. Türk basınındaki tekelleşme eğilimi bir nevi teknolojik gelişmeler ve dönemin siyasal iktidarının süreci desteklemesiyle oluşmaya başlamıştır. Baskı teknolojilerindeki gelişim ve bunun yüksek maliyetli giderleri birçok kuruluşu sıkıntıya sokmuş ve Turgut Özal'ın 'basına teşvik' adıyla anılan *Yatırım Teşvik Mevzuatı* ile basına yapılacak yatırımların devlet tarafından karşılanarak yatırım indiriminin uygulanacağı taahhüttü, iş insanlarının basın alanına girmeye başlamalarının önünü açmıştır (Görgülü, 1991, s. 13). Ayrıca basın-siyasi iktidar ilişkileri bu dönemde ideolojik anlamda ki siyasi önceliğini yitirerek; kısa-orta vadeli destek ve karşılıklı menfaatler dengesine kaymıştır (Yılmaz S. , 2018, s. 112).

Bu anlamda Aydın Doğan'ın 1979 yılında *Milliyet* gazetesini satın almasını saymazsak, 1982'de iş insanları Ömer Çavuşoğlu ve Ahmet Kozanoğlu'nun *Güneş* gazetesini çıkartmaları ve Asil Nadir'in *Günaydın* gazetesi ile *Veb Ofset*'i satın alması Türkiye'de basın alanına basın dışı sermaye girişinin ilk örnekleri olarak verilebilir (Özgen, 2004, s. 83). Bununla birlikte aynı yıl Asil Nadir *Tan, Sakarya* ve *Yeni Meram* gazeteleriyle birlikte *Güneş* gazetesini yayımlayan Gün Holding'i de bünyesine katmıştır. 1989 yılının başlarında ise Nadir, Ercan Arıklı'ya ait olan ve aralarında *Nokta*, *Ekonomik Panoroma*, *Marie-Claire*, *Kadınca, Erkekçe* gibi dergilerin bulunduğu '*Gelişim Yayınlarını'* satın alarak yaptığı yatırımları sürdürmüştür (Tokgöz, 2003, s. 42).

Çukurova Grubu'nun sahibi Mehmet Emin Karamehmet'in 1991'de *Sabah*'ın yüzde 10 hissesini satın almasıyla basına farklı alanlardan sermaye girişi devam etmiştir. Aynı dönem Erol Aksoy ise Hürriyet'in yüzde 25'ini satın almış ve 90'lı yılların ortalarında *Show TV*, *Cine 5*, *Show Radyo*, *İletişimsan Eksen Yayıncılık*, *Universal Yayıncılık* gibi birçok basın organının sahibi olmuştur. Aydın Doğan ise 1994 yılında Hürriyet Holding'in yüzde 50 hissesini satın alarak daha sonraki yıllarda ülkenin en önemli medya patronlarından birisi olmasını sağlayacak ilk adımı atmıştır (Topuz, 2016, s. 333-335).

Sermaye değişimlerinin yaşandığı bu dönemi incelerken bir konunun da altını çizmek gerekiyor. Toplumun yaşadığı değişime paralel olarak tüketim ve serbest piyasa ekonomisinin hâkim olmaya başladığı bu yıllarda özellikle özel televizyon yayıncılığının başlaması ile birlikte o döneme kadar "basın" olarak adlandırılan sektör "medya" haline dönüşmeye başlamıştır (Bali, 2003, s. 111-112). Gazete sayısının artması, farklı okur kitlesinin ortaya çıkması, dergilerin her türlü ilgi, zevk ve yaş gruplarına hitap eden yapıya bürünmesi ve televizyon yayıncılığının devlet tekelinden özel sektöre doğru açılması birbiriyle bağlantılı olarak gerçekleşmiş ve medya biçimlenmeye başlamıştır (Yağlı, 2005, s. 127). Sermayenin televizyon alanına girişinin başlangıcı ise Uzan ailesinin 1989 yılında kurdukları Magic Box şirketi ve onun uzantısı olarak Star 1 isimli kanalın 1990 yılında yayına başlamasıdır. Aslında Star 1'in çıkışı Türkiye'de medya endüstrisinin oluşmasında bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir (Kejanlıoğlu, 2004, s. 323).

Özel televizyon yayıncılığının başlaması farklı sermaye gruplarının da ilgisini çekmiş ve bu alana yapılan yatırımlar hızla artmaya başlamıştır. 1985 yılında *Sabah* gazetesini yayımlamaya başlayan Dinç Bilgin daha sonra Ercan Arıklı ile birlikte 1 Numara Yayıncılığı kurmuş ve 1990 yılında yaptığı teknolojik yatırımlarla birçok gazete ve derginin basıldığı bir kuruma dönüştürmüştür. Televizyon alanında da atılım gerçekleştiren Bilgin, 1993 tarihinde ATV'yle önce deneme daha sonra da tam gün yayına başlamıştır. Ancak aynı dönem yatırım yaptığı banka sektöründe işler yolunda gitmeyince hisselerinin büyük bölümünü Park Holding sahibi Turgay Ciner'e satmıştır (Uskan, 2005, s. 218-230). 1970'li yıllarda tekstil, enerji, madencilik, otelcilik gibi farklı sektörlerde yürüttüğü faaliyetlerine 90'lı yıllarda medya sektörünü de ekleyen Ciner, 2000'li yılların başında Birleşik Basın Dağıtım (BBD), ATV, 1 Numara Yayıncılık ve Sabah Pazarlamanın tamamını TMSF'den satın alarak yatırımlarını artırmıştır (Adaklı, 2005).

Yaşanılan sermayesel dönüşümün en önemli figürü kuşkusuz Doğan Grubu'dur. 1979 yılında yaptığı Milliyet hamlesinin yanına 1994 yılında *Hürriyet* gazetesini de ekleyen Aydın Doğan, *Radikal*, *Posta*, *Gözcü*, *Fanatik*, *Turkish Daily News*, *Referans* gibi gazeteleri de bünyesine katarak ülkedeki gazete tirajlarının yüzde 43'ünü elinde tutmuştur. Tempo dergisinin de aralarında bulunduğu 30'a yakın dergi ile birlikte *Kanal D*, *CNN Türk*, *Euro D*, *Dream TV* gibi kanallar ise televizyon alanına

yaptığı yatırımlardır. Doğan sonraki süreçte *Cine-5* kanalına ortak olmuş ve TMSF'den *Star TV*'yi satın almıştır (Sönmez, 2003, s. 138-145).

Dönemin sermaye aktörlerinden birisi de Doğuş Holding adına Ferit Şahenk'tir. Grup, 1993 yılında Aydın Doğan ile birlikte DTV Haber ve Görsel Yayıncılık A.Ş. adı altında Kanal D'ye ortak olmuş ancak 1995 yılında tüm hisselerini Doğan Grubu'na devretmiştir. Doğuş Grubu televizyon alanındaki en önemli yatırımını 1999 yılında Cavit Çağlar'dan satın aldığı NTV ile yapmıştır (Adaklı, 2005). Grup ilerleyen süreçte *Microsoft*, *NBC* ve *CNBC* gibi Amerikalı medya şirketleriyle ortaklığa girmiş ve farklı okuyucu kitlesine sahip dergiler çıkarmıştır. Değinilmesi gereken bir diğer isim de Çukurova Grubu ve Mehmet Emin Karamehmet'tir. 1991 yılında Sabah gazetesinin yüzde 10 hissesini satın alarak girdiği medya sektöründe hızla ilerleyen Karamehmet bünyesine *Akşam*, *Güneş*, *Tercüman* gazetelerinin yanında *Alem* ve *Platin* gibi dergiler ile *Show TV*, *SkyTürk* televizyonlarını eklemiştir (Topuz, 2016, s. 341). Ancak grubun esas dikkate değer yatırımı 2000'li yılların başında Fintur Technology BV ve Yapı Kredi Bankası ile birlikte girdiği *Digiturk* markasıyla hizmet vermeye başlayan dijital platformdur (Adaklı, 2005).

1980 sonrası dönüşüm, 90'lı yıllardaki sermayesel değişim ve 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz medyanın şekillenmesinde önemli rol oynarken belki de en önemli kırılma anı Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) 2002 yılında ülkenin yönetimine geçmesidir. AKP dönemiyle birlikte Türkiye ekonomi, siyaset, eğitim, sağlık ve birçok toplumsal alanda önemli değişimler yaşamış ve medya da bu değişimden payına düşeni almıştır. İktidarının devamını sağlamak için medya desteğinin öneminin farkında olan AKP, bir anlamda kendi medyasını yaratma çabasının içine girmiştir (Ayan, 2019, s. 15). Bir yandan kendisinden önce uygulanan neoliberal politikaları sürdürmeye devam ederken diğer yandan muhafazakâr düşüncelerini topluma yayma aracı olarak medyayı kullandı. Böylece yaşanan dönüşüm bizi tabiri caizse *neoliberal muhafazakâr medya* modeliyle tanıştırdı (Çam & Yüksel, 2015, s. 67). Kendisini etkili biçimde destekleyecek bir medya örüntüsü yaratmak için medya ile ilgili özel politikalar ve sıra dışı uygulamalara gitmekten kaçınmayan AKP, bu amacı doğrultusunda hem kendi medya patronlarını ortaya çıkardı hem de mevcut medya sermayesinin kendi söylemlerine yakın yayıncılık

anlayışını benimsemesini istedi (Topuz & Yaşar, 2020, s. 117). Aslında bu durum Bourdieu'nun gazetecilik alanının özellikle politika ve ekonomi alanlarına olan bağımlığının getirdiği özerkliğini kaybetme vurgusunun karşılığı olarak bir kırılma anına işaret etmektedir. Öyle ki yaşanan bu dönüşümde hem gazetecilik alanı hem de alanda konumlanan failler basının idealist duruşundan gittikçe kopmuş ve basın artık hâkim güçlerin kontrolüne girmiştir.

Medya sahipliğinde ve mali yapılarda yaşanan dönüşüm kadar öne çıkan bir dönüşüm de medya çalışanları özelinde yaşandı. Politik görüşlerden bağımsız olarak AKP'ye karşı muhalif olan her gazeteci, köşe yazarı, program yapımcısı ve sunucu üzerinde baskı, işini kaybetme, meslekten dışlanma ve itibarsızlaştırma gibi yaptırımlar uygulandı. Bir anlamda politikaların eleştirilmediği ve gazetecilik ile yayıncılık anlayışlarının hükümet tarafından şekillendirildiği bir medya ortamı yaratıldı (Çam & Yüksel, 2015, s. 70-71).

Bahsi geçen dönemde medyanın yeni bir düzene geçmesi ve mülkiyet yapılarının değişmesinde AKP'nin etkin olarak kullandığı kurum ise Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'dir. TMSF, AKP iktidarı döneminde ilk olarak 2004 yılında Uzan Grubuna bağlı şirketlere el koydu. Gruba bağlı olan medya şirketleri arasında Star TV Doğan Grubuna, Metro FM, Joy FM ve Süper FM Kanadalı CanWest Grubu'na, Star gazetesi ise Ali Özmen Safa'ya satıldı (Adaklı, 2010, s. 565). Safa bununla birlikte Kanal 24'ü de aynı dönem satın aldı. Ancak sektörde istediğini bulamayan Ali Özmen Safa Star gazetesi ve Kanal 24'ü 2008 yılında AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan'a yakınlığı ile bilinen Ethem Sancak'a devretti. El değiştirme bununla kalmayarak devam etti ve 2010 yılında gazete ve televizyonu Tevhit Karakaya satın aldı. Rixos Otelleri sahibi Fettah Tamince ile ortak olan Karakaya, 2013 yılında medya şirketlerini Azeri devlet enerji şirketi Socar'a sattı (Çam & Yüksel, 2015, s. 72).

Turgay Ciner'in sahibi olduğu Merkez Yayıncılık ise 2003 yılında Dinç Bilgin'in sahibi olduğu ve TMSF'nin elinde olan ATV ve Sabah'ın imtiyaz haklarını 2003 yılında 15 yıllığına kiraladı ve 2005 yılında TMSF'den satın aldı. Ödenecek paranın Bilgin'in borçlarına sayılacağı açıklansa da Bilgin, Ciner ile gizli bir protokol imzaladıklarını belgelendirerek itiraz etti. Bunun üzerine TMSF, Sabah ve ATV başta olmak üzere Ciner'in 63 şirketine 2007 yılında el koydu (Akyol H. , 2008, s. 36).

Ancak bu el koymaya rağmen büyümeye devam eden Ciner 2007 yılında HaberTürk televizyonunu Ufuk Güldemir'den satın aldı. 2009 yılında da aynı isimle bir gazete kurdu. Nakşibendi şeyhlerinden Emin Saraç'ın oğlu Fatih Saraç ile ortaklığa girilmesi ve o dönem Başbakan Başdanışmanlığını yürüten Yiğit Bulut'un Habertürk TV genel yayın yönetmenliğine getirilmesi Turgay Ciner'in iktidar ile arasındaki ilişkiyi ortaya koyması açısından önemlidir (Çam & Yüksel, 2015, s. 73-74).

2007 yılında TMSF'nin el koyduğu Sabah ve ATV'nin satışı ise medya sektörünü yeni bir sermaye grubuyla tanıştırdı. İktidara yakınlığı ile bilinen ve AKP'nin iktidarı ile birlikte piyasa değerini dört kat artıran Ahmet Çalık'ın sahibi olduğu Çalık Grubu, 2008 yılının başında gruba bağlı Turkuvaz şirketi ile Sabah ve ATV'nin sahibi oldu (Mavioğlu, 2012, s. 27). Aslında bu satış iktidarın kendi medyasını yaratması konusunda önemli bir adımdı. Öyle ki Çalık Holding'in CEO'su Recep Tayyip Erdoğan'ın damadı Berat Albayrak'dı. Ayrıca satın almanın kamu bankalarınca açılan kredilerle yapılması bunun en açık göstergesiydi (Sönmez, 2010, s. 56). Sonuçta bu satıştan sonra ana akım medyada yer alan bir gazete ve televizyon kanalı iktidarın denetimine girdi. Ancak Çalık Grubu açıklanmasa da yaşadığı gelir kaybından dolayı 2012 yılında Rupert Murdoch'un sahibi olduğu News Corp. ile satış konusunda görüşmeler gerçekleştirse de sonuç alınamadı. 2013 yılında ise Sabah ve ATV son on yılda aldığı ihaleler ile kamuoyunda oldukça tartışılan Kalyon Grubu'na bağlı Zirve Holding'e satıldı.

AKP iktidarının yaratmaya çalıştığı kendi medya dünyasındaki ekonomi politik ilişkiler hakkında ilgi çekici ayrıntılara sahip iş gruplarından birisi de Gülen Cemaati'ne yakınlığıyla bilinen Koza İpek Grubu'dur. Grup, Ilıcaklar'dan Bugün gazetesini aldıktan sonra 2008 yılında Tuncay Özkan'dan Kanaltürk televizyonunu satın aldı. Bununla birlikte 2009 yılında Bugün TV adıyla yeni bir televizyon kanalı kurdu. Ancak 2012 yılında KCK operasyonu kapsamında ifadeye çağrılan Hakan Fidan ve dershanelerin kapatılması olaylarını gazetesinin ön sayfalarına muhalif bir dille taşıyarak aslında aksamaya başlayan AKP-Gülen Cemaati ilişkisinin önemli bir aktörü haline geldi (Çam & Yüksel, 2015, s. 79). Nitekim her muhalif medya gibi Bugün gazetesi de cezalandırıldı. Yaşanan gerginliğin ilk yansıması 2013 yılının sonunda Koza İpek Holding'e bağlı Koza Altın'ın madenlerinden birisinin faaliyetinin lisans gerekçesiyle durdurulmasıydı. 2015 yılında da Ankara Cumhuriyet

Başsavcılığı'nın talebiyle Koza İpek Grubu bünyesindeki şirketlere kayyum atandı. Kayyum ile birlikte AK Parti yanlısı yayın politikasına geri dönen Bugün gazetesi 2016 yılında içinde Kanaltürk televizyonunun da olduğu Koza İpek Grubu'na bağlı tüm medya kuruluşlarıyla beraber kapatıldı.

Mehmet Emin Karamehmet'in başında olduğu Çukurova Grubu ise savaş sanayisine yaptığı yatırımlar ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ile olan iyi ilişkileri nedeniyle hedef tahtasındaydı. Turkcell'de de büyük hisseye sahip olan grup yaşadığı sıkıntılar nedeniyle 2005 yılında elindeki iki bankayla medya sektöründe elinde olan yayın organlarından bir kısmını satmak zorunda kaldı. TMSF 2013 yılında borçlarına karşılık Akşam, Sky 360, Alem FM ve Alem dergisine el koydu. Bununla birlikte dijital radyo ve televizyon yayın platformu Digiturk'ün yönetimi de TMSF'ye geçti. Aynı yıl TMSF, Show TV'nin yönetimini de devraldı. TMSF, Show TV'yi Ciner Grubuna, Sky360 televizyonu, Akşam gazetesi, Alem FM radyosu ve Alem dergisini Kolin-Limak-Cengiz ortaklığına, Digitürk platformunu ise Katarlı Bein Media Grup'a sattı. Böylece Çukurova Grubuna ait medya şirketleri iktidara yakın sermayesel bir dönüşüm geçirdi (Topuz & Yaşar, 2020, s. 125).

AKP iktidarı döneminde medyanın yaşadığı ekonomi politik dönüşümün en iyi örneği ise Doğan Medya Grubu'dur. 2002 seçimleri öncesi Cumhuriyet Halk Partisi'ni destekleyen bir yayıncılık anlayışı benimseyen Doğan Medya kuruluşları seçimi AKP'nin kazanması sonrası tutumunu yumuşattı. Ancak 2008 yılındaki 'Deniz Feneri' davasıyla ilgili yapılan yayınların dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ı doğrudan suçlayıcı nitelikte olması iktidar ile Doğan Medya'nın arasını açtı. Karşılıklı suçlamalar ve tehdit ile devam eden sürecin sonunda Erdoğan, Aydın Doğan'ın kâğıt kaçakçılığı yapması nedeniyle mali soruşturma açıldığını ve Doğan Grubu'nun tüm şirketlerine yönelik inceleme başlatıldığını açıkladı (Çam & Yüksel, 2015, s. 82). İncelemeler sonucunda Doğan Grubu'na faizleriyle birlikte 5 milyar TL'ye yakın vergi cezası kesildi. Ceza ile birlikte sıkıntılı günler geçirmeye başlayan Doğan Grubu küçülme kararı alarak 2012 yılında önce Milliyet ve Vatan gazetelerini Demirören Karacan Ortaklığına, Hürriyet binasını Nurol Holding'e ve Star TV Doğuş Grubu'na satıldı. Ancak bir yandan da vergi cezalarında azalmaya gidildi. Mavioğlu'na (2012, s. 54) göre stratejik küçülme kararı ile cezaların azaltılmasının zamandaş oluşu Erdoğan ve Doğan arasında gizli bir anlaşma yapıldığına dair şüphe uyandırıyordu.

Verdiği küçülme kararına karşın o dönem Türk Medya Endüstrisi'nin lideri olan Doğan Medya Grubu beklenmedik bir karar ile kendisine bağlı olan tüm gazete, radyo ve televizyonlarını 2018 tarihinde 916 milyon dolar bedelle Demirören Holding'e sattı. Böylece Doğan Medya Grubu 1979 yılında Milliyet gazetesini satın alarak girdiği ve on yıllar boyunca zirvede olduğu medya sektöründen bu satış ile tamamen çıkmış oldu (Topuz & Yaşar, 2020, s. 379).

3.3.1. Dergicilikte Yabancı Sermaye Dönemi

Sermaye girişine haber dergileri özelinde baktığımızda ise gazete ve televizyonlardan biraz daha farklı bir hikayeyle karşılaşıyoruz. 1994 yılında Hürriyet gazetesini satın alan Aydın Doğan aynı zamanda aralarında Tempo'nun da bulunduğu Hürriyet Dergi Grubu'nu da (Hürgüç) Doğan Şirketler Grubu'na dahil etmiştir (Topuz, 2016, s. 335). Bununla birlikte dergi grubu Hürriyet gazetesinden bağımsız hale getirilmek amacıyla ayrı bir binaya taşınmış ve kendi reklam, ulaştırma, satın alma birimleri kurularak gazete grubundan tamamen ayrılmıştır. 1998 yılında Doğan Medya Grubu Hürgüç'ün yüzde 40 hissesini Avrupa'nın en büyük dergi gruplarından olan "*Burda RCS International Holding*" ile birleştirmiştir (Kadılar, 2000, s. 306). Bünyesinde o dönem toplam 128 dergi ve gazete bulunduran Burda, Almanya'nın en büyük yayıncılık kuruluşlarından birisidir. Aynı zamanda İtalyan Rizolli Corrierra Della Sera ve Burda GmbH firmalarının ortak şirketi olan Burda RCS ile yapılan bu anlaşmayla Doğan Grubu da bahsi geçen gruplara ortak olarak iştirak etmiştir (Sözeri & Güney, Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politiği: Sektör Analizi, 2011, s. 69). Böylece aralarında Tempo'nunda bulunduğu *Atlas*, *Elele*, *Ekonomist*, *Kapital*, *Biba*, *Oto Show*, *Amica* gibi 30'dan fazla yayın Burda Grubu'nun ortaklığında çıkmaya başlamıştır. Aynı yıl Hürgüç'ün yüzde 54'lik hissesi Doğan Yayın Holding'e satılmış ve 1999 yılında o güne kadar *Milliyet Dergi Grubu* altında yayımlanan dergiler Hürriyet Dergi Grubu'na geçirilmiştir. Böylece bu birleşmeden *Doğan Burda Rizolli Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.* ortaya çıkmıştır (Turan, 2005, s. 58). 2000 yılında halka arz gerçekleştiren şirket yakaladığı sinerji ile birlikte pazar payını yükseltmek adına karlılığı yüksek dergilere ağırlık vermiş, yeni dergiler çıkarmak yerine yabancı

ortaklıklar güçlendirilmiştir (Kadılar, 2000, s. 328). Tempo dergisi de kapanana dek bu şirketin çatısı altında yayımlanmıştır.

Aynı dönem yabancı sermaye ortaklığı olan bir diğer yayın grubu da *Merkez Dergi Grubu*'dur. 1990 yılının sonuna doğru Gelişim Yayınları adına Ercan Arıklı ile Sabah Grubu sahibi Dinç Bilgin *1 Numara Yayıncılık* isimli bir dergi grubu kurmuşlar, 1998 yılında ise ABD merkezli *Hearst Corporation* 1 Numara Yayıncılık'ın yüzde 25 hissesini satın almıştır (Hürriyet, 1998). İkilinin ortaklıkları Dinç Bilgin'in 2001 yılında yaşadığı Etibank krizine kadar devam etmiş, yaşanan süreç sonunda 1 Numara Yayıncılık ile birlikte Dinç Bilgin'in sahip olduğu her şey devletin alacağı karşılığında TMSF'ye devredilmiştir. Ancak Turgay Ciner Etibank olayı yaşanmadan önce mali kriz içinde olan Bilgin ile iletişime geçerek grubun çoğunluk hisselerini satın almıştır (Uskan, 2005, s. 219).

Yazılı medya sektöründe faaliyet göstermek amacıyla *Merkez Yayın Holding A.Ş*'yi kuran Ciner Grubu aynı yıl Bilgin Yayıncılık A.Ş. ile TMSF onayıyla '*Tam Ruhsat*' sözleşmesi imzalamış ve içlerinde Aktüel dergisinin de olduğu tüm süreli yayımların faaliyetlerini 15 yıl süreyle sürdürme hakkını elde etmiştir. Anlaşmadan sonra 1 Numara Yayıncılık'ın Hearst ile olan ortaklığını ayıran Turgay Ciner, Hearst'e sadece dergilerin isim hakkını bulundurma yetkisini tanıyarak tüm sahipliği kendisinde toplamıştır. Ciner Grubu 2004 yılında ise uluslararası bir anlaşmaya imza atarak Fransa'nın ünlü yayıncılık grubu *Marie Claire* ile ortaklığa girmiştir. Bu ortaklıkla beraber Ciner Grubu'nun bünyesindeki dergi sayısı 26'ya yükselmiş ve bu dergilerin 9'unun yurtdışı lisansına sahip olması dikkat çekmiştir (Yıldırım, 2006, s. 139-140).

1990'lı yıllarda yaşanan sermaye değişiminin etkisiyle birçok yönden etkilenen haber dergiciliği alanı farklı açılımların öncülüğünü yaptığı bir role doğru evrilmeye başlamıştır. Baş aktörlerin Nokta, Tempo ve Aktüel'in olduğu bu dönemde dergilerin habercilik anlayışında ise Nokta'nın son dönemlerinde ön plana çıkardığı 'kapak haberciliği'nin benimsendiği görülmektedir. İçerik ve biçim açısından farklılaşan haber dergileri, büyük gazetelerin izlediği ve alıntı yaptığı yayımlara dönüşmüştür. Trend rekabetinin yaşandığı bu yıllarda dergilerde bir nevi omurga vazifesi görmüşlerdir:

> "*Dergiler mi trendleri, trendler mi dergileri belirliyordu bilinmezdi ama ikisi arasındaki yakınlık göz ardı edilmemeliydi. Dergilerdeki bu trend avcılığı, zamanla, yükselenlerin izlenebileceği adres olma iddiasına donuştü. Yeni yaşam tarzları, yeni zenginler, yeni trend mekanlar, gençliğin yeni 'rol modelleri', siyasetin farklı söylemlerinin adresi bu dergiler oldu*" (Kozanoğlu, 1995, s. 48).

1990'lı yıllarda yapılan haber dergiciliğinin belki de en öne çıkan özelliği Rıfat N. Bali'nin (2007, s. 228) vurguladığı gibi tarz-ı hayat dergiciliği yapılmış olmasıdır; "*Yaşam standardının yükselmesi ve gelir düzeyinin artması kaçınılmaz bir şekilde iyi yaşama arzusunda olan insanlara hitap etmeyi amaçlayan ancak sadece yemek mekânlarını değil, aynı zamanda şarap, puro, nadide mücevherat ve saat gibi lüks ve pırıltılı bir hayatın simgelerini de konu alan dergiciliğin yapılmasına neden olmuştur*". Ancak buradaki tarz-ı hayat dergilerin kullandığı haber kaynaklarının yaşam tarzı, dünya görüşü ve bunun dergi içeriklerine yansıması olarak anlaşılabileceği gibi belli bir hayat tarzının empoze edilmesi olarak da algılanabilir. Dolayısıyla gazetelerin sayfalarına taşımadığı netameli konulardan beslenen dergiler aynı zamanda farklı kavramların açılımını yapabilecek zamana ve özgürlüğe sahip olmaları nedeniyle yeni bir trend veya akımın işlendiği alan olarak öne çıkmıştır (Suiçmez, 2009, s. 85-86).

3.4. Basında Dijitalleşme Süreci

Aracısız ortam olarak adlandırılan çevrimiçi teknolojiler geleneksel medyaya yeni bakış açıları kazandırmış ve medyanın geleneksel yapısında önemli dönüşümlere neden olmuştur. Dijitalleşmenin ortaya çıkışına etken olan internet ise gazetecilik alanına farklı bir boyut getirmiş ve internet gazeteleri ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda gazetecilik pratikleri de mesajın sunulduğu mecranın değişimi ile mesajın oluşturulması ve alımlanması süreçlerinde yaşanan dönüşüme paralel olarak "internet gazeteciliği", "sanal gazetecilik", "çevrimiçi gazetecilik", "multimedya gazeteciliği", "dijital gazetecilik" gibi adlarla anılmaya başlanmıştır (Narin, 2017, s. 25). Yaşanan değişim süreci gazeteciliğin geleneksel pratiklerini de dönüştürmüş ve bu durum aşina olunan gazetecilik biçiminin yanı sıra alternatif gazetecilik biçimlerini ortaya çıkarmıştır (Hülür & Yaşın, 2017, s. 7). Aynı zamanda internet, enformasyonun hedef

kitleye ulaştırılabileceği yeni bir alan olarak enformasyonun yeniden üretildiği ve yeni biçimlerde sunulduğu bir ortam haline gelmiştir (Karaduman, 2005, s. 143).

Dijitalleşmenin gazetecilik pratiklerinde dönüşüme neden olan iki etkeni ise hız ve etkileşimliliktir. Özellikle hız olgusu haber akışını hızlandırmış ve haber yelpazesini genişletmiştir. Anlık iletişim imkanına sahip olan ve sürekli bilgi talep eden kullanıcılara karşı gazeteciler haber bülteni veya ertesi gün çıkacak gazete için bilgi tutmayı gerektiren geleneksel davranışlarını terk etmişlerdir (Henderson & Cremedas, 2017). Deuz'un (2017) ifadesiyle inşa edilen "*ağ bağlantılı gazeteciler*" sıkı kurumsal kontrolden kurtularak gazeteciliğin bağımsızlığı ve kalitesi için yeni olanaklara sahip olmuşlardır. Aynı zamanda haber üretim süreci de internet bağlantısı olan her ortamdan yapılabilme özelliğiyle mekâna bağlı kalmadan sürekli ve hızlı yeniden gerçekleştirilebilme imkanına kavuşmuştur.

Türkiye'de basının dijitalleşme süreci internetin ülkedeki gelişim süreciyle paralellik göstermektedir. Genellikle iki dönem olarak incelenen bu süreçte ilk dönem basın kuruluşlarının internet ortamında aktif bir şekilde oluşturduğu içerikleri okurlarına sunduğu 1995-2000 yılları arasıdır. Bu dönemde internetin henüz yeni gelişmesi ve gazeteciler arasında yeni tanınması nedeniyle haber siteleri sınırlı sayıda kalmıştır. 2000 yıllardan günümüze kadar gelen diğer dönemde ise haber sitelerinin sayılarında gözle görülür bir artış olmuş ve bu siteler haber ajanslarına abone olmak yerine "kes-yapıştır" gazetecilik pratiğini sürdürmüşlerdir (Gürcan, 2005, s. 41). Bununla birlikte aynı dönemden itibaren bağımsız gazetecilerin veya sıradan kişilerin haber siteleri kurarak kurum ve kuruluşlardan bağımsız habercilik yapma imkanına sahip oldukları görülmektedir. Oya Tokgöz ise yazılı basının dijitalleşme sürecinin dört dönemde incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Birinci dönem internet haber sitelerinin pasif olmasından dolayı basılı gazete sayfalarının içerik olarak verilmesidir. İkinci dönemde ise bir haber sitesinde yayınlanmak üzere haber içeriklerinin oluşturulup sunulması yer almaktadır. Okurların sadece haberi okumayıp etkileşime geçerek içeriğe müdahil olması üçüncü dönemdir. Son dönem ise okurların içeriklere hâkim olduğu ve gazetecilik yaptığı dönemdir (Kılıç, 2019, s. 167).

Ancak şu da unutulmamalıdır ki internet teknolojisinin gelişmesi ve yaygınlaşması aynı zamanda okuyucunun habere anında ulaşma isteğini tetiklemiş ve

buna paralel olarak basılı içerik okuma ve yayımlama maliyetlerinin yükselmesi basını dönüşüme zorlamıştır (Sezen, 2007, s. 23); "*Türkiye'de geleneksel medya ortamının hâkimi olan büyük medya grupları, internet gazeteciliği alanına yatırım yapmakta zaman kaybetmemişler, basılı ve elektronik ortamlar için hazırladıkları ürünlerini internete de taşıyarak kısa zamanda bu alanda da faal ve güçlü bir konuma gelmişlerdir.*"

Buradan hareketle çalışmanın ikinci bölümünde bahsedildiği üzere Türkiye'de yazılı basının internet ortamına ilk geçişini 1995 yılında *Aktüel* dergisi yapmıştır. Dergilerin dijital dönüşüme adımlarını gazetelerden daha önce atmalarının sebebini ise Harper, Amerika üzerinden açıklamaktadır. Öyle ki Harper (1998, s. 118-119), Amerika'da dijital gazeteciliğin ortaya çıkışının internetin gelişim süreci kadar eski olmadığını ve Amerika'da elektronik yayıncılığın '*E-zine*' denilen magazin dergileriyle başladığını ifade etmektedir. Harper, dergilerin sanal ortamda gazetelerden daha önce yer almalarını ise dergilerin haber ve haber içeriklerini güncellemesinde zaman sorunu yaşamadığı ancak günlük gazetelerin güncellenme zorunluluğunun getirdiği dezavantajın bu süreçte dergileri öne çıkarması olarak açıklamaktadır.

Aktüel dergisinin dijitale geçişte yaptığı ilk adımın ardından ise interneti ilk keşfeden yine 1995 yılında *Zaman* gazetesidir. Ancak Zaman gazetesi haberlerinin tamamını internete yüklememiştir. Haberlerinin tamamını düzenli şekilde internet sitesine yükleyen ilk gazete *Milliyet*'tir. *Türkiye* gazetesi 1996, *Hürriyet*, *Sabah* ve *Akşam* gazeteleri ise 1997 yılında internet haber sitelerini kurmuşlardır (Kalsın, 2016, s. 78). 1998 yılında *Radikal* ve *Cumhuriyet* gazeteleri basılı gazeteleri dışında haber sitelerini kurmuşlardır. Bu noktada *Radikal* gazetesi 2014 yılında basılı mecradaki yayım hayatına son vererek tamamen dijital olarak yayın yapan ilk ulusal gazete olarak öne çıkmıştır (Bulunmaz, 2014, s. 59).

Basılı halde olmayarak yayın hayatına dijitalden başlayan haber sitelerinin ilk örneği ise 1996 yılında ortaya çıkan *Eksen* (XN)'dir. Herhangi bir yazılı-basın veya medyanın uzantısı olmayan bu haber sitesi çeşitli gazetelerden derlenen haberler ve köşe yazılarını okuyucularına sunmayı hedeflemiştir (Kılıç, 2019, s. 168). Anlık gelişmeleri sürekli olarak dijital ortamdan takipçilerine bildirmesiyle dikkat çeken XN

haber sitesinin ömrü çok uzun olmamış ve 1999 yılında yayınlarına son vermiştir. İnternet üzerinden bağımsız yayın yapan ilk haber sitesi ise 2002 yılında kurulan ve hızlı bir yayılım gösteren *NetHaber*'dir (Kalsın, 2016, s. 78).

Genel olarak bakıldığında Türkiye'deki yazılı basında yaşanan dijital dönüşüm neredeyse Avrupa ve Amerika ile eş zamanlı gerçekleşmiş ve bu amacı taşıyan ilk web siteleri büyük medya grupları tarafından kurulmuştur. Bugün gelinen noktada Türkiye'de internet gazeteciliği ciddi boyutlara ulaşmış ve varlığını sürdüren birçok internet gazetesi geleneksel medyada yer almayan içeriklerin daha rahat bir şekilde üretilmesini sağlamıştır. İletişim yönlerinin genişliği, yüksek okuyucu kitlesi katılımı, hiper medya, dinamik içerik ve uyarlama (Pavlik, 2013, s. 11) özellikleriyle dijitalleşme gazeteciliğin değişimini ve dönüşümünü hızlandırmıştır. Ancak dijitalleşme sürecinde ilk adımı bir haber dergisinin atmasına rağmen devamındaki süreçte yer almamaları/alamamaları bu çalışmanın sorguladığı ana sorunsaldır.

3.5. 2000'li Yıllar ve Haber Dergiciliğinde Sona Doğru

Büyümeyi hedefleyen medya gruplarının dergicilik alanına yatırım yaptığı ve dergiciliğin kâr getiren bir alan olarak öne çıktığı 1990'lı yıllardan 2001 yılına kadar geçen süre aslında egemenliklerini güçlendirmek isteyen medya gruplarının birbirleriyle kıyasıya rekabete girdiği bir dönemdir. Ancak büyüyen finans sektöründen beslenen medyadaki bu büyüme aslında yapay bir büyümedir (Sönmez, 2003, s. 51-52). Nitekim bu yapay büyümenin ne kadar dirençsiz olduğu 2001 yılında yaşanan kriz zamanında ortaya çıkmıştır. Türkiye'de o dönem yaşanan derin ekonomik kriz sonucunda çoğu aynı zamanda banka sahibi de olan medya patronlarının batan bankaları nedeniyle TMSF, sahibi oldukları medya şirketlerine el koymuştur. El konulan şirketler ise 2005 yılından itibaren farklı iş adamlarına devredilmiş ve bu devretmeler sonucunda medyanın mülkiyet ve kontrolünde ortaya çıkan yeni aktörler ile birlikte medya yeniden yapılanmıştır. Kabuk değiştiren medyada bazı gruplar tarih olurken bazıları el değiştirmiş, krizi atlatanlar ise film, müzik gibi alanlardaki şirketlere yatırım yaparak yatay ve çapraz birleşmelerle daha da güçlenmişlerdir (Sözeri, 2007, s. 113).

Dergicilik sektörüne ise Doğan Grubuna ait Doğan Burda ile Turgay Ciner'in Dinç Bilgin'den kriz ile birlikte satın aldığı Merkez Dergi Grubu'nun hâkim olduğu görülmektedir. 2003 yılında Bağımsız Gazeteciler A.Ş. tarafından kurulan Vatan Dergi Grubu (VDG) rekabete dahil olmuştur. Etibank davasında takipsizlik kararı verilen Zafer Mutlu Sabah Grubu ile yollarını ayırdıktan sonra 2002 yılında kendi kadrosunu kurarak *Vatan* gazetesini çıkarmaya başlamıştır (Tokgöz, 2003, s. 50). Mutlu, Ercan Arıklı'yı Vatan Dergi Grubu Genel Koordinatörü sıfatıyla yönetim kuruluna almış ve Arıklı Vatan gazetesinin hafta sonu eklerini yöneten Özgür Yici'yi başına getirdiği *Haftalık* adlı haber dergisini 2003 yılında piyasaya çıkarmıştır (Uskan, 2005, s. 263). İnsan, insan hikayeleri, siyaset ve toplumsal olaylara ağırlık veren yapısıyla başlarda ciddi bir tiraj yakalayan *Haftalık* dergisi ilerleyen süreçte düşüşe geçmeye başlamış ve önce Vatan gazetesinin hafta sonu ekine dönüşmüş sonra da 2007 yılında kapanmıştır. 2004 yılında Nida Ergenç tarafından yayımlanan ancak 2006 yılında Ayhan Durgun'un sahipliğine geçen Nokta'nın da 2007 yılında yayım hayatına son verilmesiyle haber dergiciliği alanında rekabet Doğan Burda'nın *Tempo*'su ile Merkez Dergi Grubu'nun *Aktüel*'i arasında yaşanmıştır (Sözeri, 2007, s. 113).

Ancak dönemin dergi yayımcılığı yoğunlaşma derecesi yüksek bir pazar gibi görünse de özellikle düşük tirajlar ve reklam gelirlerinin darlığı arasında sıkışıp kalan bir yapı sergilemektedir. Dolayısıyla arkasında bir holding desteği bulunmayan bağımsız yayımların yavaş yavaş piyasadan çekildikleri görülmektedir. Nitekim alana hâkim olan Doğan Burda ve Merkez Dergi Grubu yer yer tirajlarını artırmak adına fiyatlarını maliyetlerinin altına çekerek uyguladıkları fiyat politikasıyla pazara canlılık getirmişler ancak bu girişim *Nokta* dergisi örneğinde olduğu gibi bağımsız dergilerin rekabet şansını yok etmiştir. Bununla birlikte ekonomik dönüşümün karşılığı olarak tirajın önüne geçen reklam unsuru dergicilik alanının geleceğinde önemli bir rol üstlenmiştir. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra yaşanan dönüşüm haber ve bilgi amaçlı yayımcılık anlayışının yanına kâr amacını da eklemiş ve böylece dergicilik alanı reklamcılık sektörüyle iç içe geçmiştir. Artık gelirin büyük bölümü bir anlamda tüketicilerden değil okuyucunun ilgisini satın alan reklam verenlerden gelmektedir. Fakat yazılı basının reklam gelirleri içerisinde dergilerin payının oldukça az oluşu, dijitalleşme sürecine yavaş yavaş geçilmesi ve kâr getirisinin düşüklüğü nedeniyle

azaltılan insan kaynağı ile birlikte haber dergileri yavaş yavaş geri planda kalmıştır (Sözeri, 2007, s. 114-117).

Yaşanan süreç sonunda Tempo önce 2009 yılında haftalık haber dergisi formatından çıkarılarak aylık yayımlanan bir yaşam tarzı (life-style) dergisine dönüştürülmüş ardından ise bağlı bulunduğu Doğan Medya Grubu'nun aldığı küçülme kararı sonrası 2016 yılında kapanmıştır. Aktüel dergisi ise 2007 yılında el değiştirerek Turkuvaz A.Ş. bünyesine katılmış ancak periyodik yayımlarında duraksamalar yaşamıştır. 2013 yılında Turkuvaz Medya Grubu'nun Orhan Cemal Kalyoncu tarafından satın alınmasıyla yeni bir döneme girse de resmi olarak kapatılmamasına rağmen yayım hayatına periyodik olarak devam edememiştir. 1990 yılların başında kendisini ideolojik olarak "sağda" tanımlayan ve 'İslami değerlere saldırıda bulunanlara sessiz kalmamak' anlayışıyla uzun süre yayım hayatını sürdüren Feza Gazetecilik A.Ş. bünyesindeki Aksiyon dergisi de 2016 yılında çıkarılan OHAL yasası kapsamında kapatılmış ve böylece 1954 yılında Akis ile başlayan haber dergilerinin serüveni sona ermiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. HABER DERGİCİLİĞİ ALANINDA ÇALIŞAN FAİLLERİN (GAZETECİLERİN) HABİTUSLARI, SERMAYELERİ VE ALANDAKİ KONUMLARI

Çalışmanın bu bölümünde haber dergiciliği alanında çalışmış gazeteciler ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin deşifresi sonrasında yapılan analizler yer almaktadır. Haber dergiciliği alanının tarihsel arka planı ile birlikte bu alanda çalışan gazetecilerin habituslarını, sahip oldukları ve kendilerine ait özgünlüklerini ortaya koyan sermayelerini ve alan içindeki konumlarını ortaya koymak oldukça önemlidir. Zira haber dergiciliğinin gazetecilik mesleği üzerindeki etkisini ve işlevlerini anlamanın yolu kişisel deneyimleri okumaktan geçmektedir. Çünkü haber dergiciliğinin gelişim ve değişim rotasını belirleyen unsurlardan birisi de bu alandaki faillerin donanımlarıdır. Bu sebeple faillerin haber dergiciliği alanına özgü şahsi görüşleri çalışmanın bütünlüğü açısından son derece önemlidir.

4.1. Çalışmanın Yöntemi ve Veri Toplama Tekniği

Sosyolojik bir çalışmada yapı ve fail arasındaki ilişkisellik ile birlikte betimleme ve açıklama da oldukça önemlidir. Bu nedenle teorik unsurlar ile birlikte araştırma pratiğinin kullanımı da son derece gereklidir. Derek Layder'in (2013, s. 30) ifade ettiği gibi gündelik hayatın herhangi bir alanında yapı-fail unsurlarının nasıl iç içe geçtiğini açıklamanın en iyi yolu teori ve pratiğin bir araya getirilmesidir ki tez çalışması da bu yaklaşımla inşa edilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümü yarı-yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak haber dergiciliği alanında çalışmış gazetecilerle yapılan görüşmeler kapsamında hazırlanmıştır.

Bilimsel çalışmalarda teori ve pratiğin iç içeliğini en iyi sağlayan araç nitel araştırmalardır ve bu araştırmalar; "*İnsan ve yerlere duyarlı olan doğal ortamdaki veri koleksiyonlarını ve hem tümevarım hem de tümdengelimli, örüntü ve temalar kuran veri analizlerini içeren bir yaklaşım kullanırlar. Nihai yazılı bir rapor veya sunum; katılımcıların seslerini, araştırmacının derin düşüncelerini, problemin kompleks bir açıklama ve yorumlamasını ve literatüre katkısını veya değişim çağrısını içerir*"

(Creswell, 2013, s. 43). Gerçekliğin yeniden inşa edildiği nitel araştırmalarda problemi etkileyen değişkenlerin iç içe olması aralarındaki ilişkilerin ölçümünü zorlamaktadır. Bu nedenle araştırmacı olay ve olguları yakından izleyerek katılımcı bir tavır sergiler ve böylece değişkenler arasındaki ilişkinin neden ve nasıl kurulduğunu anlamaya çalışır (Demir, 2011, s. 276). Nitel araştırmalarda ele alınan olay veya olgular belirli bir sıra veya kriterlere bağlı olmadığı için karmaşık bir yapı sergiler ve böylece sorunu etkileyen değişkenler, olaylar arasındaki ilişkiler ve süreçler karışık halde bulunur (Layder, 2013, s. 62). Nitel araştırma yaklaşımıyla tasarlanan bu araştırmada da temel problemi etkileyen tek bir değişken üzerinden gitmek yerine haber dergiciliği alanı iç ve dış olmak üzere iç içe geçmiş iki yapı üzerinden incelenmiştir. Bu yapılar içindeki değişkenler ise alanın aktörleri olan gazetecilerle yapılan görüşmeler sonucunda analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Nitel çalışmalarda kendi içinde ayrışmakta olan üç çeşit veri toplama yöntemi kullanılmaktadır: gözlem, görüşme ve yazılı dokümanların incelenmesi. Bu araştırmada da veri toplama yöntemi olarak öncelikle yazılı doküman incelemesi kapsamında çalışmaya konu olan haber dergilerinin özellikle çıkış manifestolarının olduğu ilk sayıları incelenmiş, daha sonra görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme yöntemi karşılıklı konuşmaya dayanır ve gündelik hayatta aktörlerin anlam dünyalarına ulaşarak araştırma sonucunu etkileyen doyurucu veriler edinmeyi sağlar (Becker, 2013, s. 47). Bununla birlikte veri toplama tekniği olarak görüşmenin amacı, araştırmacının çalıştığı konu ile ilgili deneyimleri olan bireyler (bilgi-zengini katılımcı) ile diyaloğa girmesi ve onların konuyla ilgili deneyim ile düşüncelerini öğrenmesidir (Maxwell, 2013). Görüşme yönteminde yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme teknikleri kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Her ne kadar yarı-yapılandırılmış görüşme formlarında önceden hazırlanmış sorular bulunsa da görüşme esnasında görüşülen kişilerin ifadeleri doğrultusunda yeni sorular eklenebilir veya yeterli bilgiler alındıysa bazı sorular çıkartılabilir. Ancak önemli olan niteliksel değerlendirme için soruların basit, açık, anlaşılır ve görüşme yapılan kişilerin kendilerini istedikleri biçimde ifade edebilecekleri şekilde düzenlenmesidir. Böylece araştırmacının derinlemesine bilgi oluşturabilmesi mümkün olur (Kümbetoğlu, 2008, s. 89). Esnekliğin ön planda olduğu bu teknikte soruların yeri görüşmenin gidişatına

göre değiştirilebilir. Dolayısıyla yarı-yapılandırılmış görüşme formları görüşmecinin zihnindeki varsayımları görüşülen kişilere dayatmamış olur (Layder, 2013, s. 97). Böylece görüşme esnasında hazırlanan formda değişiklikler yapılması sağlıklı ve en doğru bilginin alınması noktasında oldukça önemlidir. Bu nedenle haber dergiciliği alanında çalışan gazeteciler ile yapılan görüşmelerde deneyimlerin ve anlatıların bölünmemesi ve kişilerin cevaplarını kendi sözcükleri, terimleri ile verebilmesine imkân tanımak adına yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir.

Çalışmanın tarihsel arka planının anlatıldığı bölümde incelenen haber dergilerinin künyelerinden yola çıkarak 23 gazeteciyle[20] iletişime geçilerek çalışmaya davet edilmiş ve 11 kişiden olumlu dönüş alınmıştır (EK-1). Bununla birlikte çalışmaya katkı sağlayacağı düşünülerek Türk basın tarihi ve özellikle de dergicilik alanında akademik çalışmaları bulunan 3 uzman ile de görüşmeler gerçekleştirilmiştir.[21] Katılımcıların dağılımında genel yayın yönetmeni, yazı işleri müdürü, haber müdürü, muhabir ve tasarımcılar olmasına dikkat edilmiştir. Böylece haber dergilerinin tüm bileşenlerinin çalışmaya dahil edilmesi sağlanmıştır. Ayrıca görüşülen gazetecilerin çoğu haber dergiciliğinin ikinci dönemi olarak adlandırılabilecek olan 1990 yılı sonrasında alana dahil olmuştur. Bu ayrıntıdan yola çıkarak tek bir dergiye odaklanmak yerine dönemin en önemli üç haber dergisi olan Nokta, Tempo ve Aktüel'de çalışmış gazetecilerle görüşme sağlanarak çalışma için daha geniş bir perspektif hedeflenmiş ve aynı zamanda çalışmanın sınırlılığı sağlanmıştır. Katılımcıların 8'i aktif olarak gazetecilik mesleğini sürdürürken 2'si ise emekli olmuştur. Bir gazeteci ise kariyerine akademisyen olarak devam etmektedir. Pandemi[22] nedeniyle katılımcıların da onayları alınarak görüşmeler çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmiştir. Görüşme takvimi önceden hazırlanmamış, görüşme gün ve saati kendilerine bırakılmıştır. Ancak çevrimiçi ortamda teknik sorunlarla karşılaşılarak görüşmelerde problem yaşanabileceği ortadadır. Nitekim bu çalışmada da bir görüşme esnasında internet bağlantısı sorunu yaşanmış ve görüşme başka bir tarihte yeniden

[20] Aralarında Ayşenur Arslan, Hıncal Uluç ve Selçuk Tepeli gibi isimlerin olduğu gazetecilerde çalışmaya davet edilmiş ancak mesleğe aktif olarak devam etmeleri ve iş tempolarının yoğun olması nedeniyle olumlu dönüş alınamamıştır.

[21] Çalışma kapsamında Prof. Dr. Aslı Yapar Gönenç, M. Bülent Varlık ve Tolga Tellan'dan görüşler alınmıştır. Aslı Yapar Gönenç ve Tolga Tellan ile online olarak görüşülmüş, M. Bülent Varlık ise görüşlerini yazılı olarak bildirmiştir.

[22] Dünyada birden fazla ülkede veya kıtada, çok geniş bir alanda yayılan ve etkisini gösteren salgın hastalıklara verilen genel isimdir. Tez çalışmasının yapıldığı dönemde (2020-2022) ortaya çıkan Covid-19 salgını nedeniyle dünyada pandemi ilan edilmiştir.

yapılmıştır. İki görüşme ise elektrik kesintisi nedeniyle yarıda kalmış ve görüşme takvimi yeniden düzenlenmiştir.

Mesleğin bir getirisi olarak sürekli diyalog halinde olma ve konuşma becerilerinden dolayı gazeteciler ile görüşme oldukça akıcı geçmiş ve her bir görüşme ortalama 1 saat sürmüştür. Görüşmelere öncelikle gazetecilerin bireysel özelliklerini ortaya koyacak sorularla başlanmış daha sonra ise habitusları, sahip oldukları sermaye türleri ve hem alandaki konumları hem de haber dergiciliğinin kaybolmasına yönelik sorular yöneltilmiştir. Sorular belirli bir sırada oluşturulmuş olsa da görüşmeler esnasında anlatı akışını bozmamak adına soruların sırası değiştirilmiştir. Gazetecilerin kendilerini rahat hissetmeleri adına soruların dışına çıkacak şekilde verdikleri cevaplarda engelleyici olunmamış ve deneyimlerini aktarmalarına izin verilmiştir. Böylece çalışmaya yeni bakış açıları kazandırılmıştır. Görüşmelerin tamamı etik kurul onayı (EK-2) ve katılımcıların izni alınarak kayıt altına alınmıştır. Kayıtlar bilgisayar ortamında muhafaza edilmiş, transkripsiyonu yapılarak kaydedilmiştir.

Çalışmanın kuramsal zeminindeki kavramlardan yola çıkarak gazetecilerle yapılan görüşmeler için tematik olarak görüşme kodları oluşturulmuş ve yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler; gazetecilerin alana dahil olma süreçleri, haber dergiciliği alanı ve kuralları, haber üretim süreçleri, gazetecilerin alandaki konumları ile haber dergiciliği alanının kaybolması ve gazetecilik mesleği üzerindeki etkileri başlıkları altında irdelenmiştir.

4.2. Haber Dergilerinde Çalışan Gazetecilerin Alana Dahil Olma Süreçleri

Bilginin üretim ve yayılımını sağlayan araçları ellerinde bulundurmaları nedeniyle toplumsal yaşamda önemli bir yeri olan gazetecilerin kültürel üretim sürecindeki konumları hem ellerinde bulundurdukları araca hem de alan tarafından nasıl şekillendirildiklerine bağlıdır. Dolayısıyla gazetecilik mesleğine nasıl başladıkları alanda biriktirdikleri sermayelerinin oluşumunu anlamak açısından oldukça önemlidir. Bu noktadan hareketle çalışma kapsamında görüşülen 11 gazeteciden 5'i staj yaparken mesleğe adım attıklarını dile getirmişlerdir. 4 gazeteci yazı yazmak ve tasarım yapmaktan zevk aldıkları için bu mesleği tercih ettiklerini, 2 gazeteci ise tesadüfi bir şekilde bu alana dahil olduklarını ifade etmişlerdir. Alana giriş

öykülerinin çoğunda (7 gazeteci) görülen durum ise gazetecilerin önemli bir kısmının bir tanıdık veya arkadaş aracılığı ile alana dahil olmasıdır. Dolayısıyla alandaki gazetecilerin birçoğunun tavsiye üzerine alana dahil oldukları görülmektedir:

> "*Öğrenciyken Radikal Gazetesi'ne girdim, staj için aldılar. 18 yaşındaydım tam muhabirlik yaptırmıyorlardı sadece seyrettiriyorlardı. Sonra bir arkadaşımın vasıtasıyla Nokta Dergisi'ne girdim. O zamanlarda son süreçteki Nokta Dergisi değildi. İlk Nokta Dergisi de değildi. O meşhur bizim haber dergiciliğinin temel taşlarından olan dergi de değildi. DSP'nin daha sonra lideri olacak Masum Türker'in sahibi olduğu Nokta Dergisi'ydi.*[23] *Böyle bir ara dönemdi. Orada çalışmaya başladığımda da 19 yaşındaydım. Böylelikle haber dergiciliğine girmiş olduk*" (Yenal Bilgici, 21 Eylül 2021 tarihli görüşme)

Gazetecilerin alana dahil olmalarında dikkat çeken ayrıntılardan birisi belirli bir kimliğe ve konuma sahip olmalarında belirleyici unsur olan kültürel sermayelerinin oluşumundaki ana bileşenlerden olan eğitim durumlarıdır. Her ne kadar Bourdieu kültürel sermayenin sadece eğitim olmadığını bununla birlikte çalışılan alan ve bu alan içinde bireyin yaptığı işin de kültürel sermayenin oluşumunda önemli olduğunu vurgulasa da (Benson, 2006, s. 192) haber dergiciliği özelinde bakıldığında bireyin formel eğitiminin yaptığı işi ciddi şekilde etkilediği görülmektedir. Görüşülen 11 gazetecinin 10'u üniversite mezunudur, 1 gazeteci ise üniversite eğitimini yarıda bırakmıştır. 3 gazeteci iletişim, 3 gazeteci ekonomi, 1 gazeteci siyaset bilimi, 1 gazeteci grafik tasarım, 1 gazeteci uluslararası ilişkiler ve 1 gazeteci de İngiliz dili ve edebiyatı eğitimi almıştır. İletişim eğitimi alan gazetecilerin alana dahil olmaları beklenir bir durumdur. Dikkat çekici unsur ise gazetecilik alanının ilişkili olduğu siyaset ve ekonomi alanlarında eğitim almış bireylerin gazetecilik alanına katılmış olmalarıdır. Aslında bu durum gazetecilik mesleğinin toplumsal yaşam içindeki konumunu ve bahsi geçen üç alan arasındaki güçlü ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Görüşmelerde öne çıkan unsurlardan birisi de bireylerin alana dahil olmalarındaki bilinç ve istekliliktir. Bourdieu gazetecilerin toplumsal alandaki diğer profesyonellerden farkının alanda yapılan mücadeleler olduğunu belirtir. Görüşme

[23] Yenal Bilgici'nin bahsettiği dönem Masum Türker'in Nokta dergisinin başına geçtiği 1996 yılını işaret etmektedir.

yapılan gazetecilerin de bu mücadele alanına bilerek girmiş olmaları hem alanın şekillenmesinde hem de alanın onları şekillendirmesinde oldukça önemlidir:

> "*Ankara Siyasal 'da öğrenciyken hocalarla aram iyiydi. Rahmetli Ünsal Oskay ve Ahmet Taner Kışlalı ile sürekli görüşürdüm. Onlar Mehmet Ali Kışlalı'nın gazeteci yapmak üzere birisini aradığını söylediler. Ben de gazeteci olmak istiyordum. Her zaman bu böyleydi. Önüme Yankı Dergisi çıktığı için Yankı Dergisi'ne başladım. Dergi tercihi bilinçli değildi ama meslek tercihi bana aitti*"[24] (Mehmet Y. Yılmaz, 17 Ekim 2021 tarihli görüşme)

Değinilmesi gereken önemli ayrıntılardan bir diğeri de haberciliğin farklı pratiklerinden birisi olarak haber dergilerinin alandaki gazeteciler için nasıl konumlandığıdır. Nitekim bireyin içinde bulunduğu alandaki konumunu ve gücünü belirleyen simgesel sermayesi biriktirdiği bütün sermayelerin toplamını ifade eder. Alan içindeki görevleri, itibarları ve tanınırlıkları sahip oldukları sermayelerin göstergesidir. Gazetecilik mesleğinde de yazılı basından görsel basına geçmek bir kariyer adımı olarak görülmektedir. Öyle ki görüşme yapılan 11 gazeteciden 9'u mesleğe dergilerde başlamış, gazete ve televizyonlarda devam etmişlerdir. 2 gazetecinin ise durumu farklıdır. Mesleğe televizyondan başlamışlar ve kendi ifadelerine göre bir kırılım veya değişim ihtiyacından dolayı kariyerlerine dergide devam etmişlerdir:

> "*Televizyon habercisiyim ben aslında. İletişim fakültesinde öğrenciyken stajyer olarak Star TV'de çalıştım. Dış haberlerde stajyerdim ve bu benim mesleğimdir hissi doğdu o yaşlarda. Yoluma 12 yıl boyunca farklı kanallarda devam ettim. Bu yıllar boyunca dış haber editörlüğü, muhabirliği ve programcılığı yaptım. Yani televizyon haberciliğinin her alanında bulundum. Ancak dış haberciliği çok sevmeme rağmen yıllar geçtikçe sanki üzerime yapıştı kaldı. Ben de otuzlu yaşlarımın başında böyle birtakım yenilikler arıyordum hayatımda. Kendime yeni yollar açmam gerektiğini düşünüyordum bir şeyleri kırmak istiyordum aslında. Tam o dönemde de Tempo'dan teklif geldi. Hiç beklemediğim bir şeydi bu. Öyle haber dergicisi olma gibi bir hedefim yoktu çünkü. Her şeye televizyonda başladım. Hayatım orada devam ediyordu. Ama tabi ki Tempo çok önemli bir*

[24] Haber dergiciliği konusunda görüşme yapılan gazeteciler içindeki en tecrübeli isim olan Mehmet Yakup Yılmaz alana 1975 yılında Yankı dergisi ile girmiş ve bu dergide 1980 yılına kadar çalışmıştır. Devamında ise Nokta, Tempo ve Aktüel dergilerinde yönetici olarak görev almıştır.

markaydı ve o dönemlerde de hala etkisini devam ettiriyordu. Benim daha önce Tempo'nun yayın yönetmenliğini yapıp da televizyona geçen editörlerim oldu. Levent Evkuran gibi. Onlar televizyona geldiklerinde 'Vay be Tempo'nun yayın yönetmeni benim editörüm oldu' gibi hisler içimden geçirmiştim. Böyle bir görevin bana teklif edilmesi çok da onore etti beni. Kariyerimin bir değişikliğe ihtiyacı olduğunu düşünüyordum. Ama dediğim gibi teklifin Tempo'dan gelmesi çok etken oldu. Yani belki başka bir yerden gelseydi o teklif yok ya ben televizyonda iyiyim diyebilirdim. Ama Tempo tabi çok etkiledi. İşte dergi grubunun başında Mehmet Y. Yılmaz gibi bir isim vardı. Dolayısıyla bütün bunlar birleşince böyle bir kırılımı yapmam gerektiğini düşündüm. Ancak şunu da söylemem gerekiyor. Birçok arkadaşım tarafından yadırgandı bu durum. Yani meslekte genellikle yazılı basından görsel basına geçmek bir kariyer adımı olarak düşünülür ancak benim için daha tersi bir senaryo işledi" (Ayşegül Savur, 17 Eylül 2021 tarihli görüşme)

Mesleğe Star TV'de başlayıp, ATV ve CNN Türk kanallarında çalıştıktan sonra Tempo dergisine geçen ve halen *İstanbul Life* dergisinin yayın yönetmenliğini yapan Ayşegül Savur'un söylemleri haber dergilerinin gazetecilik alanı içinde kapladığı önemi ve mesleki kariyer açısından değerini vurgulamaktadır.

4.3. Gazetecilerin Gözünden Haber Dergiciliği Alanı ve Oyunun Kuralları

Gündelik yaşam içerisinde dahil olunan her alanın kendine ait kuralları vardır. Alanı anlamak, anlamlandırmak ve alan dışında kalmamak için bu kuralların bilinmesi ve ona özgü davranışların sergilenmesi gerekmektedir. Aynı zamanda bir mücadele alanı olarak haber dergiciliğinde de rekabet kaçınılmazdır. Bourdieu 'ya göre (1995, s. 72) hem alanın oluşumunda hem de alanın değişiminde önemli faktörlerden birisi olan rekabet ve mücadelenin çerçevesini belirleyen oyunun kurallarıdır. Dolayısıyla haber dergiciliği alanının da kendine özgü kuralları vardır ve alanın içine dahil olan bireylerin bu kurallara göre hareket etmesi beklenir.

Haber dergiciliği alanında çalışmış gazeteciler ile söz konusu kuralların ne olduğuyla ilgili yapılan görüşmelerde genel olarak ortak bir söylem gelişmiş olsa da bu aşamada bir konunun altını çizmek gerekir. Çalışmanın tarihsel arka planının işlendiği bölümlerde daha önce vurgulandığı gibi haber dergiciliği iki farklı dönemden

oluşan bir yapıya sahiptir. 1954 yılında AKİS ile başlayan ve 1980 askeri darbesine kadar olan süre haber dergilerinin genellikle iç politika ve ekonomi konularıyla ilgilendiği, satıştan ziyade gündemi belirleyen konuların detaylandırılarak kamuya sunulduğu ve bu yapısıyla gazetecilik alanının siyaset alanına daha yakın duruş sergilediği bir dönemdir. Dolayısıyla bu dönemde alandaki kurallar bahsi geçen perspektifler odağında işlemiştir. Ancak özellikle 1980'li yılların ortasından itibaren hem ülkede hem de medyada esen dönüşüm rüzgarından haber dergileri de etkilenmiş, daha çok toplumsal sorunların odak alındığı bir habercilik anlayışına geçilmeye başlanmıştır. Bu geçişin merkezinde ise gazetecilik alanının artık ekonomi alanına doğru yakınlaşması yatmaktadır. Satışın ön planda olduğu ve insanların değişen ilgi ve algılarını besleyecek konuların daha çok işlendiği haber dergiciliği alanında daha önce işleyen kuralların da değiştiği görülmektedir. Nitekim görüşme yapılan 11 gazeteciden bahsi geçen ilk dönemde alan içinde konumlanan iki gazeteci Mehmet Y. Yılmaz ve Fehmi Ketenci'dir. Geriye kalan 9 gazeteci ise haber dergiciliği alanına değişim döneminde dahil olmuştur. Dolayısıyla alanın kurallarına dair belirtilen görüşler haber dergiciliğinin 1990'lı yıllar ve sonrasını kapsamaktadır:

> "*Temel gazetecilik faaliyetinden farklıdır haber dergiciliği. Temel gazeteciliğin kuralları orada da geçerlidir ancak dergi daha ayrıntı ister. Daha titiz araştırma ister. Yani şimdi mesela sen bir haber yaparken 'Ben dün Mehmet Yılmaz ile görüştüm Aktüel'i çıkardı' Bu bir haber midir? Haberdir. Gazetede yer alabilir mi? Tabii ki. Ama bu bir dergide yer alabilecek bir haber midir? Değildir. Çünkü başka şeyler lazım bunun bir dergi haberi haline gelmesi için. Sizin o soruyu bana niye sorduğunuzdan başlayarak benim neden 'ben dergiciyim' dediğimin gerekçelerini de içeriyor olmalı dergide yayınlanacak haber*" (Mehmet Y. Yılmaz, 17 Ekim 2021 tarihli görüşme)

Mehmet Yılmaz'ın ifade ettiği gibi haber dergiciliği alanının kuralları temel gazetecilik faaliyetlerden oldukça farklıdır. Özellikle haber üretim süreçleri düşünüldüğünde bu farklar daha net ortaya çıkmaktadır. Günlük gazetelerde her gün sabah toplantısı yapılır, konular dağıtılır ve dağıtılan konuları alan muhabirler haberlerini getirirler. Daha sonra bunlar edit edilir ve görsel bölüme verilir. Görsel bölüm haberleri işler, sayfalar yapılır ve gazete baskıya gider. Haber dergiciliğinde ise durum biraz farklıdır. Oğuz Şenoğuz'un deyimiyle; "*1/7 çarpmadır*" (05 Aralık 2021 tarihli görüşme).

Haber dergiciliğinde haberin gelişmesi önce muhabir aracılığıyla başlar. Muhabir öncelikle neler olup bittiğini algılar. Hangi ayrıntıların okuyucunun ilgisini çekebileceğini tespit eder. Sonra da tespit ettiği ayrıntıların mümkün olan en detaylı şeklini haberleştirir. Bu anlamda gazetecinin haberi için tanınan yer ve zaman lüksü alanın en önemli kurallarından birisidir:

> "*Dergi için anlık gelişmelerin hiçbir önemi yoktur. Dünya yıkılsa değişmez bu durum. Örneğin 11 Eylül saldırısında olduğu gibi. Yani dünyanın en büyük hikayelerinden biri değil mi. Dergi, 11 Eylül'ü yapanların profilini haber yapmak durumundadır. Kim bunlar, ne zaman ortaya çıkmış? Gelişim kronolojisi, hangi ilişkiler ağından geçtiğini, hangi isimlerin önüne çıktığını, kimlerin desteklediğini detaylı vermek zorundadır.*" (Zeynep Özyol, 05 Ekim 2021 tarihli görüşme)

Haber dergiciliği alanının kendine ait kurallarından birisi de gazetelerden oldukça farklı olan üslup ve dil farkıdır. Haber konularının işlenişi ve veriliş şekli dergileri gazetelerden ayıran en önemli nokta olarak öne çıkmaktadır. Tabi bu noktada gazetecinin alanı içselleştirdiği habitusu da oldukça değerlidir:

> "*Haber dergiciliğinde birkaç kural vardır. Bir tanesi üslup. Yani iyi yazı yazan birisi olmanız gerekir. Çünkü haber dergilerinin dili gazetelerden bütünüyle farklıdır. Haberin 5N1K'sını oluştururken bile size bir hareket alanı bırakır. İkincisi, analitik düşünme. Haber kendi içinde akmaz. Siz haberi parçalarsınız. Bu anlamda gazetecinin yorum yapabilme refleksine sahip olması gerekir. Üçüncüsü ise tabi ki derinlik. Gazeteci analitik düşünme becerisini haberin farklı boyutlarını derinleştirerek yazdığı metne yansıtmalıdır*" (Rıdvan Akar, 17 Eylül 2021 tarihli görüşme)

Kalemi daha iyi tutanın sivrildiği bir alan olarak haber dergiciliği gazetecilerden sadece '*haberin kokusunu*' iyi almalarını değil aynı zamanda iyi bir yazar olmasını beklemektedir. Bunun yanında haber dergilerinde çalışan gazeteciler günlük olaylar, meseleler ve bakış açılarıyla ilgilenmeden daha kapsamlı düşünmeli ve entelektüel becerilerini geliştirmelidir:

> "*Dergi gazetecileri hızlı gazeteciler değillerdir. Günlük gazetelerde çalışan gazeteciler futbolcunun her gün idman yapması gibi çalışır. Her gün 100 metre koşar ve her gün 100 metre koşmak gazetecilik reflekslerini daha iyi yapar. Dergi*

> *haberciliğinde ise günlük bakış açısının dışına çıkarak daha kapsamlı düşünmek entelektüel reflekslerinizi güçlendirir. Haber dergilerinin editörlerinin ve yazı işleri müdürlerinin aradığı şey de biraz budur sizde*" (Yenal Bilgici, 21 Eylül 2021 tarihli görüşme)

Derinlikli araştırmak, ayrıntıları odağa almak, dili iyi kullanmak ve daha kapsamlı düşünme refleksine sahip olmak alanın kuralları olarak ön plana çıksa da bunlarla birlikte alanın sahip olduğu gazetecilik mesleğinin özünü oluşturan etik kuralları da söz konusudur. Fehmi Ketenci'nin (06 Mart 2022 tarihli görüşme) ifadeleriyle; "*Yaptığınız her haber okuru bir şekilde mutlaka etkiliyor ve yönlendiriyordur. Dolayısıyla aslında en temel kural doğru haber yapmaktır. Günlük bir gazete 1-2 saat okunurken, haftalık dergiler 3 gün okunur. Dolayısıyla haberlerin genişliği ve işlediği ayrıntılar düşünüldüğünde verilen bilgilerin doğruluğu daha fazla önem arz etmektedir*". Doğru haber yapmak, kaynağın gizliliği, haberde yanlı olmamak gibi gazetecilik mesleğinin evrensel kuralları da haber dergiciliği alanını şekillendiren kurallar olarak ortaya çıkmaktadır:

> "*Haberciliğin kuralları neyse haber dergiciliğinin kuralları da odur. Yalan haber yapma, kaynağın ismini gizli tutmak istiyorsa babana bile açıklama, istemeyenin fotoğrafını dergide kullanma, bir röportaj yapıyorsan karşındaki insanın sözlerini cımbızlama, çarpıtma… Bu kurallar evrenseldir*" (Ali Boratav, 14 Mart 2022 tarihli görüşme)

Aslında haber dergiciliğinin gazetecilik anlayışı, sadece *olaylarla ilgili bilgi vermeden* ibaret görülmesine karşın işin içine *hikâye anlatmayı* da dahil etmesidir. Aslında bu durum Schudson'un da belirttiği üzere (2022, s. 34) gazetecilerin yaptıkları iş eleştirildiğinde savundukları bilgi aktarmanın, hangi işi yapmaya çalıştıklarını anlatırken savundukları hikâye anlatımı söyleminin ülkemizdeki basın anlayışında vücut bulmuş halidir. Gazeteler ile dergilerin habercilik anlayışları arasındaki fark görüşme yapılan gazetecilerin haber dergiciliği alanının kurallarında vurguladığı bu temel unsurda ortaya çıkmaktadır. Haber dergilerinde gazetecilik amacı olan 'hikâyecilik' tir ve bu amaç doğrultusunda insanların ihtiyaç duyduğu bilgiyi anlamlı, ilintili ve ilgi çekici şekilde vermek haber dergiciliği alanının en önemli kuralı olarak öne çıkmaktadır.

4.4. Haber Dergiciliği Alanında Haber Üretim Süreçleri

Klasik anlamda haber "yeni olan" demektir ve gazeteler özelinde bakıldığında gündemde olan bir konunun yeni boyutu ön plana taşınır. Tabi bu süreç televizyonda merkezine 'hız' olgusunu alarak anındalık ve haberi ilk verme boyutuna taşınmış, dijital kültürde ise habercilik günlük pratiklerden haber üretim mekanlarına, haber üretimi için harcanan zamandan gazetecilerin konumlarına kadar nerdeyse her aşamada bir dönüşüme neden olmuştur. Ancak gazetecilik mesleğinin önemli parçalarından birisi olan haber dergilerinde ise habere bakış ve üretim süreçleri oldukça farklıydı. En temel farklardan birisi toplumun hiç gündeminde olmayan konuların haber değerinin daha fazla olmasıydı. Gündelik rutinin dışında bir çalışma yapısına sahip olması nedeniyle haber dergiciliğinde esas olan gündem olacak ya da gündemi değiştirecek konuların yakalanabilmesiydi. Mehmet Ali Kışlalı haber dergilerindeki haber üretim sürecini şöyle özetlemektedir (Özen, 2003, s. 46):

> "*Mesela gündemdeki konu anayasa değişiklikleri. Anayasa değişiklikleri ile ilgili bütün gazeteler sayfa sayfa yazıyor, bir sürü demeçler veriliyor. Bu gazetelerde yer alan haberler kesilir, kupürlerden bir dosya oluşturulur. İşte o redaktör dediğimiz yazar bunları okur, boşluklar bulur. Gazetelerde yer alan haberlerde boşluk bulunması normaldir çünkü gazeteler çok acele hazırlanır. Muhabirler bu boşlukları doldururlar ve böylece bir dosya oluşturulur. Bu dosyayı çok iyi kavrayan, yazı yeteneği olan birisi haberi yazar, dergide birkaç sayfa yayınlanır. Ama öyle bir yazıdır ki, onu okuduğunuz zaman en güzel şekilde, en iyi şekilde anayasa değişiklikleri özetlenir. Asıl olan şey, haber dergisi, o haftanın birçok alanda en önemli konuları hakkında okurlarını haberdar etmek için hazırlanan bir dergidir. Ve bu dergi, çok kapsamlı, çok dikkatli hazırlanmış, konunun en önemli unsurlarını içine alan ve rahat okunabilen bir dergidir. Bu nedenle hazırlanması zordur.*"

Aslında genel olarak bakıldığında haber dergiciliğinin diğer gazetecilik pratiklerinden ayrılan en temel unsuru Bourdieu'nun "edinilmiş yatkınlıklar" olarak tanımladığı ve habitus kavramının gazetecilik alanında vücut bulmuş hali olan gazetecilik rutinidir. Gazetecilik alanında habitus, failin (gazetecinin) içselleştirdiği ve alanın gerektirdiği eylemlerin bütünüdür. Oyunun kuralları çerçevesinde alana ilişkin davranış şekillerinin sürekli tekrar edilmesi habitusun varlığını oluşturur. Gazeteci

alana dahil olurken; haber üretim süreçleri ve aşamalarını, bu aşamalarda neler yapılacağını, nasıl hareket edeceğini yani kısaca oyunun kurallarını baştan kabul etmiş olur ve sorgulamadan habitusunu yerine getirerek alan içindeki mücadeleye katılır. Bu mücadele sürecinde gazetecinin motivasyonu ise oyunun sonunda elde edeceği çıkarlarıdır (illusio). Haber dergiciliğinde habercilerin illusio'su, gündemi belirleyecek ya da değiştirecek haberlere imza atarak simgesel sermayelerini güçlendirmek ve böylece iktisadi (ekonomik) sermayelerinin hacmini artırmaktır. Aynı durum gazetecinin bağlı olduğu kurum için de geçerlidir. Haber dergilerinin illusio'su ise daha fazla okunan haberleri yayımlayarak satışı artırmak ve iktisadi sermayelerini genişletmektir.

Haber dergilerinde çalışan gazeteciler için gazetecilik rutini, belli saatler içinde gerçekleşmeyen yani sabah başlayıp gece saatlerine kadar devam eden bir süreçtir. Sürekli döngü halinde devam eden habitus gündelik yaşam pratiklerini de kaplayarak gazetecilerin bir nevi yaşam tarzı haline gelir:

> "*Gazeteler ağırlıklı olarak gündemin peşinde koşarken dergiciler aslında bundan özellikle kaçmaya çalışırlar. Tam tersi yani akıntıya karşı yüzmeye çalışırsın. Özellikle gündemin kenarında köşesinde kalan ya da unutulmaya yüz tutmuş ve ön plana çıkması gereken ama bir şekilde çıkamayan konuları gündeme almaya çalışırdık. Haber toplantısından sonra getirdiğiniz konu kabul edilmişse o haber bitene kadar tüm hayatınız artık o olur. Bu bir hafta da olabilir daha fazla da. Geniş zamanlarda çalışma özgürlüğü ve rahatlığı var olduğu için ortak çalıştığınız kişilerle sürekli beraber oluyorsunuz. Özellikle derginin final gecelerinde genelde dergi binasında sabahlardık. Yani bir şekilde onlarla sosyalleşir hale geliyorsun. Hayat görüşün ve zevkler aynı oluyor. Haberinle uğraşmadığın zaman bile dergide yine haber konuşuyorsun*" (Güçlü Özgan, 04 Kasım 2021 tarihli görüşme)

Gazetecilik alanı hangi pratik üzerinden gerçekleşirse gerçekleşsin devamlı olarak bir sürekli olma özelliğine sahiptir. Alana ilişkin rutinlerde bu süreklilik döngüsü içinde yani alanın habitusu gereği kendini yeniden üretir. Haber dergiciliği alanında yeniden üretim süreci özellikle gündeliğin peşinde olan gazetelerden oldukça farklıdır. Nitekim 24 saatlik haber döngüsü içinde gazeteler bağımsız yeni gerçekler keşfetmekte, bunları doğrulamak yerine mevcut haberlere ekleyecek yeni ayrıntılar

aramakta ve bu eklemeler de yorum düzeyinde kalmaktadır. Gazetecinin bir haberi doğru aktarabilmek ve ayrıntı ile bağlamı habere katması için gerekli zamanı ve yeri bulamaması işini zorlaştırmaktadır (Kovach & Rosenstiel, 2007, s. 158).

Haber dergiciliğinde ise özellikle haber için var olan çalışma özgürlüğü ve rahatlığı alanın habitusundaki farkları da ortaya çıkarır. Haber üretim sürecinin gazetecinin merakıyla başlaması ister istemez failin kendisinden beklenenleri de farklılaştırmaktadır. Hayatın içinde olmak, insanların değişen meraklarını takip etmek ve entelektüel yaşama hâkim olmak haber dergiciliği alanındaki gazetecilerin habituslarının öne çıkan parçaları olarak dikkat çekmektedir:

> "*Bir gazete ya da TV habercisi sadece evden işe gidip gelip çok başarılı bir meslek hayatı sürebilir. Bir dergi habercisi (ya da yazarı diyelim dergi haberciliği gündem haberciliğinden tamamen faklıdır) yaşamın içinde olmak zorundadır. Trendleri takip edeceksiniz, insanların neden sıkılıp, nelere merak duymaya başladığını göreceksiniz, yurtdışına seyahat edeceksiniz, sinemaya, tatile gideceksiniz, hobileriniz olacak, o hobilerdeki en son yenilikleri takip edeceksiniz… Bu liste uzar gider, iyi-mutlu-dolu dolu bir yaşama sahip olmayan bir kişinin iyi bir dergi habercisi olması zordur*" (Ali Boratav, 14 Mart 2022 tarihli görüşme)

Haber dergiciliğinde haber üretim sürecinin ilk aşaması gazetecinin yapmak istediği konu üzerinde çalışmasıyla başlar. Ön araştırma ve konuyla ilgili gelişmeleri gazeteci sürekli takip eder. Devamında ise alanın bir diğer kuralı olan haber toplantıları devreye girer. Bu kural haber dergiciliğindeki haber üretim sürecinin kesintisiz işletilen ve esnetilmeyen önemli bir yapı taşıdır.

4.4.1. Haber Toplantıları

Haber toplantıları gazete, dergi ve televizyonlarda fiziki olarak bütün muhabirlerin bir araya gelerek yapılmasının zorunlu olduğu alanın önemli rutinlerinden birisidir. Gazete ve televizyonlarda günlük olarak yapılan haber toplantılarında olağan dışı bir gelişme olmadığı sürece genellikle gün boyunca kurumun iş akışının planlaması yapılır. Televizyonlarda genellikle sabahları yapılan bu toplantılar gazetelerde ise aslında bir sonraki güne hazırlık yapıldığı için sabah ve

öğleden sonra olmak üzere günde iki kez yapılır. Tabi dijital medyada yaşanan dönüşümün bir parçası olarak bu toplantıların içeriği, zamanlaması ve mekanları farklılaşmıştır. Haber dergiciliğinde ise kimi nitelikleri benzerlik taşısa da çeşitli farklar da mevcuttur. Bunlardan belki de en önemlisi haber toplantılarının haftalık olarak yapılmasıdır. Genellikle pazartesi günleri yapılan bu toplantılarda derginin çıkacak sayısıyla alakalı tüm sürecin planlaması yapılır:

> "*Haftalık dergilerdeki işleyiş genellikle pazartesi günleri yapılan haber toplantısı ile başlar. Muhabirler haber önerileri getirirler ve tabi bunu yaparken de öncelikle gündemi takip etmeleri gerekir. Büyük bir olasılık ile ön çalışması olmuştur ve arşiv çalışması da yapmıştır muhabir. O şekilde bir konu önerir. Haber dergiciliğindeki fark gündemden daha uzak ama ilgi çekebilecek, bilgiye de dayalı haberlerin daha yoğun olarak ele alınması noktasındadır. Kapak haberi ise üzerinde ciddi kafa yorulması gereken bir konudur çünkü kapak haberi aynı zamanda dergiyi sattıran haberdir. Dolayısıyla kapak konusu dergiyi sattıracak, insanların ilgisini çekebilecek ve okuma isteği uyandırabilecek bir haber olmalıdır.*" (Uğur Özen, 09 Aralık 2021 tarihli görüşme)

Gazete ve televizyondaki uygulamalarına göre çok daha uzun hatta gün boyu süren bu toplantılarda gelecek sayının planlamasıyla beraber yapılan önemli ritüellerden birisi de hem bir önceki sayının değerlendirmesinin yapılması hem de okuyuculardan gelen geri bildirim veya tepkilerin tartışılmasıdır:

> "*Bu toplantıların önemli aşamalarından birisi de geçen haftaki çalışılan haberler üzerine tartışılmasıdır. Özellikle önceki haftadan kalan ve mektuplar aracılığıyla bize ulaşan okurların yorumları oldukça değerliydi. Onlar üzerinden varsa bir tepki veya öneri konuşulurdu. Aslında haberinizin yarattığı yankılardı bunlar. Cezaevlerindeki insanlar gazete ve dergilere çok mektup yazardı. Onların gözlemleri ve yorumları oldukça fikir açıcıydı. Birtakım okurlar tepki olarak veya övgü olarak uzun uzun mektuplar döşerlerdi. Onları okumak da pazartesi toplantılarının bir parçasıydı. Genel olarak daha kapsamlı, daha kucaklayıcı, hayata başka bir pencereden bakan, gazetede görülmeyecek bir haberi yakalamaktı bütün dert.*" (Yenal Bilgici, 21 Eylül 2021 tarihli görüşme)

Haber toplantılarının önemli unsurlarından birisi de dergide işlenecek konuların belirlenmesinin ötesinde illusio'nun pekiştirildiği yani dergiyi sattıracak

haberlerin belirlenmesi ve onların nasıl işleneceğinin tekrarlandığı kurum içi eğitim olmasıdır. Alana yeni katılanların bir nevi alana ait kuralları öğrendiği bir platform olarak haber toplantılarının öne çıkan aşamalarından birisi de derginin pazarlaması olarak görülen kapağın tasarlanmasıdır. Genellikle haber toplantılarından sonra yapılan kapak toplantılarında, dosya konusunun belirlenmesi ile birlikte yazı işleriyle tasarım ekibinin karşılıklı fikir alışverişiyle olgunlaşan bir süreç yaşanırdı. Kapak haberinin detayları tartışılarak fotoğraftan renk kullanımına, başlıktan yapılacak vurguya kadar her şey bu toplantılarda belirleniyordu. Ancak özellikle 1990 sonrası haber dergilerinde yaşanan kapak savaşlarının dergilerin ekonomik sermayelerinin hacimlerini artırmalarında ne kadar etkili olduğu hep tartışma konusu olmuştur. Yıllarca farklı dergilerin görsel yönetmeni olarak görev yapan Oğuz Şenoğuz (05 Aralık 2021 tarihli görüşme) konuyla alakalı:

> "*Ben zaten kapağın dergi satışlarında bu kadar faktöriyel bir şey olmadığını yıllarca savundum hala da savunuyorum. Dergi satışlarını belirleyen şey başka şeylerdir... Bir, okuyucuların dergi almaya ekonomik durumlarının olması gerekiyor. İki, aldıkları derginin onların işine yaraması gerekiyor. Bunları yapabilmek için ülkedeki ekonomik durum öne çıkıyor. Aslında her şey doğru fiyat politikası ile istenilen dergi satışına ulaşabilmekten geçiyor. Nitekim Tempo dergisi fiyatını 1 liraya indirdiğinde 5-6 binlerde olan tirajı o dönem 80 binlere çıkmıştı. İçerik mi değişti, haberleri farklı mı yazdı, kapakları farklı kişiler mi yaptı. Tabi ki hayır. Değişen tek şey doğru fiyat politikasıydı*" tespitinde bulunmuştur.

Haftada bir gün yapılan haber toplantıları aynı zamanda gazetecilerin bir araya geldiği ve birbirlerini besledikleri bir sürece karşılık gelir. Sadece haber üretimiyle sınırlı olmayan bu süreç gündelik yaşam pratiklerinin de bir parçası haline gelmiştir. Haber konuları hakkında tartışmak, haber kaynakları konusunda yönlendirmede bulunmak veya olaya dair farklı bir pencere açmak bu pratiklerden bazılarıdır. Nitekim gazetecilerin konu haber olduğunda genellikle dikkate aldıkları tek grup diğer gazetecilerdir. Bunun nedeni ise hem birbirleriyle çok rahat etkileşim halindedirler hem de meslektaşlarını kendilerine denk görerek mesleki değerlerini paylaşırlar. Ayrıca gazetecilik eğer insanlarla bir diyalog aracıysa, bu diyaloğun öncelikle

gazeteciler arasında başlaması önemli bir noktadır (Kovach & Rosenstiel, 2007, s. 196).

Bahsi geçen haber toplantılarının dikkat çeken unsuru ise haber dergilerinin hiyerarşik yapılanması hakkında ipuçları vermesidir. Öyle ki dergi içindeki yatay veya dikey ilişki toplantılardaki tartışmalarda ortaya çıkmaktadır; "*Herkes geçen bir hafta boyunca eteğindeki taşları oraya döker. Haftanın gündemi de kendini belli etmiştir o zamana kadar. Konuşulur, akabinde de yönetici pozisyonundaki insanlar ya da editörler size haberlerinizi dağıtır*" (Yenal Bilgici, 21 Eylül 2021 tarihli görüşme). Toplantılardaki en kritik konu ise derginin yayım politikasına uygun tercilerin yani doxa'ya göre haber konusu tercihleridir. Bu bağlamda haber toplantıları haber üretim sürecindeki mesleki kararların yoğunlaştığı en önemli aşamadır. Haber ve mesleki kararlar yayım politikasının etki ettiği bir zeminde şekillenir ve somutlaşır. Tabi bu noktada Yenal Bilgici 'nin ifade ettiği gibi editörler ya da yazı işleri müdürleri devreye girer. Aslında bu durum gazetecilik mesleğinin hangi araçta icra edilirse edilsin dikey örgütlenmenin varlığının hiçbir zaman değişmediğini ve gazeteciliğin kamusal yaşamdaki *eşikbekçisi* rolünün sürdüğünü göstermektedir (Schudson, 2022, s. 76). Yıllarca birçok dergi ve gazetenin yönetici koltuğunda oturmuş Mehmet Y. Yılmaz bu durumun hangi dergi olduğuna göre değiştiğini ve haber dergilerinin dönemsel farklarının bu seçimlerde oldukça etkili olduğunu ifade etmiştir:

> "*Haber seçimleri tabi dergilere göre değişiyordu. Mesela Yankı Dergisi'nde yazı işleri müdürü olduğum dönemde hangi tür haberlerin girebileceğine karar verirken şunu hedefliyorduk; Yankı klasik bir haber dergisiydi. Klasik haber dergisinin fonksiyonu hafta içinde olan olayları takip etmekte zorlanmış, takip edememiş okuyucuya bir haftanın genel görünümünü vermektir. 'Genel görünüm ne oldu geçen hafta?' sorusunun cevabıdır. Dolayısıyla Yankı'daki haber seçimleri ona yönelikti. Daha sonra TV'nin renklendiği, 32. Gün programının başladığı, insanların dünyada nelerin olup bittiğini daha merakla izlemeye başladığı bir döneme denk geliyor Tempo'yu yayınladığım dönem. O dönemdeki Tempo'nun iki yönlü habercilik yapısı vardı. Biri; okuyucunun daha önce farkına varmadığı, bilmediği şeyleri büyük fotoğrafları kullanarak yani görsel zenginlikle vermekti. Okuyucunun adını duyduğu ama ne olduğunu kafasında yaratamadığı konulara odaklanmaktı. Mesela o zamanlar bu PKK eylemleri mezralarda yoğunlaşmıştı. İşte Türk gazetelerinde bir mezradır lafı gidiyor. Ama*

mezra neye benzer, nasıl bir yerdir bilmiyor. Diğer yönüyle de okuyucuya bir önceki haftanın özetini vermekten çok, gelecekte neler olabileceğini göstermeyi hedeflerdi. Yani şöyle bir akvaryum gibi düşünelim. Gazete dediğimiz ürün bize bir akvaryum gösteriyor. Su var balıklar var içinden köpükler çıkıyor aşağıdan yukarıya doğru. Dergi bunu biraz daha ileriye götürüyor işte suyun sıcaklığını, yüzen balıkların cinsini vb. biraz daha detaylı anlatır. Öyle bir dergicilik anlayışıydı Tempo'daki. Aktüel'in farkı ise artık Türkiye bir dönem daha atlatmıştı. Bu yükselen değerler kavramlarının konuşulduğu, her şeyin yeniden tanımlandığı, putların kırılmaya başladığı bir dönem… Aktüel'in hedefi de yine haftalık haber vermekten daha çok bu şeye yöneltmekti okuyucunun ilgisini. Yani yükselen her şeye… En iyi lokantadan tutun en yeni siyasetçiye, en iyi gezilecek görülecek yere… Tüketimi de biraz daha teşvike yönelik; çünkü reklamlar başlamıştı. Türkiye tarihinin en büyük reklam patlaması o dönemlerde oldu. Onu da yakalamayı hedefleyen bir yayındı Aktüel. Klasik bir haber dergisi değildi ama haftalık haber dergisiydi." (17 Ekim 2021 tarihli görüşme)

Mehmet Y. Yılmaz'ın vurguladığı ayrıntılar çalışmanın tarihsel arka planında altı çizilen haber dergiciliğinin iki döneme ayrılmasını özetler niteliktedir. 1980'lere kadar siyaset alanının içinde konumlanan ve klasik olarak adlandırılan haber dergileri bu tarihten sonra ülkede yaşanan siyasi ve toplumsal değişimlere ayak uydurarak kabuk değiştirmiştir. Başka bir ifadeyle ülkenin iç siyasetiyle daha çok ilgilenen haber dergilerinden insanların daha önceleri tabu olarak nitelendirdiği konuları gündemine alan ve okuyucusunun ilgisini yükselen değerlere çekmeye çalışan haber dergilerine geçiş yapılmıştır.

4.4.2. Haber Kaynakları

Aynı alan içindeki bireylerin birbirleri ile olan ilişkisini sosyal (toplumsal) sermaye olarak tanımlayan Bourdieu'ya göre bu ilişkinin temelini 'güven' oluşturmaktadır ve ilişki bireyler birbirlerine güven duydukları sürece devam eder. Aynı alan içinde konumlanmakla beraber fiziki yakınlığın da önemli olduğunu vurgulayan Bourdieu, bireylerin alan içindeki kimliklenmesinde sosyal sermayeye atıfta bulunur. Bu bağlamda bir gazetecinin sosyal sermayesi haber kaynakları ve onlarla kurduğu ilişkidir. Bu ilişki de 'güven' üzerine kuruludur. Gazeteci öncelikle

haber kaynağına güvenmeli ve bunu hissettirmeli, haber kaynağı da güvenilir olmalıdır. Kurulan bu ilişki sadece tek bir haber üzerinden inşa edilmediği için gazeteci yapacağı farklı haberlerde de haber kaynağına yani sosyal sermayesine başvurur.

Haber kaynakları, haber üretim sürecinin devamlılığı için en temel unsurdur. Gazeteci kendi tanıklığında gerçekleşen olayları haberleştirebileceği gibi edindiği bilgi veya istihbarat doğrultusunda haber hikayesini yaratabilir. Nitekim gazetecilikte çok klasik olan birincil ve ikincil kaynak tanımı bu unsuru karşılamaktadır. Günlük gazetelerde çalışan gazeteciler için iki haber kaynağı türünü de kullanmak haber olayının çerçevesine bağlıdır. Aslında esas ayrım gazetecinin haber olayına ilişkin edindiği bilginin nereden veya kimden geldiğini ifade eder. Ancak aynı zamanda gazetecilerin kaynaklarını ele alış biçimleri şeffaflık unsuru için de oldukça önemlidir. Nitekim gazetecilerin okuyucularına gerçeği söyleme sürecinde sergiledikleri dürüstlük haber kaynaklarıyla kurduğu iş birliğinde de geçerlidir. Haber dergiciliğinde de haber kaynaklarını konumlandırma şekli gazeteler ile benzerlik gösterse de bazı temel farklar olduğu açıktır. Yapılan görüşmelerde haber kaynakları için ifade edilen ortak görüş *ulaşılabilirliktir*. Kime ne kadar hızla ulaşabildiği ve ne kadar hızlı reaksiyon alınabildiği haber dergiciliğindeki kaynağın tanımı olarak öne çıkmaktadır. Telefon defterinin kabarık olması yapılan haberlerdeki kaynak birikiminin bir parçasıdır ve gazetecinin alandaki gücünü temsil eder. Ancak haber dergiciliğinde kullanılan haber kaynaklarının yukarıda ifade edilen klasik tanımından farkı, haber kaynağının genellikle bir insan olarak düşünülmesinin hatalı bir algı olmasıdır:

> "*Haber kaynakları çok çeşitlendirebilir ama hani insanların gözünde şöyle bir şey oluyor galiba. Haber kaynağı dendiğinde birileri var böyle sürekli konuşuyoruz gibi bir şey. Öyle bir durum yok. Haber kaynağı dediğimiz insanlar her yerde her şekilde karşımıza çıkabilir. Ne bileyim sokakta bir kafede otururken yan masada konuşulan konuda bir haber kaynağı olabilir. Ya da bir dükkânın önünden geçerken orada bir tabelada gördüğünüz bir not bile bir haber kaynağı olabilir. Ama haber kaynağını bir insan olarak tanımlıyorsak haber dergiciliği çok çeşitli alanlara uzanan bir tür. Kültür sanattan siyasete ve oradan mizaha kadar uzanan konu skalası mevcut. Ünlüler dünyasından da tanıdıklarınız olabilir. Yani haber dergiciliğinde yelpaze oldukça geniş. Her yaptığınız haberde görüştüğünüz konuştuğunuz insanlar bir nevi kaynağınız oluyor. Ve yeri*

geldiğinde onlara yeniden başvurabiliyorsunuz. Ama bu filmlerde romantize edildiği gibi gazetecilerin telefon açıp gizli muhbirlerden istihbarat aldığı gibi bir durum değil. Bunu yapan gazeteciler olabilir tabi ki yani siyasette kulis gibi. Ama haberin dünyası bununla sınırlı kalmayacak şekilde geniştir. Bir not, bir rapor, bir sohbet ortamında konuşulanlar, bir kitap, bir mekân… her şey haber kaynağı olabilir" (Ayşegül Savur, 17 Eylül 2021 tarihli görüşme)

Ayşegül Savur'u destekler nitelikte Mine Akverdi Denktaş'ta haber dergilerinde yeri geldiğinde bir kitabın, bir serginin, bir derneğin veya ailenizle yapılan bir konuşmanın bile kaynak olarak kullanılabildiğini belirterek kaynağa ulaşılabilirlik noktasında dikkat çekici bir örnek aktarıyor:

"*1997 yılında 'Titanic' filmi birçok Oscar ödülü aldı ve özellikle Leonardo Di Caprio çok popüler bir hale geldi. Alev Er beni çağırdı ve 'bu hafta Leonardo Di Caprio ile röportaj istiyorum' dedi. Tabi çok şaşırdım. Bu olay sabah oldu ve aradan birkaç saat geçtikten sonra bana ulaşabildin mi diye sordu. Sürekli ısrar ediyor ve bu görüşme olacak başka şansı yok. Sinema dergilerini aradım önce bu kişiye nasıl ulaşabilirim diye. Onlar çeşitli artist ajansları olduğunu söylediler ve bana birkaç isim verdiler. Numaralarını bulabildiğim herkesi aradıktan sonra ulaşabildim doğru adrese. Ajans fax istedi fax çektik derdimizi anlattık. Sonra dediler ki şu an çok yoğun ancak 5-6 ay sonra olabilir. Ben de olacaksa bu hafta olması gerekiyor diye cevap verdim. Oldu mu tabi ki olmadı ama kaynağa ulaşabiliyor musunuz evet ulaşıyorsunuz. Zor bir süreç mi? Tabi ki. Sizden de bazen olmayacak şeylerin peşinden koşmanız istenebiliyor*" (24 Mart 2022 tarihli görüşme)

Gazetecinin sadece haber kaynaklarıyla olan ilişkisini değil aynı zamanda alandaki diğer oyuncularla iş birliği içinde olmayı da karşılayan Bourdieu'nun "güven" vurgusu, hem gazeteciler arasında haber kaynağı paslaşmasına hem de gazetecinin sosyal sermayesini genişletmesine yardımcı olur:

"*Siz haber toplantısına girdiğinizde o menüyü hazırlamakla mükellefsiniz ve bu önemli bir menü. Yani o dergide nelerin yer alacağı önemli. Eğer alan muhabirleriniz iyiyse onlar getirir haberi size. Siz de bir alan muhabiri iseniz kendi haber kaynaklarınızı kullanırsınız. Bunlarda işte ne bileyim ekonomici iseniz, eğitimci iseniz, eğitim muhabiri iseniz, sağlık muhabiri iseniz oralardan devşirilen haberlerdir. Ancak toplantıdaki dağılıma göre haber kaynaklarının*

paylaşımı süreci daha hızlı işletir" (Rıdvan Akar, 17 Eylül 2021 tarihli görüşme).

Bourdieu, sosyal sermayenin iki şekilde edinildiğini ve bunlardan birinin bireyin ailesinden aktarılan yani doğuştan gelen, diğerinin ise kişisel emek ile kazanıldığını ifade eder. Bu açıdan gazetecinin alanda sosyal sermaye edinmesi kişisel gayretiyle mümkündür. Alana yeni girenlerde genelde sıfır sosyal sermaye vardır ve bu sermaye zamanla çoğalır. Haber dergiciliğinde de özellikle haber toplantılarında haber kaynağı paylaşımıyla yapılan iş birliği sosyal sermayenin güçlenmesi açısından oldukça önemlidir.

Haber dergiciliğinde haber kaynağının "ulaşılabilir" olması alanın kuralıyken gazetecinin kaynakla kurduğu ilişkide dikkatli olması da altı çizilmesi gereken bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Mehmet Y. Yılmaz haber kaynaklarının gazeteciyi kendi istedikleri yöne çekmeye çalışabileceklerini ve böylece özellikle alana yeni dahil olan tecrübesiz gazetecilerin bu tuzağa düşebildiklerini vurgulamaktadır. Editöryal sürecin niteliği ise haber kaynaklarıyla yaşanabilecek bu durumun telafisinde oldukça değerlidir:

"*Haber kaynakları doğal olarak her haberi kendi bakışından görmek ister. Gerek muhabiri gerekse muhabir aracılığıyla editörleri bir yöne çekmeye çalışır. Tecrübesiz muhabirler o tuzağa çabuk düşebilirler. Dergilerin önemi de buradan kaynaklanıyor. Gazetede o hataları telafi etmek kolaydır, haber düzeltilebilir. Ama dergi bugün çıktığı zaman "tekrar düzelteceğim ben bunu" dediğinizde bir hafta istiyor. Daha titiz davranmak gerekir. O editörler tecrübeliyse, doğru soruları muhabire soruyorlarsa haber kaynaklarının manipülasyonlarını minimuma indirirler. Tamamen ortadan kalkmaz ama minimuma indirmenin yolu iyi bir editöryal faaliyettir.*" (17 Ekim 2021 tarihli görüşme)

4.4.3. Doxa'nın Meşrulaştırılması; Haberlere Müdahale

Gazetecilik alanı içinde yer alan mecraların birçoğunda kurumsal yapılar genellikle dikey hiyerarşi olarak örgütlenir ve bu yapının en önemli özelliği kuruluşun yönetici konumunda yetkililerinin sansür, habere müdahale veya gazetecinin otosansüründe ortaya çıkmasıdır. Gazetecilerin içinde bulunduğu bu durumu Bourdieu (2009, s. 202), "*Toplumsal dünyaya ait imgelerinin ve bunun sonucunda da toplumsal*

kimliklerinin üretimine kadar yönetildiklerinden yönetilen sınıflar konuşmazlar, konuşturulurlar" şeklinde betimler. Gazeteci bağlı bulunduğu kuruluşun yayın politikasını yani doxa'yı haberleriyle yayma noktasında yaşadığı baskı ile birlikte hem kendisine hem de kültürel üretiminin bir parçası olan haberine yabancılaşır. Dikey hiyerarşi tam bu noktada kendini gösterir ki nitekim farklı medya kuruluşlarında çalışan gazetecilerin çoğu son yıllarda bu durumla karşılaşmaktadır. Ancak çalışma kapsamında görüşülen gazeteciler ana akım medyanın yaşadığı müdahale ve sansür mekanizmalarının haber dergilerinde ciddi bir şekilde işletilmediğini ifade etmişlerdir. 11 gazeteciden sadece Rıdvan Akar bu durumla çalıştığı iki farklı dergide karşı karşıya kaldığını ve yaşanılanlar nedeniyle ayrılmak zorunda kaldığını belirtmiştir:

> "*Gerek Panorama gerekse Tempo'dan yaptığımız haberler nedeniyle ayrılmak zorunda kaldım. Panorama dergisinde başka bir yayın grubunun yasadışı işlerini ortaya çıkarmıştım muhabir olarak ve o dönem ki yöneticilerimiz bu haberi basmak istediklerini söylediler ama derginin sahibi konumundaki patron bunun yapılamayacağını ifade etti. Biz de ufak çaplı bir direniş gösterip sonunda işten kovulduk. Tempo'da da bir foto muhabiri arkadaşımız kütüphanede foto röportaj yapacaktı. Yani 6-8 sayfalık foto röportaj haberiydi. Minyatürlerde Hazreti Muhammed'in bir minyatürünü buldu. Biliyorsunuz Farsi inanışında Hazreti Muhammed'in minyatürü yani çizimi olabiliyor. Biz de referans göstererek o haberi koyduk dergiye. 90'lı yıllarda İslami hareketler daha radikaldi. Türkiye'nin farklı bölgelerinde dergiye dönük protestolar gerçekleşti. O protestolar üzerine genel yayın yönetmenini dergi yönetimi yani patron görevden aldı. Ben de protesto etmek için istifa ettim.*" (17 Eylül 2021 tarihli görüşme)

Rıdvan Akar haricinde görüşme yapılan diğer gazeteciler çok keskin bir şekilde haberlerine bir müdahale veya sansür ile karşılaşmadıklarını vurgulamışlardır. Haber dergilerinin bu anlamda özellikle gazetelere göre çok daha rahat ve özgür olduğuna dair yapılan vurgulamalar tüm gazetecilerin ortak görüşü olarak dikkat çekmektedir:

> "*Genellikle haber dergiciliğinde özellikle belli bir ideolojik kesime, partiye ya da derneğe bağlı değilseniz yani kendi başına habercilik kaygısı olan bağımsız diyebileceğimiz bir mecra ise bu genellikle haberlerin türüne karışılmaz. Bu haberi yapmayın gibi şeyler söylenmez. Onları daha çok ilgilendiren şey haberin okunabilirliği, reklam geliri sağlayabilmesidir. Bu da tiraj ile mümkündür. Hukuki sorun yaratmaması en önemli meseledir aslında. Eğer yapacağınız haber*

hukuki sorun yaratacaksa o zaman derginin başına iş gelebilir. Örneğin para cezası ödemek durumunda kalabilir ya da kapatma cezası gibi hatta hapis cezasına kadar çeşitli cezalar söz konusu olabilir. Ben bir örnek vermek istiyorum. 1982'lerde Nokta dergisinin meşhur bir kapağı vardır. Hukuki olarak sorunlu bir kapaktı. YÖK Başkanı'nı olumsuz ya da hakaret olarak algılanabilecek şekilde gösteren bir durumdu.[25] *Derginin hukukçuları bu kapak haberinin ceza alabileceğini söylediler. Bunun üzerine genel yayın yönetmeni kapağın ne kadar ceza alacağını hesaplattı ve yüklü bir miktar para cezası alacağı ortaya çıktı. İlginç bir şekilde sanırım derginin ceza parasından çok daha fazla satacağına inandıkları için kapağı yayımladılar ve cezayı ödediler. Ancak bu tür şeyler haber dergilerinde yapılırdı. Yayının belli bir ideolojisi olmaması ve bağımsız habercilik kaygısı ile yapılıyor olması önemli burada.*" (Uğur Özen, 09 Aralık 2021 tarihli görüşme)

Görüşme yapılan gazetecilerin çoğu haberlerine herhangi bir müdahale yapılmadığını ifade ederken aslında bağlı bulundukları kurumun yayımcılık kimliğinin haber seçimine ilişkin kriterlerini yani aslında oyunun kurallarını içselleştirdikleri görülmektedir. Dolayısıyla herhangi bir müdahale olmasa bile gazetecinin bir kontrol mekanizması geliştirdiği oldukça açıktır. Ancak bu alana yeni giren gazetecilere oyunun kurallarının ve editoryal işleyişin öğretilmesi olarak adlandırılabilir. Haber dergiciliği alanında her ne kadar yöneten-yönetilen ilişkisi örgütsel yapıda görünüyor olsa da bu ilişkinin haber üretim sürecine yansıması söz konusu değildir. Nitekim günümüzde medya şirketlerinin karar ve içeriklerini etkileyen politikaların ve bu politikaları belirleyen mülkiyet yapılarının haber dergilerinin popüler olduğu dönemde var olmadığının da altı çizilmektedir:

"*Bunu herkes eminim şöyle söyler; sansürü Türkiye'de artık amirler yapmıyor. Bütün gazeteciler kendi otosansürünü yaparlar. Ama tuhaf bir şey söyleyeyim ben yaşamadım. Sansür yaşanabilecek dönemde Hürriyet'teki dönem olduğunu söyleyebilirim. Çünkü 2013-2018 yılları arasında Hürriyet'te çalıştım. İktidarla medya ilişkilerinin daha sert, gazetecilerin de akademisyenlerin de incelediği gibi sansür ilişkisinin ön planda olduğu dönemdi. Bunu ben de yaşadım tabi ki. Ama 2010'dan önce Türkiye'de böyle bir ortam yoktu. Bilakis o dönem ki paradigmalar ve dinamikler daha değişikti. Ama haber dergilerinin devamı*

[25] Bahsi geçen kapak ile ilgili ayrıntılı bilgi ve görsel çalışmanın 96. sayfasında verilmiştir.

olarak niteleyebileceğim bu hafta sonu ekleri hemen hemen her yayında biraz yaramaz çocuktur. Bu belki ilginizi çekecek bir ayrımdır. Gazetelerin günlük planda yapamadığı haberleri, hafta sonu ekleri (haber dergiciliği geleneğinden gelen) daha rahat yapar. O yüzden de hafta sonu eklerinin (haber dergisi rolündeki diyelim) sansüre ve otosansüre çok fazla takılmadığını söyleyebilirim. Ama muhakkak benim tecrübelerim dışında da olmuştur. Özellikle bu son 4-5 yıllık dönemde de iyice arttı." (Yenal Bilgici, 21 Eylül 2021 tarihli görüşme)

Gazetecinin alan içinde dahil olduğu yayım kuruluşunun genel tutumunun dışına çıkamaması belki otosansür olarak adlandırılabilir. Görüşme yapılan gazetecilerde de genel olarak bu düşüncenin hâkim olduğu görülmüştür. Ancak haber dergiciliği alanında ismi sansür veya otosansür olmasa da farklı olaylar da yaşanmıştır. Mehmet Y. Yılmaz paylaştığı anısında yöneticiler arasındaki hiyerarşik farkın bile alana müdahale noktasında önemli bir detay olduğunu aktarmıştır:

"*Sansüre uğradığımı söyleyemem. Ama şöyle bir otosansür vardır her zaman; içinde bulunduğun yayın grubunun genel tutumundan çok fazla uzaklaşamazsın. Mesela benim Tempo'dan ayrılmamla sonuçlanan şey de Çetin Emeç ile olan tartışmalarımızdı. Çetin Emeç o zaman Hürriyet'in genel yayın müdürüydü. Ben de Hürriyet Dergi Grubu'nun genel yayın müdürüydüm. Dışarıdan bakıldığında statülerimiz eşit gibi görünse de değildi tabi doğal olarak. Gazetenin genel yayın müdürü daha önemli bir insandı her zaman. Turgut Özal'ın annesinin Süleymaniye Camii'nin arazisine gömülmesiyle ilgili haberlerimiz ve muhalif tutumumuz Çetin Emeç'i rahatsız etti. O rahatsızlıkta belki haklıydı da bilemiyorum. Şimdi düşününce biraz fazla sert olmuş olabiliriz. 25-30 yıl geçti aradan. Öyle müdahaleler olurdu tabi her zaman. Ama onun dışında bir problemle karşılaşmadım.*" (17 Ekim 2021 tarihli görüşme)

Mehmet Y. Yılmaz'ın anısı aslında haber dergileri ile gazetelerin yapıları farklı olsa da aynı işi yapıyorlar algısının somut bir örneğidir. Nitekim haber dergileri kendine ait bir örgütsel yapıya sahip olsa da genellikle gazeteler ile aynı yayın grubunun altında yer almakta ve onlardan bağımsız konumlandırılmamaktadır. Bu durum aynı zamanda Türkiye'deki basın tarihi çalışmalarının çoğunun neden gazeteler özelinde yapıldığını da bir nevi açıklamaktadır.

4.5. Gazetecilerin Mesleki Deneyimleri ve Alandaki Konumları

Gazetecinin kültürel ürünü olan haberde kendini gösteren mesleki deneyim Bourdieu'nun kültürel sermaye kavramında karşılığını bulan bir yapıdır. Öyle ki gazeteciler kültürel sermayelerini alana ilk dahil olduğu andan itibaren biriktirmeye başlarlar. Alana dair habituslar alana yeni dahil olan gazetecilere daha önce alanda konumlanan gazeteciler tarafından aktarılır/öğretilir. Aslında oyunun kuralları alana yeni dahil olan gazetecilere bir anlamda empoze edilir ki Bourdieu bu durumu "*alanda önceden var olanların alana sonradan girenleri istememesi*" olarak nitelendirir. Ancak haber dergiciliği alanında böyle bir durumun yaşandığı söylenemez. Nitekim görüşme yapılan gazetecilerin tamamı alana ilk dahil olduklarında herhangi bir dışlanma veya istenmeme durumuyla karşılaşmadıklarını aksine alanda bulunan gazetecilerin kendilerine yardımcı olduklarını ve adaptasyon süreçlerinin rahat geçtiğini ifade etmişlerdir:

> "*Eski günlerde haber dergisi çalışanlarının basın sektörü ortalamalarına göre bir gömlek daha kalifiye olduklarını söylemek sanırım abartı olmaz. Sektöre göre 3-5 kat daha çok kolej mezunu vardır, yabancı dil bilirler, iyi bir eğitim almışlardır ve bir yaşam gustosuna sahiptirler. Tabii bu kadar özellik bir araya gelince biraz ego seviyesi de yüksek olabiliyor. Bu nedenle ilk karşılaştığında herkes birbirini bir tartar. Bir mesafe vardır. Ancak o noktada çok ilginç bir mekanizma devreye girer. Herkes başarının peşindedir ve haber dergiciliğinde başarı çok sağlam bir ekip çalışması gerektirir. Ben 9-10 yıllık bir sürede 5 haber dergisinde çalıştım. Tabii ki, ufak tefek tartışmalar çekişmeler yaşanmıştır. Ama çalışanlar arasında her zaman sıkı bağlar, dostluklara tanık oldum. Dolayısıyla hiçbir dışlanma yaşamadım.*" (Ali Boratav, 14 Mart 2022 tarihli görüşme)

Gazetecilerin kültürel sermaye birikimlerinde almış oldukları eğitim kadar mesleki tecrübe de oldukça değerlidir. Bunun nedeni ise haberin içinde olmadan ve onu yaşamadan habitusun elde edilememesidir. Alanın kurallarını öğrenmek ve bu kuralların habitus haline gelebilmesi alanda önceden yer alanların deneyimlerinden yararlanmak ile mümkün olabilmektedir. Öyle ki haber dergiciliği alanındaki kurallar gazetelerden bu alana dahil olan gazeteciler için de geçerlidir. Uğur Özen bu durumu şöyle açıklamaktadır:

> "*Gazeteden dergiye geçtiğim zaman hem o derginin alanı ile ilgili hem de derginin işleyişi ile ilgili ön bilgim olmadığından stajyer olarak başladım. Bir iş yerine yeni giriyorsanız çaylaksınızdır ve zaman içinde bir şeyler öğreniyorsunuz ama dergide çalışan yöneticiler dahil muhabir düzeyindeki arkadaşlara kadar herkes zaten birbirine yardımcı olma çabası içerisinde oluyor. Ben de böyle bir destek gördüm hemen her arkadaşımda. Dolayısı ile bu acemilik sürecini çok çabuk atmamızı sağlıyor. Yöneticiler de sizden bir şeyler bekliyorlar sonuçta ve bir an önce uyum sağlamanız gerekiyor. Onlar da çok destek oluyor.*" (09 Aralık 2021 tarihli görüşme)

Haber dergiciliği alanında deneyim kazanan gazeteciler genellikle neyin haber olacağına karar vermeyi, insanların neyi merak ettiklerini görebilmeyi, ayrıntılardan yola çıkarak olaya farklı bir pencereden bakmayı ve hangi bilgiye nereden/kimden ulaşılabileceğini öğrenmeyi mesleki beceri olarak görürler. Bu beceriler ile birlikte gazetecilerin alandaki konumlarını belirleyen en önemli kültürel sermayeleri iyi bir yazar olmalarıdır. Daha iyi yazma becerisi kazanmak gazetecilerin simgesel sermayelerinin de güçlenmesinde anahtar bir rol üstlenmiştir. Rıdvan Akar (17 Eylül 2021 tarihli görüşme) bu durumu; "*Dergicilik bana daha analitik düşünme, daha iyi yazı yazma becerisi kazandırdı. Bunun daha sonra yani yaşamımın diğer alanlarında gerek televizyonda gerek haber programcılığın da gerekse kitaplarda çokça yararı olduğunu söyleyebilirim*" şeklinde özetlemektedir.

Gözlem, empati kurabilme, güncele hâkim olma ve takip etme gibi temel olarak gazetecilerden beklenen pratikler mesleki beceri ve tecrübeyle kazanılan eylemlerdir. Bununla birlikte haber kaynakları yani gazetecilerin sosyal sermayeleri ile ilişki kurmayı öğrenmesi de mesleki tecrübenin önemli bir aşamasıdır. Haberin arka planını okuma ve hikâyeyi insan üzerinden anlatma ise haber dergilerinde çalışan gazetecilerin kültürel sermayeleridir. Bu noktada haber dergiciliği alanının farklı alanlardan beslenen yapısının alanın değişimine etkisine parantez açmak gerekir. Görüşme yapılan gazetecilerden Ayşegül Savur ve Zeynep Özyol diğer gazetecilerden farklı olarak mesleğe televizyonda başlamış ve daha sonra haber dergiciliği alanına dahil olmuşlardır. Dolayısıyla her iki gazetecinin de habitusları ve bu habituslarını alan içinde kullanma becerileri oldukça farklıdır:

"*Televizyon dili ile dergi dili arasında dinamik, farklı bir format yaratmakta katkı sunduğumu düşünüyorum. Metinlerin daha zamanın ruhuna uygun ama derinliksiz olma riskinden de uzak halde sunulması gibi bir katkım olduğunu sanıyorum. Hayatın içinden insanların kendi dilinden, kendi ağzından, kendi ifadelerinden, mimiklerinden anlattığını çok rahat metine yedirebilirsiniz. Böylece sanki okuyan onu izliyormuş gibi anlatabilirsiniz. Sanırım benim özelliğimde buydu*" (Zeynep Özyol, 05 Ekim 2021 tarihli görüşme)

Ayşegül Savur'da alan içindeki rekabette mesleki deneyimin önemine vurgu yaparak bu deneyimin ve mesleki becerilerin alan içindeki konumun güçlenmesinde ne kadar değerli olduğunun altını çiziyor:

"*İyi bir gazetecide olması gereken becerilere sahibimdir. Ama genç bir kadının o yaşta Tempo'nun başına geçmesinin arkasında sorumluluk becerim olduğunu söyleyebilirim. Alana kadın bakışını katmışımdır diyebilirim sanırım. Ben de oturup baktığımda benim yönetimimdeki Tempo'da zaman içinde değişti. Yani tek bir çizgide gitmedi. Zaman zaman haber ağırlıklı zaman zaman daha life style denilen yaşam tarzı haberler odak noktada oldu. Yani dönemlere göre değişti çünkü ülkede aynı yerde durmuyordu. Okurların beklentileri de değişiyordu. Medyanın geçirdiği değişime de ayak uydurmak gerekiyordu. 80'ler 90'lardaki haber ağırlıklı dergicilik yapısı 2000'li yılların ortasından sonra ekonomik kaygılarla birlikte tabi ki değişime uğradı. O yüzden de 2009 yılında Tempo'yu aylık bir haber ve yaşam tarzı dergisine dönüştürdük. Yaşam tarzı işin içine girdikten sonra zaten Tempo'nun yapısı biraz daha farklılaştı. Daha batılı, dosya haberlerin değişimi ve fotoğrafın ağırlık kazanması gibi. Bu noktada kadınların daha titiz olması ve bir kadın olarak derginin başında olmam bu değişimde önemliydi diye düşünüyorum. Bunu ben değil etrafımdaki çalışma arkadaşlarım söylüyordu. Buraya bir kadın dokunuşunun geldiği belli oluyor gibi söylemlerde bulunuyorlardı. Çok sert işler yapan bir dergiye biraz daha incelik veya zarafet kattığımı düşünüyorum. Ya da kadın olmamdan kaynaklı daha duygusal ve sağ duyulu bir bakış açısı demek doğru olacaktır.*" (17 Eylül 2021 tarihli görüşme)

Savur özellikle 2000'li yıllarda medyanın kâr odaklı yapısından payını alan haber dergilerinin nasıl bir içerik değişimine uğradığını ve bu değişimdeki payını vurgulasa da dikkat çeken unsur ise cinsiyet üzerine altını çizdiği noktalardır. Tempo özelinde yaptığı değerlendirmelere bakıldığında bir kadın

gazeteci olarak mesleki deneyiminin karşılığı olan kültürel sermayesinin alanın dönüşümündeki katkısı düşünüldüğünde bu noktadan hareketle yapılacak başka bir çalışmaya zemin hazırlamaktadır. Nitekim böyle bir çalışma özellikle yönetici konumundaki kadın gazetecilerin kültürel sermayelerinin alana olan katkısını ortaya koymada literatüre katkı sağlayacaktır.

4.6. Haber Dergiciliği Alanının Kaybolması ve Gazetecilik Mesleği Üzerindeki Etkisine Dair Gazetecilerin Görüşleri

Çalışmanın bu başlığında gazetecilik alanının bir alt alanı olarak inşa edilen ve mesleğin önemli yapı taşlarından birisi olan haber dergiciliğinin medyanın geçirdiği dijital dönüşüme neden adapte olamadığı ve kaybolduğu sorgulanmıştır. Nitekim haber dergiciliğini merkeze alan bu çalışmanın ana sorunsalını da bu konu oluşturmaktadır. Tarihsel süreçte yaşanılanlar cevabın belli bir bölümünü karşılasa da alanda çalışmış gazetecilerin söylemleri de cevabın tamamlanmasında oldukça önemlidir. Zira hem yaşanılan problemlerin neler olduğu hem de yapılan vurgulamalar haber dergilerinin o dönem içinde bulunduğu çıkmaz için veri sunmaktadır. Nitekim çalışma kapsamında görüşü alınan uzmanlardan M. Bülent Varlık özellikle basının 1980'li yıllarda yaşadığı baskı ortamının haber dergilerinin vücut bulduğu siyasal alan ile olan ilişkisinin kopmasına vurgu yapmaktadır; "*Bu dergiler neden yayın hayatını sürdüremedi? Bunun çok basit bir cevabı var: Bir kere özellikle 12 Eylül rejimi son derece sıkı bir ideolojik baskı uyguladı; iktidarda olan rejime karşı görüş açıklamak 'legal olarak' neredeyse imkânsız hale getirildi. Bunu net bir şekilde özetleyeyim: Üretici güç olan 'sol' tamamıyla susturuldu.*" (21 Ağustos 2022 tarihli yazışma).

Görüşme yapılan gazetecilerin hem fikir olduğu konu haber dergilerinin yapısal özellikleri nedeniyle dijital dönüşümün yaşanamamasıdır. Hem haftada / on beş günde bir kez yayımlanması hem araştırmaya dayalı olması yani bir anlamda yavaş gazeteciliğe dayanması hem de sınırlamalar dönüşümü engelleyen unsurlar olarak öne çıkmaktadır:

> "*Aslında sorun haber dergiciliğinin kurgulanmış temelinden kaynaklanıyordu. Dergilerdeki temel amaç; bir haftada neler olup bittiğini takip edememiş okuyucuya genel bir özet sunabilmekti. Dijital dönüşümle beraber bunu çok daha hızlı yapabilecek mecralar ortaya çıktı. Ayrıca haber dergiciliğinin ikinci özelliği*

> *olan detaycılık bu noktada sorun oluyordu. Senin sayfa sınırlamanın içinde bıraktığın ve mecburen kısalttığın bir şeyi internette 30 sayfa yayınlayabilirsin. Okumak isteyen, meraklısı oradan kolayca okuyabilir, ulaşabilir. Detay okumak istemeyen Twitter'dan okuduğu şeyi haber zannediyor. Bu dönüşümün haber dergilerini yok etmesi kaçınılmazdı.*" (Mehmet Y. Yılmaz, 17 Ekim 2021 tarihli görüşme)

Dijitalleşmenin merkezinde yer alan *hız*[26] olgusunun haber dergilerinin yapısıyla olan çelişkisi dönüşümün önündeki engellerden birisi olarak dikkat çekmektedir. Yenal Bilgici'de (21 Eylül 2021 tarihli görüşme) sorunun cevabının sadece Türkiye ile sınırlı olmadığını ve dünyada da öncü olan birçok haber dergisinin benzer sorunlar yaşadığını belirtmiştir; "*Yani bu Türkiye'den bağımsız bir soru… Şimdi baktığınız zaman haber dergiciliği alanında sadece haftalık Time kaldı. Newsweek'de var. Ama Newsweek'in yapısı değişti; iki fasikülden ibaret, tuhaf bir yayın haline geldi. Time ise özel sayılar yaparak kendini sanki haftalık bir haber dergisi değil de tematik bir dergi gibi konumlandırmaya başladı. Zamanla ilgili bir şey bu… Yani artık insanların sabrı yok beklemeye*". Ancak dijitalin hız merkezli yapısına ayak uyduramamak tek başına bir etken değildir. Önemli engellerden birisi de maliyetin düşürülememesi ya da başka bir ifadeyle kâr odaklı yönetim yapısıdır. Tarihsel sürecin işlendiği bölümde vurgulandığı gibi özellikle Türk medyasının holdinglerle tanıştığı 1990'lı yıllarda yaşanan dönüşümden haber dergileri de etkilenmiş ve yayım politikalarında değişimler yaşanmıştır. Satışa yönelik bu anlayışın odak noktasında da kâr marjı yer almaktadır. Ancak dijitalleşme ile birlikte hem maliyet hem de işgücünün kullanılması noktasında yaşanan değişimlerde yerini

---

[26] Fransız düşünür Paul Virilio'nun toplum çözümlemesinin merkezinde yer alan 'hız' kavramı toplumsal ilişkilerin kurulmasında ana aktör olarak betimlenmektedir. Başka bir ifadeyle Virilio, modern çağı açıklamak için hız kavramını temel alan bir teori geliştirmiştir. Ona göre modern toplum ekonomik dönüşümler temelinde değil politik, askeri, mekânsal ve teknolojik değişimlerin olduğu yeni bir hız mantığı ekseninde kurulmaktadır (Armitage, 2000, s. 2). Modern çağ ile birlikte hız dünyanın genel yasası haline gelmiştir ve durağanlık ölümle eş değer bir durum olarak görülmektedir (Virilio, 2006, s. 89). Toplumsal, ekonomik ve politik olanın sınırlarını inşa eden kurucu bir moment olarak hız, hareketi temel alan bir toplum modelini beraberinde getirmiştir. Virilio özellikle hızın üretildiği yeni iletişim teknolojilerinin insan duyuları üzerindeki etkisinin oldukça olumsuz olduğunu savunmaktadır. Teknoloji-iletişim ve savaş-hız arasında önemli bağlantılar kuran Virilio, sanal gerçeklik ile internetin tamamen yeni iletişim biçimleri değil modernitenin gelişim araçları olduğunu ve insanların 'ortak gerçeklik' kavrayışını bozduğunu vurgulamıştır. Fikirlerin oluşumu için gerekli olan zamanın hızlandırılması yüzeysel perspektiflerin üretilmesine yol açmakta ve bu yeni biçim medyayı ara vermeksizin sürekli yeni haber ve farklı perspektif arama döngüselliğine sürüklemektedir. Bu döngüsellik nitelikli enformasyonun olmaması anlamına gelebilir ki (Stevenson, 2008, s. 323-331) nitekim bu tespit günümüzde dijital medyanın içinde bulunduğu durumu özetlemektedir.

alamayan haber dergilerinin klasik (kâğıt, baskı, işgücü) yapısı bu alana daha fazla yatırım yapılmasının önüne geçmiştir:

> "*Dijitalleşme süreci ile birlikte medya açısından işler daha da kolaylaştı. Yani haftada bir yayınlanan on beşte bir yayınlanan bir derginin reklam kapasitesi ile günlük olarak yayınlanan bir yayının reklam kapasitesi arasındaki uçurum ve maliyet farkı çok fazladır. Dolayısıyla aradaki farkı karşılamak mümkün değildi. Tabi bir de işgücü farkı var. Şu an Türkiye'deki birçok medya kuruluşu ajansları kullanıyor. Neden? Maliyeti oldukça düşük. Ama dergiler ajansları kullanamazlar. Haber için muhabir hatta yanında da foto muhabir desteği vermesi gerekiyor. Dergicilik bu anlamda daha maliyetliydi işveren açısından. Bu da patronları uzaklaştırdı ki bu işi istemediler*" (Güçlü Özgan, 04 Kasım 2021 tarihli görüşme)

Ali Boratav'da (14 Mart 2022 tarihli görüşme) Güçlü Özgan'ı destekler nitelikte dijitalleşmenin sonucu olarak kalifiyeli işgücüne duyulan ihtiyacın azalmasının haber dergilerini olumsuz etkilediğini ve daha önce 40-80 arası kişiyle yapılan işin maliyet baskıları nedeniyle azaltılmasının en çok patronları memnun ettiğini ifade etmiştir. Bunun sonucunda da medyayı ele geçiren *daha az bütçeyle daha fazla iş çıkarma* felsefesinin haber dergilerinin kaybolmasında önemli bir etken olduğunun altını çizmiştir. Benzer şekilde dergicilik alanıyla ilgili çalışmalar yapmış olan Tolga Tellan' da dergilere Türk Basın Tarihi literatüründe olduğu gibi alanda da bir 'üvey evlat' gözüyle bakıldığını ve her zaman yaşanan bir sıkıntı veya dönüşümde ilk vazgeçilen olduğunu belirtmiştir:

> "*Dergiciliğin günümüzdeki durumuna bakmak aslında durumu özetleyebilir. TÜİK'in verilerine göre 2010-2020 yılları arasında Türkiye'de 2900 küsur dergi faaliyet gösterirken COVİD sonrası bu sayı 2100'lere düşmüş. Benim çalışmalarımı kapsayan 2000'li yılların başında bu sayı 4500 civarındaydı. Bu da aslında 20 yıllık süreçte dergi piyasasının yüzde 50 daraldığını göstermekte. Satış ise bu daralmaya paralel olarak sadece abonelik yöntemiyle sürekliliğini sağlamakta. Avrupa Birliği'nin yayınladığı raporlara bakıldığında da Türkiye'nin 2020 yılı sonu itibarıyla 6 milyar dolarlık kültür-sanat ve 10 milyar dolarlık da medya sektörüne sahip olduğu görülmekte. Hem COVİD hem de arkasından gelen ekonomik kriz bu küçülmenin asıl nedenleri ancak bu küçülmede ilk kaybeden dergilerdir. Cumhuriyet tarihi boyunca da bu böyle*

olmuştur. Hem 'Kadro' hem de 'Yön' dergileri bu duruma iyi örneklerdir. Dolayısıyla Türkiye'de dergiler kültür-sanat- medya alanının üvey evladıdır. Yani her zaman ilk vazgeçilen olmuştur." (24 Ağustos 2022 tarihli görüşme)

Haber dergilerinin dijital dönüşümde temel problemleri olarak öne çıkan yapısal sorunları aslında kendi iç dinamikleri ile bağlantılıdır. Ancak yaşanan süreçte alanın kaybolmasını etkileyen bir nevi dış faktörler de mevcuttur. Nitekim görüşlerini bildiren gazetecilerin vurguladığı konulardan birisi de arz-talep dengesinin değişimidir. Özellikle 80'li yılların ortasından sonra ülkenin geçirdiği dönüşüm hem insanların ilgi alanlarını hem de haber dergilerinin konumlarını etkilemiştir. Okuma alışkanlığının giderek azalmasının üzerine dijitalleşmenin sunduğu seçenekler eklenince haber dergileri bu sarmaldan çıkamamıştır:

"*Aslında arz talep meselesinin de etkisi var dönüşümün yaşanamamasında. Şöyle düşünün; Gazeteler bir zamanlar ev ev kapı kapı dağıtılıyordu. Bir şekilde insanlara ulaşılıyordu. Ne oldu süreç değişti? Zamanın ruhuna ayak uydurmak için oturup dijital medyaya ne kadar ağırlık vereceklerini veya bundan nasıl faydalanacaklarını düşündüler. Çözüm aradılar. Ama dergiler öyle yapmadı. Çünkü dijitalleşme sürecinin öncesinde de sıkıntılar yaşanıyordu. Örneğin okuma alışkınlığının 1980'den beri hep düşmesi. Dergilerdeki haberlerin uzunluğu ve detaylı yapısından kaçtı insanlar. Çünkü dergiler gündelik gazeteden ziyade daha çok bir kitap okuma kültürü gerektirir. Tabi burada ülkenin ekonomik durumunun da etkisi var ama insanlar zaten okumayı bırakmışlardı. Tabi arada televizyon dahil oldu sürece. Hepsini topladığınızda dergilerin neden kaybolduğunu anlayabilirsiniz. Birbirleriyle bağlantılı süreçler çünkü. Hepsinin farklı etkisi olmuştur ama şu bir gerçek ki tüketim azalınca yatırım da azalıyor.*"
(Zeynep Özyol, 05 Ekim 2021 tarihli görüşme)

Çalışma kapsamında konuyla ilgili görüşleri alınan uzmanlardan Prof. Dr. Aslı Yapar Gönenç'te dijitalleşme sürecinin farklı bileşkelerin bir bütünü olduğunu ve okuma alışkanlığının azalmasına dikkat çekmiştir:

"*Dijitalleşme dendiğinde sanki dergilerin tüm içeriklerinin pat diye internete aktarılması anlaşılıyor. Bu o kadar basit değil. Altyapının oluşumu, işgücünün adaptasyonu ve bunlar için gereken süreç bütünün bileşkeleri. Dönemsel şartlar düşünüldüğünde bu dönüşüme sabredilmediğini görüyoruz. Ayrıca dönemin siyasal ve sosyal ortamını da göz ardı etmemek gerekiyor. Okuma alışkanlığının*

giderek kaybolduğu yıllardan bahsediyoruz. Haber dergileri sadece haber yapmaz bilgi de aktarırdı ve dolayısıyla hedef kitlesi belliydi. Dijital dönüşüm sağlanmış olsaydı bile derinlemesine bilgi içeren haber dergilerine gündelik bak-geç alışkanlığını edinmiş okuyucular ilgi gösterir miydi? Hiç sanmıyorum." (28 Haziran 2022 tarihli görüşme)

Benzer şekilde M. Bülent Varlık' ta okuma alışkanlığının gerilemesinin yaşanan süreçte oldukça etkin bir faktör olduğunun altını çizmiştir:

"*Bu noktada 'okuma' alışkanlığının da giderek azaldığını dikkate almak gerekli. Bir konuyu "184" karakter ile "kerameti kendinden menkul" bir şekilde okumak varken, kim sayfalarca dergi okur ki! Bu konu ile ilgili olarak gazete tirajlarını incelemek ilgi çekici olabilir. Türkiye'de geçmişte bir milyon "gerçek" tiraja ulaşan yayınlar vardı, şimdi 200.000 tiraj iyi sayılıyor. Böyle giderse muhtemelen iyimser bir tahminle 15-20 yıl sonra bugün alıştığımız türden basılı yayının kalmaması şaşırtıcı olmaz. Aynı durum kitap için de geçerli. 1970'lerde her bir kitap en az 5.000 adet basılırdı. O zamandan bu yana nüfusumuz ve hele üniversite öğrencisi sayımız kat kat artmasına rağmen, çok özel yazarlar dışında kitaplar en fazla 1.000 adet basılmakta. Böyle bir ortamda kim okur haber dergisini!*" (21 Ağustos 2022 tarihli yazışma)

Aslında gazetecilerin toplumsal değişimin yaşandığı 1980 sonrası dönemde azalmaya başlayan okuma kültürüne yönelik yaptığı vurgu günümüzde neredeyse tamamen dijital kodlara teslim olmuştur. Günümüzde okuma pratiği göz atma veya gözden geçirme şeklinde değişmiştir. Bununla birlikte okuyucuların haber alma biçiminde de değişimler yaşanmış, okuduklarını içselleştirme ve akılda tutmadan uzaklaşarak bilgi sahibi olma yerine sadece fikir sahibi olma eğilimine geçmiştir.

Haber dergilerinin dijital dönüşüme neden adapte olamadığının farklı farklı ama birbirleriyle bağlantılı bu kadar sorunu varken "Acaba hiçbir girişim olmadı mı" sorusu oldukça önemli görünmektedir. Aslında cevap tarihsel sürecin işlendiği çalışmanın birinci bölümünde kısmen verilmişti. Çünkü Türkiye'de yayınlarını internet ortamına aktaran ilk yayın kuruluşu bir haber dergisi olan Aktüel'dir. Dolayısıyla aslında dijitale geçişin ilk adımının bir haber dergisinden gelmesi dikkat çekicidir. Bu süreçte yaşananları uzun yıllar Aktüel dergisinde çalışmış Mine Akverdi Denktaş şöyle anlatmaktadır:

"*1996 yılında internet ülkeye yeni geldiğinde Aktüel olarak bir sitesi olan ilk dergiydik. Bir tane bilgisayarda internet bağlıydı ve İngilizce seviyemin iyi olması nedeniyle dünyadaki benzer haber dergilerini tarayarak konu buluyordum. Ahmet Örs'ün başlattığı bir projeydi aslında bu. Tabii sadece tarama için kullanmıyorduk interneti. 'aktüel.com.tr' uzantılı sitemize yavaş yavaş dergi haberleri aktarılıyordu. Ancak sebebini net olarak bilmesem de sanırım kimse bir gelecek görmediği için ilgilenilmedi ve daha sonra tüm içerik kayboldu gitti.*" (24 Mart 2022 tarihli görüşme)

Aktüel dergisinin dijitalleşme adına attığı ilk adım oldukça önemlidir ancak bu dönüşümü sürdürmemesi/sürdürememesi belki de bu adımın internetin ülkeye yeni girdiği yani çok erken bir zamanda atılması ve geleceğe dair öngörülerin netleşmemesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca bahsi geçen dönemde yapılan adımın ekonomik bir getirisi olmaması da sürdürülememesinde önemli bir etken olabilir ki ilerleyen süreçlerde bile bu durum dijital dönüşümün önündeki en önemli engellerden birisi olarak varlığını sürdürmüştür. Tam da bu noktayla ilişkili olarak uzun süre *Tempo* dergisinin üst kademelerinde görev alan Ayşegül Savur oldukça dikkat çekici bir hikâye anlatmaktadır:

"*Bu durum aslında patronajla alakalı. Bizler çalışanlar olarak çok gündemde tuttuk. Çünkü çok daha fazla takip ediyoruz dünyada neler oluyor nereye gidiyor bu işler diye. Hatta şu hikâyeyi de anlatayım çoğu insan bilmiyor sanırım. Tempo'yu yaşam tarzı dergisine dönüştürdüğümüz zaman Doğan Burda dergi grubu içinde Tempo'nun sıcak haber ya da ağır haberler yapan tarafının ölmemesi için 'tempo24 com.tr' adında internet sitesi kuruldu. Başına da Milliyet'ten Doğan Akın geldi. Bizim dergi ekibinin bir bölümünü siteye kaydırdık. Çünkü aylık dergiye geçtiğimiz için kadromuzun da küçülmesi gerekti. Bizden, haftalık çıkıyorken çalışan 25 kişiden çalışan sayısını 5-6 kişiye indirmemiz istendi. Tabi bunlar acı şeyler. Gel zaman git zaman çok da güzel bir altyapı kurulmuşken sonra buraya yatırım yapılamayacağı kararı çıktı. Böyle bir durumda Doğan Akın olayı dışardan sürdürme isteğinde bulundu. Bu da hoş görüldü yönetim tarafından. Ancak aralarındaki anlaşmayı tam olarak bilmiyorum tabi ki. Böylece 'T24' doğdu. Yani T24'ün T'si Tempo'dan gelir. Bahsettiğim olay 2009 yılında yaşandı. Yani o yıldan itibaren Tempo24 olarak desteklenmiş olsaydı bugün dijitale ayak uydurmuş haber dergilerinden bahsediyor olacaktık.*" (17 Eylül 2021 tarihli görüşme)

Aslında her iki hikâyeden de çıkan temel sonuç dijitalleşmenin etkisinin ve geleceğinin o dönem çok iyi anlaşılamamasıdır. Hâkim olan bakış açısı sadece yapılan işin ne kadar kazandıracağı üzerinedir. Sermaye sahiplerinin bu dönüşüme zaman tanımak yerine sabırsız olması haber dergileri için dijitalleşmenin başlamadan bitmesine neden olmuştur.

Çalışma kapsamında sorgulanan unsurlardan birisi de haber dergilerinin kaybolmasının gazetecilik mesleği üzerinde olumsuz bir etki yaratıp yaratmadığıdır. Öyle ki günümüzdeki hız olgusunun haber üzerinde yarattığı dezenformasyonun (yalan haber, teyit edilmeyen bilgi kullanımı vb.) haber dergilerinin gazetecilik anlayışının hatırlanmasında önemli olduğu düşünülerek gazetecilere görüşleri sorulmuştur. Nitekim görüşme yapılan gazetecilerin ortak görüşü haber dergilerinin tarihsel süreçte de vurgu yapıldığı gibi özellikle mesleğe yeni başlayan gazeteciler için sürecin öğrenilmesi açısından bir okul görevi görmeleridir:

> "*Kesinlikle öyleydi. Gerçek anlamda bir okul olduğunu ben özellikle Nokta dergisinde öğrendim. Yani öyle bakıp bundan hiçbir şey olmaz denilen insanların sürecin sonunda ne hale geldiklerini gördüm. Birebir şahit oldum kendim de buna dahilim. Yani kimse öğretmekten paylaşmaktan gocunmazdı. Çalışma arkadaşlarınızla beraber yaşıyor ve sosyalleşiyordunuz. Bu haberlere de yansıyordu. Arkadaşının açığını kapatmaya çalışıyordun ya da o da senin*" (Güçlü Özgan, 04 Kasım 2021 tarihli görüşme)

Zeynep Özyol ise haber dergilerinin mesleğe olan katkılarının farklı alanlarda da kendini hissettirdiğini ve dergilerden yetişmiş gazetecilerin tecrübelerinden ve birikimlerinden yararlanıldığına dikkat çekmiştir:

> "*Mesleğe ATV'de başladım. Editörüm dergi kökenliydi. Ayşenur Arslan haber koordinatörüydü ve Nokta kökenliydi. Ve oradaki insanların çoğu dergi kökenliydi. Çok donanımlı insanlar dolayısıyla sorduğunuz her soruya cevap alabildiğiniz, olayların tarihi gelişimini, süreç okumasını, kronolojisini ve analizini yapabilen insanlardı. Oralardan gelen insanların entelektüel seviyelerinin hayli yüksek olduğunu gözlemlemiş bir insanım. Çok şey aktardılar, öğrettiler. Şimdi ise yeni kuşak gazetecilerin iyi yetişebilmesi, bazı şeyleri idrak edebilmesi ve meslekle ilgili ilkeleri koruyabilmesi için örnek aldığı kişinin de belli bir seviyede olması gerekiyor. Dolayısıyla o anlamda haber dergilerinin*

olmayışının bir eksiklik olduğunu düşünüyorum." (05 Ekim 2021 tarihli görüşme)

Mesleğe yeni başlayan gazeteciler için araştırma yapmanın, bilgiye ulaşmanın ve haber kaynaklarıyla nasıl ilişki kurulacağının öğrenildiği bir okul olarak haber dergileri nitelikli gazetecilerin yetişmesinde önemli bir yapıydı. Mehmet Ali Kışlalı'nın ifade ettiği gibi (Özen, 2003, s. 44-45); "*Türkiye'de çok iyi ajans muhabirleri, gazete muhabirleri, gazete yazarları, genel yayın müdürleri var ama onlar başka, bu iş başka, çok başka. Haber dergilerinden çıkan gazetecilerin birçoğunun geldiği nokta ortada. Haber dergileri gazeteciler için bir okul gibi çalışır*".

Öyle ki günümüzde gazetecilik mesleği kadar gazetecilerin niteliklerinin de oldukça fazla tartışılması haber dergilerinin meslek açısından ne kadar değerli bir kurum olduğunu göstermektedir; "*Dergicilik basın sektöründe yaratıcılık, analiz, kültürel birikim, farklı bakış açısı ve çok yönlü araştırma yeteneklerinin sanırım en çok kullanıldığı alandır. Böyle baktığınızda dergiciliğin gerilemesinin basın sektörünün insan gücü kapasitesinde bir erozyona neden olduğu kesin*" (Ali Boratav, 14 Mart 2022 tarihli görüşme).

Yukarıda değinilen haber dergilerinin dijital dönüşümdeki yerini alamama nedenleri ve bu durumun gazetecilik mesleği üzerinde yarattığı olumsuzluklar görüşme yapılan gazetecilerin birçoğunun ortak paydada buluştuğu noktaları içermektedir. Her ne kadar bu çalışmada haber dergileri gazetecilik alanının bir alt alanı olarak inşa edilmiş olsa da yapılan görüşmeler göstermiştir ki haber dergilerinin mesleğin temel taşı olarak nitelendirilen gazetelerden ayrı veya bağımsız olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Nitekim Yenal Bilgici bu durumu şöyle özetlemektedir:

> "*Esasında gazetecilikle ilgili erozyonun esas sorumlusunun dergiciliğin kaybolması olduğunu düşünmüyorum. Mesleğin temel taşı günlük gazetelerdir. Ama bugün gazetecilik mesleği üzerinde bir erozyondan bahsediyorsak nedenlerden bir tanesi bu okul niteliğindeki dergilerin kapanmasıysa daha büyüğü gazetelerin iktidarla çok fazla içli dışlı olmasıdır. Bununla bağlantılı olarak saygınlığını yitirmesidir. Öyle bir saygınlığını yitirmek ki bu: sadece kendini muhalif diye nitelendiren insanlar tarafından değil, o iktidar odağının kendi tabanlarının bile saygısını yitiren bir yapı bu. Dolayısıyla kutuplaşan bir*

> *yapı ve kaybolan bir güven meselesi var. İnsanlar şu an hiçbir gazeteci, kurum veya gazeteye yüzde yüz güvenmiyor. Eskiden bu yüzde doksan civarındaydı. Haber dergileri şu an dijital olarak faaliyette olsaydı mesleğin yaşadığı bu bunalımdan bağımsız olabilirler miydi? Hiç sanmıyorum.*" (21 Eylül 2021 tarihli görüşme)

Kaybolmaları farklı ama birbirleriyle bağlantılı nedenlere dayansa da haber dergilerinin dijitalleşme sürecine adapte olup günümüzde varlıklarını sürdürmüş olsalardı halen kendilerine biçilen okul misyonunu gerçekleştirebilirler miydi sorusunun cevabını sanırım günümüzdeki gazeteler ve gazetecilik mesleğinin durumuna bakarak vermek zor olmayacaktır. Ancak şu da unutulmamalı ki dijitalleşmenin getirdiği avantajlardan birisi olan alternatif gelir modelleri ile gazetecilik mesleği kendisine yeni ortamlar yaratmıştır. Eğer varlıklarını sürdürüyor olsalardı Ayşegül Savur'un da vurguladığı gibi (17 Eylül 2021 tarihli görüşme); "*Bu dönüşüm içinde yeni teknolojiler ile hikâyelerin detaylarla birleştirildiği haber dergileri örneklerine rastlamak belki de mümkün olabilecekti*". Görüşme yapılan gazeteciler de genel olarak kullanıcıların aradığı detayı onun özelinde verebilecek bir dijital ortamı kullanarak iyi işlere imza atılabileceğini ve özlenen haber dergilerinin bu formatla yeniden ortaya çıkmasının mümkün olabileceğini vurgulamışlardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnternetin yarattığı dijital dönüşüm özellikle kitle iletişimi alanındaki tüm olgu ve yaklaşımlarda derin değişimlere yol açmış ve özellikle haberin hem tanımı hem de uygulama biçimleri ciddi değişimlere uğramıştır. Bu değişimler aynı zamanda günümüzde yeni gazetecilik pratiklerini ortaya çıkarmış ancak bu pratikler aynı zamanda haber içeriğinin etkisi ve güvenirliliği tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Bu tartışmaların merkezinde ise haber değeri, haber kaynakları (teyit) ve haber içeriklerinin seçimi gibi konular yer almış ve gazetecilik mesleği hiç olmadığı kadar tartışmaya açık bir hale getirilmiştir. Dolayısıyla bu noktada haberin sunum biçimini ve gazetecinin konumunu dijitalleşme sürecinden farklı olarak geleneksel pratikler üzerinden tartışmak bu konuyla ilgili ortaya çıkan sorunların çözümünde yardımcı olacaktır. Tam da bu noktadan hareketle yapılan bu çalışma bir zamanlar gazetelerin karşısında önemli bir alternatif olan ve gazetecilik mesleğini icra etme şekilleriyle gazetelerden ayrılan haber dergilerini gazetecilik alanının bir alt alanı olarak konumlandırmış ve alanın kaybolma nedenlerini hem tarihsel süreç hem de alanda çalışan faillerin (gazetecilerin) deneyimleri kapsamında irdelemiştir. Çalışmanın başlangıcında her ne kadar haber dergilerinin geçmişteki işleyişi, konumu ve gazetecilik mesleği üzerindeki etkisinin analizi hedeflense de yapılan görüşmeler neticesinde hem geçmiş hem günümüzdeki gazetecilik ortamı hem de geleceğe dair öngörüler ışığında çalışma kendi rotasını belirlemiştir.

Alanın kaybolma neden ve nasıllarını anlatmak için alanı yani yapıyı veya sadece failleri ele almak yetersiz kalacağı için çalışmanın kuramsal temelinde Pierre Bourdieu'nun sosyolojik kavramlarından yararlanılmış ve yapı-fail arasındaki ilişki bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda çalışma dış ve iç yapısal durumlara ayrılarak inşa edilmiştir. Dış yapıda haber dergilerinin tarihsel süreci incelenmiş ve bu süreçte haber dergilerinin yaşadığı dönüşüm siyasi, ekonomik ve sosyal çerçeveler üzerinden ele alınmıştır. İç yapı ise alanda çalışan gazeteciler ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen yaşanmışlıklar ve deneyimler üzerinden aktarılmıştır.

Haber dergilerinin tarihsel sürecine bakıldığında iki farklı dönemle karşılaşmak mümkündür. Aslında bu durum haber dergilerinin geçirdiği dönüşümü anlamlandırmak açısından da önemlidir. Haber dergileri iç politikadan ekonomiye,

kültür sanattan eğlenceye kadar geçmiş bir haftanın belli başlı güncel olaylarını derleyerek günlük gazetelerden farklı bir üslupla okuyucularına aktaran bir yayımcılık faaliyeti olarak ortaya çıkmıştır. 1954 yılında AKİS ile başlayan bu süreçte birçok dergi kendi yayımcılık anlayışları ile bu alanda faaliyet göstermişlerdir. Ancak 1950'li yılların siyasal ve toplumsal ortamı haftalık haber dergilerinin amaçlarını belirlemede etkin olmuş ve haber dergileri siyaset alanının bir parçası olarak 1980'lere kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. 1980'li yıllarda ise dayatılan yasaklar nedeniyle haber dergilerinin siyasal haber ve yorumlardan boşalan sütunları magazin ve ekonomi gibi yeni alanlara kaymıştır. O yıllara kadar siyasal-toplumsal koşullara bağlı kalarak kendilerine farklı misyonlar edinen haber dergileri, bu koşulların değişmesiyle yerlerini çok daha farklı dergilere bırakmışlardır. Özel sermayenin basın sektörüne girmesiyle birlikte dergiler de kurumsallaşarak her ilgi alanına yönelik çok sayıda dergiyi bünyesinde barındıran gruplar oluşmuştur. Aslında bu durum yukarıda vurgulanan iki farklı dönemin başlangıcını oluşturmaktadır. İlk çıktıklarında siyaset alanının içinde mücadele veren haber dergileri 1980'li yıllardan sonra piyasa ekonomisi koşulları içine dâhil olmuş ve yükselen değerler, değişim, imaj gibi kavramların işlendiği bu dönemde yayımcılık anlayışları kâr odaklı bir yapıya bürünmüştür. Kabuk değiştirme dönemi olarak adlandırılabilecek bu süreçte sermaye gruplarının bir parçası haline gelen haber dergileri uzun bir süre üstlendikleri misyonları sürdürseler de giderek kaybettikleri tirajları ve dijital dönüşüme adapte olamamaları nedeniyle 2010'lı yılların ortalarında kaybolmuşlardır.

Dış yapıyı temellendiren tarihsel arka planda haber dergilerinin yaşadığı dönüşüm ve kaybolma süreci böyle görünse de iç yapıyı temsil eden gazetecilerin aktardıkları ise farklı hikayeleri karşımıza çıkarmaktadır. Öncelikle vurgulanması gereken nokta her ne kadar çalışmada haber dergileri gazetecilik alanının bir alt alanı olarak inşa edilmiş olsa da gazetecilik rutini olarak hem gazeteler hem de televizyonlardan oldukça farklıdır. Temel gazetecilik kuralları bu alanda da geçerlidir ancak haber dergilerinde daha fazla ayrıntı ve titiz bir araştırma süreci vardır. Gazetelerden farklı bir üslup ve haber dili olsa da esas belirleyici fark gazetecinin haberi için zaman ve yer lüksüne sahip olmasıdır. Dolayısıyla derinlikli bir araştırma, ayrıntıları odağa alma ve daha kapsamlı düşünme haber dergilerindeki gazetecilik anlayışının temelini oluşturmaktadır. Aslında bu durum günümüzün hızlı olmak adına

teyit edilmeden verilen bilgilerle dolu, yüzeysel gazetecilik anlayışının tam zıttıdır. Bu zıtlık bağlamında literatürde yeni gazetecilik yönelimleri üzerine yapılan araştırmalarda tartışılan yavaşlık meselesi ise bir zamanlar haber dergilerinin omurgası olarak bizi karşılamaktadır.

Tabi haber dergilerinin kendine has bu yapısı alanda konumlanan gazetecilerin yeteneklerini de çerçevelemektedir. Haber dergilerinde çalışan gazeteciler günlük olaylar, meseleler ve bakış açılarıyla ilgilenmeden daha kapsamlı düşünen ve entelektüel becerileri yüksek kişiler olarak öne çıkmaktadır. Gazetecilerin öne çıkan bu habitusları ise haber üretim sürecinde kendini göstermektedir. Gündemin peşinden koşmak yerine gündemin kıyısında köşesinde kalmış ön plana çıkması gereken ama unutulmuş bir ayrıntıyı yakalamak ve onu gündem yapmak haber dergilerindeki gazetecilik anlayışıdır. Bunun için gazeteciye sağlanan çalışma özgürlüğü ve rahatlığı ise haber dergiciliği alanının habitusunun karşılığıdır.

Haber dergilerinin belki de en göze çarpan unsuru haber üretim sürecidir. Nitekim gazete veya televizyonlarda olduğu gibi bu sürecin başlangıcını haber toplantıları oluştursa da toplantının süresi ve içeriği oldukça farklıdır. Çünkü haber dergilerinde haber üretim süreci gazetecinin merakıyla başlar. Gazeteciler yapmak istedikleri haber konusuyla ilgili ön araştırma yaparak bu toplantılara katılırlar. Ayrıca bu toplantıların öne çıkan unsuru ise bir önceki haftanın değerlendirilmesi ve okuyucu geri bildirimleri üzerinden önerilerin sunulmasıdır. Derginin satışı için hayati olan kapağın da tartışıldığı haber toplantıları aynı zamanda gazetecilerin sosyal sermayelerini yani haber kaynaklarını paylaştıkları, haber konuları hakkında tartıştıkları ve olaya farklı pencereler sundukları bir ortam olarak dikkat çekmektedir.

Yapılan görüşmelerde gazetecilerin yaptığı önemli vurgulardan birisi de sosyal sermayeleri olan haber kaynaklarıdır. Haber üretim sürecinin devamlılığı için hayati olan haber kaynakları ile güven üzerine kurulu bir ilişkinin varlığı söz konusudur ve kime ne kadar hızla ulaşılabildiği ve reaksiyon alınabildiği haber dergiciliğindeki kaynağın tanımıdır. İlginç olan ise insanların gözünde haber kaynaklarının sürekli olarak bir insan olarak düşünülmesinin hatalı bir yaklaşım olduğunun altının çizilmesidir. Yolda yürürken karşılaşılan bir tabela, yeni çıkan bir kitap, yeni açılan bir sergi veya bir mekânda otururken arka masada konuşulan bir konu vb. gibi her şey

dergiler için haber kaynağı olabilir. Dolayısıyla haber dergilerinde haberin dünyası sınırları çizilemeyecek kadar geniş bir yelpazeye sahiptir.

Haber üretim sürecinin öne çıkan ayrıntılarından birisi de günümüz medyasının içinde bulunduğu sansür veya içerik sınırlama durumunun haber dergilerinde genel olarak yaşanmadığına dair vurgudur. Alanda çalışan gazetecilerin haber dergilerinin belli bir ideolojiye yaslanmadığını ve bağımsız haberciliğin merkezde olduğu yayımcılık anlayışına yaptıkları gönderme biraz çelişkilidir. Nitekim gazeteciler özellikle haber toplantıları ile ilgili yapılan görüşmelerde haber seçimlerinin bağlı bulundukları derginin yayımcılık anlayışına uygun şekilde yapıldığına dair ifadelerde bulunmuşlardır. Bu da bize müdahalenin gazetecilerin otosansüründe ortaya çıktığını göstermektedir. Haberlere müdahale doğrudan ve keskin bir şekilde kendini göstermemiş olsa da gazetecilerin kendilerinin bir kontrol mekanizması geliştirdiği aşikardır. Ayrıca dergilerin örgütsel yapılanmasındaki dikey hiyerarşi çok katı bir şekilde işletilmemiş olsa da Mehmet Y. Yılmaz'ın Çetin Emeç ile ilgili anısında görüldüğü üzere yöneticiler arasındaki hiyerarşik fark bile alana müdahale noktasında önemli bir detay olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda bu detay bizi kendilerine ait örgütsel bir yapıya sahip olsalar da haber dergilerinin Türk basın tarihi çalışmalarında olduğu gibi gazetelerden bağımsız bir şekilde konumlandırılmadığını da göstermektedir.

Gazetecilerin haber dergiciliği alanındaki konumlarını belirleyen ise mesleki deneyimleri yani kültürel sermayeleridir. Aldıkları eğitim kadar kültürel sermaye birikimlerinde etkin olan unsur mesleki tecrübedir. Çünkü haberin içinde olmadan yani onu deneyimlemeden habitusun elde edilmesi mümkün değildir. Sektöre göre haber dergilerinde çalışan gazetecilerin eğitim durumlarının iyi olması, yabancı dil bilmeleri ve belli bir yaşam gustosuna sahip olmaları kültürel sermayeleri için önemlidir. Bununla birlikte gözlem, empati kurabilme, günceli takip etme gibi temel gazetecilik pratiklerinin yanı sıra haber kaynakları yani sosyal sermayeleriyle ilişki kurmayı öğrenmek mesleki deneyimin önemli bir parçasıdır. Ama bu alanda çalışan gazetecilerin esas kültürel sermayeleri haberin arka planını okuma ve hikâyeyi insan üzerinden anlatma yetenekleridir.

Çalışmanın ana sorunsalı olan haber dergilerinin dijital dönüşüme adapte olamaması ise sadece tarihsel arka planda dile getirilen problemler ile açıklanabilecek kadar sınırlı değildir. Alanda çalışmış gazetecilerin konuyla ilgili söylemleri hem büyük resmi görmek hem de geleceğe dair çıkarımlar yapmak açısından önemlidir. Bunun nedeni ise Türkiye'de yayımlarını internet ortamına aktaran ilk yayın kuruluşunun Aktüel yani bir haber dergisi olmasıdır. Harper'ın (1998, s. 118-119) vurguladığı gibi Amerika'da dergilerin haber ve haber içeriğini oluşturan bilgilerin güncellenmesinde zaman sorunu yaşamamaları nedeniyle gazetelerden daha önce dijital ortama adım atmışlardır. Ayrıca bu yayıncılık alanında gazetelerden daha fazla yer almaları düşünüldüğünde Türkiye'de dijitalleşme adına ilk adımın bir haber dergisinden gelmiş olmasına rağmen günümüzde bu yayınlardan bahsedemiyor olmamız durumu daha ilginç kılmaktadır.

Öncelikle dijital dönüşüm yaşanamamasının önündeki en büyük engel haber dergilerinin yapısal özellikleridir. Haftada veya on beş günde bir yayımlanıyor olmaları, araştırmaya dayalı yapıları yani bir anlamda yavaş gazetecilik yapılıyor olması dönüşümü engelleyen unsurlardır. Başka bir ifadeyle dijitalleşmenin merkezinde yer alan hız olgusunun haber dergilerinin yapısıyla olan çelişkisi engellerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tabi bu durum tek başına bir etken değildir. 1990'lı yıllarda yaşanan holdingleşme süreci hem haber dergilerinin yayım politikalarını etkilemiş hem de kâğıt, baskı, işgücü gibi klasik olarak nitelendirilebilecek yapıları yani maliyetleri nedeniyle alana daha fazla yatırım yapılmamıştır. Aslında bu durumun arka planında da ülkenin 1980'li yılların ortasından itibaren geçirdiği dönüşüm yer almaktadır. Bu yıllarda yaşanan dönüşüm hem insanların ilgi alanlarını değiştirmiş hem de haber dergilerinin konumlarını etkilemiştir. Okuma alışkanlığının da giderek azalmasıyla satışlar düşünce haber dergileri giderek bir çıkmazın içine girmiştir. Dijitalleşme için atılan adımlar ise kâr odaklı anlayışa takılmıştır. Hem Aktüel dergisinin hem de Tempo24 sitesinin T24 haline dönüş hikayeleri dijitalleşmenin etkisinin ve geleceğinin çok iyi anlaşılamadığını göstermektedir. Kar odaklı bakış açısının bu dönüşüme zaman tanımak yerine sabırsız olması haber dergileri için dijitalleşme sürecini başlamadan bitirmiştir. Ancak yapılan çalışmada haber dergiciliği alanında çalışmış gazetecilerin

aktardıkları deneyimler ve yaşanmışlıklar üzerinden değerlendirme yapılmıştır*. Hem yaşları hem de mesleğin içinde bulundukları dönem düşünüldüğünde genel olarak eskinin romantize edilmesi gibi bir durum söz konusudur. Aslında bu durum Walter Benjamin'in, tarihin bir inşa faaliyetinin nesnesi olduğu kavrayışıyla da örtüşmektedir. Nitekim Benjamin (2012), resmi tarih yazımının linear, profan ve homojen yapısı nedeniyle geçmişi cisimleştirdiğini ancak toplumsal hafızanın tarihle kurduğu bağın galip gelenlerin değil ezilenlerin gözüyle okunduğunda geçmiş nostaljisinin şimdiki zamanın eleştirisi için bir yöntem olarak kullanılabileceğinden bahseder. Dolayısıyla şu an haber dergileri ve haber dergiciliğinden söz edemiyor olmamız bu alana uzun yıllar boyunca emek vermiş gazetecilerin hafızalarında yaşattıkları eskiye (nostalji) duydukları özlemi anlamlı kılmaktadır fakat sadece aktarılan deneyimler üzerinden genelleme yapmak doğru olmayacaktır. Öyle ki günümüzde birçok tür dergisi '*Dergilik*' ve '*Dmags*' gibi dijital platformlarda faaliyetlerini sürdürürken herhangi bir haber dergisine rastlamamak farklı sorgulamaları da beraberinde getirmektedir. Bu anlamda sadece ekonomik kaygılar veya okuma oranlarının düşmesine değil aynı zamanda değişen okuyucu profillerine de yer vermek alanın analizine katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak bir zamanlar gazeteler için önemli bir alternatif olan, okurları için güncel gelişmeleri derinlemesine inceleyen, haberi ilk girme yarışının olmadığı yapısıyla kaliteye odaklanan ve tasarımlarıyla ilgi çeken haber dergilerine günümüzün hız odaklı medya dünyasında özlem duymamak çok mümkün durmuyor. Bilginin doğruluğu ve kalitesi kavramlarının değersizleştiği günümüzde bulunduğumuz habercilik ortamı belki de hiç olmadığı kadar bu dergilere ihtiyaç duyuyor. Eğer dijitalleşme sürecinden geçebilselerdi hem konumlarını hem de misyonlarını

* Gazetecilerin geçmişte içinde bulundukları gazetecilik ortamını günümüzdeki mevcut durum ile kıyaslayarak duygularının ve özlemlerinin ön planda olduğu değerlendirmeler yapmaları hem gazetecilik alanında çalışmış hem de bu alanın akademi tarafında yer alan bir araştırmacı olarak anlamlı bulunmaktadır. Görüşmeler esnasında sürekli olarak yükselen duygu durumları aslında günümüzdeki gazetecilik ortamına olan eleştiri ve sitemlerini yansıtmaktaydı ve bu duruma hiç müdahalede bulunulmadı. Nitekim çalışmanın ana sorunsallarından birisi olan haber dergiciliğinin kaybolmasının gazetecilik mesleği üzerinde bir etkisinin olup olmadığı sorusunun cevabı geçmiş ile şimdinin karşılaştırılmasında yer almaktadır. Ancak çalışmanın zorlayıcı kısmıyla tam bu noktada karşılaşıldı. Öyle ki çalışmanın kuramsal arka planını Bourdieu'nun alan teorisi oluştursa da haber dergiciliğinin aktif bir alan olmaması gazeteciler ile yapılan görüşmeleri bir yönüyle sözlü tarih çalışmasına benzer bir yapıya yöneltti. Hem çalışma alanlarının hem de gazetecilik pratiklerinin gözlemlenememesi çalışmayı sadece deneyim aktarımına indirgedi. Bu durumda sözlü tarih çalışmalarının eleştirildiği nokta olan bireysel anı ve hatırlamaların gerçeği tahrif edebilme potansiyelini ortaya çıkardı. Bu nedenle de alanda çalışmış gazeteciler dışında özellikle dergicilik üzerine çalışan uzmanlardan görüşleri alınarak bahsi geçen sınırlılık aşılmaya çalışıldı.

gerçekleştirebilirler miydi bu sorunun cevabını vermek zor ancak günümüzde gazetecilik için ortaya çıkan yeni gelir modelleriyle (Bu modellerden birisi olan ve dijital hikaye anlatıcılığı olarak nitelendirilen podcast yayıncılığı haber dergiciliğine benzer bir pratik içerse de bu uygulamaların bireysel eksenden çıkıp daha kurumsal ve editoryal bir yapıya bürünmesi dergicilik alanının gelişmesine katkıda bulunacaktır) birlikte internetin olanaklarını kullanarak yenilikçi bir yaklaşımla dijital haber dergilerini yakın gelecekte görmek mümkün görünmektedir. Nitekim dünyadaki önde gelen *Time*, *Der Spiegel* ve *Le Monde* (Le Monde ülkemizde 22 Nisan 2022'den itibaren '*Le Monde Diplomatique*' adıyla aylık bir gazete çıkarmaya başlamıştır) gibi uzun yıllardır faaliyetlerini sürdüren haber dergileri dijital dönüşümü başarıyla tamamlamışlardır. Değişim rüzgarını arkalarına alan bu dergiler içeriklerini hem dijital ortama aktarmış hem de basılı versiyonlarını hedef kitlelerinin beklentilerini karşılayacak biçimde sunmayı başarmışlardır. Bu anlamda internetin hızı ve dergilerin bir konuyu, olayı ya da düşünceyi derinlemesine araştırma ve sunma özelliğinin bir araya gelmesi okuyucuları yeniden haber dergileriyle buluşturmanın önemli bir adımı olacaktır. Her ne kadar ismi gazete olsa da haftalık haber dergisinden farkı olmayan Oksijen'in başarısı düşünüldüğünde, okuyucunun aradığı detayı onun özelinde verebilecek bir dijital ortamı kullanarak iyi işler çıkartacak haber dergilerine önümüzdeki süreçte rastlamak olası durmaktadır.

Ayrıca haber dergilerinin yeniden ortaya çıkışı günümüzde ülke medyasının içinde bulunduğu kısır döngüyü aşmakta önemli bir adım olabilir. Öyle ki bir zamanlar çokseslilığin ve demokratik katılımın önemli bir parçası olan haber dergilerine medyanın içinde bulunduğu ortamda çok daha fazla ihtiyacı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Gazetelerin neredeyse birbirinin tekrarı haline geldiği günümüz şartlarında haber dergilerinin yeniden ortaya çıkarak yükselişe geçmesi söz konusu olabilir. Dosya haberlere ağırlık veren, gazetelerde ele alınan konuları derinlemesine işleyen ve olayların içindeki farklı ayrıntıları öne çıkaran haber dergilerinin varlığı gazeteler ile arasındaki farkı ortaya çıkaracaktır. Aynı zamanda dijitalleşmeyle birlikte basılı haber dergilerinin zamanında yaşadıkları; basım, dağıtım, sayfa sınırı ve erişim gibi sorunların da ortadan kalktığı düşünülürse haber dergilerinin hedef kitlelerine ulaşabilmeleri çok daha kolay olacaktır. Nihayetinde bireysele indirgenmiş içeriklerden ziyade eski dergilerin editoryal olarak güçlü, özenle derlenen ve iyi hikâye

anlatıcılığı köklerinden beslenen bu yayınların yeniden ortaya çıkması okuyucular için de önemli bir alternatif olacaktır. Rolf Dobelli'nin (2022, s. 25-26) ifade ettiği gibi okuyucuların maruz kaldığı haber selinden kurtulmanın yolu eskiden olduğu gibi nitelikli gazete ile dergilerde yer alan ve olayların arka planlarına dair yeni bilgiler barındıran kaliteli haberlere, makalelere ve röportajlara dönmektir. Aksi halde dijital dünyanın eğlenceli hikayelerden oluşan renkli ortamı insanların bilgiye olan açlığını hiçbir zaman bastırmayacaktır.

Çalışma sonucunda özellikle haber dergiciliği alanıyla ilgili bundan sonra yapılacak çalışmalara rehberlik edecek bazı ayrıntılara ulaşılmıştır. Bunlardan birisi toplumsal cinsiyet üzerinedir. Özellikle yönetici pozisyonunda konumlanmış kadın gazetecilerin mesleki deneyimlerinin karşılığı olan kültürel sermayelerinin alanın değişim ve dönüşümündeki etkisini inceleyen bir çalışma literatürde bu konuyla ilgili olan boşluğu dolduracaktır.

Önerilecek başka bir konu ise okuyucular üzerinedir. Genellikle literatürde gazeteler ve online platform okuyucuları üzerine yapılan çalışmalar karşımıza çıkmaktadır. Ancak dergi okuyucuları üzerine bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Özellikle haber dergileri özelinde okuyucuların bu dergileri neden tercih ettiklerini, hangi doyumları elde ettiklerini ve algılarını ortaya koymak değerli olacaktır. Bununla birlikte bu çalışmada haber dergilerinin neden dijital dönüşüme adapte olamadıkları sorgulanırken okur üzerine yapılacak böyle bir çalışmada okuyucularında ne kadar dijitalleştiğini sorgulamak literatüre önemli katkı sağlayacaktır. Ayrıca konuyla ilgili okurlar özelinde yapılacak bir *sözlü tarih* çalışması alanla ilgili gazetecilerin söylemlerinden farklı olan değişkenlerin varlığını ortaya çıkarma noktasında değerli olacaktır.

Ayrıca dergicilik ve dergi haberciliğinin gazetecilik eğitimi veren Türkiye'deki iletişim fakültelerinin eğitim müfredatlarında ne kadar yer kapladığını ve hangi ölçüde verildiğini sorgulamak gazetecilik eğitimi üzerine yapılan çalışma literatürüne nitelik kazandıracaktır.

KAYNAKÇA

7 Gün'den Okuyuculara. (13 Eylül 1972). *7 Gün* (Sayı.1).

Adaklı, G. (2005). *Türk basınından Türk medyasına: Hakim Medya Gruplarının Kısa Tarihi.*Bianet:https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/078/original/Turk_Medya_Sektorunun_Kisa_Tarihi.pdf?1521805944 adresinden *12 Aralık 2022 tarihinde* alınmıştır.

Adaklı, G. (2010). 2002-2008: Türk Medyasında AKP Etkisi. İ. Uzgel, & B. Duru (Editörler), *AKP Kitabı, Bir Dönüşümün Bilançosu* (s. 559-613). Ankara: Phoenix Yayınları.

Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye'nin Oluşumu.* İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Akis. (1954). (Sayı.1).

Aksiyon. (Aralık 1994). (Sayı.1).

Aktüel. (11-17 Temmuz 1991). *Aktüel* (Sayı.1).

Aktüel. (1-7 Ağustos 1991). (Sayı.4).

Aktüel, Yeni. (11-17 Ekim 2005). (Sayı.13).

Aktan, İ. (2006, Şubat 25). *Haber Kadında, Kadın "Haftalık"ta*. Bianet: https://m.bianet.org/biamag/medya/74776-haber-kadinda-kadin-haftalikta adresinden 3 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

Aktay, Y. (2014). Pierre Bourdieu ve Bir Maxwell Cini Olarak Okul. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Editörler), *Ocak ve Zanaat-Pierre Bourdie Derlemesi* (3. Baskı, s. 473-498). İstanbul: İletişim Yayınları.

Akyol, H. (2008). *Haber Basınından İslamcı Medyaya.* Ankara: Agora.

Akyol, H. (Temmuz-Ağustos 1995). Artık İslamcı'lar da Haber Veriyor. *Matbuat* (14-15).

Aldoğan, Y. (28 Şubat-6 Mart 1983). Merhaba. *Nokta* (Sayı.1).

Alp, T. (2008, Ekim 31). *Newsweek artık Türkiye'de ve Türkçe*. İHA: https://www.iha.com.tr/haber-newsweek-artik-turkiyede-ve-turkce-40207/ adresinden 3 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

AnaBritannica. (1994). *Dergi* (Cilt 7). İstanbul: Ana Yayıncılık.

Andrew, E., & Sedwick, P. (2002). *Cultural Theory-Key Thinkers.* London: Routledge.

Arık, M. B. (2013). 'Apolitik" Mizah Tartışmalarına Tarihsel Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (17), 89-104.

Arayış. (21 Şubat 1981). Neyi Niçin Nasıl ARAYIŞ. (Sayı.1).

Arayış. (6 Haziran 1981). (Sayı.16).

Ardıç, E. (1989). *Doğru Söyleyeni Dokuz Köyden...* İstanbul: Cep Kitapları A.Ş.

Armitage, J. (2000). *Beyond Postmodernism? Paul Virilio's Hypermodern Cultural Theory.* Journal Publishing Service: https://journals.uvic.ca/index.php/ctheory/article/download/14598/5751 adresinden 30 Haziran 2022 tarihinde alınmıştır.

Asena, D. (1993, Ocak 8). "Ayşe'ler Uyanın, Ali'leri Eğitin":Duygu Asena İle Yayıncılık Hayatı ve Feminizm Üzerine Söyleşi. (F. Dinçer, & Ü. Uncu, Röportajı Yapanlar) Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar Dergisi Sayı:1.

Avcı, N. (2020). *Enformatik Cehalet* (6.Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Ayan, V. M. (2019). *AKP Devrinde Medya Alemi.* İstanbul: Yordam Kitap.

Bali, R. N. (2003, Haziran/Temmuz). Piyasalar ve Hayatın Gerçekleri. *Birikim*, s. 111-114.

Bali, R. N. (2007). *Tarz-ı Hayattan Lıfe Style'a.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Baran, S. (2019). *Introduction to Mass Communication: Media Literacy And Culture.* New York: McGraw-Hill Education.

Barutçu, İ. (2004). *Babıâli Tanrıları-Simavi Ailesi.* İstanbul: Agora Kitaplığı.

Basın 80-84. (1984). Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları.

Baudrillard, J. (2010). *Sessiz Yığınların Gölgesinde- Toplumsalın Sonu* (4.Baskı). (Çev. O. Adanır) Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Becker, H. S. (2013). *Sosyal Bilimcilerin Yazma Çilesi (Yazımın Sosyal Organizasyonu Kuramı).* Ankara: Heretik Yayınları.

Belge, M. (10-16 Mart 1986). "Mutfaktan". *Yeni Gündem* (Sayı.1).

Belge, M. (2004). *Tarihten Güncelliğe.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Benjamin, W. (2012). Tarih Üzerine Tezler. N. Gürbilek (Düzenleyen), *Son Bakışta Aşk.* İstanbul: Metis Yayınları.

Benson, R. (1999). Field Theory in Comparative Context: A New Paradigm for Media Studies. *Theory and Society, 28* (3), 463-498.

Benson, R. (2006). News Media as a "Journalistic Field": What Bourdieu Adds to New Institutionalism, and Vice Versa. *Political Communicalion* (23), 187-202.

Bisalman, K. (19-26 Nisan 1971). Dergi ve Yönümüz. *Ortam* (Sayı.1).

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. J. G. Richardson (Ed), *In Handbook of Theory and Research For The Sociology of Education* (s. 241-258). New York: Greenwood.

Bourdieu, P. (1994). *Distinction-A Social Critique of the Judgement of Taste.* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler.* (Çev. H. Tufan) İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Bourdieu, P. (1997). *Televizyon Üzerine.* (Çev. T. Ilgaz) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bourdieu, P. (1997). *Toplumbilim Sorunları.* (Çev. I. Ergüden) İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Bourdieu, P. (2005). The Political Field, the Social Science Field, and the Journalistic Field. R. Benson, & E. Neveu (Eds), *Bourdieu and Journalistic Field* (s. 29-47). UK: Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. (2006). *Karşı Ateşler.* İstanbul: YKY Yayınları.

Bourdieu, P. (2009). *Bekarlar Balosu.* (Çev. Ç. Eroğlu) Ankara: Dost Kitabevi.

Bourdieu, P. (2013). *Seçilmiş Metinler.* (Çev. L. Ünsaldı) Ankara: Heretik Yayıncılık.

Bourdieu, P. (2014). Simgesel Sermaye ve Toplumsal Sınıflar. (Dü. N. Ökten) *Cogito-Pierre Bourdieu* (76), 192-203.

Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji Meseleleri.* Ankara: Heretik Yayınları.

Bourdieu, P. (2018). *Bir Pratik Teorisi İçin Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bourdieu, P., & Passeron, J. C. (2015). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri.* (Çev. A. Sümer, L. Ünsaldı, & Ö. Akkaya) Ankara: Heretik Yayıncılık.

Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2014). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* (7. Baskı). (Çev. N. Ökten) İstanbul: İletişim Yayınları.

Briggs, A., & Burke, P. (2011). *Medyanın Toplumsal Tarihi Gutenberg'den İnternete.* İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Brubaker, R. (1985). Rethinking Classical Theory: The Sociological Vision of Pierre Bourdieu. *Theory and Society, 14* (6), 745-775.

Brubaker, R. (1993). Social Theory as Habitus. C. Craig, E. L. Puma, & M. Postone (Eds), *Bourdieu: Critical Perspectives* (s. 212-234). Cambridge: Polity Press.

Bulunmaz, B. (2014). Kağıt Baskıdan Dijital Gazeteye: Radikal Gazetesi Örneği. M. Akgül, U. Çağlayan, E. Derman, A. Özgit, A. Koltuksuz, & M. Komesli (Düzenleyenler), *19."Türkiye'de İnternet" Konferansı Bildiriler Kitabı* (s. 53-62). İzmir: İnternet Teknolojileri Derneği (İNETD).

Calhoun, C. (2014). Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Editörler), *Ocak ve Zanaat-Pierre Bourdie Derlemesi* (3. Baskı, s. 77-129). İstanbul: İletişim Yayınları.

Callinicos, A. (2007). *Toplum Kuramı (Tarihsel Bir Bakış).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Cemal, H. (1986). *12 Eylül Günlüğü: Tank Sesleriyle Uyanmak* (3.Baskı). Ankara: Bilgi Yayınları.

Ceyhun, D. (1985). *Babıali'nin Şu Son Kırk Yılı* . İstanbul: Milliyet Yayınları.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni.* (Çev. M. Bütün, & S. B. Demir) Ankara: Siyasal Kitabevi.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 (Cilt 3). (2002). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çam, A., & Yüksel, İ. Ş. (2015). Türkiye'de Medyanın 2002 Sonrası Dönüşümü: Ekonomi Politik Bir Yaklaşım. U. U. Aydın (Editör), *Neoliberal Muhafazakâr Medya* (s. 66-102). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çavdar, T. (1982). Mecmua-ı Fünun Üzerine. *Amme İdare Dergisi, 15* (2), 83-98.

Çeler, Z. (2011). 1980'lerde Türkiye'de Cinsellik ve Nokta Dergisi. *Journal of Humanities and Social Sciences, 8* (2), 283-291.

Çetin, B. (2016). *Pierre Bourdie'nun Makro ve Mikro Sosyal Teoriler Karşısındaki Konumu.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çoban, S. (2006). *İletişim Fakültesi Öğrencilerinin İnternet Haberciliğinin Güvenirliliğine İlişkin Tutumları: İstanbul, Ankara ve İzmir İllerini Kapsayan*

Bir Uygulama Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dağlar, A. (2010). *Ordunun Dayanılmaz Ağırlığı Basının Dayanılmaz Hafifliği.* İstanbul: Destek Yayınevi.

Demir, O. Ö. (2011). Nitel Araştırma Yöntemleri. K. Böke (Editör), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (s. 273-306). İstanbul: Alfa Kitap.

Demirel, H. (1977). *12 Mart'ın İç Yüzü: Nasıl Geldi? Nasıl Geçti?* İstanbul: Yeni Asya Yayınları.

Deuze, M. (2017). Considering a possible future for digital journalism. *Mediterranean Journal Of Communication*(8), 9-18.

Devir. (28 Ağustos 1954). (Sayı.1).

Devir. (11 Eylül 1954). (Sayı.3).

Devir. (18 Eylül 1954). (Sayı.4).

Devir. (23 Nisan 1973). (Sayı.25).

Devir. (6 Kasım 1972). (Sayı.1).

Dobelli, R. (2022). *Dijital Yaşamla Başa Çıkma Sanatı; Haberlerden Uzak Durmanın ve Bilgi Akışına Hakim Olmanın Yolları.* (Çev. A. Alacaoğlu) İstanbul: Pegasus Yayınları.

Dosse, F. (1997). A Middle Path: The Habitus. *History of Structuralism Vol.2; The Sign Sets, 1967-Present* içinde (s. 301-311). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Durna, T. (2016). Türkiye'de Gazeteciliği Bir "Alan" Olarak Yeniden Düşünmek. *III Pierre Bourdieu Sempozyumu* (s. 50-51). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Dursun, O. (2018). Toplumu Pierre Bourdieu İle Düşünmek. *Global Media Journal TR Edition, 8* (16), 68-123.

Engin, Y. (2019). 1980-2002 Döneminde Modernleşme ve İletişim. U. Gündüz (Editör), *Türkiye'de Basından Medyaya Değişim, Dönüşüm ve Modernleşme* (s. 197-218). Konya: Çizgi Kitabevi.

Erdoğan, İ., & Alemdar, K. (2005). *Popüler Kültür ve İletişim.* Ankara: Erk Yayınları.

Eyal, G. (2015). Alanlar Arasındaki Uzamlar. P. S. Gorski (Editör), *Bourdieu ve Tarihsel Analiz* (Çev Ö. Akkaya). (s. 237-270). Ankara: Heretik.

Field, J. (2008). *Sosyal Sermaye.* (Çev. B. Bilgen, & B. Şen) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gönenç, Ö. (2010). *Dünya Medyası.* İstanbul: Truva Yayınları.

Görgülü, G. (1991). *Basında Ekonomik Bağımlılık-1970'lerden 1990'lara Türk Basınında Tekelleşme.* İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti.

Görmüş, A. (2005, Temmuz 07). Görmüş, Yeni Aktüel'i Anlattı. (Röportaj Yapan, Şelala Kadak) https://www.internethaber.com/gormus-yeni-aktueli-anlatti-1137308h.htm adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

Göğüş, A. İ. (30 Mayıs 1958). Okuyuculara Mektup. *Kim 'Haftalık Haber Dergisi'* (Sayı.1).

Gülcü, E., & Tunç, S. (2012). Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3* (2), 155-176.

Günyol, V. (1984). Cumhuriyet Sonrası Sanat ve Edebiyat Dergileri. *Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler* (s. 85-122). İstanbul: Gelişim Yayınları.

Gürbilek, N. (2001). *Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi.* İstanbul: Metis Yayınları.

Gürcan, H. İ. (2005). İnternet Haberciliğinde Etik Değerler. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (22), 39-46.

Gaillard, P. (1991). *Gazetecilik.* (Çev. M. S. Şakiroğlu) İstanbul: İletişim Yayınları.

Gencel, Ş. (1984). Çocuk Dergileri. *Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler* (s. 185-202). İstanbul: Gelişim Yayınları.

Gezgin, S., Polat, V., & Arcan, H. E. (2016). *Türkiye Sözlü Basın Tarihi Cilt-I.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Girgin, A. (2001). *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik.* İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Gorski, P. S. (2015). Bourdieucü Teori ve Tarihsel Analiz: Haritalar, Mekanizmalar ve Yöntemler. P. S. Gorski (Editör), *Bourdieu ve Tarihsel Analiz* (Çev. Ö. Akkaya), (s. 433-488). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Guerin, S. (1992). Enformasyon mu İletişim mi? Fransa'da Kapak Sayfalarının Seçimi. J.-M. Charon (Editör), *Medya Dünyası* (Çev. O. Tatlıpınar), (s. 78-80). İstanbul: İletişim Yayınları.

Hülür, H., & Yaşın, C. (2017). *Yeni Medya: Geleceğin Gazeteciliği.* Ankara: Ütopya.

Hürkan, S. (2006). *Üç Dergi Üç İnsan; Akis (Toker), Devrim (Avcıoğlu), Yankı (Kışlalı).* Ankara: Sinemis.

Hürriyet. (1998, Haziran 2). *Büyük Ortaklık Gerçekleşti*. https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/buyuk-ortaklik gerceklesti_ID313221/ adresinden 1 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

Hürriyet. (2006, Haziran 3). *Gazeteci Ercan Arıklı vefat etti*. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/gazeteci-ercan-arikli-vefat-etti-150972 adresinden 1 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

HaberTürk. (2008, Kasım 13). *Newsweek Türkiye 1 numara!* https://www.haberturk.com/medya/haber/108547-newsweek-turkiye-1-numara adresinden 3 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

Haftaya Bakış. (19-25 Ekim 1986). (Sayı.1).

Haftaya Bakış. (6-11 Eylül 1987). (Sayı.46).

Harper, C. (1998). *News and Information in a Digital World.* New York: New York University Press.

Henderson, K., & Cremedas, M. (2017). Are Traditional Journalism Principles Still Alive and Well in Today's Local TV Newsrooms? *Electronic News, 11* (4), 245-262.

Hiçyılmaz, E., & Evren, B. (1984). Magazin Dergiciliği. *Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler* (s. 149-162). İstanbul: Gelişim Yayınları.

Hindle, T. (1992). *Asil Nadir Olayının İçyüzü Kıbrıs mı?* (Çev. K. Çiftçi) İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Honneth, A. (1986). The Fragmented World of Symbolic Forms: Reflections on Pierre Bourdieu's Sociology of Culture. *Theory, Culture & Society, 3*(3), 55-66.

İnceoğlu, Y. (1994). *Çeşitli Ülkelerde Medya.* İstanbul : Der Yayınları.

İnsel, A. (1990). *Türkiye Toplumunun Bunalımı.* İstanbul: Birikim Yayınları.

İnuğur, M. N. (1992). *Türk Basın Tarihi.* İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

İnuğur, M. N. (2005). *Basın ve Yayın Tarihi.* İstanbul: DER Yayınları.

İrvan, S. (2018). Araştırmacı Gazetecilik: Kavramsal Bir Değerlendirme. *Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi* (2), 70-95.

Ito, T. (2006). Journalism in Power Relations and Pierre Bourdieu's Concept of "Field": A Case Study of the Coverage of the 1999 Group Bullying Murder Case in Tochigi Prefecture. *Keio Communication Review* (28), 71-86.

Jourdain, A., & Nauline, S. (2016). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları.* İstanbul: İletişim yayınları.

Köse, H. (2004). *Bourdieu Medyaya Karşı.* İstanbul: Papirüs Yayınları.

Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma.* Ankara: Bağlam Yayınları.

Kışlalı, M. A. (2014). *"Ankara'nın İlk Diplomatik Muhabiriyim"*. Gazeteciler Cemiyeti:http://www.gazetecilercemiyeti.org.tr/mehmet-ali-kislali-ankaranin-ilk-diplomatik-muhabiriyim/ adresinden 10 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.

Kıbrıs, İ. (2014). 1980 Sonrası Çocuk Dergilerine Genel Bakış. *Türk Dili, CVII* (756), 736-748.

Kılıç, S. (2019). *İnternetin Ekonomi Politiği ve Türkiye'de İnternet Gazeteciliği.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kabacalı, A. (1990). *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü.* İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Kabacalı, A. (1999). *Türk Basınında Demokrasi.* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Kadılar, R. (2000). *Basın Özgürlüğünü Tehdit Eden Unsurların Ekonomik, Hukuki ve Uluslararası Boyutunun İncelenmesi ve Çözüm Önerileri.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalsın, B. (2016). Geçmişten Geleceğe İnternet Gazeteciliği: Türkiye Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science* (42), 75-94.

Karaduman, M. (2005). İnternet ve Gazetecilik. S. Alankış (Editör), *Yeni iletişim Teknolojileri ve Medya* (s. 141-154). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Kaya, A. (2014). Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Editörler), *Ocak ve Zanaat-Pierre Bourdie Derlemesi* (3. Baskı, s. 397-420). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaya, A. R. (2009). *İktidar Yumağı Medya-Sermaye-Devlet.* Ankara: İmge Kitabevi.

Kejanlıoğlu, D. B. (2004). *Türkiye'de Medyanın Dönüşümü.* Ankara: İmge Kitabevi.

Kocabaşoğlu, U. (1984). Cumhuriyet Dergiciliğine Genel Bir Bakış. *Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler.* İstanbul: Gelişim Yayınları.

Koloğlu, O. (1992). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın.* İstanbul: İletişim Yayınları Cep Üniversitesi Dizisi.

Koloğlu, O. (1993). *Türk Basını; Kuvayi Milliye'den Günümüze.* Ankara: Kültür Bakanlığı.

Kovach, B., & Rosenstiel, T. (2007). *Gazeteciliğin Esasları.* (Çev. S. Göktaş) Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Kozanoğlu, C. (1995). *Pop Çağı Ateşi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Kuhn, T. S. (1995). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı.* (Çev. N. Kuyaş) İstanbul: Alan Yayıncılık.

Layder, D. (2013). *Sosyolojik Araştırma Pratiği: Teori ve Sosyal Araştırmanın İlişkilendirilmesi.* Ankara: Heretik Yayınları.

Mücen, B. (2014). Sabitfikirlerle Yüzleşen Bilimsel Tutum. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Editörler), *Ocak ve Zanaat-Pierre Bourdie Derlemesi* (3. Baskı, s. 421-438). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mandraud, I. (1992). Dergilerin Çeşitliliği. J.-M. Charon (Editör), *Medya Dünyası* (s. 76-78). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mavioğlu, E. (2012). *Cenderedeki Medya Tenceredeki Gazeteci.* İstanbul: İthaki Yayınları.

Maxwell, J. A. (2013). *Qualitative Research Design : An Interactive Approach* . SAGE.

MediaCat. (2007, Mayıs 16). *Haftalık dergisi bugün kapandı*. https://mediacat.com/haftalik-dergisi-bugun-kapandi/ adresinden 3 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

MedyaTava. (2012, Eylül 25). *2005'in İlk Galibi Aktüel Oldu*. https://www.medyatava.com/haber/2005in-ilk-galibi-aktuel-oldu_7607 adresinden 1 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

Nalcıoğlu, B. U., & Gönenç, A. Y. (2017). Şevket Rado'nun Türk Dergicilik Sektörüne Katkıları. *UHİVE* (14), 192-206.

Narin, B. (2017). *Gazetecilik 2.0 İnternet Gazeteciliğinde Hipermetinsellik.* Ankara: Gece Kitaplığı.

Nash, R. (1990). Bourdieu on Education and Social and Cultural Reproduction. *British Journal of Sociology of Education, 11* (4), 431-447.

Nokta. (2-8 Ocak 1984). Yeni yılda beklenen müjde: Af. (Sayı.45).

Nokta. (3 Mart 1985). Tarikat Olayı: Nakşibendîler, Ticaniler, Rifailer, Süleymancılar, Mevleviler, Nurcular. (Sayı.8).

Nokta. (6 Ekim 1985). Devlet Kuruluşlarının Değerlendirmesi: İrtica Yeniden Faaliyette. (Sayı.39).

Özcan, M. (1996). *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Haftalık Haber Dergiciliğinin Gelişim Evreleri (Akis Dergisi Örneği).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, M. (1992). *1980'lerde Türkiye'de Haftalık Haber Dergiciliği ve Nokta.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özen, C. (2003). Mehmet Ali Kışlalı. S. Coşkun (Röportaj Yapan), *Kendi Anlatımlarıyla Duayen Gazeteciler* (s. 36-59). Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Özgen, M. (2004). *Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Öztürk, Ş. (2020). *Dijital Kültürde Alternatif Medyanın Haber Üretim Süreci ve Gazetecilik Alanının Dönüşmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Parikka, J. (2017). *Medya Arkeolojisi Nedir?* (Çev.E. Kılıç) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Parry, R. (2001). *The Ascent of Media: From Gilgamesh to Google via Gutenberg.* Boston-London: Nicholas Brealey Publishing.

Pavlik, J. V. (2013). *Yeni Medya ve Gazetecilik.* (Çev. M. Demir, & B. Kalsın) Ankara: Phoenix Yayınevi.

Paxon, P. (2010). *Mass Communications and Media Studies* . New York - London: Continuum Books.

Pekşen, Y. (15 Şubat 1982). Noktayı Koyma Zamanı. *Nokta* (Sayı.1).

Pekşen, Y. (1989). *Köpeği Isıran Adamın Peşinde.* İstanbul: Cep Kitapları Yayınları.

Pellion, M. (1998). Bourdieu's Field and the Sociology of Welfare. *Journal of Social Policy, 27* (2), 213-229.

Peltekoğlu, F. B. (1995). Dergiciliğin Gelişimi ve Türkiye'de Kadın Dergileri. *Marmara İletişim Dergisi* (9), 113-139.

Peterson, T. (1956). *Magazines in the Twentieth Century.* Illinois: The University of Illinois Press.

Rustow, D. A. (1991). Political Parties in Turkey: An Overview. M. Heper, & J. M. Landau (Eds), *Political Parties and Democracy in Turkey* (s. 10-23). London-New York: I.B. Tauris & Co Ltd.

Sönmez, M. (1992). *Türkiye'de Holdingler; Kırk Haramiler.* Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Sönmez, M. (2003). *Filler ve Çimenler.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Sönmez, M. (2010). *Medya, Kültür, Para ve İstanbul İktidarı.* İstanbul: Yordam Kitap.

Sözeri, C. (2007). Türkiye'de Bağımsız Haber Dergiciliğinin Ekonomik Sorunları: Nokta Dergisi Örneği. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (7), 103-127.

Sözeri, C., & Güney, Z. (2011). *Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politiği: Sektör Analizi.* İstanbul: TESEV Yayınları.

Sabah. (2020, Nisan 03). *Aktüel Corona Virüsü Sayısıyla Geri Döndü*. https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/04/03/aktuel-koronavirus-sayisiyla-geri-dondu adresinden 1 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

Schatzki, T. R. (1987). Overdue Analysis of Bourdieu's Theory of Practice. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy-Pierre Bourdieu Volume II, 30* (1-2), 113-135.

Schudson, M. (2022). *Gazetecilik Neden Önemli?* (Çev. G. Adaklı) Ankara: um:ag.

Sezen, A. (2007). *Bir İnternet Gazetesinin Kuruluşu ve Gazeteport Örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Skinner, Q. (2013). *Çağdaş Temel Kuramlar.* (Çev.A. Demirhan) İstanbul: İletişim Yayınları.

Smith, P. (2007). *Kültürel Kuram.* İstanbul: Babil Yayınları.

Soygüder, Ş. (2003). *Eyvah Paparazzi.* İstanbul: Om Yayınevi.

Stevenson, N. (2008). *Medya Kültürleri.* (Çev.G. Orhon, & B. E. Aksoy) Ankara: Ütopya Yayınevi.

Stringer, P. (2018). Finding a Place in the Journalistic Field. *Journalism Studies, 19* (13), 1991-200.

Suiçmez, M. (2009). *Dergi Haberciliği ve Nokta Dergisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Swartz, D. (2002). The Sociology of Habit: The Perspective of Pierre Bourdieu. *The Occupational Therapy Journal of Research, Winter* (22), 61-69.

Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar-Pierre Bourdie'nun Sosyolojisi* (1. Baskı). (Çev. E. Gen) İstanbul: İletişim Yayınları.

Swartz, D. (2015). Bourdieucü Perspektiften Sosyolojik Analiz İçin Meta-ilkeler. P. S. Gorski (Editör), *Bourdieu ve Tarihsel Analiz* (Çev. Ö. Akkaya), (s. 41-64). Ankara: Heretik.

Şahin, H. (1984). Haftalık Haber Dergileri. *Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler (1849-1984)* (s. 55-70). İstanbul: Gelişim Yayınları.

Şimşek, H. (2001). XIX. Yüzyıl Çocuk Dergiciliği ve Eğitsel İşlevleri Üzerine. *Milli Eğitim Dergisi* (151), 1-9.

Türkçe Sözlük. (2020). Türk Dil Kurumu Sözlükleri: https://sozluk.gov.tr/ adresinden 5 Nisan 2020 tarihinde alınmıştır.

T24. (2016, Temmuz 28). *Taraf ve Zaman gazetesi OHAL kararı ile kapatıldı; işte kapatılan radyolar, dergiler, gazeteler ve televizyonlar*. https://t24.com.tr/haber/taraf-ve-zaman-gazetesi-ohal-karari-ile-kapatildi-iste-kapatilan-radyolar-dergiler-gazeteler-ve-televizyonlar,352217 adresinden 1 Ekim 2020 tarihinde alınmıştır.

T24. (2016, Aralık 23). *Tempo Dergisi Kapandı*. https://t24.com.tr/haber/tempo-dergisi-kapandi,378888 adresinden 25 Ekim 2020 tarihinde alınmıştır.

Tassin, A. (1916). *The Magazine in America* . New York: Dodd, Mead and Company.

Tellan, T., & Güngör, N. (2009). Fikir Akımları Eşliğinde Dergiciliğin Serüveni. K. Alemdar (Editör), *Türkiye'de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın* (s. 64-73). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Tokgöz, O. (2003). *Temel Gazetecilik* (5.Baskı). Ankara: İmge Yayınevi.

Toprak, Z. (1984). Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı. *Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler* (s. 13-54). İstanbul: Gelişim Yayınları.

Topuz, H. (2016). *II. Mahmuttan Holdinglere Türk Basın Tarihi* (7.Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Topuz, H., & Yaşar, R. (2020). *Yakın Dönem Türk Basın Tarihi.* İstanbul: NotaBene Yayınları.

Tungate, M. (2005). *Medya Abideleri.* (Çev. G. Günay) İstanbul: Faydalı Kitaplar.

Tural, E. (2017). 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin Karikatür Üzerinden Analizi: Gırgır Dergisi Örneği. *TESAM Akademi Dergisi, 4* (1), 35-66.

Turan, E. (2005). *Türkiye'de Dergicilik ve Sorunları.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uskan, A. (1985, Temmuz 28). *Nokta*.

Uskan, A. (2005). *"Güle Güle Bebeğim" Hayatın Pimini Çeken Adam: Ercan Arıklı.* İstanbul: Doğan Kitap.

Varlık, B. (1985). Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri. *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi* (Cilt I, s. 112-117). İstanbul: İletişim Yayınları.

Virilio, P. (2006). *Speed and Politics.* Los Angeles: Semiotexte.

Vos, T. P., & Craft, S. (2016). The Discursive Construction of Journalistic Transparency. *Journalism Practice, 18* (12), 1505-1522.

Wacquant, L. (1998). Pierre Bourdieu. R. Stones (Ed), *Key Sociological Thinkers* (s. 215-229). London: MacMillian Press.

Wacquant, L. (2014). Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Editörler), *Ocak ve Zanaat- Pierre Bourdie Derlemesi* (3. Baskı, s. 53-77). İstanbul: İletişim Yayınları.

Wagner, P. (1996). *Modernliğin Sosyolojisi.* (Çev.M. Küçük) İstanbul: Sarmal Yayınları.

Weinstock, J. A. (2013). Magazines. K. J. Hayes (Ed), *Edgar Allen Poe in Context* (s. 169-178). London: Cambridge University Press.

Wolseley, R. E. (1951). *The Magazine World: An Introduction To Magazine Journalism.* New York: Prentice Hall Inc.

Yıldırım, M. A. (2006). *Türkiye'de Haber Dergiciliği, Yeni Aktüel, Tempo ve Haftalık Dergilerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstistüsü.

Yılmaz, M. Y. (6-12 Aralık 1987). Sunuş. *Tempo* (Sayı.1).

Yılmaz, S. (2018). *Bir Metaformoz Öyküsü 1980'ler ve Basın.* Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Yaşar, F. T. (2003). Osmanlı Kadın Eğitimine Yönelik İlk Süreli Yayım: Terakki-i Muhadderat. *Değerler Eğitim Merkezi Dergisi* (3), 98-105.

Yapar, A. (1999). *Fransa'da ve Türkiye'de Dergicilik Olgusu ve Kadın Dergilerinin Karşılaştırılması.* Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yapar, A. (2000). Türk Dergiciliğinin Sorunları. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları* (10), 65-69.

Yapar, A. (2001). Fransa'da Dergicilik Olgusu. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(11), 47-54.

Yağlı, S. (2005). 1990 Sonrası Türk Medyasında Dönüşüm ve Yeni söylem. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (23), 125-136.

Yel, A. M. (2014). Bourdieu ve Din Alanı: Sermaye, İktidar ve Modernlik. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Editörler), *Ocak ve Zanaat-Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 559-580). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yeniceler, İ. (2019). Türkiye'de Mizah Dergileri. A. Y. Gönenç, & M. İris (Düzenleyenler), *Dijitalleşme ve Dergicilik* (s. 181-198). İstanbul: DER Yayınları.

Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

EK-1

GÖRÜŞME YAPILAN GAZETECİLER

ADI SOYADI	YAŞ	CİNSİYET	EĞİTİM	ALAN DENEYİMİ
Rıdvan Akar	61	Erkek	Yüksek Lisans (Maliye)	Ekonomik Panorama (2 yıl) Tempo (2 yıl)
Ayşegül Savur	47	Kadın	Üniversite (İletişim Fak.)	Tempo (10 yıl)
Yenal Bilgici	42	Erkek	Üniversite (Uluslararası İlişkiler)	Nokta (2 yıl) Aktüel (3 yıl) Newsweek Türkiye (3 yıl)
Zeynep Özyol	46	Kadın	Üniversite (İletişim Fak.)	Tempo (1,5 yıl) Al Jazeera (1,5 yıl)
Mehmet Y. Yılmaz	66	Erkek	Üniversite (Maliye)	Yankı (5 yıl) Tempo (6 yıl) Aktüel (4 yıl)
Güçlü Özgan	47	Erkek	Üniversite (İletişim Fak.)	Nokta (8 yıl) Tempo (5 yıl)
Oğuz Şenoğuz	62	Erkek	Lise (Üniversite Terk)	Aktüel (2 Yıl) Tempo (17 yıl)
Uğur Özen	60	Erkek	Üniversite (Ekonomi)	Nokta (5 yıl)
Fehmi Ketenci	76	Erkek	Yüksek Lisans (İç Mimari ve Grafik)	Milliyet Dergi Grubu (13 yıl) Gelişim Yayınları (3 yıl)
Ali Boratav	62	Erkek	Üniversite (Ekonomi)	Nokta (7 yıl) Aktüel (1 yıl)
Mine Akverdi Denktaş	49	Kadın	Üniversite (İngiliz Dili ve Edebiyatı)	Aktüel (7,5 yıl)

EK-2

ETİK KURUL ONAY FORMU

ETİK KURUL
KATILIMCILAR İÇİN BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU

Sizi**, Giresun Üniversitesi Etik Kurulu'**ndan 14 / 09 / 2021 tarih E-50288587-050.01.04-42666 sayı ile izin alınan* ve Nedim Serhat Bilecen tarafından yürütülen "**Türkiye'de 1980 Sonrası Medyanın Dönüşümü ve Haber Dergiciliği Olgusu**" başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkına sahipsiniz. Bu çalışmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Çalışmaya katıldığınız için size bir ödeme yapılmayacaktır. Çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır.

**Giresun Üniversitesi Etik Kurulundan izini alındıktan sonra doldurularak kullanılacaktır.*

Araştırmanın Amacı	Türkiye'de medyanın yaşadığı değişim ve dönüşümü haber dergiciliği üzerinden okumayı amaçlamaktadır.			
Araştırmanın Yöntemi	Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği			
Araştırmanın Öngörülen Süresi (Başlama ve Bitiş Tarihi)	31.08.2021 / 31.08.2022			
Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı	**15**			
Araştırmanın Yapılacağı Yerler	İstanbul (Katılımcıların mevcut durumlarına göre değişebilir)			
Görüntü ve/veya ses kaydı alınacak mı?	☒	Evet	☐	Hayır

KATILIMCI BEYANI
Yukarıda amacı ve içeriği belirtilen bu araştırma ile ilgili bilgiler tarafıma aktarıldı. Bu bilgilerden sonra araştırmaya katılımcı olarak davet edildim. Bu çalışmaya katılmayı kabul ettiğim takdirde gerek araştırma yürütülürken gerekse yayımlandığında kimliğimin gizli tutulacağı konusunda güvence aldım. Bana ait verilerin kullanımına izin veriyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin dikkatle korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi. Araştırmanın yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden çekilebilirim. Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Bana herhangi bir ödeme yapılamayacaktır. Araştırma ile ilgili bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Bu çalışmaya hiçbir baskı altında kalmadan kendi bireysel onayım ile katılıyorum. Bu formun imzalı bir kopyası bana verilecektir.

ARAŞTIRMA YÜRÜTÜCÜSÜ (Tez çalışmalarında Danışman tarafından imzalanacaktır)		
Adı ve Soyadı	Prof. Dr. Günseli BAYRAKTUTAN	Tarih ve İmza
Adres ve telefonu	Giresun Üniversitesi Tirebolu İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü	
KATILIMCI		
Adı ve Soyadı		Tarih ve İmza
Adres ve telefonu		
VELAYET VEYA VESAYET ALTINDAKİ KATILIMCILAR İÇİN VELİ/VASİ		
Adı ve Soyadı		Tarih ve İmza
Adres ve telefonu		

EK-3

GAZETECİLERLE YAPILAN GÖRÜŞME SORULARI

1. Adınız ve Soyadınız
2. Yaşınız
3. Eğitim Durumunuz? (Kültürel Sermaye)
4. Mezun Olduğunuz Bölüm? (Kültürel Sermaye)
5. Haber dergisinin/dergilerinin hangi departmanında görev yaptınız? (Alan-Kültürel Sermaye)
6. Bu departmanda/departmanlarda kaç yıl çalıştınız? (Alan-Kültürel Sermaye)
7. Daha önce hangi alanda çalıştınız? (Alan-Kültürel Sermaye)
8. Haber dergisinde/dergilerinde kaç yıl çalıştınız? (Alan-Kültürel Sermaye)
9. Haber dergiciliği alanında bulunma nedeniniz neydi? (Alan-Kültürel Sermaye)
10. Bir olayın haber değeri taşıyıp taşımadığına nasıl karar veriyordunuz? (Habitus)
11. Haber dergisinde/dergilerinde çalışırken gündelik rutininizi yani haber üretim süreçlerini anlatır mısınız? (Habitus)
12. Haber üretim süreci dışındaki çalışma zamanınızı nasıl değerlendiriyordunuz? (Habitus-Alan)
13. Sizce haber dergiciliği alanının kendine ait kuralları var mıdır? Nelerdir? (Alan)
14. Haber dergiciliği alanına ilk girdiğinizde sizden önce bu alanda yer alanlar tarafından nasıl karşılandınız? Size karşı tavırları nasıldı? (Alan)
15. Çalıştığınız haber dergisinde/dergilerinde haberlerinize yöneticiler veya sorumlular tarafından herhangi bir müdahalede bulunuluyor muydu? (Alan-Simgesel Sermaye)
16. Çalıştığınız haber dergisi/dergilerine nasıl bir değer kattığınızı düşünüyordunuz? (Kültürel Sermaye)
17. Haber kaynaklarınız kimlerdi? Nelerdi? (Sosyal Sermaye)
18. Haber kaynaklarınızla ilişkilerinizi nasıl kurdunuz? Onlara kolay bir şekilde ulaşabiliyor muydunuz? (Sosyal Sermaye)
19. Haber dergiciliği alanında sizi tanımlayan becerileriniz veya yetenekleriniz nelerdi? (Kültürel Sermaye)
20. Haber dergiciliği alanının dijital dönüşüme uyum sağlayamaması ve kaybolmasının nedenleri sizce nelerdir? (Alan)
21. Haber dergiciliği alanının kaybolmasının gazetecilik mesleği üzerinde olumsuz bir etki yarattığını düşünüyor musunuz? (Alan)